

T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

Kuruluşundan Günümüze Ekonomik İşbirliği Örgütünün (ECO)
Gelişmesi ve Etkileri

Yüksek Lisans Tezi

Amir VAFAİ MASTANABAD

Danışman

Prof. Dr. M. Tuba ONGUN

Ankara- 2008

ONAY

Amir VAFAl MASTANABAD tarafından hazırlayan Kuruluşundan Günümüze Ekonomik İşbirliği Örgütünün (ECO) Gelişmesi ve Etkileri başlıklı bu çalışma, 03.02.2009 tarihinde savunma sınavı sonucunda oybirliği ile Başarlı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Unvanı, Adı ve Soyadı (Başkan)

Prof. Dr. M. Tuba ONGUN

İmza

Unvanı, Adı ve Soyadı

Doç. Dr. M. Nejat COŞKUN

İmza

Unvanı, Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Canan Atan EKŞİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
SİMGELER VE KISALTMALAR TABLOSU.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME TÜRLERİ VE ECO'NUN ÖNCÜ

KURULUŞU OLARA RCD

1.1. BÖLGESEL İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME TÜRLERİ	7
1.1.1. Tercihli Ticaret Anlaşmaları.....	9
1.1.2. Serbest Ticaret Bölgeleri	9
1.1.3. Gümrük Birlikleri	11
1.1.4. Ortak Pazar	12
1.1.5. Ekonomik birlik.....	13
1.2. ECO'NUN ÖNCÜ KURULUŞU OLARAK RCD.....	15
1.2.1. RCD'nin Kuruluş Süreci ve Amacı.....	15
1.2.2. RCD'nin Yapısı ve Yöntemi	18
1.2.2.1.RCD'nin Kurumsal Yapısı.....	18
1.2.2.2.RCD'nin Çalışma Alanları.....	21
1.2.3. RCD'nin Çalışmaları Değerlendirmesi ve Kuruluşun Sona Erme Nedenleri.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

ECO (EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ)

2.1. ECO'NUN KURULUŞ NEDENLERİ, SÜRECİ VE AMACI.....	27
2.2. ECO'NUN KURUMSAL YAPISI VE YÖNTEMİ.....	33
2.3. ECO ÜYESİ ÜLKELERİN EKONOMİK PROFİLLERİ.....	39
2.4. ECO ÜYESİ ÜLKELERİN ÖRGÜTTEN BEKLENTİLERİ.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ECO'NUN İKTİSADİ ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ÇALIŞMALAR

3.1. TİCARET VE YATIRIM.....	87
3.2. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME.....	106
3.3. ENERJİ, MADEN VE ÇEVRE.....	129
3.4. TARIM, ENDÜSTRİ VE TURİZM	143

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ECO'NUN DİĞER ALANLARDA GERÇEKLEŞTİĞİ ÇALIŞMALAR VE

ÜYE ÜLKELER ARASI İŞBİRLİĞİNİ KOLAYLAŞTIRAN VE

ZORLAŞTIRAN ETMENLER

4.1. ECO'NUN DİĞER ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ÇALIŞMALAR	173
4.1.1. İnsan Kaynakları.....	173
4.1.1.1. Uyuşturucu Kontrolü.....	173
4.1.1.2. Sağlık.....	179
4.1.1.3. Doğal Afetler Yönetimi.....	182

4.1.1.4.Afganistan'ın Yeniden İmarı.....	183
4.2.ÜYE ÜLKELER ARASI İŞBİRLİĞİNİ KOLAYLAŞTIRAN VE ZORLAŞTIRAN ETMENLER	186
4.2.1.Kültürel, Tarihi ve Sosyal Etmenler.....	186
4.2.2.Ekonomik Etmenler	189
4.2.3.Siyasi Etmenler	193
SONUÇ VE ÖNERİLER	199
Kaynakça.....	208
Özet.....	217
Abstract	219

SİMGELER VE KISALTMALAR TABLOSU

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADB	Asya Kalkınma Bankası
APPI	Yatırımları Geliştirme ve Destekleme Anlaşması
ASEAN	Güney Doğu Asya ülkeleri Topluluğu
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
CACM	Orta Amerika Ortak Pazarı
COMESA	Orta ve Güney Afrika Ortak Pazarı
COMESA	Afrika Kıtasında Orta ve Güney Afrika Ortak Pazarı
Eco	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
ECO-DCCU	ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi
ECOTA	ECO Ticaret Anlaşması
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
FAO	Dünya Tarım Örgütü
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Millî Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasılası
ICAO	Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü
ICARDA	Kurak Alanlarda Tarımsal Araştırmalar Uluslar arası Merkezi
IDB	İslam Kalkınma Bankası
INTERPOL	Uluslararası Polis Teşkilatı

ITC	Dünya Ticaret Merkezi
İKB	İslam Kalkınma Bankası
JICA	Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MMT	Çoklu Ağ Taşımacılık Sistemi
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
RCD	Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü
RISCAM	Bölgesel Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi, Akreditasyon ve Metroloji Enstitüsü
RPFS	Bölgesel Gıda Güvenliği ve Tarımsal Kalkınma Programı
TADOC	Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TTCC	Transit Taşımacılık Koordinasyon Konseyi
TTFA	ECO Transit Taşımacılık Çerçeve Anlaşması
UNAIDS	Birleşmiş Milletler Aids ile Mücadele Örgütü
UNCTA	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDCP	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol Programı
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCAP	Asya-Pasifik Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Komisyonu
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Yardım Fonu
UNIDO	Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü
UNIDO	Birleşmiş Milletler. Kalkınma Programı

UNISDR	Birleşmiş Milletler Uluslararası Afetleri Azaltma Stratejisi
UNOCHA	Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinatörlüğü Ofisi
UNODC	Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Önleme Ofisi
WCO	Dünya Gümrük Örgütü
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

Giriş

20.yy'ın sonlarına doğru ülkeler arasındaki ekonomik ilişki ve işbirliklerinin artması ile birlikte sayısı ve kapsamı genişleyen ve dünyayı tek bir pazar durumuna getirme amacına yönelik serbestleştirme eğilimleri, iki ayrı doğrultuda gelişme göstermiştir. Bu gelişmelerden biri GATT çerçevesinde kurulan, ithalatta miktar kısıtlamaları ve gümrük tarifelerinin kaldırılarak uluslararası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesini amaçlayan ve yerini daha sonra Dünya Ticaret Örgütü'ne (World Trade Organization –WTO) bırakan küresel ve evrensel yaklaşımlar; diğeri ise çoğunlukla belli bir coğrafyayı paylaşan ve ortak kültürel değerleri, tarihi olup, yakın ekonomik ilişki içinde bulunan ülkeler arasında gerçekleştirilen bölgesel entegrasyonlardır. 1980'lı yıllardan itibaren giderek dünyada yaygınlaşan küreselleşme hareketleri ülkeler arasında bölgesel entegrasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle de geliştirmekte olan ülkeler dünya ile bütünleşme sürecini hızlandırmak ve diğer ülkelere karşı dünya ticaretinde rekabet üstünlüğü elde etmek için bölgesel entegrasyon kurma yoluna gitmiştir. Dünyada birçok ülkenin son yıllarda birbirleriyle siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkiler içerisine girmesi ve teknolojik gelişme ile birlikte bütün ülkeleri etkileyen sorunların tek bir ülke tarafından çözülemeyecek durumda olması da ülkeleri iktisadi bütünleşme yoluna itmiştir. Diğer bir deyişle daha fazla ülkenin, aralarında ticareti engelleyici kısıtlamaların ve engellerin kaldırılması ve ticaretin serbestleştirilmesine yönelik izledikleri politikalar şeklinde kendini gösteren ekonomik birleşme hareketleri, ülkelerin iktisadi kalkınmasında ve refah artışında önemli olmuştur. Sanayileşmiş ülkeler dış ticaretlerini canlandırmak, geliştirmekte olan ülkeler ise yoğun rekabetten korunmak ve dünya ile bütünleşme süreçlerini hızlandırmak ve konumlarını değiştirmek için kendi aralarında çeşitli şekillerde entegrasyon kurma yoluna gitmiştir. Entegrasyon hareketleri dünya'nın dört ayrı kıtasında görülmekle beraber en önemlileri sanayileşmiş ülkeler tarafından oluşturulmuştur. Avrupa kıtasında Avrupa Birliği (AB), Amerika kıtasında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve Güney Amerika Ortak Pazarı(MERCOSUR), Asya Kıtasında

Güney Doğu Asya ülkeleri Topluluğu (ASEAN) ve Afrika Kıtasında Orta ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) buldukları Kıtaların en önemli gelişme ve derinleşme kaydedebilmiş bölgesel entegrasyonlarıdır. İşte, genellikle belli bir coğrafyayı paylaşan dil, din, kültür yakınlığı olan ülkeler arasında gerçekleştirilen bölgesel entegrasyonlardan biri de gelişmekte olan ülkeler arasında kurulmuş olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) dır.

23 Mart 1964 tarihinde Cenevre’de gerçekleşen ve 1960 yılını izleyen ilk on yıllık dönemi, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma dönemi olarak dünyaya duyuran Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı’nın (UNCTAD) ardından, ötelere beri tarihi ve kültürel bağlara sahip üç ülke, Türkiye, İran ve Pakistan aynı yıl (1964) Ankara’da bir araya geldikleri bir toplantıda kısaca, adı RCD olan “Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü’nü kurdu. Aslında RCD Türkiye, İran ve Pakistan’ın içinde yer aldığı askeri bir kuruluş olan CENTO’nun bir uzantısı da sayılabilir. Ne var ki, varlığını devam ettirdiği süre içinde RCD, örgütün öngördüğü hedeflere ulaşmada gerekli başarıyı gösteremedi. Üye ülkelere hakim olan siyasi rejimlerin birbirlerinden farklı olması, bölgesel bir işbirliği için gerekli olan ekonomik yakınlığın bulunmaması, üye ülkelerde iç üretimin desteklenmesi ve ürün fiyatlarının yüksekliği ve diğer ülkelerle rekabet gücünün olmaması RCD’nin başarısızlığı altında yatan bazı nedenlerdendir. Ama RCD’nin en önemli başarısızlık nedeni İran’da İslam Devrimi’nin gerçekleşmesi ve İran-İrak arasında sekiz yıl süren savaştır. İran’ın bu dönemde RCD’ye etkin bir şekilde katılmaması üçlü bir kuruluş konumunda olan örgütün ikili bir örgüt konumuna dönüşmesine yol açmıştır. İran’da İslam Devrimi’nin zafere ulaşması ve beraberinde getirdiği şekillenmenin ardından, örgütün diğer iki üyesi, yani Türkiye ve Pakistan’ın çabaları ve bölgesel kalkınma ve işbirliğinin zaruri oluşunu kendi dış politikasının ilkesel amaçlarından sayan İran İslam Cumhuriyeti’nin onayı ile, üç ülke, RCD çerçevesindeki işbirliğine son vermiş ve RCD deneyiminden yararlanarak 1985 yılında “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı” adı altında yeni bir örgüt kurmuştur.

1991 yılında Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünyada yaşanan gelişmeler Orta Asya ve Kafkasya'da bağımsızlığına yeni kavuşan bazı ülkeleri bu örgüte katılmaya ilgi duyduklarını açıklamaya sevk etmiştir. Türkiye, İran ve Pakistan'dan sonra Azerbaycan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Kazakistan ve Afganistan'ın da ECO 'ya üye olmasıyla sonuçlanan bu ilgi ve yöneliş, ECO'nun faaliyetlerinin genişlemesi sürecinde bir dönüm noktası olmuştur. Bağımsızlığını yeni elde etmiş ülkelerin ECO' ya katılması doğal olarak siyasi açıdan bölgede Arap olmayan Müslüman ülkelerin bir araya gelmesine ve bölgesel güçlü ve etkili bir bloğun meydana gelmesine yol açabilir. Çünkü bu ülkeler ekonomik işbirliklerini geliştirmekle iyi bir performans sergileyebilecekleri ekonomik imkân ve potansiyellere sahiptirler. Tabii söz konusu ülkelerin, bölgesel kuruluşlara üye olmayı içteki hâkimiyetlerini ve konumlarını güçlendirmede ve ayrıca uluslararası alanda resmen tanınmalarında önemli bir araç olarak gördüklerini de unutmamak gerekir.

ECO' ya üye ülkeler stratejik bir bölgede yer almışlardır. Söz konusu bölgede örneğin bol miktarda petrol ve doğalgaz gibi zengin doğal kaynakların yanı sıra bakır, altın, gümüş, uranyum, boksit, demir vb. gibi madenler de bulunmaktadır. Bunlardan daha önemlisi bölgede bulunan zengin insan kaynakları ve genç nüfustur. ECO'nun stratejik bir konuma sahip olmasının diğer bir nedeni, bu örgütün Avrupa ile Fars (Basra) Körfezi, Rusya, Hint ve Çin ile ortak sınırları olmasıdır. ECO'nun en büyük petrol ve doğalgaz üreticisi İran ile Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan Türkiye, ECO'nun en önemli avantajlarından biridir. Ama ne yazık ki tüm bu avantajlara rağmen ECO bugüne kadar bölgesel işbirliği alanında aktif bir rol sergileyememiştir. Bunun en önemli nedenleri;

- 1) Üye ülkelerin ekonomik sistemlerinin farklı özellikler taşıması,
- 2) Üyelerin modern bir ekonomik programa sahip olmaması ve mevcut ekonomik yapının iktisadi bütünleşmenin yararlarına cevap vermesindeki zorluklar,

- 3) Bazı üye ülkelerde özellikle de Afganistan ve Orta Asya ülkelerinde kalkınmaya dönük ekonomik reformlar gerçekleştirmek için gerekli sermayenin yetersizliği,
- 4) Bazı üye ülkelerde bölgesel ve uluslararası ticari ilişkileri destekleyen kurumların olmaması,
- 5) Bazı üye ülkelerde ticaret ve yatırımlara yönelik yasal düzenlemelerin yetersizliği veya bu yönde herhangi bir düzenleme yapılmamış olması,
- 6) ABD ve Rusya gibi bazı güçlü ülkelerin bölgedeki nüfuzu,
- 7) Üye ülkelerin siyasi yapılarının birbirinden farklı olması,
- 8) Orta Asya ülkeleri ile Afganistan ve Tacikistan gibi bazı üye ülkelerde siyasi istikrar ve güven ortamının olmaması,
- 9) Hazar Denizi'nin hukuki statüsünden kaynaklanan sorunların söz konusu ülkelerin işbirliğine sürekli gölge düşürmesi. (Hazar Denizi petrol rezervlerinin mülkiyeti konusunda İran ile Azerbaycan arasında yaşanan gerginliği buna örnek verebiliriz.)

Özetle söylersek, yetersiz ekonomik yapılar ve politik faktörler, ECO üyelerinin bütünleşme sürecini yavaşlatmıştır. ECO'nun karnesine bakıldığında siyasi faktörlerin sürekli olarak ekonomik faktörlerin önünde olduğu görülecektir. Siyaset ve ekonomi her ne kadar birbirini karşılıklı olarak etkileyen iki kavram olsa da, üye ülkelerin çoğunun ekonomisinde devlet müdahalesi söz konusu olduğundan, bu durum örgütteki ekonomik kararlar üzerinde siyasetin etkisini ikiye katlamaktadır diyebiliriz. Bununla birlikte bu ülkelerden bazılarının ısrarla Batıya yönelmesi ve Nato'ya katılmaya ilgi duyması ECO'daki diğer bazı üyelerin kaygılarına neden olmuştur. Özellikle de Orta Asya ülkeleri, örgütün üç kurucu üye ülkesi Türkiye, İran ve Pakistan ile entegrasyondan ziyade, Amerika ve Rusya olmak üzere bölge dışındaki ülkelerle bütünleşme peşinde olmuştur.

Burada önemli bir nokta, ECO bölgesinde yer alan ülkelerin; ister Türk kökenli (altı Orta Asya ülkesi ile Kafkas ülkeleri) ister Fars kökenli (deri

Farsçası veya Tacikce konuşan) ülkeler ve isterse Pakistanlı olsun, İslam dinine mensup olduğudur. İslam kültür ve sanatı da bu ülkelerin ortak paydalarından birini oluşturmaktadır.

ECO, bölge ülkelerinin zengin kapasitesini ve küresel, ekonomik alandaki benzer konumlarını dikkate alarak ve bu ülkeler arasında mümkün siyasi anlaşmazlıklardan uzak kalarak ekonomik, kültürel ve bilimsel alanlarda ortak pazar ve işbirliği zeminini yaratabilecek yapıya sahip bir örgüttür, böyle olması da gerekir.

“Kuruluşundan Günümüze Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (ECO) Gelişmesi ve Etkileri” başlıklı bu tez çalışması başlıca dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, iktisadi bütünleşmenin tanımı yapılmış, aşamalarına ve bu aşamaların ekonomik özelliklerine değinilmiş ve iktisadi bütünleşmeler konusuyla ilgili teoriler üzerinde durularak ECO'nun öncü kuruluşu RCD'nin konumu ve geçmişi incelenmiştir.

İkinci bölümde, Orta Doğu'dan Orta Asya'ya uzanan coğrafyada yer alan çok sayıda bölge ülkesini kapsayan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı(ECO)'nın kuruluş amacı, süreci, kurumsal yapısı ve yönetimi ile bu örgüte üye olan ülkelerin ekonomik profilleri ve bu üye ülkelerin örgütten beklentilerine ilişkin konular analize edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, ECO'nun kurulduğu tarihten itibaren günümüze kadar iktisadi alanlarda gerçekleştirdiği çalışmalar ve faaliyetlerine detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu çalışmada ECO'nun resmi rapor ve diğer yayınlarından yoğun bir biçimde yararlanılmıştır.

Dördüncü bölümde, örgütün diğer alanlarda gerçekleştirdiği çalışmalar üzerinde durulmuş, ayrıca üye ülkeler arasında işbirliğini zorlaştıran ve kolaylaştıran sosyal, ekonomik ve siyasi etkenler incelenmiştir.

Sonuç ve Öneriler bölümünde ise, çalışmanın genel bir özeti ve çıkan sonuçların değerlendirilmesi yapıldıktan sonra ECO'nun gelişmesi ve amaçlarına ulaşabilmesi için zorunlu görülen bazı önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında değerli yardımlarını esirgemeyen ğretim üyesi Sayın Prof. Dr. M.TUBA ONGUN'a sonsuz şükranlarımı sunmayı kendime bir borç biliyorum.Ayrıca bu çalışmada bir şekilde emeği geçen herkese özellikle de Sayın Mustafa DEMİREZEN, Sayın Dr. Nazim GÜMÜŞ, Syın Fatih ÜNLÜ, Sayın Mohammad Mirzaei KOHEGH ve Sayın Orhan İLİSU'ya teşekkür eder saygılar sunarım.

1. BÖLÜM: BÖLGESEL İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME TÜRLERİ VE ECO'NUN ÖNCÜ KURULUŞU OLARAK RCD

1.1. BÖLGESEL İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME TÜRLERİ

İktisadi bütünleşme teorisi bir grup ülkenin aralarındaki ticareti ve ekonomik ilişkileri serbestleştirici politikalar uygulamalarını konu edinmektedir. İktisadi bütünleşmeler, siyasal bakımdan bağımsız ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirir. Ülkeler iktisadi bütünleşme akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve sonuçta toplumsal refah düzeyini artırmayı amaçlarlar¹.

"Entegrasyon" ya da "bütünleşme" sözcükleri, bütünleşme, bir araya gelme anlamını taşımaktadır. Günümüzde bu kavram siyasi, askerî ve sosyal boyutlar içerse de, ilk kez iktisat literatüründe ekonomik boyutuyla ele alınmaya başlanmıştır.

Dünya ekonomisi özellikle içinde yaşadığımız son çeyrek yüzyıl içerisinde hızla "globalleşme" sürecine girmiştir. Gelişmiş, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkeler arasında ekonomik ilişkiler ve işbirliği imkanları genişlemiştir. Ülkelerin, aralarındaki ticaretin önündeki engeller giderek azalmaya ve ortadan kalkmaya başlamış; uluslararası ticaret hacmi artmış, gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere sermaye akımları genişlemiş, uluslararası finans piyasaları büyümüş, yeni piyasalar oluşmuş, yabancı doğrudan yatırımlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. İşte bu ilişkiler "global ekonomik entegrasyon" adı verilen bir olguyu gündeme getirmiştir. Global ekonomik entegrasyon, kısaca ülkeler arasında mal, emek ve sermaye hareketlerinin artması ve ülkelerin ekonomik işbirliği alanlarının gelişmesi demektir².

İktisadi bütünleşme, üretim artışına karşın, iç ulusal piyasaların yetersizliği sorununu yaşayan ülkelerin, bu gibi birlikler oluşturarak piyasa

1 Halil Seyidoğlu; **Uluslararası İktisat**, 2003 s: 203.

2 Coşkun Can Aktan, **Global Ekonomik Entegrasyon ve Türkiye**,

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/global1.doc>,2000

hacminin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler önce iç piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını yükseltmeye çalışırlar³. Bu husus gelişmelerinin ilk aşamalarında ulusal pazarı kurmalarının ön koşuludur, söz konusu ülkeler daha ileri aşamalarda, iktisadi bütünleşmeler içinde yer alarak, çeşitli ekonomik yararlar sağlamayı isteyebilirler.

Ekonomistler tarafından ekonomik bütünleşmelerin tanımlanmasında farklılıklar olmakla birlikte, üzerinde fikir birliğine varılan üç nokta bulunmakta ve uygulamada bütünleşmeler üç biçim almaktadır.

- Ekonomik bütünleşme temel olarak uluslararası iş bölümüne dayanmaktadır.
- Ekonomik bütünleşmenin en ileri aşamasında, malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımı öngörülmektedir.
- Ekonomik bütünleşme, söz konusu aşamada mal ve hizmetlerin ve üretim faktörlerinin kaynağa ve gideceği bölgeye göre ayrıcalıklı olmayan, uygulama görmesini içermektedir.

Bununla birlikte iktisatçılara göre ekonomik bütünleşme, uygulamada üç şekilde görülmektedir. Bunlar:

- Bir ülke sınırları içinde farklı bölgelerin bütünleşmesini amaçlayan "ulusal bütünleşme"
- Farklı ülkelerin bir bölge içinde ekonomik yönden bütünleşmesini amaçlayan "Uluslararası Ekonomik Bütünleşme" (bölgesel)
- Farklı bölgesel grupların bütünleşmesi ve tek bir ekonomik ve politik birime dönüşmesini hedefleyen "Dünya Bütünleşmesi"⁴

İkinci Dünya Savaşından sonra dünyada pek çok ekonomik bütünleşme hareketi görülmüştür. Hatta o kadar ki bazı yazarlar bu dönemi

3. Halil Seyidoğlu; a.g.e., s: 203.

⁴. Mircan Yıldız, **Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği**, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/butun.doc>, 1999

"İktisadi Bütünleşmeler Çağı" olarak nitelendirmişlerdir. Fakat kurulan birliklerin önemli bir kısmı bir süre sonra ya faaliyetini sürdürmemiş, ya da yerini yeni düzenlemelere bırakmıştır. Aslında bir bölgesel ekonomik entegrasyonda başarı koşulları aşağıdaki gibidir:

- Ekonomik gelişme düzeyi farklılıklarının az olması
- Coğrafi yakınlık
- Ekonomik yapı benzerliği
- Sosyal, kültürel, tarihsel ve dinsel etkenler
- Askeri ve politik yararlar

Yukarıdaki faktörlerin son ikisi iktisadi nitelik taşımamakla birlikte, iktisadi entegrasyonların başarı derecesini dolaylı olarak etkilemektedir.

Bölgesel İktisadi Bütünleşme Türleri

Basitten karmaşığa, dar kapsamlıdan geniş kapsamlıya doğru ekonomik bütünleşmeler aşağıdaki aşamaları izlemektedir:

1.1.1. Tercihli Ticaret Anlaşmaları

En dar kapsamlı iktisadi işbirliği örneğidir. Burada, uygulamaya taraf ülkeler, karşılıklı olarak birbirlerinden ithalatlarında uyguladıkları gümrük tarifelerini azaltırlar ya da kısmen kaldırırılar. Ülkeler arasında tek taraflı veya karşılıklı olarak belli mallar üzerindeki gümrük vergilerini indirmeyi ya da kısmen kaldırmayı amaçlayan tercihli ticaret anlaşmaları üyeler arasındaki diğer engelleri de azaltmayı öngörebilir. Bu anlamda İngiltere'nin öncülüğünde 1932 yılında kurulan ve bu ülke ile eski kolonileri arasında tercihli ticareti öngören 48 üyeli Britanya Uluslar Topluluğu, bu tür anlaşmalarına bir örneğidir.

1.1.2. Serbest Ticaret Bölgeleri

Üyeler arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen tarife ve kota sınırlamalarını ortadan kaldırmakta, fakat üye ülkelerin, birlik dışında kalan

ülkelere karşı kendi özel gümrük tarifelerini ve ticaret rejimini uygulamasına izin vermektedir.

Serbest ticaret bölgesinde amaç, üye ülkeler arasında mal ve hizmetlere ilişkin ticareti serbestleştirerek ticaret hacmini genişletmek, bu yolla tüketici refahını artırmak, kaynak dağılımını değiştirmek gibi yararlarıdır. Buna ilave olarak bu tür bütünleşmelerde üye ülkelerin ekonomik politikalarının ve kurumlarının uyumlaştırılması söz konusu değildir.

Ekonomik entegrasyonun bir aşaması olarak serbest ticaret bölgesinin etkilerini şöyle sıralayabiliriz:

- Serbest ticarete iş bölümü ve uzmanlaşmadan faydalanmak suretiyle ekonomik kaynaklar daha verimli ve etkin bir şekilde kullanılır.
- Serbest ticaret yapmakla, geniş pazar imkanlarından ve ölçek ekonomilerinden yararlanmak mümkün olur.
- Uluslararası rekabet, üye ülkelerdeki firmaları daha etkin ve verimli çalışmaya, daha kaliteli ve ucuz mal ve hizmet sunmaya sevk eder.
- Serbest ticaret ve rekabet, teknolojik buluş ve yenilikleri teşvik eder ve üretim teknolojisinin yenilenmesini sağlar.

Korumacı dış ticaret politikası ise ticaretin serbestleştirilmesine, yeni gelişen üretim dallarını dayanaksız ve güçsüz bırakarak çöküşüne yolaçabileceği gerekçesiyle karşı çıkmıştır. EFTA* ve NAFTA* entegrasyonu serbest ticaret bölgeleri için verebileceğimiz örneklerin başında gelmektedir.

* **EFTA:** Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi, 1960 Yılında yedi Avrupa Ülkesi (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç ve İngiltere)arasında kurulan organizasyondur.

* **NAFTA:** Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi, Kanada, ABD ve Meksika arasında 1993 Yılında Kurulan Organizasyondur.

1.1.3. Gümrük Birlikleri

Ekonomik entegrasyonun bu aşamasında birliği oluşturan üye ülkeler, kendi aralarında ticarete konan bütün engelleri kaldırdıkları gibi, üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygularlar.

Günümüzde iktisadi bütünleşme hareketleri içinde en sık rastlananlar, gümrük birliği ile serbest ticaret bölgeleridir. Bunların her ikisinde de üye ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılması söz konusudur. Ancak gümrük birliklerinde dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanırken, serbest ticaret bölgelerinde her ülke kendi özel tarife uygulamasını sürdürmektedir⁵. Dolayısıyla her gümrük birliği aynı zamanda bir serbest ticaret bölgesidir. Ancak bunun tersi söylenmez⁶.

Gümrük birliği üye ülkeler arasındaki ticareti serbestleştiren bir uygulamadır. Bu bağlamda gümrük birliği, birlik üyesi ülkeler tarafından yurtiçinde üretilen malların, o malları daha düşük maliyetle üreten üye bir ülkeden satın alınmasına yol açar. Gümrük birliğinin, yurtiçi üretimin daha düşük maliyetli üye ülke üretimiyle ikame edilmesine yol açmasına," Ticaret Yaratıcı Etki "denir.

Gümrük birliği, birliğe üye olmayan ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi yoluyla koruma sağlayan bir organizasyondur. Bu bağlamda gümrük birliği, birlik öncesinde en düşük maliyetle üretim yapan birlik üyesi olmayan ülkelere satın alınan malların, gümrük birliği sonrasında o malları daha yüksek maliyetle üreten üye ülkeden satın alınmasına yol açabilir. Gümrük birliğinin ticaretin en düşük maliyetle üretim yapan birlik üyesi olmayan bir ülkeden, daha yüksek maliyetle üretim yapan, ancak birlik üyesi olan bir ülkeye kaymasına yol açmasına, "Ticaret Saptırıcı Etki" denir. Gümrük birliğinin, ticaret yaratıcı etkisinin toplumsal refahı olumlu biçimde etkilemesinin nedeni, üye ülkeler arasındaki tarifelerin birlik sonrasında kaldırılmasıdır. Bunun sonucunda kaynak dağılımının değişmesi ve tüketici refahının artması beklenir. Buna karşılık gümrük birliğinin ticaret saptırıcı

5. Halil Seyidoğlu; **a.g.e.**, s: 205.

6. Erdal M. Ünsal,; **Uluslararası İktisat**, 2005, s: 410.

etkisinin toplumsal refahı olumsuz biçimde etkilemesinin nedeni, üye ülkelerin üye olmayan ülkelere karşı ortak bir tarife uygulamaları ve buna bağlı olarak da üretimin daha etkin, yani daha düşük birim maliyetle üreten ancak üye olmayan ülkeden daha az etkin olan üye ülkeye kaymasıdır. Sadece ticaret yaratan bir gümrük birliği, hem üretim hem tüketim üzerindeki etkileri itibarıyla, küçük bir ülkede toplumsal refahı artırır. Buna karşılık hem ticaret yaratan hem ticaret saptıran bir gümrük birliğinin küçük bir ülkede toplumsal refahı nasıl etkileyeceği, hangi etkinin daha büyük olduğuna bağlıdır: Ticaret yaratıcı etkisi ticaret saptırıcı etkisinden daha büyük ise, gümrük birliği genel anlamda toplumsal refahı yine artırır⁷.

1.1.4. Ortak Pazar

Ortak Pazar, Gümrük birliğinin bütün unsurlarına ek olarak emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını sağlayan bir bütünleşme şeklidir. Gerek mal ve hizmet piyasalarında, gerekse üretim faktörlerinin değişime konu olduğu piyasalarda serbest dolaşımın sağlanması, Ortak Pazarı oluşturan üye ülkeler arasında faktör fiyatlarının eşitlenmesi ve kaynaklarının etkin dağılım ve kullanımına yol açar⁸.

Her ortak pazar, aynı zamanda bir gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesidir ancak bunun tersi geçerli değildir. Ortak Pazar uygulamasının en önemli örneği, 1957 yılında altı ülke, Belçika, Lüksemburg, Fransa, Hollanda, Batı Almanya ve İtalya olmak üzere altı ülke tarafından imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan ve daha sonra üye sayısı 25 ülkeye ulaşan Avrupa Birliği (AB) organizasyonudur. Aynı zamanda bir gümrük birliği olan Avrupa Topluluğu 1987’de kabul ettiği Tek Avrupa senedi doğrultusunda Ortak Pazar kurulmasını hedeflemiş ve 1992 yılına kadar malların yanısıra, sermayenin,

⁷ Erdal M. Ünsal, **a.g.e.**, s: 425-434.

⁸ Mircan Yıldız, **a.g.e.**,

2http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/butun.doc.1999

emeğin ve hizmetlerin serbest dolaşımını öngören düzenlemeleri yaparak bu hedefe de ulaşmıştır⁹.

Orta Amerika Ortak Pazarı (CACM*) ve Orta ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA*) bu sahada verebileceğimiz diğer örneklerdendir.

1.1.5. Ekonomik Birlik

Ekonomik entegrasyonun son aşaması ekonomik birliktir. Bu aşamada ortak pazar koşullarına ek olarak ekonomi, maliye ve para politikalarının uyumlaştırılması öngörülür.

Böyle bir aşamaya geçilmiş olabilmesi için tek bir para ve bankacılık sistemi, vergi sistemleri ve diğer alanlarda uygulanacak ortak mali politikaları birlik çapında ortak ekonomik politikaları belirleyecek ve uygulanmasını sağlayacak ülkeler üstü bir organın kurulmuş olması gerekir¹⁰. Ekonomik Birlik içinde Ortak Para biriminin kullanılmaya başlandığı aşamaya "Parasal Birlik" denir. Bu aşamada tek bir merkez bankası vardır ve ortak bir Para politikası uygulanır.

Serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği ve ortak Pazar, esas olarak üyeleri arasındaki dış ticarete konan engelleri ortadan kaldırmayı hedeflerken, ekonomik birlik, ulus üstü ekonomik politikaların birlikte alındığı ve her üye ülkede aynen uygulandığı bir ekonomik bütünleşme türüdür¹¹.

Ekonomik birlik durumunda üyeler arasında serbest ticaret ve serbest faktör dolaşımının ötesinde bir işbirliği öngörülür. Örneğin vergi politikaları, para ve maliye politikaları ile sosyal politikaların ve enerjiden ulaştırmaya, bir dizi öteki ulusal politikaların uyumlaştırılmasını gerektirir. Böyle bir uyum

9 M. Ünsal, Erdal; **a.g.e.**, s: 411.

* **CACM**: El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua ve Costa Rica arasında 1960 yılında imzalanarak, 1961 yılında yürürlüğe konulan ve bir ortak pazar oluşturulmasına ilişkin anlaşmadır. Fakat bu birlik beklenen şekilde faaliyette bulunamamış, 1978'den sonra gitgide zayıflamıştır.

* **COMESA**: 1973 yılında kurulan amacı üye ülkeler arasında dengeli ve uyumlu kalkınmaları sağlamak olan Batı Afrika Ekonomik Topluluğu'nun (CEAO) adının COMESA olarak değiştirilmesi ve genişletilmesiyle 1993 yılında kurulmuş bir örgüttür. Üyeleri Angola, Burundi, Kongo, Eritre, Etopya, Kenya, Madagaskar, Moritüs, Namibiya, Raunda, Sudan, Tanzanya, Uganda, Mısır, Seyseller, Swaziland ve Zimbave'dir.

10 Halil Seyidoğlu; **a.g.e.**, s: 204.

11 S. KARLUK, Rıdvan; **Uluslararası Ekonomi**, 2003 s: 207.

üyeler arasında tam bir bütünleşme sağlanması diğer bir deyişle üyelerin adeta tek bir birleşik ülke oluşturmalarına benzetilebilir¹².

Ekonomik Birliğin uygulamalarından bir tanesi, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda tarafından 1948 yılında kurulan gümrük birliğinin 1960 yılında ekonomik birliğe dönüşmesiyle ortaya çıkan "Benelux" organizasyonudur. Avrupa Topluluğu da Maastricht Anlaşması hükümlerinin yürürlüğe girmesiyle birlikte üye ülkeler arasında ekonomik birliğe yönelmiş ve 1993 tarihinden sonra Avrupa Birliği olarak anılmaya başlamıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, 25 Mart 1957 tarihinde Fransa, Batı Almanya, İtalya, Benelüks ülkeleri yani Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Roma Antlaşması ile kuruldu. Topluluk, Altı kurucu üye arasında, ekonomi politikalarının yaklaştırılmaları yoluyla bir ortak pazarın kurulmasını, ekonomik faaliyetlerin uyum içinde gelişmesini, dengeli ve sürekli bir gelişme sağlanmasını, istikrarın artmasını, Topluluk üyesi ülkeler arasındaki ilişkilerin daha da sıkılaştırılmasını öngörmekteydi. 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması, üye ülkeler arasında önce gümrük birliğini, yani malların gümrük vergisi ödenmeksizin üye ülkeler arasında serbestçe alınıp satılmasını ve dışa karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmasını öngörmüştü. Ancak Roma Antlaşması'nın nihai hedefi sadece bir gümrük birliği kurmak olmayıp tarım, ulaştırma, rekabet gibi diğer birçok alanda ortak politikalar oluşturulması, ekonomik politikaların yakınlaştırılması, ekonomik ve parasal birlik kurulması, ortak bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturulmasıdır. Bu amaca ulaşmak için 10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'te düzenlenen Zirve'de Topluluk, daha önce toplanmış olan Hükûmetlerarası iki Konferans çerçevesinde varılan sonuçları temel alarak yeni bir Avrupa Toplulukları Anlaşması yapılmasına karar vermiştir. 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır.

Avrupa Birliği ya da kısaca AB, yirmi yedi üye ülkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve ekonomik bir

12 Halil Seyidoğlu,; a.g.e., s: 213.

örgütlenmedir. 1993 yılında, Maastricht Antlaşması olarak da bilinen Avrupa Birliği Antlaşması'nın imzalanması sonucu, var olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle kurulmuştur. Avrupa Birliği, tüm üye ülkeleri bağlayan standart yasalar aracılığıyla, insan, eşya, hizmet ve sermaye dolaşımı özgürlüklerini kapsayan bir tek pazar geliştirmiştir. Birliğin yirmi yedi üyesinden yirmi biri NATO'nun da üyesidir.

Tablo 1)

<i>Entegrasyon Biçimi</i>	Kısıtlamaların (Kota&Gümrük) Kaldırılması	Ortak Gümrük Sistemi	Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı	Ortak Kurum & Politikalar
Serbest Ticaret Bölgesi	Var	Yok	Yok	Yok
Gümrük Birliği	Var	Var	Yok	Yok
Ortak Pazar	Var	Var	Var	Yok
Ekonomik Birlik	Var	Var	Var	Var

Kaynak: Ertürk E, 2002,Uluslararası İktisadi Birleşmeler.S:49, İstanbul, Alfa yayınları

1.2. ECO'NUN ÖNCÜ KURULUŞU OLARAK RCD

1.2.1. RCD'nin Kuruluş Süreci ve Amacı

İkinci Dünya Savaşı sonrası bölgesel ve küresel planda ekonomik hedeflerin yanı sıra, bölgesel ve küresel barış ve güvenliğin sağlanması amacını güden kurumların sayısı da artmıştır¹³.

Bölgesel ve küresel barış ve güvenliğin sağlanması amacını güden bir kuruluş olarak RCD'nin kurulmasını, hem siyasi hem de ekonomik yönden incelememiz mümkündür. Siyasi açıdan RCD, temellerini Irak- Türkiye işbirliğinden alır. 1955 yılında, Irak ile Türkiye aralarında Bağdat Anlaşmasını imzaladılar ve Orta Doğu'da "barış ve güvenlik ortamının" sağlanmasından yana olan bütün ülkelerin de bu antlaşmaya katılması için çağrıda bulundular. Daha sonra İran ile Pakistan'ın da katıldığı bu antlaşma; ABD ve İngiltere

13. Hossein Astaneh, "Kuruluşundan Bugüne Ekonomik İşbirliği Teşkilatı", **Ekonomi Dergisi**, 2000, s:5-6.

tarafından, Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'nin yayılma politikasına karşı koruma işlevini sağlamaya yönelik "kuzey şeridi" olarak yorumlanırken, Sovyetler Birliği tarafından ise, Batılı sömürgeci ülkelerin hizmetindeki bir araç olarak nitelendirilmiştir. 1958 yılında Irak devriminin gerçekleşmesiyle bu ülke antlaşmadan çekilmiş, teşkilatın merkezi Bağdat'tan Ankara'ya taşınarak ismi CENTO Teşkilatı olarak değişmiştir.

Türkiye, İran ve Pakistan'ın üyesi olduğu ve politik amaçlarla kurulan CENTO Teşkilatı RCD'nin kurulmasıyla ortadan kalktı. Bu açıdan RCD'yi CENTO Teşkilatının bir uzantısı olarak nitelendirmek mümkündür. Olaya bu yönüyle baktığımızda RCD'nin kurulmasında ekonomik nedenlerin yanı sıra politik nedenlerin de çok önemli olduğunu belirtmek hatalı olmaz¹⁴.

RCD'nin oluşumuna ekonomik açıdan baktığımızda süreci; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1960'lı yılları geliştirmekte olan ülkelerin kalkınma yılları olarak ilan etmesinden başlatıyoruz. Bu çerçevede ilk girişim Birleşmiş Milletlere bağlı Ticaret ve Kalkınma Konferansı veya kısa adıyla "UNCTAD'ın" 23 Mart 1964'de Cenevre'de yaptığı bir toplantıdır. Bu toplantıda geliştirmekte olan ülkeler kendi aralarında Sanayi ve Ticaret alanlarında işbirliği konusunda teşvik edildiler. Cenevre Ticaret ve Kalkınma Konferansının kapanış raporunda şu konu gündeme gelmişti:

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 60'lı yılları geliştirmekte olan ülkeler için kalkınma yılı ilan etmesinin ardından muhtelif ülkeler arasındaki işbirlikleri bölgesel işbirlikleri çerçevesinde onaylanmıştır¹⁵.

Türkiye, İran ve Pakistan aralarında tarihi, coğrafi, kültürel ve dini bağları olan bölgenin üç ülkesi, bölgesel işbirliğini amaçlayan bir konsey kurma konusunda anlaştilar. Bu amaçla üç ülkenin dış işleri bakanları 1964 yılı Haziranının 27 ve 28'inde toplanarak bölgesel işbirliği konusunda

¹⁴ Siyamek Doletyar Bastani, "Bölgesel Entegrasyon Kurumu Olarak Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO): Yapısı, İşleyişi ve Sorunları", 9 Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1994 s:29-30.

¹⁵ Gholamhossein Khorshidi, **İslam Ortak Pazarı, İslam Ülkeleri Ekonomik İşbirliğinin Tanınması Yolunda Bir Adım**, Tahran, Daneshgah Yayınevi, 1986, s: 2-3.

ellerinden gelen gayreti gösterecekleri konusunda karar aldılar. Bu karar, bu üç ülkenin üst düzey yöneticilerinin katılımıyla 29–30 Haziran 1964'te İstanbul'da yapılan toplantıda imzaya bağlanmıştır. Bu çerçevede ülkeler Kalkınma için Bölgesel İşbirliği ya da kısaca "RCD" yi tesis için çalışmaya başlamışlardır.

RCD'nin oluşması yönünde yukarıda ortaya konan konuların dışında 60'lı yılların başında bu üç ülkeye hakim olan iktisadi ve siyasi duruma da göz atmak gerekir.

Ekonomik yönden, Türkiye, İran ve Pakistan o yıllarda ülkelerinin endüstriyel alanda kalkınma aşamasındaydılar ve endüstri projelerini hayata geçirmek için ihtiyaçları olan yeterli döviz rezervlerine ve teknolojiye sahip değildiler. Bu sayede RCD üyesi olan bu üç ülke için hedeflerine ulaşma konusunda birbirlerinin imkânlarından yararlanma fırsatı sağlanmış oluyordu.

1964 yılı Haziranında İstanbul'da toplanan üç ülkenin liderleri, liderler toplantısında RCD'nin amaçlarını belirlemişlerdir. Ayrıca belirlemiş oldukları amaçlar daha sonra İzmir Anlaşmasında da yer almıştır, İzmir Anlaşması, 1977 yılında İzmir'de yapılan liderler toplantısının sonucunda işbirliğinin amacını ve kuruluş düzenini belirleyerek üç ülke tarafından imzalanmıştır.

RCD'nin amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Transiti kolaylaştırmada ve ticari antlaşmalarda çeşitli bilimsel yöntemlerle karşılıklı ürün değişiminin hayata geçirilmesi,
2. Üç ülkenin ticaret odaları arasında işbirliğinin arttırılması ve ortak bir ticaret odası kurulması,
3. Üç ülke arasında ortak projelerin hazırlanıp icra edilmesi,
4. Üç ülke arasındaki postalarda iç fiyat uygulanması,
5. Üç ülke arasında ortak bir deniz yolu ulaşımının araştırılması,
6. Bankacılık ve sigorta konularında işbirliği zeminlerinin araştırılması,

7. Üç ülke arasındaki kara yolu ve demiryolu ulaşımının iyileştirme ve yapımı için gerekli araştırmaların hayata geçirilmesi,
8. Üniversite öğrencileri için burs temini ve öğretim üyesi değişimi,
9. Üç ülke arasında protokol vizelerinin ortadan kaldırılması,
10. Kültürel ve toplumsal bağların güçlendirilmesi. Ortak kültür mirası hakkında halkın bilinçlendirilmesi ve üniversitelerde üye ülkelerin medeniyet, tarih ve dillerine ait kürsüler oluşturulması.

1.2.2. RCD'nin Yapısı ve Yönetimi

Burada RCD'nin hem kurumsal yapısının hem de çalışma alanlarının üzerinde incelemeler yapacağız.

1.2.2.1. RCD'nin Kurumsal Yapısı

Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Teşkilatı, Bakanlar Konseyi, Temsilciler Konseyi, Planlama Konseyi, yedi komite ve sekreteryadan oluşmuştur.

1.2.2.1.1. Bakanlar Konseyi

İzmir Anlaşması'nın 24. maddesine göre; Bakanlar Konseyi, üye üç ülkenin dışişleri bakanlarından oluşmaktaydı. Bakanlar Konseyi, RCD'nin politikalarını belirleyen ve karar alan en yüksek organdı. Bakanlar Konseyi yılda en az bir kere ve üye ülkelerin dönüşümlü olarak ev sahipliğinde toplanıyordu.

1.2.2.1.2. Temsilciler Konseyi

İzmir Anlaşması'nın 25. maddesine göre; Temsilciler Konseyi, İran dışişleri bakan yardımcısı ile Türkiye ve Pakistan'ın Tahran'daki büyükelçiliklerinden oluşmaktaydı. Bu kişiler bakanların hazır bulunmadıkları zamanlarda daimi üyeler olarak bakanlar tarafından onlar adına sınırların belirlenmesi ve karar alınmasında her üç ülkenin birlikte hareket etmesi gereken konuları belirliyorlardı. Temsilciler Konseyi, Tahran'da belirli aralıklarla ve gerektiğinde toplanmaktaydı, Temsilciler Konseyinin başkanlığı,

Bakanlar Konseyi tarafından onaylanır ve dönemsel olarak alfabetik sırayla üyelerden birisi bu görevi üstlenirdi.

1.2.2.1.3. Planlama Konseyi

İzmir Anlaşması'nın 26. maddesine göre; Planlama Konseyinin görevi teknik komiteleri yönlendirmektir. Teknik komiteler inceler ve onaylanan önerileri Bakanlar Konseyi için hazır hale getirir. Planlama Konseyi yılda iki kez toplanmıştır. Planlama Konseyi RCD'nin ömrü boyunca 21 kez toplanmıştır.

İzmir Anlaşması'nın 27. maddesine göre; Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Teşkilatının 7 komitesi bulunmaktaydı:

1. Endüstri Komitesi
2. Petrol ve Petro-Kimya Komitesi
3. Ticaret Komitesi
4. Haberleşme ve Ulaştırma Komitesi
5. Teknik ve Yönetim Bilimleri İşbirliği Komitesi
6. Kültür İşleri Komitesi
7. Enformasyon ve Turizm Komitesi

Komite sorumluları planlama meclisinin başkanı tarafından seçilirler. Her komitenin kendine ait ayrı bir bütçesi vardır. Komiteler üye ülkelerin temsilcilerinin katılımıyla yılda 2 kez toplanırlardı. Her komite sırayla üç ülkeden birinde toplantı düzenler ve mevcut sorunlar ve konuları inceledikten sonra yeni önerileri tartışırdı. Daha sonra komite önerileri Uyum Komitesine bildirilirdi. Uyum Komitesi de yılda 2 kez Planlama Konseyi toplantısından önce bir araya gelerek komitelerin önerilerini inceler ve Planlama Konseyine gönderirdi. Komitelerin kendi uzmanları konuları inceleyip rapor hazırlarlayarak komiteye sunarlar, komite de, raporları tasvıp ettikten sonra bir üst merciye sunarlardı.

Kısaca bu komitelerin görevleri çeşitli zeminlerde (alanlarda) özel projeler ve öneriler sunmaktır.

1.2.2.1.4. Sekreteryaya

RCD'nin kuruluşunda daimi yeri Tahran olarak belirlenen bir sekreteryaya birimi bulunmaktaydı. Sekreteryanın başında her üç yılda bir alfabetik sırayla üç ülkeden birisi genel sekreter olarak bulunmaktaydı. İzmir Antlaşması'nın 29. maddesine göre; Sekreteryaya'nın bazı önemli görevleri; Bakanlar Konseyi kararlarının uygulanmasını izlemek, RCD faaliyetleri için enformasyon görevi yapmak, RCD'ye bağlı olan kuruluşlarla¹⁶ yakın teması sürdürmek ve onların faaliyetlerini kontrol etmektir. Ayrıca RCD'nin faaliyet raporunu hazırlamak ve Bakanlar Konseyine sunmak, üç ülke arasındaki işbirliğini kolaylaştırmak ve toplantıları düzenlemek, Bakanlar Konseyi tarafından kendisine verilen diğer görevleri yerine getirmektir.

1.2.2.1.5. Üst Düzey Yöneticiler Konferansı

Her ne kadar, üst düzey yöneticiler toplantısı önceden RCD'nin yapısında planlanmış olmamasına rağmen, her üye üç ülkenin üst düzey yöneticileri birkaç yılda bir araya gelmişlerdir.

Üst düzey yönetici toplantıları aşağıdaki sırayla 5 defa düzenlenmiştir.

1. 1964 yılında İstanbul'da (Türkiye)
2. 1966 yılında Ramser'de (İran)
3. 1968 yılında Karaçi'de (Pakistan)
4. 1970 yılında İzmir'de (Türkiye)
5. 1977 yılında İzmir'de (Türkiye)

¹⁶ İzmir Antlaşmasınının 30.maddesinde belirli alanlarda faaliyet gösterecek kuruluşlar:

1. RCD Kültür Enstitüsü
 2. RCD Denizcilik Hizmetleri
 3. RCD Sigorta Merkezi
 4. RCD Sanayi ve Ticaret Odası
 5. RCD Bütünleşmiş Reasürans Birliği
- yine 30.maddeye göre bu kuruluşların sayısı ve niteliği Bakanlar Konseyi tarafından değiştirilebilecektir.

Beşinci toplantının sonunda ek olarak üç ülke temsilcileri İzmir Anlaşmasını imzalamıştır¹⁷.

1.2.2.2. RCD'nin Çalışma Alanları:

Bölgesel Kalkınma İçin İşbirliği Teşkilatı (RCD) kuruluşundan itibaren ve belirlediği hedefler doğrultusunda çalışmalarına başlamış, iktisadi kalkınma ve bölge halklarının teknik, kültürel ve iktisadi işbirlikleriyle refah düzeylerinin yükseltilmesini hedeflemiştir,

Hedef doğrultusunda RCD'nin faaliyetlerini üç grupta toplayabiliriz:

1.2.2.2.1. Ticari – iktisadi işbirliği

1.2.2.2.2. Bilimsel ve teknik işbirliği

1.2.2.2.3. Kültürel işbirliği¹⁸

1.2.2.2.1. Ticari – İktisadi İşbirliği:

RCD'nin Ticari–İktisadi alandaki çalışmalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. RCD ülkeleri arasında ortak bir ticaret odasının kurulması,
- b. İstanbul'da sigorta sandığının kurulması
- c. Üç ülke arasında ticaretin kolaylaşması için çok amaçlı yatırım sisteminin oluşturulması. Bu sisteme bağlı olarak üç ülkenin merkez bankaları diğer iki ülkenin merkez bankalarına iki milyon dolar tahsis edecek ve tarafların uygun görmesi ve gereklilik ortaya çıktığı zaman bu meblağ arttırılabilecektir.
- d. Posta alanında işbirliği ile Batı ve Güney Asya posta işbirliğinin kurulması
- e. 5174 km uzunluğundaki RCD otobanının tesisinin araştırılması. Bu otoban Ankara'dan İran'a ve İran'dan da Pakistan'a ve Pakistan içlerine kadar devam edecektir.

¹⁷ Kamiz Sheikh Hassani, **Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Bölgesel Bir Yaklaşım**, Tahran, İran Dışişleri Bakanlığı Yayınevi 1996. s:7.

¹⁸ Kamiz Sheikh Hassani, **a.g.e.**, s:9-13.

- g. Merkezi İstanbul olacak olan bir RCD denizyolu ve gemicilik servisinin oluşturulması
- h. Pakistan'da ortak rulman üretim projesi
- ı. Pakistan'da banknot kağıdı üretimi projesi
- i. İran'dan ortak alimünyum üretim projesi
- j. Telefon, Posta ve Telgraf fiyatlarında indirim uygulaması
- k. Üç ülkenin havayolları şirketleri arasında teknik bilgi alışverişi
- l. Üç ülke havayollarının birbirlerine indirim uygulaması

1.2.2.2.2. Bilimsel ve Teknik Alanlardaki İşbirliği:

RCD'nın Bilimsel ve Teknik alanlardaki işbirlikleri konusunda yapılan çalışmaların en önemlilerinden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. İktisadi kalkınmanın sorunları, insan kaynakları yönetimi, endüstri, köy kadınları, kuraklıkla mücadele, beyin göçü, kültürel miras vb. konularında 48 seminer ve sempozyum düzenlenmiştir.
- b. Pakistan'ın Lahor şehrinde 12 defa yönetimle ilgili olarak kurslar düzenlenmiştir.
- c. İran'ın Geçser şehrinde 7 defa yönetim ve idari işler ile ilgili olarak seminer düzenlenmiştir.
- d. 1970 yılında İran'da sigortacılık koleji tesis edilmiş, üç ülkeden öğrenci kabul edilmiş ve bu öğrencilerin diplomaları geçerli sayılmıştır.
- e. Üç ülke arasında 3090 kişiyi kapsayan Bilimsel –Eğitim çerçevesinde eğitim bursuyla lisans, yüksek lisans ve doktora yapan (1210) öğrenci değişimi, farklı alanlarda 1780 stajyer değişimi, 100 kişinin uzmanlık eğitimi ve değişimi gerçekleştirilmiştir.
- f. Nükleer enerji kurumlarının barışçıl amaçlarla bilgi alışverişi yapılmaya çalışılmıştır.

1.2.2.2.3. Kültürel İşbirlikleri:

RCD'nın kültürel alanda yapılan veya yapılması planlanan faaliyetlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- a. 1966 yılında Merkezi Tahran'da, Türkiye ve Pakistan'da da şubeleri olan bir RCD kültür merkezi kurulmuştur.
- b. Sanat, edebiyat, felsefe ve tasavvuf içerikli 30 sayılıklı bir dergi ve 62 cilt kitap yayınlanmıştır.
- c. RCD dergisi yayınlanmıştır.
- d. Kültür, Sanat, Coğrafya ve Tarih gibi konularda oluşan 5 bin cilt bir kütüphane kurulmuştur.
- e. RCD'nin kuruluşu ve münasebetiyle her yıl hatıra pulları basılmıştır.
- f. Minyatür, hüsn-ü hat, fotoğraf, el sanatları, seramik ve heykelticilik alanlarında 22 sergi düzenlenmiş, bunların 9'u İran'da, 6'sı Türkiye ve 7'si Pakistan'da gerçekleştirilmiştir.
- g. Her üç ülkenin sosyal, edebi ve ilmi sahalarda faaliyet gösteren aydın, bilim adamı, yönetici ve devlet yetkilileri 42 defa karşılıklı olarak ülke ziyaretlerinde bulunmuştur.
- h. Kültür alışverişi adıyla 16 defa gençlik gezileri düzenlenmiştir.
- ı. Üye iki ülkenin heyetleri diğer üye ülkenin kadın derneklerini yıllık olarak ziyaret etti.
- ı. Radyo, televizyon ve haber ajansları arasında işbirliği, üye ülkelerden birinin gazete ve dergileri, diğer iki üye ülke heyetleri tarafından ziyaret edilmiş ve bu ziyaretlerin haberleri basına yansımıştır.
- i. Üç ülke radyoları Türkçe, Farsça ve Urduca yayınlar yapmıştır.
- j. Üye ülkelerin haber ajansları arasında bilgi alışverişi ve gazeteciler arası işbirliği sağlanmıştır.

k. Üye üç ülkenin televizyonlarından hem birbirlerinin önemli milli günleri hem de RCD'nin faaliyetleri konusunda belgeseller ve programlar hazırlanmış ve yayınlanmıştır.

l. Üç ülke arasında 30 kez olmak üzere spor karşılaşmaları yapılmıştır.

1.2.3. RCD'nin Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Kuruluşun Sona Erme Nedenleri

RCD, iktisadi, ticari, bilimsel, teknik ve kültürel işbirlikleriyle iktisadi kalkınmayı sağlamayı hedefleri arasına almıştı ama bölgesel işbirliği için uygun alt yapı ve uzun süreli iktisadi ve siyasi hedefler düşünülmemişti. RCD her ne kadar Birleşmiş Milletler ve UNCTAD'ın tavsiyesi ve belirlenmiş hedeflerle kurulmuş ve mevcut şartlar böyle bir işbirliği teşkilatını zaruri görse de RCD üç ülkenin iktisadi gücünü arttırmak için gerekli uygun altyapıyı gerçekleştirememiştir.

Türkiye'nin, İran'ın ve Pakistan'ın büyüme ve gelişme kaydetmesi için, aslında siyasal-askeri bir kuruluş olan Merkezi Anlaşma Örgütü'nün (CENTO) faaliyetlerinin devam ettiği bir zamanda şekillenen RCD, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden üye ülkelerden her birinin farklı politik yönelişleri nedeniyle önceden açıklanan hedeflerine ulaşamamıştır. RCD'nin kurucusu olan bu üç ülke ekonomik kalkınma bakımından nispeten birbirine yakın düzeyde olmasına karşın, İran'ın döviz gelirlerinin petrol fiyatlarının artmasını müteakip hızlı bir şekilde büyüme göstermesi ve bunun bölgede üstünlük elde etme isteği yönelişlerini arttırmasına neden olması ve diğer yandan Türkiye'nin önemli oranda Avrupa Ekonomi Topluluğu'na yönelişi, RCD döneminde dayanışma yönelişlerini zayıflatmıştır. Gerçekte ise RCD, üçüncü dünya ülkeleri arasında bölgesel birçok örgütte olduğu gibi, dünya güçlerinin kanaatleri ve duydukları gereksinimler sonucu uluslararası zorunluluklar temelinde şekillenmiştir. Bölgesel ihtiyaçların varlığı da bu örgütün

kurulmasında önemli rol oynamıştır. Önceden belirlenen hedeflere ulaşamayışının nedeni de bu yüzdendir¹⁹.

RCD'nin; üye ülkeleri (Türkiye, İran, Pakistan) kendi aralarında kültür, hizmet, sigorta, bankacılık, tarım ve endüstri alanlarında işbirliği antlaşmalarına imza atmıştır. Bu antlaşmaların uygulama ve icrası konusunda da bazı adımlar atılmıştır. Ancak öngörülen başarıları elde edememiş veya başarılar beklentilerin altında gerçekleşmiştir.

RCD'nin başarısızlığa uğrama sebepleri olarak aşağıdaki sebepleri sıralayabiliriz:

- a. Üye ülkelere hakim olan siyasi rejimlerin birbirlerinden farklı olması,
- b. Bölgesel bir işbirliği için gerekli olan ekonomik yakınlığın ve ticari ilişkilerin bulunmaması, üye ülkeler arasında birbirlerini bütünüleyici yönlerin bulunmaması,
- c. İç üretimin desteklenmesi ve ürünlerin fiyatlarının yüksekliği ve diğer ülkelerle rekabet gücünün olmaması, bölgesel ticaretin azalması ve teşkilatın başarısız olması,
- d. Üye ülkelerin teknolojiyi geriden izlemesi, yabancı uzmanlara duyulan ihtiyaç ve ham madde kaynaklarından yararlanmadaki genel yetersizlikler,
- e. Bazı ürünlerde üretim fazlasının olmasına karşın, ihracat imkanlarının gelişmemiş olması,
- f. Milli tasarrufun düşük olması nedeniyle yatırım gücünün zayıf oluşu,
- g. Ortak sanayi projelerinin yürütülmesindeki yetersizlik ve bu projelerden hasıl olan ürünlerin, standartların altında olması nedeniyle, dünya pazarlarına arz edilemeyişi,

¹⁹ Elaheh Kolaei, **Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Bölgesel Bütünleşme**, Tahran, Orta doğu Stratejik Araştırma Merkezi Yayınev2000.s:90-94.

h. Ekonomik ve sınıai yönetimdeki zafiyetler, beyin göçü ve bölgede bilimsel faaliyetleri yürütmek için gerekli zeminin olmayışı,

l. Bölgesel nitelikteki projelere gerçek anlamda güven duyulmaması ve ulusal projelere önemli oranda eğilim.

Diğer yandan RCD'nin başarısız olmasındaki bir diğer faktör de; İzmir Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre önce Pakistan'da askeri darbe sonucunda General Ziya-UI Hak'ın yönetimi ele geçirmesi ve İslam Cumhuriyetini ilan etmesi olmuştur. Daha sonra, 1979 yılına gelindiğinde, İran'da gerçekleşen devrim sonucunda, İran Şah'ı ülkeden kaçmış ve yerine, İzmir Anlaşması dahil, o güne kadar İran'ın yaptığı bütün uluslar arası antlaşmaları geçersiz sayan İran İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu olaydan tam bir yıl sonra 1980 yılında Türkiye'de de bir askeri darbe yapılmış, General Kenan Evren yönetimi fiilen ele geçirmiştir. Daha sonra, Irak'ın İran'a saldırmasıyla 8 yıl sürecek olan İran-Irak Savaşı ve Batılı ülkelerin İran'a ekonomik ambargo uygulaması başlamıştır. RCD bölgesinde yaşanan bu olaylar sonucunda gerçekleşen köklü değişimler RCD'nin yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı zaten yavaş ilerleyen faaliyetlerinin tamamen durmasına sebep olmuştur.²⁰

²⁰ Siyamek Doletyar Bastani, a.g.e., s: 43

2. BÖLÜM: ECO (EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ)

2.1. ECO'NUN KURULUŞ NEDENLERİ, SÜRECİ VE AMACI

Küreselleşme söylemlerinin etki kazandığı 1990 sonrasında ulusal ekonomiler, küresel rekabet ortamında kalabilmek için bölgesel gruplaşmalara yönelmiştir. Hiçbir ülke sınırsız üretim olanaklarına sahip olmadığından dolayı, ülkeler belirlemiş oldukları hedeflere ulaşmada bölgesel işbirliklerine başvurmaktadırlar. Bölgesel ekonomik teşkilatlar kurarak kendi ekonomilerinin gelişmesine ve belirli bir coğrafi alanda üretim çarkının tamamlanmasına katkıda bulunmaktadır. Diğer yandan sosyal, ekonomik ve siyasi sorunları birbirinden ayırmak imkânsızdır. Bu yüzden bazı ekonomik konularla siyasi ve toplumsal sorunlar iç içe geçmektedir. Bölgesel iş birliği konusunda iyi bir örnek teşkil eden Avrupa Birliği, ekonomik hedeflerle kurulmuş olmasına rağmen siyasi iş birliğini kısmen de olsa vücuda getirebilmiştir. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)'da amaçların oluşumu açısından bu şekildeki bölgesel işbirliğine bir örnektir²¹.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Bölgesel Kalkınma İçin İşbirliği Teşkilatı (RCD); Birleşmiş Milletler ve UNCTAD'ın etkileriyle önceden belirlenmiş hedefler ve hâkim siyasi sistemlerin avantajları göz önünde bulundurularak kurulmuştur. O dönemdeki mevcut şartlar böyle bir işbirliğini gerekli kılıyordu. Buna rağmen RCD üç ülkenin iktisadi gücünü artırması için gerekli alt yapıyı hazırlayamadı. İran İslam Devrimi ve İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasının birkaç yıl sonrasına kadar İran'ın RCD çalışmalarına katılmaması, teşkilatın o süreç içerisinde işlevsiz kalmasına neden olmuştur. Bu süreç diğer iki üyenin çabalarıyla ve dış ilişkilerin temel hedeflerini bölgesel işbirliği olarak belirleyen İran'ın devrim sonrası siyasi durumunun değişmesiyle üç ülke arasındaki ilişkiler de temel değişiklikler ile sonuçlandı. Bu üç ülke RCD çerçevesindeki işbirliklerine son vererek Ekonomik İşbirliği Teşkilatı adıyla yeni bir yapılanma içine girdiler.

²¹ Hossein Astaneh, a.g.e., s: 6.

Eco'nun ortaya çıkmasıyla bazı uzmanlar bu teşkilatı RCD'nin devamı olarak görüp nitelenmişlerse de diğer bazı uzmanlar ECO'nun RCD ile farklı kuruluşlar olduğunu savunmuşlardır. Bu uzmanlara göre;

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı RCD değildir. Yoksa adının değiştirilmesine gerek görülmezdi. RCD'nin adının değiştirilmesi aslında üye ülkelerin teşkilata bakış açılarının değişmesi ve yeni ve farklı bir teşkilatın gerekliliğine olan görüşlerinden kaynaklanmaktadır²².

İran, Pakistan ve Türkiye arasındaki üçlü işbirliği ECO adı altında 1985 yılında yeniden başlamıştır. 1985 yılında her üç ülkenin dışişleri bakan yardımcılarını uzun incelemeler sonunda; teşkilatın, dışişleri bakan yardımcılarını düzeyine indirilmesi, teknik komitelerin ECO'nun bütün iktisadi, ticari, tarım, bilimsel ve endüstri faaliyetlerini kapsayacak şekilde 4 komite'ye sınırlandırılmasını kararlaştırdılar. Oluşturulan komiteler şunlardır.

- 1) Endüstri – Teknik Komitesi
- 2) Bilimsel – Kültürel Eğitim Komitesi
- 3) Tarım Komitesi
- 4) Altyapı Komitesi

ECO çalışmalarına bu belirlenmiş çerçeveye başladı ve bir süre bu minval üzere devam etti. Daha sonra 1988'de bölgesel ve uluslararası alanda meydana gelen değişimlerden dolayı oluşan yeni şartlarla İslam dünyasının birliği ve üçüncü dünya ülkeleri arasındaki işbirliğinin artmasına yönelik ihtiyaçları karşılamaya da yönelmiştir. Teşkilatın güçlendirilmesi ve ilişkilerin üst düzeye çıkarılması İran tarafından önerilmiştir²³. İran, teşkilatın dışişleri bakanları düzeyinde temsil edilmesini önermiş, Türkiye bu öneriyi önce kabul etmemiş, işbirliğinin 2 sene durdurulmasına sebep olunmuştur. 2 yıl sonra yani 1990 yılında Türkiye'nin öneriyi kabul etmesi üzerinde, İzmir Anlaşması

²² Mohammad Mirzaei Koheqh, **Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın Yapısı, İşleyişi ve Çeşitli Alanlardaki Faaliyetlerine Bir Bakış**, Tahran, İran Dışişleri Bakanlığı Yayınevi, s:3-4.

²³ Kamiz Sheikh Hassani, **a.g.e.**, s: 19.

üzerine bir protokol yazılmış ve üç ülke tarafından imzalanmıştır. Bu protokole göre RCD'nin adı ECO olarak değiştirilmiş, Yardımcılar Konseyi yerine Bakanlar Konseyi tarafından temsil edilmeye başlanmıştır²⁴. 1985 yılında 4 olan komite sayısı önce 7 daha sonra 8 olarak belirlenmiştir.

Belirlenen teknik komiteler şunlardır:

1. Ekonomi – Ticaret Komitesi
2. Endüstri ve Teknik Komite
3. Ulaşım ve Haberleşme Komitesi
4. Tarım Komitesi
5. Bilim, Eğitim ve Kültür Komitesi
6. Enerji Komitesi
7. Sağlık ve Çevre Komitesi
8. Uyuşturucu ile Mücadele Komitesi²⁵

1991 yılında Sovyetlerin çökmesi Orta Asya'da köklü değişimlerin meydana gelmesine sebep oldu. Orta Asya cumhuriyetleri, Azerbaycan ve Afganistan ECO'ya üyelik başvurusunda bulundular. Bu ülkelerin ECO'ya katılmak için ihtiyaçlarının kaynaklarına bakacak olursak; bölgenin coğrafi konumu, bu ülkelerin açık denizlere ulaşma imkânlarının olmayışı, merkezi planlı ekonomik sistemden daha açık bir ekonomiye geçiş, mevcut sorunlardan kurtulmak için kurucu ülkeler vasıtasıyla uluslararası yardım ve kaynaklardan yararlanmak istemelerinin belirleyici olduğunu görürüz.

Bu yeni katılan ülkelerin arzularının, yalnızca ekonomik sebeplerden kaynaklandığı da kabul edilebilir gözükmemektedir. Ekonomik sebeplere ek

²⁴ İzmir Anlaşması 37. Maddesinin Revizesi 1990

²⁵ İzmir Anlaşması 27. Maddesinin Revizesi, 1990

olarak uluslararası, bölgesel ve ulusal siyasi gelişmeler de bu hususta etkili olmuştur²⁶.

Ayrıca bu ülkelerin yeni kazandıkları kimlikleri ile kendi siyasi durumlarının onaylanması, ihtiyaçları ve uluslararası siyasi arenada istiklâl kavuşmuş bir ülke olarak resmîyette tanınmak istemeleri de, bölgesel ve uluslararası teşkilatlara katılmaları için bir gerekçe oluşturmaktadır. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı bölgenin bilinen tek teşkilatı olarak, hedeflerine bölge devletlerine ulaşmada iyi bir fırsat sunuyordu. İlk olarak Azerbaycan ve ardından sırasıyla Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve en son Afganistan, ECO'ya üyelik başvurusunda bulundular. İzmir Anlaşması'na göre; ECO ile coğrafi yakınlığı olan veya ECO'nun hedef ve esaslarını kabul eden her ülke, üyelik başvurusunu genel sekreter aracılığıyla Bakanlar Konseyi'ne sunar ve Bakanlar Konseyi'ne başvuru yapan ülkelerin üyeliği hakkında oylama yoluyla karar alınır. Üye olmak isteyen ülke İzmir Anlaşmasında belirtilen şartları yerine getirmekle yükümlüdür.

ECO Bakanlar Konseyi 6–7 Şubat 1992'de Ankara'da yaptığı toplantının ardından, Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın üyelik başvurularını kabul etmiştir.

1992 yılı Şubat ayının 16'sında Tahran'da ilk Bakanlar Konseyi olağanüstü toplantısında da Tacikistan ve Kırgızistan'ın üyelikleri kabul edildi. Bu toplantıda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin üyeliği Türkiye tarafından önerildi. Tam üyeliği kabul edilmeyen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti oy hakkı olmaksızın gözlemci üye olarak kabul edildi. Benzer şekilde Romanya'nın üyelik başvurusu reddedildi ve Kazakistan gözlemci üye olarak kabul edildi²⁷.

Bakanlar Konseyi ikinci olağan üstü toplantısı Kasım 1992'de Pakistan'ın başkenti İslamabat'ta gerçekleşti. Bu toplantıda Kazakistan ve

²⁶ Mehrdad Haghayighi, **Ekonomik İşbirliği Teşkilatı**, Tahran, Razi Kitabevi, 1995, s: 63.

²⁷ Elaheh Kolaei, **a.g.e.**, s: 102.

Afganistan'ın tam üyelikleri kabul edildi²⁸. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na yeni üyelerin katılması sebebiyle antlaşmada bazı yeniliklerin yapılması gerekli görülmüştür. İzmir Anlaşması'nın ikinci protokolü, yeni katılan ülkelerin üyelikleri ile ilgili olarak 1992 yılının Kasım ayında islah edilmiş; İzmir Anlaşması kurucu üç ülke tarafından imzalanmıştır. Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Afganistan'ın üyelikleri kabul edildikten sonra üçlü antlaşma 10 üyeli bölgesel bir teşkilata dönüştü. Bölgesel işbirliğinde tarihi bir adım anlamına gelen bu önemli değişiklik münasebetiyle üçüncü üst düzey yetkili toplantısı Mart 1995'te Pakistan'da gerçekleştirildi. Pakistan'ın önerisiyle 28 Kasım, her yıl anılan ECO günü olarak kabul edildi. Bu günde bütün üye ülkelerin bölge ülkelerine Ekonomik İşbirliği Teşkilatını tanıtmaları ve elde ettiği başarıları sergilemesi kararı alındı²⁹.

Türkiye, İran ve Pakistan arasında Mart 1977'de İzmir'de imzalanan ve 1990, 1992 ve 1996 yıllarında revize edilen İzmir Anlaşması³⁰; (1996'da) Afganistan İslam Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Türkmenistan Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti, Tacikistan Cumhuriyeti, Kırgızistan

²⁸ Kamiz Sheikh Hassani, **a.g.e.**,s: 21.

²⁹ Kamiz Sheikh Hassani, **a.g.e.**, s: 21-22.

³⁰ RCD'nin 1964 yılında kurulmasından sonra 1977 yılında Türkiye'nin İzmir şehrinde toplanan Bakanlar Konseyi Toplantısında RCD'nin yapısı ve hedeflerinin tanımlandığı "İzmir Sözleşmesi" ele alınarak üyeler tarafından onandı. 1985 yılında RCD'nin ECO'ya dönüşmesinin ardından İzmir Sözleşmesi'nde de bir dizi düzenlemelere gidildi. Sözkonusu değişiklikler, 1990 yılında, üç ülkenin parlamenterleri tarafından kabul edildi. İzmir Sözleşmesi'nde yapılan ve üç ülkenin onayından geçen değişiklikler; RCD'nin ECO'ya dönüşmesi, ECO'nun yapısı ve hedeflerinin belirlenmesi, teşkilat düzeyinin dışişleri bakan yardımcılarında dışişleri bakanları düzeyine yükselmesi ve 1985 yılında 4 olan komite sayısının önce 7'ye daha sonra ise 8'e çıkarılmasından ibarettir.

İzmir Sözleşmesi'nde 1992 yılında yapılan ikinci değişiklik, örgüte yeni ülkelerin katılım koşullarıyla ilgilidir. SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla bağımsızlıklarına yeni kavuşan ülkelerin örgüte üyelik için yaptıkları başvuruların ardından, ECO'nun üç kurucu üyesi, İzmir Sözleşmesi'nde bir dizi değişikliğe imza atarak ECO'ya yeni ülkelerin üyelik şartlarını kabul etti.

İzmir Sözleşmesi'ndeki üçüncü değişiklik ise 1996 yılında gerçekleşti. İzmir Sözleşmesi'nin 10 üye ülkenin onayı ile örgüt tüzüğü olarak kabul edilmesi, komitelerin kaldırılıp yerine Sekreteryanın denetimi altında faaliyet gösteren müdürlüklerin kurulması, örgüt bütçesinin belirlenmesi ve ayrıca daha önce maaşlarını tebaası oldukları ülkeden alan Sekreteryaya personelinin maaşlarını doğrudan ECO'den almaya başlaması, bu dönemde yapılan değişikliklerden bazılarıdır.

Cumhuriyeti ve Özbekistan Cumhuriyeti'nin imzalamasıyla Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın tüzüğü olarak kabul edilmiştir.

İzmir Anlaşması, Madde 2'ye göre ECO'nun amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Bölgenin sosyal ve iktisadi imkânlarını üye ülkelerin yaşam düzeyi ve refahını artırmak ve kalıcı iktisadi kalkınma için olgunlaştırmak.
2. Bölgedeki ticari gelişimin önündeki engelleri kaldırmak için tedbirler almak, diğer bölgelerin tecrübelerinden ve küresel ekonomik gidişattan yararlanmak, bölgesel ve bölgeler arası ticareti arttırmak.
3. Dünya ticaretinde daha önemli bir role sahip olmak ve buna katkı sağlamak amacıyla üye ülkelerin idealleri doğrultusunda iktisadi işbirliklerini desteklemek, gelişmekte olan ülkeler ve özellikle ECO üyeleri için uygun olmayan ticari şartlar oluşturan ve ticareti engelleyen politikaları ortadan kaldırmak.
4. Ekonominin küreselleştiği günümüzde üye ülkelerin dünya ticaretine tam anlamıyla katılımı için şartların oluşturulması ve üye ülkelerin ekonomilerini kademeli olarak entegre etmek.
5. Bilimsel, teknik, kültürel, sosyal ve iktisadi alanlarda karşılıklı yardımlaşma ve bölgesel işbirliklerini artırmak.
6. Üye ülkelerin kendi aralarında ve dış dünyayla irtibatını sağlayan haberleşme, taşımacılık alt yapılarını hızlı bir şekilde geliştirmek.
7. Bölgesel iktisadi kalkınmada, özel sektörün katılımının artırılması amacıyla özelleşme üzerinde durarak özel ve genel alanlarda ortak çalışmalarını arttırmak, ortak yatırım projeleri yoluyla bölgesel ekonominin kalkınmasını sağlamak.
8. İnsan kaynaklarının gelişimi amacıyla ortak programlar hazırlamak
9. Bölgenin doğal kaynaklardan özellikle de enerji kaynaklarından yararlanmanın üzerinde yoğunlaşmak.

- 10.Bölgenin tarım ve endüstri imkânlarından yararlanma çabalarını ilerletmek.
- 11.ECO'nun karşılıklı menfaat esasına dayalı olarak diğer bölgesel uluslararası teşkilatlarla ve mali örgütlerle işbirliği yapmak
- 12.ECO üyesi ülkelerin halkları arasında kültürel ve tarihi bağları sağlamlaştırmak ve turizm alanında işbirliği yapmak³¹

2.2. ECO'NUN KURUMSAL YAPISI VE YÖNETİMİ

İzmir Anlaşması'nın 5.maddesine göre ECO'nun kurumsal yapısı ve yönetimi şu şekildedir;

2.2.1. Bakanlar Konseyi

İzmir Anlaşması'nın 6. maddesi uyarınca Bakanlar Konseyi ECO'nun en yüksek politika ve karar organıdır ve üye devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşmaktadır. Konsey, üye devletlerde sırasıyla, tercihen ECO mali yılı başlangıcı öncesinde, en azından yılda bir kez toplanır. Bakanlar Kurulu, öteki Bakanların, kendi ilgili alanlarında planlar ve projeleri oluşturmaları ve tavsiyede bulunmaları amacıyla toplantıya çağrılmasını önerebilir. Bakanlar Konseyi'nin bunların dışında aşağıdaki sorumlulukları bulunmaktadır:

- a) ECO'nun politikaları, stratejileri ve çalışma programlarını onaylamak,
- b) Genel Sekreteri ve Yardımcılarını atamak,
- c) Bölgesel Planlama Konseyi, Daimi Temsilciler Konseyi ve uzman kuruluşların raporlarını gözden geçirmek ve kabul etmek,
- d) Bölgesel enstitülerin raporlarını gözden geçirmek,
- e) İlgili alt ya da özel komiteleri kurmak,
- f) Örgütün yıllık bütçe ve bağımsız denetçi raporlarını onaylamak,
- g) Üye devletlerin örgüt bütçesine katkılarını değerlendirme ölçeğini belirlemek,

³¹ İzmir Anlaşması 2. Maddesi, 1996

h) Zirve Toplantıları için taslak, gündem ve öteki düzenlemeleri hazırlamak,

i) ECO programları ve projelerinin uygulanmasına ilişkin tüm konularda zirveye rapor sunmak,

j) Gerekli olduğunda Sekreterliğin bütçe, idari ve örgütsel konularına ilişkin kurallar ve düzenlemeler ile mali ve personel düzenlemelerini karara bağlamak ve gözden geçirmek³².

2.2.2. Daimi Temsilciler Konseyi

İzmir Anlaşması'nın 7. maddesine göre daimi Temsilciler Konseyi, ECO'da temsilciler olarak yetkilendirilmiş, üye devletlerin büyükelçilerinden oluşur ve Bakanlar Konseyi başkanlığını elinde bulunduran üye devletin temsilcisinin başkanlığında gerekli görülen sıklıkta toplanır. Konsey aşağıdaki işleri yürütür:

- a) Bakanlar Konseyi'nin kararlarını uygular ve politikalarını yürütmek üzere Bakanlar Konseyi'ne vekâleten ve onun adına sorumluluk taşır.
- b) Kendisine Konseyce aktarılan politika ile ilgili tüm konular ve işlere ilişkin olarak Bakanlar Konseyi'ne rapor sunar.
- c) Örgütün bütçe ve bağımsız denetçi raporlarını ele alır ve bunları onay için Bakanlar Konseyi'ne sunar.
- d) Bölgesel Planlama Konseyi tarafından kendisine yüklenen, Sekreterliğin ekonomik işlevleri ile öteki teknik işlerine ilişkin olarak Bölgesel Planlama Konseyi'ne tavsiyelerde bulunur.
- e) Sekreterliğin tüm raporlarını gözden geçirir.
- f) Bölgesel Planlama Konseyi ve Bakanlar Konseyi'nin toplantıları için taslak gündem hazırlar ve öteki düzenlemeleri çabuklaştırır.

³² www.ecosecretariat.org/Detail-info/principalfunc_ECO_organs.htm,2008

- g) Bölgesel Planlama Konseyi kararlarıyla ilgili eylemleri gözler ve izler³³.

2.2.3. Bölgesel Planlama Konseyi

İzmir Anlaşması'nın 8.maddesine göre Bölgesel Planlama Konseyi, üye devletlerin planlama örgütlerinin başkanları ya da eşdeğer bakanlıklarından oluşur ve Bakanlar Konseyi başkanlığını elinde bulunduran üye Devletin temsilcisinin başkanlığında Bakanlar Konseyi'nin yıllık toplantısı öncesinde olmak üzere yılda en az bir kez toplanır. Konsey, İzmir Anlaşması'nda ortaya konulan bölgesel işbirliği hedefleri ve ilkeleri ile Bakanlar Konseyi'nin politika çerçevesi ve talimatları uyarınca temel stratejiler / politikalar ve planlar geliştirir. Bu görevini yerine getirmek üzere Bölgesel Planlama Konseyi:

- a) Herbir etkinlik alanında atanmış odak noktaları arasında düzenli eşgüdüm için ulusal düzeylerde kendisini kurumsallaştırır.
- b) Ekonomik İşbirliği Stratejisi'nde ortaya konulan ECO önceliklerini iki yılda bir gözden geçirir.
- c) ECO'nun onaylı eylem programları ve projelerinin uygulamalarındaki ilerlemeyi yıllık olarak gözden geçirir.
- d) Sekreterliğin ekonomi çalışmasını eleştirel olarak gözden geçirir ve değerlendirir ve Bakanlar Konseyi'ne tavsiyelerde bulunur.
- e) Bakanlar Konseyine sunmak üzere ECO'nun Yıllık Toplantı Takvimini hazırlar.
- f) Gerekli olduğunda özel teknik komitelerin kuruluşunu Bakanlar Konseyi'ne önerir.
- g) ECO bölgesiyle ilgili Yıllık Ekonomik Rapor hazırlar.
- h) Genel Sekreterlik aracılığıyla yıllık raporunu Bakanlar Konseyi'ne sunar.³⁴

³³ www.ecosecretariat.org/Detail-info/principalfunc_ECO_organs.htm,2008

2.2.4. Sekreteryaya

İzmir Anlaşması'nın 9. maddesine göre; ECO'nun yönetici kurumlarının görüş birliğine varış belgeleri ve talimatları doğrultusunda ECO etkinliklerinin uygulamasını başlatır, bunlarda eşgüdümü sağlar ve gözetir. Sekreteryaya örgütün tüm toplantılarına hizmet sunar. Bu çerçevede aşağıdaki görevleri üstlenir:

- a. ECO'nun karar alıcı organlarca öngörülen planlar, programlar ve projeleri hazırlamak
- b. ECO'nun üzerinde görüş birliğine vardığı programlar ve etkinliklerle ilgili olarak, eldeki tüm araçlarla, tüm alanlarda üye hükümetler arasında sürekli iletişim ve eşgüdüm kanalı olarak hizmet etmek; bu bağlamda usul işleri ve gerekli olabilecek diğer tüm alanlarla ilgili olarak üye devletlere pratik bilgiler sağlamak
- c. ECO'nun tüm belge ve bilgi arşivlerini hazırlamak
- d. ECO'nun tüm daimi ve özel organlarına çalışmalarını sonlandırabilmeleri yönünde yardımcı olmak
- e. Örgütün tüm toplantıları ve etkinliklerinde teknik ve yönetim açısından hizmet etmek, rapor ve belgelerin hazırlanmasına yardımcı olmak
- f. Bölgenin gerek içinde ve gerekse dışında tüm ilgili alanlarda ECO'nin haber ajansı olarak hareket etmek
- g. ECO karar verici organlarının politika belgeleri ve talimatları uyarınca, görüş birliğine varılmış alanlarda, ilgili bölgesel ve uluslararası örgütler ve kuruluşlar ile iletişim, işbirliği ve etkileşimde bulunmak
- h. Uluslararası mali örgütler, yatırımcılar ve bağışçılar aracılığıyla, görüş birliğine varılmış projeler ve etkinliklerin finansmanını

³⁴ www.ecosecretariat.org/Detail-info/principalfunc_ECO_organs.htm,2008

kolaylaştırmak üzere, üye devletleri desteklemeye yönelik olarak etkinlikler ve bağlantılarda bulunmak

ı. Bölgesel kurumlar ve uzman kuruluşlar ile olan etkinlikleri takip etmek, bağlantıları sürdürmek ve bunlarla Bakanlar Konseyi arasında köprü görevini üstlenmek

i. Örgütün bütün önceliği ve etkinlikleri konusunda Bakanlar Konseyi'ne Yıllık Rapor sunmak

j. Bakanlar Konseyince ve Daimi Temsilciler Konseyince kendisine verilebilecek başka işler ve görevleri yerine getirmek;

k. Uluslararası standartlara uygun biçimde bir belgelik ve yayım düzenini oluşturmak ve işletmek;

l. Çağdaş ve hızlı bir ağ üzerinden üye devletlerin daimi büyükelçilikleri ve Ulusal Odak Noktaları ile etkin iletişimi sürdürmek³⁵.

Sekretarya'nın merkezi Tahran'da olup, bir genel sekreter, üç genel sekreter yardımcısı, 6 müdürlük, 3 müdür yardımcılığından oluşmaktadır. 6 müdürlük ve 3 müdür yardımcılığı aşağıdaki gibidir:

1. Ticaret ve Yatırım Müdürlüğü
2. Ulaşım ve İletişim Müdürlüğü
3. Enerji, Maden ve Çevre Müdürlüğü
4. Tarım, Sanayi ve Turizm Müdürlüğü
5. Ekonomik Araştırmalar, İstatistik ve Projeler Müdürlüğü
6. Kalıcı Kalkınma ve İnsan Kaynakları Müdürlüğü
7. İdari İşler Müdür Yardımcılığı
8. Uyum Müdür Yardımcılığı
9. Uluslararası İlişkiler Müdür Yardımcılığı

³⁵ www.ecosecretariat.org/Detail-info/principalfunc_ECO_organs.htm,2008

Bunlara ek olarak idari hizmetlerde ve büro çalışanı olarak Sekretarya'da çalışanlar mevcuttur.

2.2.5. Uzmanlık Kurumları

İzmir Anlaşması'nın 10.maddesi uyarınca bazı alanlarda uzmanlık kurum ve müesseseleri kurulabilir. Şu anda kurulmuş olan müessese ve kurumlar şunlardır:

1. ECO Kültür Merkezi
2. ECO Bilim Kurumu
3. ECO Eğitim Merkezi
4. ECO Sigortacılık Fakültesi
5. ECO Danışmanlık ve Mühendislik Şirketi
6. ECO Sanayi ve Ticaret Odası
7. ECO Bankası
8. ECO Standardizasyon Merkezi
9. Uyuşturucu Maddeler Kontrol İrtibat Bürosu³⁶

Bu kurumların sayı, mahiyet ve konumları Bakanlar Konseyi tarafından değiştirilebilir.

Bütün kurumlar şu görevleri yerine getirmekle yükümlüdürler:

1. Kendi yıllık faaliyetlerinin raporunu Sekretarya'nın kanalıyla Bakanlar Konseyine teslim etmelidir.
2. ECO'nun politikalarıyla ilgili olarak önceden Genel Sekreter'den izin almak zorundadırlar.
3. Üye devletler ile Sekretarya yoluyla yazışmak zorundadırlar³⁷.

³⁶ Mohammad Mirzaei Koheq, a.g.e., s:10-22.

³⁷ İzmir Antlaşması 10. Maddesi, 1996

2.3. ECO ÜYESİ ÜLKELERİN EKONOMİK PROFİLLERİ

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) 717 milyon km² coğrafyaya ve 387 milyon kişilik nüfusa sahiptir. İstatistiklere göre dünya enerji rezervlerinin üçte biri ECO ülkelerinde bulunmaktadır.³⁸ ECO, Avrupa Birliği'nden sonra coğrafi ve nüfus olarak ikinci büyük bölgesel teşkilat olup, aynı zamanda Basra Körfezi, Umman Denizi, Hint Okyanusu, Akdeniz, Karadeniz ve Hazar Denizi'yle sınırları ve bu sulara direkt yolları vardır.

ECO coğrafyası, ülkelerin tarihi, dini ve kültürel yakınlığı sebebiyle kalkınmacı bölgesel işbirliğinin oluşması için iyi bir fırsattır. ECO üyesi ülkelerin insanları, kapasiteleri ve güçleriyle daha yakından tanışmak amacıyla ECO üyesi ülkelerin sosyal ve ekonomik durumlarını kısaca inceleyelim. Değınmemiz gereken bir nokta da, üye ülkelerin istatistik ve enformasyon sistemi ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın kendi internet sitesi enformasyon ve istatistik alanında oldukça zayıf olmasıdır. Bu durum araştırmacıların teşkilat hakkında bilgi edinmesini zora sokmaktadır.

2.3.1. Afganistan İslam Cumhuriyeti

Afganistan İslam Cumhuriyeti Orta Asya'da 652,90 km² yüzölçümüne ve 23 milyon kişilik nüfusa sahip bir ülkedir. Aryan, Tacik, Abdalı ve bunlar yanında Özbek ve Türkmen nüfusa sahiptir. Afganistan'ın resmi dili Peştuca ve Farsçadır. Afgan halkı Müslüman olup çoğunluğu sünnidir. Afganistan'ın Başkenti Kabil'dir. Afganistan'ın para birimi Afgani'dir³⁹. Uzun süren iç savaş sebebiyle çok kötü bir durumda olan Afganistan dünyanın en fakir ülkelerinden birisidir. ECO Afganistan'ın mevcut durumdan kurtulması için ortak yatırımlara öncelik verme fikrindedir. Komünist sistemin çökmesinden bu yana barış ortamı görmeyen ve buna fırsatı olmayan Afganistan ekonomisinin geleceği için tedbirler alınması gerekmektedir.

³⁸ - Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri'nin (Genel Müdür Hürshid Enver) ECO Günü nedeniyle yayımladığı mesaj, 2006.

³⁹ "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım", Coğrafya ve Katografi Merkezince hazırlanan rapor, **Peyam-e Derya Dergisi**, Yıl: 1994, Sayı: 27. S: 16.

Afganistan'ın üyeliğiyle ECO, faaliyetlerini Hindistan'a kadar ulaştırabilmiştir. ECO üyesi ülkeler arasında Afganistan, daha kısa ve doğrudan bir bağ oluşmasını sağlamıştır. Afganistan, demiryolu hattı inşası için henüz herhangi bir adım atmış değildir. 2004 yılı istatistiklerine göre 35.000 km'lik yolun sadece 9.000 km'si asfaltdır. 1970'li yıllarda Afgan ekonomisinin gelişmesi için çok fazla çaba harcanmış ama Sovyet işgali ve buna karşı gerilla savaşlarının başlaması ekonomideki ilerlemeyi durdurmuştur. İç savaşın sürmesi de Afganistan'ın mevcut bütün ekonomik altyapısını yok etmiş ve ülkenin geleceğini çıkmaza sürüklemiştir.

AFGANİSTAN

Tablo A) Afganistan'ın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	VY	21,411	21,798	22,191	23,178	23,592
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	VY	1.92	1.92	1.92	2.03	2.03
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁴⁰	2,963	2,221	4,411	4,585	5,319	6,504
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	2,713	2,620	4,388	4,763	5,729	6,853
GYSİH'NİN ARTIŞ ORANI (%)	VY	-20.00	28.60	14.30	9.40	14.50
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	VY	90	201	215	247	290
GYSİH'NİN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	57.00	53.30	44.50	45.10	40.70	38.90
SANAYİ	23.20	24.70	19.50	18.30	22.80	24.40
HİZMETLER	19.80	22.00	36.00	36.60	36.50	37.40
ORTALAMA ENFLASYON (%)	VY	10.00	9.80	11.70	11.00	11.40
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln\$)	VY	VY	VY	137	235	173
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	VY	VY	VY	270	473	559
İŞSİZLİK ORANI (%)	VY	3.90	3.90	3.80	3.60	VY
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ(bin ton p.e) ⁴¹	VY	VY	VY	VY	VY	VY
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI(bin ton p.e)	VY	598	592	741	623	691

Kaynak: <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁴⁰ http://www.sesrtic.org/stat_database.php,2008⁴¹ Bin Ton Petrol Eşdeğeri

AFGANİSTAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	137	68	100	144	305	384
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	VY	39.7	31.0	74.3	87.9	69.8
Toplam İthalat (Mln\$)	1,176	1,696	2,452	2,101	2,177	2,471
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	VY	15.7	23.3	16.2	30.2	27.9
Denge (Mln\$)	-1,039	-1,628	-2,352	-1,957	-1,872	-2,087

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005 VY=Veri Yok

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	ABD%27, Hindistan%23, Pakistan%21, Finlandiya%4, Türkiye%3
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Pakistan%35, İran%16, ABD%8, Kazakistan%5, Almanya%1
Başlıca İhraç Ürünleri %	Tarımsal ve Hayvancılık ürünleri (özellikle Üzüm ve Kurutulmuş meyveler, Deri)%26.4, Halı , kılım vb.%6.3,
Başlıca İthal Ürünleri %	Petrol, Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar ve doğal gaz %15.2, İnşaat malzemeleri %11.7, Tarım ürünleri (özellikle Buğday ve Mısır) %7, Motorlu kara taşıtları ve yedek parçaları %5.4

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

Tablo 2.2

Afganistan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Tekstil, Sabun, Mobilya, Ayakkabı, Gübre
Afganistan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Afyon, Buğday, Meyve, Fındık, Yün

Kaynak: <http://www.cia.gov>,2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	9
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	0
Hava Alanı ² (2006)	46
Sivil Uçakların Sayısı	7
Ticari Gemi Sayısı	VY

Kaynak: <http://www.ecosecretariat.org> _ www.cia.gov

VY=Veri Yok.

2.3.2. Azerbaycan Cumhuriyeti

Azerbaycan Cumhuriyeti 86,600 km²'lik yüzölçümüyle Batı Asya'da yer alan bir ülkedir. Nüfusu 8 milyon olan Azerbaycan'ın yönetim biçimi cumhuriyettir. Baku ülkenin başkentidir. Azerbaycan'da Azeri Türkçesi yanında Rusça yaygın olarak konuşulan dillerdendir⁴². Azerbaycan 1806 yılında Ruslar tarafından işgal edilmiş ve 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur. Azerbaycan bağımsızlığını yeni kazanan diğer ülkelere nazaran petrol kaynaklarından yararlanmada ve petrol ve doğalgaz alanlarındaki yatırımlarda daha fazla ilerleme kaydetmiştir. Bağımsızlığa kavuştuktan sonra Karabağ Savaşı'nın patlak vermesiyle enflasyonda bir artış gözlenmiştir. Diğer taraftan serbest piyasa ekonomisine geçiş ve özelleştirme de Azerbaycan halkının ekonomik sıkıntılarla karşılaşmasına sebep olmuş ve halkın satın alım gücü oldukça düşmüştür. Azerbaycan verimli tarım alanlarına sahiptir. 1985 yılının ortalarında bu ülke Sovyetlerin bütün gıda ihtiyaçlarının %18'ini, pamuk üretiminin %7'sini, tütünün %5,2 ve üzümün %21'ini karşılamaktaydı. Bağımsızlığına kavuştuktan sonra tarım, hayvancılık alanında gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Gübre, tohum, teçhizat, tarım makineleri için mali kaynak ve işletme sisteminin yokluğu bu düşüşün en önemli sebepleridir⁴³.

Azerbaycan ekonomisi gelişme ve ilerleme için büyük kapasiteye sahiptir. Hazar sahillerinde çok zengin petrol ve doğalgaz rezervleri vardır. Resmi istatistiklere göre Hazar Denizi sahilindeki alanlarda kullanılabilir petrol rezervleri bir milyar ton ve gaz rezervleri 500 milyar m³'tür. Son dönemlerde gerçekleşen Bakü- Tiflis- Ceyhan boru hattı projesi Azerbaycan ekonomisi üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Azerbaycan bu sebeple Batılı ülkelerin dikkatini çekmiştir. Bu durumdan İran ve Rusya büyük endişe duymaktadır. Azerbaycan, Hazar'daki petrol rezervlerini kullanarak ekonomik sıkıntılarını azaltmaya çalışmaktadır⁴⁴.

⁴² "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım", a.g.e, s:18.

⁴³ <http://www.iras.ir>, 2007

⁴⁴ Elaheh Kolaei, a.g.e., s:132-134.

Azerbaycan'ın ECO'daki konumu için ise şunları söyleyebiliriz. Bu ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra başta İran ve Türkiye olmak üzere pek çok ülkenin odağında olmuştur. İran ve Türkiye, Azerbaycan ile resmi düzeyde ilişkilere başlayan ilk ülkeler arasındadır. Ardından her iki ülke Azerbaycan ile ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilere başlamışlar ve bu ülkenin ECO'ya girişini hemen onaylamışlardır. ECO'ya üye olmak Azerbaycan'ın kalkınmasını sürekli kılmıştır. İran'a sınırı olan bu ülke, ürettiği ürünleri İran'a satma şansına sahiptir. Azerbaycan'ın diğer ECO üyesi ülkelerle ilişkileri, işbirliği ve dostluk temeline dayanmaktadır. Azerbaycan coğrafi olarak önemli bir mevkiye sahip olup, Orta Asya malları ve gaz ve petrol boru hatlarının geçiş noktasında yer alması nedeniyle iyi bir fırsatta sahiptir⁴⁵.

Sovyetler yıkılmadan önce Azerbaycan'ın iktisadi yapısı öyle düzenlenmiştir ki ülke diğer Sovyet ülkeleri olmadan bağımsız hareket edemeyecek durumdadır. Bu nedenle komünist sistemin çökmesiyle büyük ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. Bu durumda zorlukları aşmak ve döviz rezervi sağlamak için tek çıkar yol petrol kaynaklarından yararlanmaktır⁴⁶.

⁴⁵ Saeid Pishrad, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda Entegrasyon, Tahran, Baz Yayınevi, 2004, s: 25- 26.

⁴⁶“ Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, **a.g.e.**, s: 21.

AZERBAIJAN

Tablo A) Azerbaycan'nın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	8,049	8,111	8,172	8,234	8,307	8,392
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	0.80	0.70	0.80	0.80	1.00	1.10
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁴⁷	4,987	5,372	5,851	6,834	7,980	11,547
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	5,273	5,708	6,236	7,276	8,680	12,554
GYSİH'NİN ARTIŞ ORANI (%)	11.10	9.90	10.60	11.20	10.20	26.40
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	665	714	775	897	1060	1518
GYSİH'NİN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	15.90	14.80	14.00	12.40	11.00	9.20
SANAYİ	36.00	37.60	37.40	37.30	38.30	47.50
HİZMETLER	48.10	47.60	48.60	50.30	50.70	43.30
ORTALAMA ENFLASYON (%)	1.80	1.50	2.80	2.20	6.70	9.60
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	664	899	2,012	3,018	4,192	4,162
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	1,092	1,366	1,340	1,575	1,588	1,650
İŞSİZLİK ORANI (%)	1.20	1.30	1.30	1.40	1.40	1.40
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁴⁸	1608	1631	1608	1831	1870	1947
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	1412	1469	1403	1583	1630	1677

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok.

⁴⁷ http://www.sesrtcic.org/stat_database.php

⁴⁸ Bin Ton Petrol Eşdeğeri

AZERBAIJAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	2,611	3,488	3,276	5,124	7,008	8,096
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	8.7	3.6	4.7	4.2	9.7	13.6
Toplam İthalat (Mln\$)	2,917	3,745	3,833	5,217	7,131	8,558
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	22.0	15.4	15.8	14.7	10.4	114.4
Denge (Mln\$)	-306	-257	-107	-93	-123	-462

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	İtalya%30,Fransa%9,Rusya%7, Türkiye%6, Türkmenistan%6
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Rusya%17, İngiltere%9, Singapur%9, Türkiye%7, Almanya%6
Başlıca İhraç Ürünleri %	Petrol, Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar ve doğal gaz %75, Yiyecek ürünler (Meyveler ve Sebzeler) %7
Başlıca İthal Ürünleri %	Taşıma araçları ve otomotiv yedek parçaları %18, Makine sondaj delmesi veya batırma kısımları,%15, İlaç ve Tıbbi malzemeler%9

Tablo 2.2

Azerbaycan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Petrol ve D.gaz, Petrol Ürünleri, Çelik, Demir Cevheri
Azerbaycan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Pamuk, Tahıl, Piriç, Meyve

Kaynak: [http/ www.cia.gov](http://www.cia.gov),2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	6.6
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	2.1
Hava Alanı ² (2006)	36
Sivil Uçakların Sayısı	130
Ticari Gemi Sayısı	128

Kaynak: www.ecosecretariat.org _

www.cia.gov

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

2.3.3. İran İslam Cumhuriyeti

İran İslam Cumhuriyeti 1.648.195 km²'lik yüzölçümüyle Batı Asya'da yer alan bir ülkedir. İran nüfusu 70 milyon ve başkenti Tahran'dır. Resmi dili Farsça olan İran halkının %98'i Müslüman olup geriye kalanlar Hıristiyan, Yahudi ve Zerdüşt dinine mensuptur. İran 1945 yılında Birleşmiş Milletlere üye olmuştur⁴⁹.

Devletin yönetim şekli 1979'dan bu yana İslam Cumhuriyeti modelidir. 1979 yılındaki İslam devrimi ve İslam cumhuriyetinin şekil almasının ardından ülkenin dış ilişkileri siyasi arenada sürekli tartışma ve tartışmalarla karşı karşıya kalmıştır. Onlar arasında en önemlileri;

1. 8 yıl süren Irak Savaşı,
2. İran aleyhine uygulanan ekonomik ve teknolojik ambargo,
3. İran İslam Cumhuriyeti'nin barışçıl nükleer enerji faaliyetleridir.

İran ekonomisi petrol gelirlerine dayalıdır. Petrol ve doğal gaz rezervi açısından oldukça zengindir. Ülkenin ihracatının %80 ve bütçesinin %60'ını petrol ve doğal gaz gelirleri oluşturmaktadır. İran'ın doğalgaz rezervleri 26 trilyon m³'ün üzerindedir. Yani dünyada doğalgaz rezervlerinin %18'ine sahiptir. Bu açıdan dünya sıralamasında Rusya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Petrol rezervleri açısından da 130 milyar varil petrole İran dünya rezervlerinin %11'ine sahip görünmektedir⁵⁰. İran'ın en önemli sanayi tesisleri petrol arıtma tesisleridir. Abadan, Şiraz, Lavan, Tahran ve Tebriz arıtma tesisleri bulunmaktadır ve ayrıca İran'ın en önemli petrol bölgeleri; Mescidi Süleyman, Heftgöl ve Geçsaran'dır. İran iktisadının şiddetli bir şekilde petrole bağımlı olması ekonominin hiçbir zaman sağlam temeller üzerine kurulamamasına sebep olmuştur. Devletin hedefi döviz gelirlerinin %85'ini oluşturan petrole dayalı olmayan bir bütçe oluşturmaktır. İran İslam Meclisi Araştırma Merkezi'nin 2007 yılında hazırladığı raporda, son yıllarda devletin

⁴⁹ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, a.g.e. s: 22-23.

⁵⁰ <http://www.iras.ir>,2007

harcamalarının petrol gelirine dayanması ve petrol gelirlerinden fazla istifade edilmesi İran ekonomisinin sağlam olmamasının sebebi olarak gösterilmiştir. Yine aynı merkez İran ekonomisinin 2008 yılında %5 civarında büyüyeceği tahmin etmiştir.

İran'ın diğer ağır sanayi tesislerinin başında ise İsfahan Demir Çelik Tesisleri gelmektedir. Ayrıca bazı yerlerde petrokimya tesisleri bulunmaktadır. Kurulan bazı sanayi tesislerinde yedek parçası dışarıdan alınmak suretiyle otomobil, traktör ve elektrikli ev aletleri üretilmektedir. Bununla birlikte ülkedeki sanayi kuruluşlarının çoğu hafif sanayi üzerindedir. En yaygın olan sanayi dalları da dokunmacılık, konserve, şişe ve cam, kibrit, seramik ve mozaik sanayidir. Çalışan nüfusun yaklaşık %12.5'i sanayi sektöründe çalışmaktadır.

Üretim birimleriyle birlikte 4,2 milyon aşkın hane halkının uğraş alanını oluşturan tarım sektörü İran ekonomisinde önemli bir konuma sahiptir. Tarım sektörü GSYİH'da yaklaşık %15, iş gücü alanında %22, gıda ihtiyaçları alanında %90 ve petrol – doğalgaz dışı ürünlerin ihracatında üçte birlik bir pay teşkil etmektedir. Ayrıca İran, safran, hurma, badem, fıstık, kaysı ve dut gibi ürünlerde dünya çapında iyi bir konuma sahiptir.

İran ekonomisinin önemli sektörlerinden biri de hayvancılıktır; zira bu sektör ülkenin protein ihtiyaçlarını karşılamının yanısıra iş imkanları yaratmakta ve özel sektörün sermayesini bu alana çekmektedir.

İRAN

Tablo A) İran'ın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	63,633	65,264	65,540	66,480	67,477	68,467
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	1.46	1.35	1.56	1.43	1.49	1.46
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁵¹	102,979	110,494	135,270	137,699	166,307	200,761
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	78,878	91,997	117,787	143,508	172,408	231,242
GYSİH'NİN ARTIŞ ORANI (%)	5.90	5.40	7.80	8.00	6.50	5.40
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	1238	1409	1776	2130	2520	3330
GYSİH'NİN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	11.70	11.20	11.30	10.80	9.80	8.10
SANAYİ	39.80	36.80	39.20	38.50	40.10	48.10
HİZMETLER	48.50	52.00	49.50	50.70	50.10	43.80
ORTALAMA ENFLASYON (%)	12.60	11.40	15.80	15.60	15.20	12.10
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	40	61	548	482	100	30
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	7,953	9,012	12,530	17,024	23,074	24,491
İŞSİZLİK ORANI (%)	14.30	14.20	12.80	11.80	10.30	11.50
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁵²	VY	240619	237981	272990	292073	317335
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	VY	95266	102170	107556	117439	128894

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁵¹ http://www.sesrtic.org/stat_database.php

⁵² Bin Ton Petrol Eşdeğeri

İRAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	28,461	23,904	28,327	33,991	43,852	60,012
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	3.8	3.2	3.3	28.7	6.0	6.9
Toplam İthalat (Mln\$)	15,086	18,129	22,036	29,561	38,199	40,969
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	4.8	3.9	3.8	2.3	6.0	6.5
Denge (Mln\$)	13,375	5,775	6,201	4,430	4,653	19,043

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	Japonya%28, Almanya%24, İtalya%10, Çin%10, Fransa%7
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	BAE%19, Almanya%13, Fransa%7, Çin%6, İtalya%6
Başlıca İhraç Ürünleri %	Petrol, Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar ve doğal gaz %90
Başlıca İthal Ürünleri %	Sanayi makineler ve teçhizat özellikle elektrikli cihazlar%27.3, Motorlu Taşıma araçları %15, Yiyecek ürünler %12, Kimyasal ürünler ve İlaçlar %8

Tablo 2.2.

İran'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Petrol, Petrokimya, Gübre, Sosdyumhidroksit, Tekstil
İran'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Buğday, Pirinç, Tahıl, Şekerpancarı, Meyve

Kaynak: <http://www.cia.gov>, 2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	124.6
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	8.3
Hava Alanı ² (2006)	321
Sivil Uçakların Sayısı	120
Ticari Gemi Sayısı	103

Kaynak: www.ecosecretariat.org _ www.cia.gov

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

2.3.4. Kazakistan Cumhuriyeti

Orta Asya'da Çin'in batısında yer alan Kazakistan 2.717.300 km²'lik yüzölçümüne ve 15 milyon kişilik bir nüfusa sahiptir. Bu ülkede Kazakça, Rusça ve Almanca konuşulmaktadır. Halkın %67'sinin Müslüman olduğu Kazakistan 1991 yılının Aralık ayında bağımsızlığına kavuşmuştur. Başkent Astana'dır. Kazakistan'ın geniş topraklarına oranla nüfusu oldukça azdır⁵³. Amerika, Rusya ve Ukrayna'dan sonra dünyanın dördüncü nükleer gücüne sahiptir. 1800'den fazla nükleer füze ülke topraklarında konuşlandırılmış durumdadır. Dünyanın en büyük atom reaktörü olan B&C150 Kazakistan'ın Hazar kıyılarında kurulmuştur. Kazakistan, dünyada bilinen uranyum'un %25'ine sahiptir⁵⁴.

Kazakistanda geniş ve ekilebilir tarım alanları bulunmakta, başta buğday, tütün, şekerpancarı, pirinç, arpa ve diğer tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

Türk Cumhuriyetleri içerisinde en zengin yeraltı kaynaklarına Kazakistan sahip bulunmaktadır. Başlıca yeraltı kaynakları; bakır, kurşun, çinko, krom, alüminyum, astbest, barit, bizmut, krom, fosfat, titanyum, kömür, petrol ve bor'dur. Ülkede metalurji, makine, petro kimya, tekstil, tarımsal ürünleri işleme sanayi'yi geliştirmiştir. Bunların yanında demir-çelik gibi ağır sanayi işletmeleri de bulunmaktadır⁵⁵.

Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını kazandıktan sonra kapsamlı bir ulusal özelleştirme hareketi başlatan Kazakistan, 1993–1995 yılları arasında sanayi alanında Cumhurbaşkanı'nın özel emriyle bir program hazırlamıştır.

1993 Nisanında kabul edilen bu program şu kararları içermektedir.

1. Küçük yerel şirketlerin satışı,
2. Orta ve büyük ölçekli şirketlerin özelleştirilmesi,

⁵³ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, a.g.e. s: 24.

⁵⁴ Kamiz Sheikh Hassani, a.g.e., s:67.

⁵⁵ <http://www.turan.tc/turk/kazak/kazak.html>, 2008

3. Çok büyük şirketlerin tedrici olarak uluslar arası ihaleler ile özelleştirilmesi⁵⁶

Kazakistan ECO ile iyi ilişkiler kurmuştur. 1998 yılında ECO üyeleri üst düzey yetkilileri toplantısı ve bazı başka önemli oturumlar, Kazakistan'da gerçekleştirilmiştir. Kazakistan için ECO'ya üyelik Hint Okyanusu'na ve Basra Körfezine açılmak anlamına gelmektedir.

Kazakistan, komşusu olan Özbekistan ve Kırgızistan ile bölgesel ekonomik birlik çerçevesinde iş birliğine gitmiştir. Bu üç ülke lideri Ağustos 1996 tarihinde Almatı'da yaptıkları görüşme sonucunda ortak ekonomik piyasa oluşturma konusunda anlaşmaya varmışlardır. İmzalanan anlaşmanın her ne kadar da önümüzdeki yıllarda teknik, gümrük ve mali alanlarda daha kolaylıklar sağlayacağı söylemişlerse de uygulamada herhangi bir ilerleme görülmemiştir. Çünkü Özbekistan ve Kazakistan liderleri arasında Orta Asya devletlerinin liderliği için rekabet vardır⁵⁷.

⁵⁶ Kamiz Sheikh Hassani, **a.g.e.**, s:170.

⁵⁷ Saeid Pishrad, **a.g.e.**, s:45.

KAZAKİSTAN

Tablo A) Kazakistan'nın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	14,884	14,858	14,859	14,909	15,013	15,147
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	-0.20	-0.10	0.10	0.60	0.80	1.00
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁵⁸	17,150	21,013	23,604	29,541	41,343	53,737
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	18,292	22,152	24,637	30,833	43,150	56,088
GYSİH'İN ARTIŞ ORANI (%)	9.80	13.50	9.80	9.30	9.60	9.40
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	1229	1491	1658	2068	2874	3703
GYSİH'İN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	8.20	8.80	8.00	7.90	7.10	6.40
SANAYİ	32.60	30.70	29.50	29.10	29.30	29.70
HİZMETLER	53.50	54.70	56.90	57.70	59.50	60.10
ORTALAMA ENFLASYON (%)	13.20	8.40	5.90	6.40	6.90	7.60
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	1,278	2,861	2,164	2,213	5,392	1,721
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	3,285	3,262	2,944	3,073	2,733	1,777
İŞSİZLİK ORANI (%)	12.80	10.40	9.30	8.80	8.40	8.10
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁵⁹	117298	118280	132303	148187	157302	VY
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	66890	67789	81292	85669	88572	VY

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁵⁸ http://www.sesrtic.org/stat_database.php

⁵⁹ Bin Ton Petrol Eşdeğeri

KAZAKİSTAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	8,212	8,639	9,670	12,927	20,096	27,849
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	7.1	6.9	8.5	8.4	9.1	7.1
Toplam İthalat (Mln\$)	5,040	6,446	6,584	8,409	12,781	17,353
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	6.3	4.9	6.0	5.2	6.0	5.1
Denge (Mln\$)	3,772	2,193	3,086	4,518	7,315	10,496

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	İsviçre%20, İtalya%15, Rusya%11, Fransa%10, Çin%9
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Rusya%37, Almanya%7, Çin%7, ABD%7, Ukrayna%5
Başlıca İhraç Ürünleri %	Petrol, Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar ve doğal gaz %62, Bakır katotları %5.5
Başlıca İthal Ürünleri %	Makine ve Ekipman %32.4, Enerji ve yakıtlar%13.6, Taşıtlar%9.8

Kazakistan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Yağ, Kömür, Demir, Cevheri, Manganez, Kromit
Kazakistan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Tahıl, Pamuk, Çiftlik Hayvanları

Kaynak: <http://www.cia.gov>,2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	14.5
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	15.1
Hava Alanı ² (2006)	150
Sivil Uçakların Sayısı	VY
Ticari Gemi Sayısı	43

Kaynak: www.ecosecretariat.org _ www.cia.gov

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

Tablo 2.2.

2.3.5. Kırgızistan Cumhuriyeti

Kırgızistan Cumhuriyeti Orta Asya'da 198,500 km²'lik yüzölçümü ve 5 milyon kişilik nüfusuyla yer almaktadır. Halkının çoğunluğu Müslüman olan Kırgızistan'ın resmi dili Kırgızca'dır ama halk aynı zamanda Rusça da konuşmaktadır. Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'tir⁶⁰. Yönetim şekli cumhuriyet olan Kırgızistan 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur.

1992 yılında cumhurbaşkanının meclise sunduğu Ekonomik Reform aşağıdaki konuları içermektedir:

- Şirket ve kurumlarda etkin yönetimin gerçekleşmesini kapsayan kurum reformları
- Özellikle yabancı sermaye yatırımının teşvik edilmesi ve piyasa tekeli ortadan kaldıracak şekilde özel sektörün desteklenmesi,
- Özel sektörün kalkınması ve kurumların yeniden yapılandırılması ile mali sektörde reformlar,
- Sosyal kurumları destekleyen etkili kanallar oluşturmak.⁶¹

Kırgızistan ekonomisi reform programının icrası yönünde yabancı yardımlara çok fazla ümit bağlamıştır. Yabancı yardımları olmaksızın Kırgızistan'ın dış borçlarını ödeyebilmek için uyuşturucu madde ticaretine yönelme tehlikesi vardır. Öyle ki Kırgızistan uyuşturucu madde ticaretine karşı antlaşma imzalayan ilk Orta Asya cumhuriyetlerinden biridir.

Kırgızistan'ın ekonomisi temel olarak Bağımsız Devletler Topluluğu ile olan ticaretine dayanmaktadır. Kırgızistan küçük ve dağlık bir ülkedir. Ekonomisinin büyük bir bölümü tarıma dayalıdır. Yün, et ve pamuk bu ülkenin başlıca tarım ürünleridir. Kırgızistan, uranyum, çinko, taş kömürü üretiminde

⁶⁰ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım” a.g.e., s: 28.

⁶¹ <http://www.iras.ir>,2007-2008

de dünyada ön sıralardadır. İki büyük ırmak arasında bulunmasından dolayı elektrik üretimi açısından önemli bir konuma sahiptir⁶².

⁶² “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, **a.g.e.**, s:28.

KIRGIZİSTAN

Tablo A) Kırgızistan'nın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	4,915	4,955	4,993	5,039	5,093	5,144
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	0.80	0.80	0.80	1.10	1.10	0.90
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁶³	1,289	1,462	1,546	1,862	2,118	2,338
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	1,367	1,530	1,615	1,933	2,219	2,461
GYSİH'NİN ARTIŞ ORANI (%)	5.40	5.30	0.00	7.00	7.00	-0.20
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	278	309	323	384	436	478
GYSİH'NİN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	34.20	34.50	34.40	33.60	29.90	28.50
SANAYİ	25.00	23.10	17.90	17.30	19.20	17.30
HİZMETLER	29.60	31.40	35.60	36.80	38.30	40.70
ORTALAMA ENFLASYON (%)	18.70	6.90	2.00	3.10	4.10	4.30
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	90	90	116	147	176	210
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	1,386	1,423	1,517	1,754	1,950	1,882
İŞSİZLİK ORANI (%)	3.00	3.10	3.10	2.80	2.80	3.30
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (mln. kw./h.)	14931	13667	11992	1421	15141	14891
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI(mln. kw./h.)	11918	11543	10044	11748	11865	12230

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁶³ http://www.sesrtcic.org/stat_database.php

KIRGIZİSTAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	505	476	486	582	719	672
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	30.8	25.4	22.3	19.9	22.0	29.1
Toplam İthalat (Mln\$)	554	467	586	717	941	1,101
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	34.4	39.0	36.3	34.3	31.8	26.5
Denge (Mln\$)	-49	9	-100	-135	-222	-429

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	BAE%26, Rusya%20, Kazakistan%17, İsviçre%10, Çin%40
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Rusya%34, Kazakistan%16, Çin%9, ABD%6, Özbekistan%5
Başlıca İhraç Ürünleri %	İşlenmemiş şekilde olan Altın%34,2, Petrol yağları ve minerallerden elde edilen yağlar%9.2, Pamuk %6,
Başlıca İthal Ürünleri %	Petrol yağları minerallerden elde edilen yağlar%26, Taşıma araçları%9.8, Kimyasal ürünler ve ilaçlar %8.4, Kömür ezilmiş/ezilmemiş%6.8

Tablo 2.2.

Kırgızistan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Makine, Tekstil, Gıda İşleme, Çimento, Ayakkabı
Kırgızistan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Tütün, Pamuk, Sebze, Meyve

Kaynak: www.cia.gov

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	17.2
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	0.4
Hava Alanı ² (2006)	37
Sivil Uçakların Sayısı	87
Ticari Gemi Sayısı	26

Kaynak: www.ecosecretariat.org _

www.cia.gov

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

2.3.6. Pakistan İslam Cumhuriyeti

Pakistan İslam Cumhuriyeti, Güney Asya'da 769.100 km² yüzölçümü ile İran, Afganistan ve Hindistan'la komşu bir ülkedir. Umman Denizi'ne de kıyısı vardır. Pakistan'ın nüfusu 152 milyondur. %97'si Müslüman geriye kalan nüfusu Hıristiyan, Yahudi ve Zerdüşttür. Pakistan'ın resmi dili Urduca ve İngilizce'dir. Pakistan 1947 yılında İngiltere'den ayrılarak özgürlüğüne kavuşmuştur. 30 Eylül 1947'de Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur. Pakistan'ın başkenti İslamabat'tır⁶⁴. ECO'nun ilk üyelerinden olan Pakistan, ECO üyesi diğer ülkelerin Güney Doğu Asya pazarına ulaşması için iyi bir fırsattır.

Pakistan, gelişmekte olan bir ülke olup, gerekli alt yapıdan yoksundur. İnşaat ve yol çalışmaları, büyük liman projeleri, yeni havaalanları, Pakistan'ın büyük şehirlerinde metro yapımı, sulama ve tarım sektörünün mekanizasyonu, petrol ve doğalgaz çıkarma çalışmaları, metal ve metal olmayan madenler ve daha pek çok alt yapı yapımı için devlet tarafından ihaleler yapılmaktadır. Çalışmalar, yabancı sermaye destekli olarak tesis aşamasındadır. Şu an Pakistan devleti tarafından bu projelerin gerçekleştirilmesi için ihaleler yapılmaktadır. Bu konu ECO üyesi ülkelerin şirketleri için iyi bir fırsattır⁶⁵.

Pakistan'da özelleştirme çalışmalarına 1990'dan itibaren başlanmıştır. Pakistan bu konuda yabancı sermayeye özellikle ABD'ye sırtını dayamaktadır; ancak Pakistan'ın nükleer enerjiye ulaşmış olması, ABD'nin ekonomik yardımlarının sınırlı hale gelmesine sebep olmuştur. 1993'ten itibaren Amerika bu ülkeyi kontrol altında tutulması gereken ülkeler listesine dahil etmiştir Pakistan'ın 1998 yılında gerçekleştirdiği nükleer denemenin bir Müslüman devlet tarafından gerçekleştirilen ilk deneme olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız. Bu nükleer deneme ECO üyesi ülkeler tarafından Bölgeyi tehdit altına sokabileceği düşüncesiyle pek iyi karşılanmamıştır. Pakistanın sahip olduğu nükleer güç konusunda görüş bildiren yerli ve yabancı kaynakların açıklamaları bu ülkenin genel manada nükleer teknoloji alanında

⁶⁴ "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım", a.g.e., s:29.

⁶⁵ İran'ın Pakistan Büyükelçisi Mashaallah Shakeri'nin gazetecilere verdiği demeç. 2001.

ilerleme kayıt ettiği yönündedir. Pakistanın en tanınmış fizikçisi Dr. Abdolkadirhan ülkesinin nükleer faaliyetlerine geç başladığını ancak şimdiye denk bu alanda çok önemli başarılar elde ettiğini belirtmiştir.

Pakistan'ın Belücistan bölgesi çok zengin doğalgaz yataklarına sahiptir. Buradaki gaz rezervi 542 milyar m³ olarak tahmin edilmektedir. Bu ülkenin enerji sorununu azaltması için bu kaynakların çıkarılması gerekmektedir.

Pakistan ekonomisi genelde tarıma dayalıdır. Tarım sektörünün Pakistan'ın GSYİH'sındaki payı yaklaşık %25 olup nüfusunun yaklaşık %60'ı tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Pirinç, pamuk, mısır ve pancar bu ülkenin başlıca tarım ürünleridir. Öyle ki bu ürünler Pakistan'ın tarım ürünleri ihracatından elde ettiği gelirin yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Tarımın, ülke ekonomisinde önemli bir yer işgal etmesi nedeniyle Pakistan devleti bir dizi teşvik programlarıyla tarım sektörünü aktif bir şekilde desteklemektedir. Pakistan Tarım ve Kalkınma Bankası tarım ürünlerinin geliştirilmesinde en önemli devlet kurumlarından biri olup, çiftçilere tarım kredileri bu kurum tarafından sağlanmaktadır.

Pakistan zengin yeraltı ve doğal kaynaklardan yoksundur. Doğal gaz, petrol, bakır ve diğer kaynaklar bu ülkede hatta mevcut ihtiyaçları bile karşılayamayacak derecede oldukça azdır. Bu yüzden bu ülke sözkonusu ihtiyaçlarını karşılayacak ülkelerle irtibat halinde olmayı istemektedir.

PAKİSTAN

Tablo A) Pakistan'ın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	137,500	140,500	146,000	146,800	149,700	152,500
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	2.15	2.07	2.02	1.96	1.91	1.86
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁶⁶	69,816	66,339	74,097	86,138	97,105	112,121
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	73,906	72,038	72,483	83,344	97,978	110,924
GYSİH'İN ARTIŞ ORANI (%)	3.91	2.00	3.10	4.70	7.50	8.60
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	570	513	506	568	655	727
GYSİH'İN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	25.90	24.90	24.10	24.00	22.90	22.00
SANAYİ	23.40	23.80	23.70	23.60	25.50	26.00
HİZMETLER	50.70	51.30	52.10	52.40	51.60	51.00
ORTALAMA ENFLASYON (%)	3.60	4.40	3.50	3.10	4.60	9.30
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	470	322	484	798	949	1,524
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	32,254	32,144	33,400	33,352	33,307	34,037
İŞSİZLİK ORANI (%)	7.80	7.80	8.30	8.30	7.70	7.70
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁶⁷	26497	27344	29075	31142	36782	40226
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	25280	25251	25599	26308	28979	32104

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁶⁶ http://www.sesrtic.org/stat_database.php

⁶⁷ Bin Ton Petrol Eşdeğeri

PAKİSTAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	8,913	9,186	9,874	11,844	12,954	15,917
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	3.2	3.3	4.0	6.0	6.2	9.6
Toplam İthalat (Mln\$)	10,810	10,209	11,252	13,037	17,905	25,331
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	4.3	2.9	3.3	3.1	2.4	2.5
Denge (Mln\$)	-1,897	-1,023	-1,378	-1,193	-4,951	-9,414

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	ABD%25, BAE%8, Afganistan%7, İngiltere%6, Almanya%5
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Arabistan%11, BAE%10, Çin%9, Japonya%7, ABD%6
Başlıca İhraç Ürünleri %	Tarımsal ürünleri (Pirinç, Pamuk, Buğday, Deri) %45, Tekstil ürünleri ve dokuma %15.2
Başlıca İthal Ürünleri %	Petrol, Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar ve doğal gaz %21.7, Sanayi makineler ve teçhizat %13.2, Motorlu kara Taşıtları%6

Tablo 2.2.

Pakistan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Tekstil, Gıda İşleme, Farmasotik, Yapı Mlz., Kağıt
Pakistan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Pamuk, Buğday, Pirinç, Şekerkamışı, Meyve

Kaynak: http/www.cia.gov,2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	162.8
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	7.8
Hava Alanı ² (2006)	139
Sivil Uçakların Sayısı	157
Ticari Gemi Sayısı	398

Kaynak:www.ecosecretariat.org _

www.cia.gov

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

2.3.7. Tacikistan Cumhuriyeti

Orta Asya'nın Güney Doğusunda yer alan Tacikistan 143,100 km²'lik bir yüzölçümüne ve 6 milyonluk nüfusa sahiptir. Ülke nüfusu yaklaşık %70 kırsal alanda yaşamaktadır. Halkın büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu Tacikistan'ın resmi dili Tacikçe'dir. Yönetim şekli cumhuriyet, başkenti Duşanbe'dir⁶⁸.

Tacikistan 9 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Eski Sovyet ülkelerin en fakiri olan Tacikistan'ın ekonomisi tamamen tarıma ve hammadde üretimine bağlıdır. Ülke topraklarının ancak %7'lik kısmı tarıma elverişlidir. Sahip olduğu iklim, doğal şartlar ve halkın geleneksel olarak tarıma ilgi duyması bu toprakları bağlar, pamuk tarlaları ve üzüm bağlarına dönüştürmüştür Tacikistan'da altın ve gümüş madenleri oldukça fazladır. Burada çıkarılan gümüşün dünyada bir benzeri daha yoktur. İtalyan uzmanlar Tacikistan gümüş madenleri üzerine çalışmalar yapmaktadırlar. Tacikistan'da alüminyum yapımı, kimyasal ve tekstil sanayinde ilerlemeler gözlenmektedir. Tacikistan'ın 2004 yılı ihracatının %61,5'ini alüminyum ve %17,7 sini pamuk oluşturmuştur.

Tacikistan devletinin ekonomik programı üç esas üzerine kurulmuştur:

1. Küçük ve orta ölçekli ticareti desteklemek,
2. Devlet ekonomisini desteklemek,
3. Tarım ekonomisinin yapısını iyileştirmek,

Ülkenin krizden kurtulmak ve sorunları aşmak için mali desteğe ihtiyacı vardır. Özellikle Rusya, Kazakistan, Özbekistan ve diğer ülkelere aldığı dış borçlar ülkenin bütçe açığını kapatmak için uyguladığı temel programdır⁶⁹.

ECO üyesi ülkeler arasında İran'a dil ve kültür açısından en yakın olan ülkedir.

⁶⁸ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, a.g.e., s: 31.

⁶⁹ <http://www.iras.ir,2007-2008>

Tacikistan'daki siyasi istikrarsızlık, ülkenin iktisadi kalkınma çabalarını çok fazla etkilemiştir. Sovyetlerin yıkılmasının ardından oluşan cumhuriyetler arasında Tacikistan ekonomisi en alt seviyededir. Bu ülkenin ekonomisi tarıma ve hammadde üretimine dayanmaktadır⁷⁰. Tacikistan'da en çok tekstil, halıcılık, deri ve konfeksiyon sektörü gelişmiştir. Ağır sanayisi yoktur. Bunun dışında gıda, meşrubat, ağaç işleri, kimyasal maddeler ve inşaat malzemeleri üretimi, toprak ve madeni eşya imalatı ve bazı küçük ev ve büro eşyaları üretimi alanlarıyla ilgili sanayi kuruluşları bulunmaktadır.

70 Elaheh Kolaei, a.g.e., s:137-139.

TACİKİSTAN

Tablo A) Tacekistan'nın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	6,188	6,313	6,441	6,573	6,710	6,850
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	2.10	2.10	2.10	2.10	2.10	2.10
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁷¹	838	996	1,161	1,464	1,993	2,252
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	976	1,081	1,221	1,557	2,076	2,310
GYSİH'NİN ARTIŞ ORANI (%)	8.30	9.60	10.80	11.80	10.30	6.70
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	158	171	190	237	310	337
GYSİH'NİN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	25.10	23.80	22.20	24.20	19.20	21.40
SANAYİ	23.30	23.80	23.70	23.60	25.50	26.00
HİZMETLER	50.70	51.30	52.10	52.40	51.60	51.00
ORTALAMA ENFLASYON (%)	60.6	12.50	14.50	13.70	5.70	7.10
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	23	8	36	32	22	55
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	1,226	1,022	1,010	1,031	822	872
İŞSİZLİK ORANI (%)	2.70	2.30	2.50	2.40	2.00	2.10
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁷²	14247	14382	15302	16509	16491	17087
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	15580	15731	16087	16518	16835	VY

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁷¹ http://www.sesrtic.org/stat_database.php

⁷² Bin Ton Petrol Eşdeğeri

TACİKİSTAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	784	652	737	797	915	909
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	22.9	32.4	33.1	41.2	29.9	31.1
Toplam İthalat (Mln\$)	675	688	721	881	1,191	330
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	56.1	52.5	45.0	45.8	43.9	42.5
Denge (Mln\$)	109	-36	16	-84	176	-421

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	ABD%33, Norveç%16, Rusya%13, Türkiye%6, İtalya%5
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Rusya%24, Kazakistan%15, Çin%14, İran%10, Azerbaycan%8
Başlıca İhraç Ürünleri %	Alüminyum işlenmemiş, alaşımlı değil%63, Pamuk, taranmış veya işlenmiş değil%18
Başlıca İthal Ürünleri %	Petrol, Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar ve doğal gaz %12.3, Kimyasal ürünler ve ilaçlar %8.6, Tarımsal ürünleri özellikle (Buğday ve mısır) %7

Tablo 2.2

Tacikistan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Alüminyum, Çinko, Kurşun, Kimya, Gübre
Tacikistan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Pamuk, Tahıl, Meyve, Sebze

Kaynak: <http://www.cia.gov>, 2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	11.9
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	1
Hava Alanı ² (2006)	40
Sivil Uçakların Sayısı	VY
Ticari Gemi Sayısı	VY

Kaynak: www.ecosecretariat.org _ www.cia.gov
Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

2.3.8. Türkiye Cumhuriyeti

Türkiye Cumhuriyeti Asya-Avrupa kıtasında 779,452 km² yüzölçümüne sahiptir. Topraklarının 24 bin km²si Avrupa kıtasında yer almaktadır. Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 75 milyondur. Türkiye devletinin resmi dili Türkçe ve alfabesi Latince'dir. Halkın %98'i Müslüman ve geriye kalan Hıristiyan ve Yahudi'dir. Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında Mustafa Kemal'in önderliğinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş yapmıştır.

Türkiye 1945 Ekim ayında Birleşmiş Milletlere üye olmuştur. Ankara ülkenin başkentidir. Türkiye'nin para birimi Yeni Türk Lirası'dır⁷³.

Türkiye 1980 yılında bir dizi ekonomik önlemlerle ithal ikameci stratejiden serbest piyasa ve ihracata dayalı bir ekonomik anlayışa yönelmiştir. 1986 yılında dış ticaret ve kambiyo rejiminde bazı serbestleştirme kararları alınmış, 1989 yılından sonra Türkiye dünya ekonomisiyle bütünleşme yönünde daha ileri adımlar atmıştır. Bu çerçevede kısa vadeli uluslararası sermayenin önündeki engeller kaldırılmış ve ithalatı büyük ölçüde serbestleştirilmiş ve ihracat teşvikleri kademeli olarak azaltılmıştır⁷⁴.

Türkiye 2001 yılında ekonomik krize yakalanmıştır. Ülkenin ekonomik tablolarına (sonraki sayfa'da) bakınca görüyoruz ki 2001 yılında Türkiye'nin büyüme oranı eksi %7,5 ve ortalama enflasyon ise %68.5'dir. Ekonomik kriz, İMF'nin döviz kuru çapasına dayanan istikrar programının, enflasyon, ithalat ve cari açıda öngörülme-yen artışlar göstermesi ve bunun sonucunda yabancı sermayenin ülkeden çıkmaya başlamasıyla patlak vermiştir.

2001 yılında yine İMF onayı ve desteğiyle güçlü ekonomiye geçiş programı uygulamaya konmuştur, Bütçe açıklarını gidererek, bankacılık sistemini denetim altına almaya özel önem veren bu program uygulaması kısa vadeli sermaye girişlerinin yolaştığı düşük kurun sayesinde Türkiye 2001 yılında %78,5 olan enflasyonu 2005 yılında %7,7'ye indirebilmiştir, ve

⁷³ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım” a.g.e., s: 32.

⁷⁴ Kamiz Sheikh Hassani, a.g.e., s:91-92.

Türkiye'nin 2001 yılında büyüme oranı eksi %7.50 ve enflasyon oranı %68.50 iken 2004 yılında büyüme oranı yaklaşık %9,0'a yükselmiş ve ortalama enflasyon da %9,3'a indirilmiş, 2005 yılında ise büyüme oranı %7,4 ve ortalama enflasyonu %7.7'ye ulaşmış ancak cari açık ve özel dış borçlar artış göstermiştir. Söz gelimi, 2001 yılında Türkiye'de cari açık görünmezken (+3,6 milyar dolar) 2004 ve 2005 yıllarında cari açık oranı sırasıyla -15,6 ve -22,6 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.*

Türkiye'nin ECO içindeki seçkin yeri onun Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan özel coğrafi şartlardan dolayıdır. Türkiye, İran, Pakistan ve diğer ECO üyesi ülkeler için Avrupa ile irtibat hattıdır. Bu alanda Türkiye demiryolu, yolcu ve mal intikali için uygun bir güzergahtır. Türkiye'den geçen petrol ve doğalgaz boru hatları örneğin Bakü- Tiflis- Ceyhan boru hattı, Mavi Akım Projesi, Nabucco Projesi, İrandan alınan ve aynı zamanda Avrupaya ihraç edilen doğalgaz vb. projeler bu ülkeyi önemli bir petrol ve doğalgaz terminali haline getirmiştir. Türkiye'nin deniz taşımacılığı da dikkate değer bir öneme sahiptir. Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz yoluyla ECO üyelerine, mallarının dünya pazarına taşınması hususunda büyük imkânlar sağlamaktadır.

Türkiye yeraltı zenginlikleri bakımından da oldukça zengindir. Bor, krom, linyit, bakır, demir cevheri ve altın madenlerine sahiptir. Türkiye'nin iklimi ve coğrafi konumu ile tarım ürünlerindeki çeşitlilik de dikkate alınmalıdır. Uzun yıllar birçok tarımsal üründe kendi kendine yeterli olan Türkiye 1980'lerin ortalarından itibaren bu özelliğini kaybetmiştir. Ancak yine de ılıman kuşak tarım ürünleriyle Akdeniz kuşağı (sub-tropik) ürünlerinde önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye 1990'lı yıllardan başlayarak sanayisini özelleştirme yoluna girmiştir.

* TCMB İstatistik Verileri

TÜRKİYE

Tablo A) Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	67,240	68,365	69,302	70,231	71,152	72,065
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	1.41	1.40	1.37	1.34	1.31	1.28
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁷⁵	201,500	146,1010	180,100	239,800	300,600	361,500
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	198,389	147,285	182,564	241,302	300,578	361,470
GYSİH'NİN ARTIŞ ORANI (%)	7.40	-7.50	7.90	5.80	8.90	7.40
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	2941	2146	2622	3412	4187	5016
GYSİH'NİN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	13.60	11.40	11.40	11.60	11.10	10.10
SANAYİ	22.50	24.20	24.20	23.80	23.80	24.40
HİZMETLER	63.80	64.40	64.40	64.60	65.10	65.60
ORTALAMA ENFLASYON (%)	39.00	68.50	29.70	18.40	9.30	7.70
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	112	2,855	962	1,253	1,978	8,638
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	118,080	113,190	130,060	145,220	162,400	168,080
İŞSİZLİK ORANI (%)	6.50	8.40	10.30	10.50	10.30	10.30
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁷⁶	26047	24576	24259	23783	24332	26898
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	80500	75402	78331	83826	87818	91286

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁷⁵http://www.sesrtcic.org/stat_database.php

⁷⁶ Bin Ton Petrol Eşdeğeri

TÜRKİYE

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	27,775	31,334	36,059	47,253	63,167	73,476
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	3.1	3.1	2.9	3.3	3.5	3.6
Toplam İthalat (Mln\$)	54,203	41,399	51,554	69,340	97,540	116,774
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	2.8	3.0	3.0	3.9	3.3	4.4
Denge (Mln\$)	-26,728	-10,065	-15,495	-22,087	-34,373	-43,298

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	Almanya%13, İngiltere%8, İtalya%8, ABD%7, Fransa%5
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Almanya%12, Rusya%11, İtalya%6, Çin%6, Fransa%5
Başlıca İhraç Ürünleri %	Motorlu kara taşıtları%15, Nükleer reaktörler, kazan, makına vb.%8.2, Tarım ürünleri (Fındık, Pamuk, Zeytin)%8 Demir Çelik%7.8
Başlıca İthal Ürünleri %	Mineral yakıtlar ve mineral yağlar %20, Nükleer reaktörler, kazan, makına vb.%13.3, Elektrikli makına ve cihazlar %8, Plastik ve plastikten mamul eşya %5.1

Tablo 2.2.

Türkiye'nin Başlıca Sanayi Ürünleri	Tekstil, Gıda İşleme, Otomobil, Elektronik
Türkiye'nin Başlıca Tarım Ürünleri	Tütün, Pamuk, Tahıl, Zeytin, Şeker Pancarı

Kaynak: [http/ www.cia.gov](http://www.cia.gov), 2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	154.4
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	8.7
Hava Alanı ² (2006)	117
Sivil Uçakların Sayısı	VY
Ticari Gemi Sayısı	5020

Kaynak: www.ecosecretariat.org _

www.cia.gov

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı Statistics 2005

2.3.9. Türkmenistan

Türkmenistan Orta Asya'nın güney batısında yer alan ve Hazar Denizi'ne sınırı olan bir ülkedir. Yüzölçümü 488,100 km² olan Türkmenistan'ın nüfusu 6 milyondur. Resmi dilin Türkmençe olduğu Türkmenistan'da Rusça da yaygın olarak kullanılmaktadır. Halkın %85'i Müslüman'dır. Yönetim biçimi cumhuriyet olup başkenti Aşkabat'tır. Türkmenistan 25 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. 22 Aralık 1995 tarihinde Birleşmiş Milletler Türkmenistan'ın tarafsızlık durumunu resmi olarak tanımıştır. Dünyada sadece İsviçre, Avusturya ve Türkmenistan olmak üzere üç ülke tarafsız unvanını kazanmış olup bunlar içinde Türkmenistan Birleşmiş Milletler tarafından resmi olarak tanınmıştır⁷⁷.

Bu ülke yeterli derecede doğalgaz ve petrol rezervlerine sahiptir. Doğalgaz üretiminde dünyada dördüncü ülkedir. Türkmenistan şu an 1,1 trilyon m³ doğalgaz, 1,3 trilyon m³ muhtemel doğalgaz rezervine sahiptir. Bu büyük doğalgaz ve petrol rezervleri son yıllarda devlet gelirlerinin artmasını sağlamıştır⁷⁸.

Ülkede gıda sanayii üretimi yüzde 13-14 payı ile küçümsenemeyecek konumdadır. Gıda sanayi üretimi içinde et ve mamülleri, un ve mamülleri, süt ve mamüllerinin üretimleri ilk sıraları almaktadır. Türkmenistan'ın başlıca sanayi tesisleri petrol ve pamuğa dayalıdır. Son yıllarda petrol rafinerileri, gaz çıkarılması, kimya sanayii, elektrik sanayii, halı ve tekstil ürünlerindeki artış sanayi sektöründe canlılık meydana getirmiştir. Sanayi sektörü, büyük ölçüde enerji, diğer doğal kaynaklar ve pamuğa dayalıdır.

Türkmenistan'ın değerli maden kaynakları bulunmaktadır. Özellikle petrol ve doğalgaz en önemli yeraltı kaynaklarıdır. Çıkarılan petrolün kalitesi çok yüksektir ve henüz işlenmemiş geniş petrol sahaları vardır. doğalgaz ve petrol kaynakları yanı sıra önemli maden kaynaklarına da sahiptir. Türkmenistan'ın yeraltı kaynakları arasında çok değişik türde maden yatakları bulunmaktadır (petrol, gaz, kükürt, potasyum, kaya tuzları, bazı

⁷⁷ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, a.g.e., s: 34.

⁷⁸ <http://www.iras.ir,2007-2008>

nadir metaller, v.b.). Ayrıca sodyum sülfat ve sodyum bileşikleri, kükürt, sofrta ve potasyum tuzları, kil ve yapı taşları diğer maden üretimleridir.

Toplam yüzölçümünün üçte ikisi çöl olan ülkenin, tarıma elverişli alanı sadece % 13'tür. Bu sebeple tarım sadece nehir vadilerinde yapılmaktadır. Başlıca tarımsal ürünleri pamuk, doğal ipek, meyan kökü, buğday, arpa, mısır, susam, karpuz, kavun ve üzümdür. Yeni Türk Cumhuriyetleri arasında ikinci pamuk üreticisi olan Türkmenistan'da, son yıllarda üretilen pamuğun işlenmesine ve ülke içinde değerlendirilmesine önem verilmektedir. Türkmenistan, Orta Asya'da Özbekistan'dan sonra ikinci önemli pamuk üreticisidir. Dünya sıralamasında ise ilk 10 ülke arasında bulunan ülkenin pamuk üretimi toplam tarım sektörünün %7'sini oluşturmaktadır. Bu ülke her yıl 400 bin tondan daha fazla pamuk üretimine sahiptir⁷⁹.

⁷⁹ <http://www.yesevi.org/tdbm/turkmenistan.html>,2008

TÜRKMENİSTAN

Tablo A) Türkmenistan'nın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	5,285	5,505	5,788	6,120	6,250	6,544
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	3.70	4.16	5.14	5.73	2.12	4.70
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁸⁰	3,898	4,306	4,407	4,711	5,062	5,732
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	5,022	6,933	8,700	11,424	14,196	17,174
GYSİH'NİN ARTIŞ ORANI (%)	18.60	20.40	15.80	17.10	14.70	9.60
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	950	1259	1503	1867	2271	2624
GYSİH'NİN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	23.00	23.80	20.80	25.00	28.50	NA
SANAYİ	35.00	37.00	36.00	44.00	42.70	NA
HİZMETLER	42.00	39.20	43.20	31.00	28.80	NA
ORTALAMA ENFLASYON (%)	7.20	11.60	8.70	6.50	10.00	10.50
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	126	170	100	100	-15	62
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	VY	VY	VY	VY	VY	VY
İŞSİZLİK ORANI (%)	2.40	2.60	2.50	2.50	VY	VY
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁸¹	45968	50443	53645	58551	VY	VY
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	13885	15309	16606	17203	VY	VY

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok

⁸⁰ http://www.sesrtcic.org/stat_database.php⁸¹ Bin Ton Petrol Eşdeğeri

TÜRKMENİSTAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	2,506	2,620	2,856	3,632	4,000	6,174
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	22.6	16.9	15.1	13.0	11.3	8.8
Toplam İthalat (Mln\$)	1,785	2,346	2,119	2,512	2,850	4,364
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	25.2	15.3	14.2	17.1	19.0	11.8
Denge (Mln\$)	721	274	737	1,120	1,150	1,810

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	Ukrayna%56, Macaristan%7, Azerbaycan%5, İtalya%5, Türkiye%3
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Azerbaycan%14, ABD%12, Rusya%12, Ukrayna%10, Türkiye%9
Başlıca İhraç Ürünleri %	Petrol, Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar ve doğal gaz %90
Başlıca İthal Ürünleri %	Su yüzünde veya suya batırılan sondajlama veya platform üretimi%16,6, Motorlu kara taşıtları ve yedek parçaları % 11.2, Kimyasal ürünleri ve İlaçlar %8.2, Elektrikli cihazlar %6

Tablo 2.2

Türkmenistan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	D.gaz, Petrol, Tekstil, Gıda İşleme
Türkmenistan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Pamuk, Tahıl, Çiftlik Hayvanları

Kaynak: <http://www.cia.gov>,2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	VY
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	2.5
Hava Alanı ² (2006)	29
Sivil Uçakların Sayısı	VY
Ticari Gemi Sayısı	48

Kaynak: www.ecosecretariat.org _ www.cia.gov

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

2.3.10. Özbekistan Cumhuriyeti

Özbekistan 447,400 km²'lik yüzölçümüyle Orta Asya'da yer almaktadır. Nüfusu 26 milyon kişi olan Özbekistan'ın halkı, Müslüman ve dili Özbekçe'dir. Özbekistan'ın başkenti Taşkent'tir. Özbekistan, Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir⁸². Diğer Orta Asya ülkelerine göre ekonomik imkânları daha iyidir. Makine aletleri ve ağır sanayi alanında Orta Asyanın en büyük üreticisi konumunda olan bu ülke verimli topraklara ve geniş otlaklara sahiptir. Özbekistan'ın ekonomisi birinci derecede tarım ve hayvancılığa dayanır. Bu sektörlerden elde edilen gelirin gayri safi yurtiçi hasıladaki payı yaklaşık % 35'dir ve çalışan nüfusun % 25'i bu alanlarda iş görmektedir. Başta gelen tarım ürünleri tahıl, pamuk, pirinç, mısır, tütün ve çeşitli sebze ve meyvelerdir.

Sovyet döneminden beri Özbekistan ekonomisi pamuk üretimine dayanmaktadır. Pamuk üretiminde dünya sıralamasında dördüncü ve pamuk ihracında dünya üçüncüsüdür. "1993 yılının sonlarında devlet ekonomik alanlarda bazı reformlar gerçekleştirmiştir. Ekonomik reformlar için şu tedbirler düşünülmüştür:

1. Şirketler reformu ve özelleştirmenin hızlandırılması,
2. Özel şirketlerin ticari faaliyetlerinin teşvik edilmesi,
3. Devlet isteklerine dayanmanın azaltılması,
4. Döviz kurlarının serbest bırakılması⁸³,

Özbekistan toprakları yeraltı kaynakları bakımından çok zengindir. 750'den fazla çeşit maden Özbekistan topraklarında bulunmaktadır. Batılı uzmanların değerlendirmelerine göre madenlerin yaklaşık değeri 3 bin milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Özbekistan altın üretiminde dünyada sekizinci, uranyum rezervleri açısından ise yedinci sıradadır⁸⁴.

⁸² "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım", a.g.e., s: 35.

⁸³ Kamiz Sheikh Hassani, a.g.e.,1996. s:105-107.

⁸⁴ <http://www.iras.ir>, 2007-2008

Özbekistan'ın sanayisi diğer Orta Asya cumhuriyetlerine nispetle daha çok gelişmiştir. İloşin Yolcu uçakları Özbekistan tarafından üretilmektedir. .Traktör, tarım makineleri, pamuk toplama makineleri, motor, petrol işleme makineleri üreten fabrikalar başta gelen sanayi kuruluşlarıdır. Bunların yanı sıra çimento, kimya, çelik, gıda vs. alanlarında da sanayi kuruluşları bulunmaktadır.

ÖZBEKİSTAN

Tablo A) Özbekistan'nın Ekonomik Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
NÜFUS (Bin)	24,650	24,964	25,272	25,568	25,864	26,167
NÜFUS ARTIŞ ORANI (%)	1.40	1.30	1.20	1.20	1.20	1.20
Cari Fiyatlarla GSMH (Milyon \$) ⁸⁵	13,552	9,148	9,730	10,039	11,968	12,332
Cari Fiyatlarla GSYİH (Milyon \$)	13,717	11,632	9,657	10,129	12,001	13,670
GYSİH'İN ARTIŞ ORANI (%)	3.80	4.20	4.00	4.20	7.70	7.00
KİŞİ BAŞINA GSYİH (\$)	566	466	382	396	467	579
GYSİH'İN KOMPOZİSYONU (%)						
TARIM	30.10	30.00	30.10	28.60	26.40	25.00
SANAYİ	14.20	14.10	14.50	15.80	17.50	20.70
HİZMETLER	55.70	55.90	55.40	55.60	56.10	54.30
ORTALAMA ENFLASYON (%)	28.20	26.60	21.60	3.80	3.70	7.80
DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM (mln \$)	75	83	65	70	VY	45
TOPLAM DIŞ BORÇLAR (mln \$)	4,418	4,279	4,260	4,249	4,332	4,133
İŞSİZLİK ORANI (%)	0.40	0.40	0.40	0.30	0.40	0.30
TOPLAM ENERJİ ÜRETİMİ (bin ton p.e) ⁸⁶	4,031	4,125	4,249	4,193	4,275	VY
TOPLAM ENERJİ KULLANIMI (bin ton p.e)	4,141	4,168	4,242	4,192	4,253	VY

KAYNAK : <http://www.ecosecretariat.org>,2008

VY: Veri Yok.

⁸⁵ http://www.sesrtic.org/stat_database.php⁸⁶ Bin Ton Petrol Eşdeğeri

ÖZBEKİSTAN

Tablo2: Ticaret ve Sanayi Göstergeleri

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Toplam İhracat (Mln\$)	3,265	3,170	2,988	3,725	4,853	5,409
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	18.9	18.3	22.4	22.8	27.8	28.6
Toplam İthalat (Mln\$)	2,947	3,137	2,712	2,964	3,816	4,091
ECO Üye Ülkelerine Yaptığı İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı(%)	16.9	14.5	13.8	14.8	14.2	13.5
Denge (Mln\$)	318	33	276	761	1,037	1,318

Kaynak: Macro- Economi Overview of ECO Countries 2004-2005

Tablo2.1.

En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler %	Rusya%25, Çin%13, Türkiye%8, Kazakistan%8, Ukrayna%6
En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler %	Rusya%27, Kore%15, Almanya%9, Kazakistan%8, Çin%7
Başlıca İhraç Ürünleri %	Pamuk, taranmış veya işlenmiş değil%20, Gaz halinde doğal gaz%15,8, Bakır katotları %8,4, Otomobil yedek parçaları%6,6, işlenmemiş şekilde olan Altın%6,2
Başlıca İthal Ürünleri %	Sanayi ürünler ve teçhizat %18, Petrol yağları ve minerallerden elde edilen yağlar%8,3, Tarım ürünleri (Buğday veya mısır) %5.7, İlaçlar %4,2

Tablo 2.2.

Özbekistan'ın Başlıca Sanayi Ürünleri	Tekstil,Gıda İşleme, Makine, Metalurji, Altın
Özbekistan'ın Başlıca Tarım Ürünleri	Pamuk, Sebze, Meyve, Tahıl, Çiftlik Hayvanları

Kaynak: http/www.cia.gov, 2008

Tablo3. Ulaştırma Göstergeleri

Asfaltlı yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	41.6
Demir yolların Toplam Uzunluğu (bin. Km)	4
Hava Alanı ² (2006)	61
Sivil Uçakların Sayısı	VY
Ticari Gemi Sayısı	VY

Kaynak:www.ecosecretariat.org _

www.cia.gov

Kaynak: ITC COMTRADE Statistics 2005

2. 4. ECO ÜYESİ ÜLKELERİN ÖRGÜTTEN BEKLENTİLERİ

Bu bölümde, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) üyesi ülkeleri, teşkilata katılmaya iten temel faktörler üzerinde durulacak; konunun daha iyi anlaşılabilmesi için üye ülkelerin devlet makamlarının üyelik arifesinde yaptıkları konuşma ve açıklamalarından bölümler sunulacaktır.

2.4.1. Afganistan

Afganistan'ın ECO'daki hedeflerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Bölgesel nitelikteki yardımları ülkeye çekmek suretiyle ülke ekonomisini kalkındırmak,
2. Serbest sulara ulaşmak,
3. ECO ülkeleri ile ilişkilerini geliştirip güçlendirmek.

2.4.2. Azerbaycan

“Sayın Başkan, sorunlarımızın üstesinden gelmek için üzerinde durmamız gereken asıl konunun ülkemizin ulusal çıkarları olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte, ekonomik durumumuzu bir takım reformlarla sağlamlaştırmak ve iyileştirmek için atılan adımları hızlandırmada dış etkenlerin önemini de unutmuş değiliz. Bu bağlamda, Azerbaycan olarak uluslararası işbirliklerine, özellikle de bölgesel amaçlı işbirliklerine büyük önem atfediyoruz. Bizim, bölgesel işbirliğinin somut avantajlarını kendisinde açıkça gördüğümüz bir örgüt olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na katılmamız da bu yüzdendir. Biz bölge ülkelerinin, bölge içi etkinliklerin ve de uluslararası işbirliklerinin bir gereği olan ulaştırma ve haberleşme konusunda bir alt yapının varlığına niçin bu kadar önem verdikleri gerçeğinin idraki içindeyiz. Azerbaycan Hükümeti, teşkilatımızın başlıca hedefinin ekonomik olduğu inancındadır...”⁸⁷

Yukarıdaki ifadelerden hareketle Azerbaycan'ın ECO'ya üye olmaktan amacının şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

⁸⁷ Azerbaycan dışişleri bakanı Dr. Ghasemov'un ECO Bakanlar Konseyi Üçüncü Toplantısında (6-7 Şubat 1993- Pakistan) yaptığı konuşmasından bir bölüm.

1. Bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek,
2. Ekonomik imkânları kullanmak ve transit olanaklarından yararlanmak,
3. ECO üyeleri ile ilişkilerini geliştirip güçlendirmek.

Azerbaycan Dışişleri Bakanı, 28 Kasım 1992 tarihinde Pakistan'da düzenlenen ECO Bakanlar Konseyi Olağanüstü Toplantısında yaptığı konuşmasında da şu ifadelerle yer vermiştir: *“Biz ECO’ya kabul edilmeyi, global ekonomideki gelişmeleri yakından takip etmemiz ve global ekonomi ile bütünleşmemiz açısından ülkemizin dış ekonomi politikasına özdeşlik kazandıran oldukça önemli olgulardan biri olarak görüyoruz. Bu işbirliğinin temelinde, serbest piyasaya dayalı iktisadi yapıyı teşvik etme ve hızlandırmada bir etken olarak, ulusal ekonomide hızlı ve ciddi değişiklikler ve reformlar yapmak için uygun ortamlar yaratmak düşüncesi yatmaktadır.”*

2.4.3. İran

İran İslam Cumhuriyeti, ECO'nun üç kurucu üyesinden biri olarak ve uluslararası bir kuruluşun merkezinin sadece bu ülkede olması nedeniyle ECO'ya, ECO'nun hedeflerine ve programlarına büyük önem vermektedir. ECO'nun faaliyetlerine en çok katılım sağlayan üye ülke olarak öne çıkan İran İslam Cumhuriyeti'nin ECO'daki başlıca hedef ve amaçlarını şöyle özetleyebiliriz:

1. Bölgede barış ve güvenliğin sağlanmasına ve siyasi denge kurulmasına katkı sağlamak,
2. Uluslararası topluluklarda, İran'ın tutum ve konumuna ilişkin diğer üye ülkelerin desteğini almak,
3. Örgüte yeni üye olan ülkeler ile ticaretini geliştirmek ve bu ülke pazarlarından maksimum ölçüde yararlanmak,
4. Bölgede kültürel içerikli işbirliklerini geliştirmek.

2.4.4. Kazakistan

“Kazakistan, üyelerinin ekonomik verimliliğini artırmayı ve Asya halkının refah düzeyini yükseltmeyi hedefleyen Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na dost elini uzatıyor. Biz, Orta Asya’da uygulanabilir bir kalkınmayı ve aynı zamanda karşılıklılık esasına dayalı yapıcı ve yararlı bir işbirliğini amaçlayan ECO’nun prestij sahibi bir bölgesel kuruluş olduğuna inanıyoruz.”⁸⁸

“Ben şahsen, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın ekonomik konuların takipçisi ve bu konuları hayata geçirmek için sağlam adımlar atan bir bölgesel kuruluş olduğu kanaatindeyim. 1992 yılında ülkemiz, sahip olduğu coğrafi konumunu, tarihi ve kültürel ortak noktaları göz önünde bulundurarak, Asya ülkeleri ile ortak işbirliğini geliştirme çağrısında bulunmuş ve bu doğrultuda, siyasal değil ekonomik bir kuruluş olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na, genç ülkemizin ekonomik sorunlarını çözmek amacıyla katılım sağlamıştır.

İzin verirsiniz, burada ECO çerçevesinde ilgi duyduğumuz işbirliğinin genel ilkelerine özetle değinmek istiyorum. Bu ilkelerin başında; otoban ve demiryolu yapımının yanı sıra üye ülkeler arasında deniz ve hava haberleşmesinin yaygınlaştırılmasını kapsayan modern bir ulaşım ve haberleşme ağını gerçekleştirmeye yönelik çabalar gelmektedir. Böyle bir amacın gerçekleşmesiyle karşılıklı yarara dayalı ticaretin yanı sıra ilişkileri ve kültürel bağları artıracak elverişli ortamlar hazırlanmış olacaktır. İkincisi; ECO ülkelerinde doğal kaynaklar bol olduğundan, bu kaynakların makul bir şekilde geliştirilerek onlardan yararlanılması bölgede yakıt ve elektrik dağıtımına imkân sağlayacaktır. Bu nedenle, bölgede boru hattı ve elektrik transfer ağlarının yaygınlaşması bir zorunluluktur. Üçüncüsü; her ne kadar ülkemiz serbest ekonomiye geçişte ve özelleştirmede daha işin başında olsa da, ECO üyesi diğer ülkelerin piyasa sistemi alanındaki geniş deneyimlerinden yararlanabilir ve onlardan bu konuda yardım alabiliriz.”⁸⁹

⁸⁸ Kazakistan dışişleri bakanı Süleymanov’un ECO Bakanlar Konseyi Olağanüstü Toplantısında (28 Kasım 1992-Pakistan) yaptığı konuşmasından bir bölüm.

⁸⁹ Kazakistan heyeti başkanının ECO Üçüncü Dışişleri Bakanları Toplantısında (6-7 Şubat 1993-Pakistan) yaptığı konuşmadan bir bölüm

Kazakistan'ın ECO'ya katılmakla amaçladığı hedefleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek,
2. Ekonomik durumunu iyileştirmesine katkı sağlayacak somut, uygulanabilir ve etkisini çabuk gösterebilen sonuçlar elde etmek; ayrıca milli ekonomisindeki sorunları gidermede ECO'nun sunduğu imkânlardan yararlanmayı ummak.
3. Serbest sulara ulaşmak için ECO ülkelerinin ulaşım kolaylığından yararlanmak,
4. ECO ülkeleri ile ilişkilerini geliştirip güçlendirmek.

2.4.5. Kırgızistan

“Bize göre, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı bölge ekonomisini birleştirme ve Asya halkını yakınlaştırma doğrultusunda değerli bir rol ifa etmektedir. Kuşkusuz bu rol, Kırgızistan için özel bir önem taşımaktadır; çünkü biz dışta, sürekli olarak, Asya ülkeleri ile karşılıklı yarar üzerine kurulu dengeli bir işbirliği izleme politikasını benimsemiş bir ülkeyiz. Kırgızistan Cumhuriyeti olarak birçok sorunla karşı karşıyayız. Ekonomik sorunlarımızın çözümü, ülke olarak göstereceğimiz çabaların yanı sıra, diğer dost ülkelerle yapacağımız işbirliklerine de gereksinim duymaktadır. Son olarak ECO'ya girmemiz, bize dostlarımızın yanında olma imkânını vermiş; onlarla çalışmak ve ekonomimizi iyileştirmek için uygun fırsatlar yaratmıştır. Biz, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda önceliğin, bölgede haberleşme ve ulaşımı iyileştirecek projelere verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Etkili bir haberleşme ağı oluşturulmaksızın bir ekonomik kalkınmadan söz edemeyeceğimiz açıktır. Bölgede oluşturulacak bu ağ, mal ve eşya transferini, insanlar arasındaki iletişim ve ilişkileri ve bilgi değişimini kolaylaştırıcı nitelikte olmalıdır. Bu bağlamda, bölgesel demiryolu ağının yapımı ve modern haberleşme imkânlarının yaratılması konuları üzerinde önemle durulmalıdır.”⁹⁰

⁹⁰ Kırgızistan heyet başkanının ECO Üçüncü Dışişleri Bakanları Toplantısında (6-7 Şubat 1993-Pakistan) yaptığı konuşmadan bir bölüm

Kırgızistan'ın ECO'ya üyelikle amaçladığı hedefler:

1. Bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek,
2. Ekonomik durumunu düzeltmede ECO'nun imkânlarından ve potansiyellerinden yararlanmak,
3. ECO coğrafyasında modern ulaşım ve haberleşmenin geliştirilip yaygınlaştırılması işlevine katılmak ve onlardan yararlanmak,
4. ECO ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek.

2.4.6. Pakistan

Pakistan'ın ECO'daki en önemli amaç ve hedefleri aşağıda sıralanmıştır:

1. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda başta transit olmak üzere merkez ülke konumuna gelmeye çalışmak,
2. Bölgede barış ve güvenliğin tesisine katkı sağlamak,
3. ECO ülkeleriyle ticari alışverişlerini geliştirmek,
4. ECO ülkeleri ile ilişkilerini geliştirip güçlendirmek.

2.4.7. Tacikistan

“Deneyimlerimiz şunu gösteriyor ki, hiçbir ülke çok taraflı işbirliği olmaksızın ekonomide önemli denebilecek ilerleme kaydetme gücüne sahip değildir. Birçok uluslararası oluşumun kuruluş nedeni de budur, zaten. Bu oluşumlardan biri olan ECO'nun görevi, birbiriyle kültürel, geleneksel ve tarihi yakınlıkları bulunan ülkelerin, dostluk ve karşılıklı yarara dayalı işbirliği yoluyla entegrasyonunu sağlamak olmalıdır. ECO Bölgesi, doğal kaynaklar, işgücü, elverişli bir coğrafi konum ve iklim koşulları bakımından önemli bir yere sahiptir.

Biz ECO'nun hedefinin, genel olarak, üye ülkelerin sahip oldukları bu kaynak ve yeteneklerinden yararlanıp ülkelerimiz için ekonomik kalkınmadaki normal koşulları yaratmak olduğunu düşünüyoruz. Burada şu noktanın altını çizmek istiyorum. Biz üye ülkelerle işbirliği yoluna giderek gerekli ilişkileri ve

*ekonomik işbirliğini normal yollardan oluşturmaya çalışıyoruz. Tacikistan, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı çerçevesinde hidroelektrik enerjisi, yol yapımı, orta ve küçük ölçekli fabrikaların yapımı, pamuk-deri, yün ve tarımsal gıdalar alanında işbirliği yapabilir.*⁹¹

Ülkedeki iç çatışmalar nedeniyle bugüne kadar ECO'da pek etkinlik gösteremeyen Tacikistan, bununla birlikte diğer Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi ECO ile işbirliği yapmak suretiyle bu örgütten, yeni elde ettiği bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek, serbest sulara ulaşmak ve eşya transitinden yararlanmanın yollarını aramaktadır.

2.4.8. Türkiye

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın, üç üyeli bir oluşumdan on üyelik bir kuruluş haline dönüşmesiyle, Türkiye, bu fırsatı değerlendirerek Orta Asya'ya yönelik faaliyetlerini siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarda genişletmiştir. ECO'ya yeni üye olan ülkeleri büyük pazarlar olarak gören ve bu pazarlardan, ticari değişimlerini artırmak amacıyla ECO çerçevesinde yararlanmayı amaçlayan Türkiye'nin ECO'daki diğer amaç ve hedeflerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Orta Asya ülkelerinde söz sahibi olmak,
2. İkili faaliyetlerin yanında Orta Asya pazarlarına ulaşmak, Orta Asya ülkeleriyle ticarete önemli yer tutan taşıma maliyetlerini düşürmek,
3. ECO ülkeleri ile ilişkilerini geliştirip pekiştirmek ve onların üzerinde etkili olmak,
4. Bölgede barış ve güvenliğin oluşmasına katkı sağlamak.
5. Bölge ülkelerinin doğalgaz ve petrol ulaşım hatlarının Türkiye'ye ulaşmasını sağlamak,

⁹¹ Tacikistan Dışişleri Bakanının ECO Üçüncü Dışişleri Bakanları Toplantısında (6-7 Şubat 1993-Pakistan) yaptığı konuşmasından bir bölüm.

2.4.9. Türkmenistan

“Bağımsızlığını yeni elde etmiş ülkemiz birçok sorunla karşı karşıya olup bu sorunların başında ekonomi gelmektedir. Ekonomik sorunlarımız, bu sorunların giderilmesinde kendimizden göstereceğimiz çabalara ek olarak diğer ülkelerle işbirliğine de ihtiyaç duymaktadır. ECO’ya katılmamız, ülkemizin ekonomik durumunu iyileştirmeye dönük çalışmalarımızda yeni bir fırsat yaratmıştır. Bu yüzdendir ki, şu anki toplantı tarihi ve olağanüstü bir olay olarak belirmektedir. Kalkınmış bir toplum ve müreffeh bir ekonomi bakımından siyasal istikrara sahip bir toplum yaratmada birlikte çalışmaya ihtiyaç vardır.”⁹²

“ECO ülkeleri, Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlayan uygun bir coğrafi konuma sahip olmanın yanında üyelerinin refahını sağlayabilecek enerji, maden ve büyük insan gücü kaynakları gibi zenginliklere de sahiptir. Dolayısıyla biz, ECO çerçevesinde işleyecek bir ekonomik işbirliğinin, başarılı olması halinde, üye ülkelerin refahını ve huzurunu sağlayacak özel bir fırsat olacağını düşünüyoruz.”⁹³

Türkmenistan’ın ECO’daki başlıca hedefleri:

1. Bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek,
2. Örgüt’ün sunduğu ekonomik imkânlardan yararlanma umudu,
3. Türkiye ve İran’nin ulaştırma ve transit imkânlarından yararlanmak,
4. Örgüte üye diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirip güçlendirmektir.

2.4.10. Özbekistan

“Özbekistan tüm ECO ülkeleriyle en yakın ilişkilere sahiptir. Bu nedenle, şu an büyük bölgesel bir kuruluş haline dönüşen ECO’nun hedeflerine ulaşmasında ve üye ülke halklarının sosyal-ekonomik taleplerinin

⁹² Türkmenistan dışişleri bakan yardımcısının ECO Bakanlar Konseyi Olağanüstü Toplantısında (28 Kasım 1992- Pakistan) yaptığı konuşmasından bir bölüm

⁹³ Türkmenistan dışişleri bakanının ECO Üçüncü Dışişleri Bakanlar Toplantısında (6-7 Şubat 1993- Pakistan) yaptığı konuşmadan bir bölüm

*olabildiğince hızlı bir şekilde hayata geçirilmesinde etkin bir rol oynayabileceğimize inanıyoruz”.*⁹⁴

Özbekistan'ın ECO'daki başlıca hedefleri:

1. Bağımsızlığını korumak ve güçlendirmek,
 2. ECO ülkeleri ile ilişkilerini geliştirip pekiştirmek,
 3. Ekonomik durumunu iyileştirmek maksadıyla ECO'nun sunduğu olanaklardan ve potansiyellerden yararlanmak,
 4. Serbest sulara ulaşmak için transit ulaşımından yararlanmak,
- Özbekistan'ın ECO'daki başlıca hedefleri arasında yer almaktadır.

ECO üyesi ülkeleri, örgüte katılmaya iten temel faktörlere değindikten sonra, şimdi üyelerin genel olarak ECO ile ulaşmayı arzuladıkları amaç ve hedefleri sıralamaya çalışalım:

1. ECO ekonomik bir kuruluştur; siyasal değil. Bu yüzden ülkelerin ECO'ya üye olmasından asıl amaç ekonomiktir.
2. Ekonomik reformlar yapmak, yüksek ekonomik büyüme düzeylerine ulaşmak ve ekonomik durumunu iyileştirip güçlendirmek için elverişli ortamlar yaratarak bu yöndeki adımları hızlandırmak,
3. Bölgenin zengin doğal kaynaklarından yararlanmak,
4. Serbest ekonomiyi ve özel sektörü yaygınlaştırmaya yönelik olarak diğer üye ülkelerin deneyimlerinden yararlanmak,
5. Ulaşım ve haberleşmenin iyileştirilmesi ve modern bir ulaşım ve haberleşme ağı oluşturmak,
6. Bölgede barış ve güvenliğin sağlanması,
7. ECO ülkeleri arasındaki ilişkileri geliştirip pekiştirmek.
8. Serbest sulara ulaşmak için transit ulaşımından yararlanmak.

⁹⁴ ECO Üçüncü Dışişleri Bakanlığı Toplantısında (6-7 Şubat 1993-Pakistan) Özbekistan temsilcisinin yaptığı konuşmadan bir bölüm.

3. BÖLÜM: ECO'NUN İKTİSADİ ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ÇALIŞMALAR

3.1. TİCARET VE YATIRIM*

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın önemli hedeflerinden biri de; örgütün, 2015 yılına kadar serbest ticaret bölgesine sahip olması yönündeki uzun vadeli hedefini gerçekleştirmek, üye ülkeler arasında ticareti artırmak ve de diğer dünya ülkeleri ile ticaretini geliştirmektir. Ancak, ECO bölgesinde iç ticareti geliştirmeye yönelik konularda çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlardan en önemlileri:

- Üye Ülkelerde Çeşitli Vergiler ve Tarifeler Uygulanması
- Ülkelere Özel Standartların ve Sağlık Mevzuatının Uygulanması
- Yasa ve Mevzuatların Sürekli Değişmesi
- Dış Ticarete Lojistik Destek Sağlayan Kurum ve Kuruluşların Yeni Olması
- Eşyaların Yasadışı Şekilde Alınması ve Kamyon Transit Geçişlerinde Bir Takım Özel Uygulamalar
- Uygun ve Etkili Bir Ulaşım Sisteminin Olmaması

Yukarıdaki konulara ilave olarak; ECO üyesi bazı ülkelerin sınır kapılarında ticari malların yasadışı bir şekilde değişimi, nakliye bedellerinin yüksek oluşu ve ayrıca ticari potansiyeller ve fırsatlar konusundaki bilgisizlik de ECO bölgesinde iç ticaretin artışını engelleyen unsurlar arasında sayılabilir⁹⁵. Dolayısıyla, bu sorunların farkında olan ECO, ticaret ve yatırım alanlarındaki plan ve projelerini; bir yandan bölgede ticareti engelleyen faktörleri ortadan kaldırmak ve ticareti artırmak için elverişli ortamlar

* Ticaret ve Yatırım Bölümünde yer alan bilgiler kaynakça'nın 211-212 sayfalarında yer alan rapor vb. çalışmalara dayanarak hazırlanmıştır.

⁹⁵ Marzoghi Hasan-Hosseini Mir Abdullah- "ECO'da, Tarifelerin Düşürülmesi Yoluyla Ticari Değişimlerin Geliştirilmesi", Tahran, Ticari Araştırma Merkezi Kitabevi, 2003, s:76-81.

yaratmak, diğer yandan da bölgesel plan ve projelerde özel sektör katılımlarını artırmak gibi iki yönlü bir strateji izlemektedir.

Genel olarak, ECO'nun ticaret alanındaki faaliyetlerini; "ticaretin serbestleştirilmesi" "ticareti basitleştirici plan ve projeler" ve "diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği" şeklinde üç başlık altında toplayabiliriz.

ECO'nun ticareti serbestleştirmekten asıl amacı, tarifeleri düşürmek ve tarife dışı engelleri kaldırmaktır. Bu doğrultuda Türkiye, İran ve Pakistan, serbest ticaret ortamı yaratmak amacıyla tercihli tarifenin öngörüldüğü bir protokolü 23 Mayıs 1991 tarihinde imzalamışlardır. Bu protokol, protokol metninde de öngörüldüğü üzere, her üç ülke tarafından üretilen ve üç ülke arasında mübadele edilen ürünlerle⁹⁶ ilgili üst ve alt tarifelerde %10 indirimli tarifenin uygulanacağı eşya listesini içermektedir. Bu önemli girişimin devamında, üye ülkelerin ticaret bakanlıkları yetkililerinden oluşan yüksek düzeyli uzmanlar grubu toplanarak, amacı bölgede tarife ve tarife dışı engelleri aşamalı olarak kaldırmak ve bölge içi ticareti artırmak olan ECO

2-Her bir ülke için öngörülen eşya listesi

1-İran Devleti tarafından tercihli tarife kapsamına alınan bazı eşyaların listesi:

- Matbaa ve basımda kullanılan kâğıt,
- Çimento torbası,
- Yanmaz tuğla,
- Demir veya paslanmaz levha
- Demir veya paslanmaz krank mili, demir veya paslanmaz zincir,
- Ambalaj kâğıdı,

2. Pakistan Devleti tarafından tercihli tarife kapsamına alınan bazı eşyaların listesi:

- Zeytinyağı,
- Kurşun taşı,
- Çinko taşı,
- Mazotlu soba,
- Palastik ürünleri, makine aletleri veya palastik ürünler,
- Kömür,
- Mutfak araç ve gereçleri

3. Türkiye Devleti tarafından tercihli tarife kapsamına alınan bazı eşyaların listesi:

- Mermer taşı,
- Kına,
- Ambalajlı ilaçlar,
- Duvar kâğıdı,
- Melamin cinsinden yemek tabakları,
- Sabun hariç temizlik maddeleri,
- Tel kablo,
- İp, kablo,
- Mazotlu ev sobası,
- Hava pompası.

Ticaret Anlaşması'nın (ECOTA) taslak metnini hazırlamış; sonunda ECOTA 17 Temmuz 2003 tarihinde İslamabad kentinde toplanan İkinci Ticaret Bakanları Toplantısı'nda Türkiye, İran, Pakistan, Tacikistan ve Afganistan tarafından imzalanmıştır.

ECOTA, 8 yıllık bir geçiş süreci sonunda, anlaşmaya taraf ülkelerin birbirlerine karşı uyguladıkları gümrük tarifelerinin maksimum %15 olacak şekilde indirilmesini öngörmektedir. Buna göre, anlaşmaya taraf her ülke 8 yıllık eşit dilimler halinde tarife indirimine gidecek, 8 yılın sonunda tarife oranları maksimum %15 minimum %10 olacaktır. Afganistan için bu süre 15 yıl olarak öngörülmektedir. Ülkeler tarife cetvelindeki ürünlerin %20'lik bölümünü "Negatif listeye" dâhil edebileceklerdir. Bu listedeki ürünler anlaşma kapsamı dışında tutulacaktır.

ECOTA'nın bir an önce hayata geçirilebilmesi için "Hızlı Yol (Fast Track) Yaklaşımı Protokolü'nün 17-19 Mayıs 2005 tarihlerinde İslamabad'ta gerçekleşen ikinci yüksek düzeyli uzmanlar grubu toplantısında sonuçlandırılarak onaylanması için 7 Temmuz 2005'te İstanbul'da yapılan Üçüncü Ticaret ve Dış Ticaret Bakanları Toplantısı'na sunulmuştur. Söz konusu protokole, protokole taraf ülkelerin tarifelerin üst limitini 8 yıl yerine 5 yıl içinde %15'ten %10'a çekmesi öngörülmekteydi. Ancak, sonraları Tacikistan'ın ECOTA'yı ilk haliyle (8 yıl sonunda tarifelerin %15'e düşürülmesi) onaylaması ve "Fast Track" için hazır olmadığını belirtmesiyle ECOTA'nın değiştirilmesi planı da geçersiz olmuştur. Bunun üzerine "Fast Track" yerine "İsteğe Bağlı Protokol" hazırlanmıştır. Bu protokolü imzalayacak ülkeler, kendi aralarında Fast Track'ı 5 yıl sonunda tarifelerin %10'a düşürülmesini uygulayabileceklerdir. Diğer ülkeler de kendilerini hazır hissettiklerinde protokole taraf olabileceklerdir. Böylece, "İsteğe Bağlı Protokolü" onaylayan ülkeler, kendi aralarında tarifeleri 5 yılsonunda %10'a, bu protokole katılmayan diğer üye ülkelere karşı ise tarifeleri 8 yılsonunda %15'e düşüreceklerdir.

Daha önce Türkiye ve Pakistan parlamentolarında kabul edilen ECOTA, İran Meclisi'nden ancak 2007 yılının ikinci yarısında geçmiştir.

ECOTA'nın İran Parlamentosu'nda kabul edilmesinin ardından Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen yaptığı bir açıklamada *“Anlaşmanın İran Parlamentosu'nda onaylanması çok önemli bir gelişme. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyelerinin kendi aralarında yaptıkları ticaret, toplam ticaretinin ancak %5-6'sını oluşturmaktadır. Bu çok küçük bir oran. Bunu mutlaka yükseltmemiz lazım. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerin kendi aralarındaki ticaret hızlı bir şekilde artacaktır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'nin İran ve Pakistan'la ticaretinde patlama bekliyorum”* diyerek ECOTA'nın önemine dikkat çekmiş ayrıca Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerde gümrük vergilerinin çok yüksek olduğunu, anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Türkiye, İran ve Pakistan arasında tercihli ticaretin başlayacağını, bunun sonucu olarak da belli bir plan dâhilinde gümrük vergilerinin düşürüleceğini ifade etmiştir⁹⁷

2007 yılının ikinci yarısında İran Meclisi'nden geçen ve daha sonra Anayasayı Koruma Konseyi'nde onaylanması altı ayı bulan ECOTA, sonunda 2008 yılı başlarında İran tarafından da resmen kabul edilmiştir. Afganistan, Tacikistan, Pakistan, Türkiye ve İran tarafından onaylanan bu anlaşmanın, 2008 yılının Mart ayı sonlarında resmen yürürlüğe girmesi öngörülmekle birlikte yürürlüğe girmiş sayılmayacaktır. Çünkü üye ülkelerin, anlaşma kapsamında, kendi ürünlerinin %80'ini oluşturacak ürün listesini ve ayrıca ECOTA kapsamına giremeyen ürünlerinin yani “Negatif Liste”ye dâhil olan %20'lik ürünlerin listesini hazırlamaları gerekmektedir.

ECO bölgesinde 2002-2006 dönemlerinde iç ticaret hacmini gösteren bir tablo aşağıda sunulmaktadır;

ECO Bölge İçi Ticaret Hacmi (2002-2006 Milyon/ \$)

Ülkeler	Yıllar	Afganistan		Azerbayca n		Iran		Kazakistan		Kırkızistan		Pakistan		Tacikistan		Türkiye		Türkmenista n		Özbekistan		Toplam ECO		% Toplam Ticaretin	
		lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr	lth	lhr
		Afganistan	2002	116.0	1.0	14.0	207.0	26.0	5.0	...	92.0	4.0	50.0	...	88.0	...	572	31
2003	105.0	2.0	7.0	181.0	99.0	1.0	...	8.0	5.0	14.0	...	25.0	1.0	341	107	16.23	74.3
2004	183.0	4.0	13.0	326.0	258.0	2.0	0.2	11.0	5.0	28.0	...	95.0	1.0	658	268.2	30.22	87.9
2005	34.0	...	183.0	4.0	13.0	326.0	258.0	2.0	0.2	11.0	5.0	26.0	...	95.0	1.0	690	268.2	27.92	69.84
2006	32.2	0.0	514.6	8.8	178.5	0.9	76.0	0.1	1063.4	47.5	18.6	6.5	91.1	9.6	28 (*)	0.3 (*)	161.7	1.9	2164	75.6	12.2	0.3
Azerbaycan	2002	0.0	0.7	57.9	29.9	149.8	11.6	0.7	1.1	1.1	2.5	0.4	28.0	156.2	83.4	119.8	8.6	119.8	8.6	605.7	174.4	15.8	4.7
	2003	0.0	0.6	50.6	49.1	138.7	10.1	0.8	0.2	1.1	0.0	1.0	34.4	195.3	107.0	188.4	5.8	188.4	5.8	764.3	213.0	14.7	4.2
	2004	0.0	2.2	45.3	153.5	236.7	9.4	1.4	0.3	1.6	0.0	0.0	46.5	225.0	182.6	114.4	143.4	114.4	143.4	738.8	681.3	10.4	9.7
	2005	0.0	11.7	76.3	166.5	95.3	17.2	1.5	1.8	2.3	0.7	0.1	78.9	313.0	276.0	243.0	273.6	243.0	273.6	974.5	1100.0	11.4	13.6
	2006	0.0	32.2	85.9	295.9	127.2	105.7	0.5	7.0	1.5	0.9	0.3	130.9	385.0	388.1	369.0	9.5	27.5	6.9	996.9	977.1	5.6	4.7
Iran	2002	0.5	150.1	25.3	250.1	262.1	50.8	8.7	22.6	88.0	141.9	8.2	61.0	368.8	102.7	19.1	88.4	57.2	69.6	837.9	937.2	3.8	3.3
	2003	1.8	259.9	96.5	307.4	284.6	47.7	7.6	30.1	88.5	138.0	13.7	77.5	51.8	110.6	52.7	135.6	96.0	76.3	693.1	1183.1	2.3	28.7
	2004	4.0	183.0	153.5	45.3	712.0	13.0	3.5	7.0	102.2	271.7	29.6	26.3	813.0	1962.1	52.7	135.6	336.4	35.5	2206.9	2679.5	6.0	6.0
	2005	166.5	76.3	886.1	14.8	3.9	5.6	177.9	362.7	36.7	30.9	899.5	3468.6	52.7	135.6	431.7	30.5	2655.0	4,125.0	6.5	6.9
	2006	8.8	514.6	281.7	343.1	280.5	72.6	16.3	46.7	169.3	307.2	7.4	128.9	1066.9	5626.7	286.6	144.1	183.6	67.7	2301.1	7,251.6	13.0	34.6
Kazakistan	2002	0.0	31.1	15.5	112.7	12.4	309.9	31.8	108.6	0.4	0.4	3.0	45.7	173.7	97.4	74.6	15.3	86.5	101.0	397.9	822.1	6.0	8.5
	2003	0.0	49.4	13.7	113.5	12.8	411.1	54.8	156.4	0.7	0.7	7.3	75.7	209.0	99.2	49.1	37.2	89.7	137.9	437.1	1081.1	5.2	8.4
	2004	0.3	86.4	16.1	287.1	13.0	712.0	91.2	222.0	0.7	0.7	3.5	136.1	342.4	147.1	75.6	26.1	227.6	201.7	770.1	1819.2	6.0	9.1
	2005	0.2	163.9	21.3	129.1	14.8	886.1	118.6	225.5	2.1	2.1	17.0	150.6	399.9	157.0	50.7	17.3	254.5	242.6	878.9	1974.2	5.1	7.1
	2006	0.9	178.5	70.8	226.4	21.6	2077.6	138.9	267.8	12.1	1.7	27.7	157.4	558.4	348.2	132.6	20.7	319.1	384.7	1281.1	3663.0	7.2	17.5
Kırkızistan	2002	...	4.4	2.4	5.6	4.3	4.7	123.9	36.8	0.3	...	3.5	10.2	17.0	16.4	1.7	2.4	60.1	27.8	213.2	108.3	36.3	22.3
	2003	0.1	6.1	0.3	2.0	6.0	2.1	171.0	57.1	0.1	0.1	3.1	18.9	26.0	11.0	0.1	2.3	39.2	16.3	245.8	115.9	34.3	19.9
	2004	0.2	8.0	0.3	1.2	7.0	3.5	203.0	87.3	0.1	...	2.2	22.1	33.2	17.0	1.2	4.0	51.9	14.7	299.1	157.8	31.8	22.0
	2005	0.2	12.4	1.8	2.0	5.6	3.9	174.4	116.1	1.3	0.1	2.0	23.0	33.4	18.1	13.0	2.8	60.1	17.0	291.8	195.4	26.5	29.1
	2006	0.1	76.0	5.3	1.9	8.2	7.6	199.1	163.5	0.9	0.1	2.8	22.5	39.8	28.1	1.8	2.2	84.7	27.8	342.7	329.7	1.9	1.6

Pakistan	2002	30.6	223.4	0.0	1.8	204.7	41.9	0.1	11.1	0.0	1.1	0.1	0.6	106.8	109.8	0.9	2.1	4.2	7.6	347.4	399.4	3.3	4.0
	2003	31.2	408.5	0.0	1.1	301.4	82.0	0.1	10.0	0.0	2.8	0.1	0.2	66.4	199.0	0.1	1.6	1.3	3.3	400.6	708.5	3.1	6.0
	2004	48.9	465.3	0.4	2.0	271.7	102.2	0.8	8.7	0.0	5.4	7.5	0.3	89.2	217.4	9.3	0.9	6.3	3.1	434.1	805.3	2.4	6.2
	2005	53.1	1036.5	1.0	2.3	362.7	177.9	0.7	9.9	0.0	2.0	7.4	1.4	186.0	299.0	11.5	1.0	11.6	2.3	634.0	1532.8	2.5	9.6
	2006	47.5	1063.4	0.3	2.8	449.9	188.0	1.0	9.4	0.4	1.8	5.0	1.1	188.8	304.4	6.6	0.9	10.7	2.5	710.2	1574.3	4.0	7.5
Tacikistan	2002	0.3	6.3	41.1	0.5	15.6	28.4	72.2	3.5	5.2	3.7	0.1	0.0	10.5	118.5	47.1	10.0	132.4	72.9	324.2	243.8	45.0	33.1
	2003	1.6	5.8	62.3	0.7	23.7	51.4	95.8	4.6	27.5	3.7	0.0	0.1	29.5	193.2	31.6	2.2	132.7	67.1	403.1	328.8	45.8	41.2
	2004	4.0	7.7	86.0	15.4	26.3	29.6	152.6	3.5	17.6	4.4	0.3	0.2	37.9	139.7	33.7	7.6	168.8	65.9	523.2	274.0	43.9	29.9
	2005	3.4	12.1	114.9	0.6	30.9	36.7	168.3	19.7	20.6	3.2	1.7	0.3	21.9	143.4	53.8	0.0	152.8	66.5	564.9	282.5	42.5	31.1
	2006	6.5	18.6	138.2	2.6	34.0	76.1	186.7	27.8	28.1	11.2	0.3	0.1	36.3	442.3	60.2	0.1	176.1	67.4	666.4	646.2	3.8	3.1
Türkiye	2002	1.1	20.2	64.6	231.4	921.0	334.0	203.9	160.2	17.6	24.0	117.7	57.5	40.7	10.9	106.3	110.0	75.3	93.7	1,547.1	1,041.9	3.0	2.9
	2003	2.7	36.5	122.6	315.5	1860.7	533.8	266.6	234.0	10.9	40.9	192.0	70.4	57.0	29.5	123.7	170.3	99.5	138.4	2,733.0	1,569.3	3.9	3.3
	2004	6.8	70.9	135.5	403.9	1962.1	813.0	442.2	355.6	13.4	74.7	240.7	86.4	62.8	41.6	175.8	214.8	178.7	145.2	3,218.0	2,206.1	3.3	3.5
	2005	8.3	113.2	270.6	524.1	3468.6	899.5	557.0	459.2	13.6	88.9	314.5	187.5	47.3	46.6	159.9	180.4	257.5	151.0	5,097.3	2,650.4	4.4	3.6
	2006	9.6	91.1	340.5	695.3	5.626.6	1.066.9	993.7	696.8	27.5	132.2	379.6	129.6	118.4	71.8	189.9	281.3	415.8	176.0	8.101.6	3,341.0	45.6	15.9
Türkmenistan	2002	...	50.0	8.6	119.8	88.4	19.1	15.3	74.6	2.4	1.7	2.1	0.9	10.0	47.1	110.0	106.3	64.5	11.8	301.3	431.3	14.2	15.1
	2003	...	14.0	5.8	188.4	135.6	52.7	37.2	49.1	2.3	0.1	1.6	0.1	2.2	31.6	170.3	123.7	75.5	13.9	430.5	473.6	17.1	13.0
	2004	...	28.0	143.4	114.4	26.1	75.6	4.0	1.2	0.9	9.3	7.6	33.7	214.8	175.8	143.7	15.5	540.5	453.5	19.0	11.3
	2005	273.6	243.0	17.3	50.7	2.8	13.0	1.0	11.5	0.0	53.8	180.4	159.9	38.0	13.7	513.1	545.6	11.8	8.8
	2006	10(*)	56(*)	9.5	369.0	144.1	286.6	20.7	132.6	2.2	1.8	0.9	6.6	0.1	60.2	281.3	189.9	33.6	13.3	502.4	1116.0	2.8	5.3
Özbekistan	2002	0.2	61.5	5.5	5.2	31.9	174.1	182.0	81.8	35.0	76.6	3.9	2.1	15.8	101.1	87.7	103.0	11.8	64.5	373.8	669.9	13.8	22.4
	2003	0.6	89.3	3.8	5.6	28.3	274.2	196.1	99.1	26.3	50.1	3.6	5.6	24.3	121.5	141.8	129.0	13.9	75.5	438.7	849.9	14.8	22.8
	2004	2.7	127.6	6.0	147.0	35.5	336.4	241.1	184.7	24.4	43.6	6.1	2.3	37.6	147.1	172.5	215.9	15.5	143.7	541.4	1348.3	14.2	27.8
	2005	1.1	170.4	6.7	129.0	30.5	431.7	270.0	246.9	26.3	45.6	8.2	1.1	18.4	136.7	177.8	346.3	13.7	38.0	552.7	1545.7	13.5	28.6
	2006	1.9	161.7	6.7	50.1	37.8	620.6	413.9	304.7	31.1	80.0	10.7	8.0	16.0	170.1	150.4	576.8	13.3	33.6	681.8	2005.5	3.8	9.6

Kaynak: <http://www.ecosecreteriat.org>, 2008

Ticaretin serbestleştirilmesinde uygun araçlardan biri olan ECOTA'nın yanı sıra sigorta ve bankacılık alanlarındaki işbirlikleri de büyük önem arz etmektedir. *“Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın kurulması, örgütün ticaret alanındaki uzun vadeli amaçlarından olan serbest ticaret bölgesinin işlemlerini kolaylaştıracak en önemli gelişmelerden biridir⁹⁸.”*

Günümüzde, mali ve bankacılıkla ilgili bağlı kuruluşların, ticari etkinlikleri ve ekonomik projeleri desteklemek için oluşturuldukları ve bunun başarıyla uygulanmış örnekleri dikkate alınacak olursa, ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası'nın kurulmasının da ECO ülkelerinin bölgesel çapta kalkınmasına yönelik hedef ve amaçların ileri taşınmasına katkı sağlayacak bir girişim olduğu görülecektir.

ECO Bankası, 40 yıllık bir geçmişe sahip bölgesel işbirliğinin eskiden beri savunageldiği bir amaçtır. 1960'lı yılların ortasında “Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği” (RCD), Türkiye, İran ve Pakistan olmak üzere üç komşu ülke tarafından kurulduğu vakit, ortak bir kalkınma projesi ve mali bir kuruluşun ihdası düşüncesi de söz konusu üç ülkenin planlama makamlarının gündeminde sürekli yer almış, ancak bu düşünce RCD'nin faaliyetlerinin sona erdiği 1979 yılına dek gerçekleşmemiştir. RCD'nin yerini ECO'ya bırakmasının ardından 1992'de bölgenin yedi yeni ülkesini üyeliğe kabul eden ve asıl hedefinin bölge halkının yaşam ve refah seviyesini yükseltmek ve üye ülkeler arasında ticari değişimleri geliştirmek olduğunu açıklayan ECO, söz konusu hedefin hayata geçirilmesini destekleyecek bölgesel bir mali müessesenin kurulması konusunu da örgütün öncelikli projeleri arasına almıştır. 1993 yılının Haziran ayında İstanbul'da yapılan ECO İkinci Zirve Toplantısı'nda örgütün yeni üyelerinin, ECO'nun kurucu üyelerinin örgüte canlılık ve hareket kazandıracak karar ve girişimlerini sabırsızlıkla bekledikleri bir sırada, ECO zirvesi, teşkilatın üç kurucu üyesi tarafından önerilen dört bölgesel müessesenin; yani İran tarafından önerilen “ECO

⁹⁸ Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri'nin (Genel Müdür Khorshid Enveri) **ECO Günü Nedeniyle Yayımladığı Mesaj**, 2006

Denizcilik Şirketi” ile “ECO Havacılık Şirketi”; Pakistan tarafından önerilen “ECO Sigorta Şirketi” ve Türkiye tarafından önerilen “ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası”nın kurulması konusunda anlaşmaya varmış ve dönemin ilgili teknik komitelerinden, bu şirketlerin amaç ve planları hakkında teknik araştırma ve uzmansal etüt çalışmalarını yapıp hazırlamasını istemiştir. 1993-1994 yıllarını kapsayan dönemde incelenen ve daha sonra gerekli onay için 14-15 Mart 1995’te İslamabad’ta yapılan ECO Üçüncü Zirve Toplantısı’na sunulan bu projelerle ilgili kuruluş belgeleri, üyelerin dört bölgesel müessesenin kuruluşuna onay verdiklerini açıklamasıyla, zirve sahiplerinin huzurunda üye ülkelerin dışişleri bakanları tarafından imza altına alınmıştır. Elbette burada, kurucu üyeler tarafından önerilen bu projelerin yeni üyeler tarafından pek de iyi karşılanmadığını belirtmek gerekir. Çünkü Denizcilik Şirketinin kuruluş belgesi üç kurucu ülkenin yanı sıra Kazakistan tarafından da imzalandığı halde diğer müesseselere ait tüzükler sadece üç kurucu üye tarafından imzalanmıştı.

O günden bu yana on yılı aşkın bir süreyi geride bıraktığımız şu anda; İran tarafından önerilen iki projenin izleri artık görünmemektedir. Şöyle ki; ECO Havacılık Şirketi hiçbir zaman kurulmazken, Denizcilik Şirketi de İran Devleti’nin yüklü miktardaki yatırımlarına rağmen ve Pakistan Devleti’nin projeye tam katılım sağlamaması sonucunda 2005 yılının Haziran ayında kapanmıştır. Türkiye Devleti’nce önerilen ve iktisadi bir kuruluş olan ECO Ticaret ve Kalkınma Bankasına gelince; bu proje geçtiğimiz 10 yılda birçok konjonktürel hareketler yaşamışsa da, bilahare kuruluş tilsimi 15 Temmuz 2006 tarihinde düzenlenen Banka Yönetim Kurulu Toplantısı’nda bozulmuştur. Türkiye ve Pakistan’ın 1997 yılında Banka anlaşmasını kabul etmesi ve ardından onay belgesini ECO Sekretaryası’na sunarak Bankanın kurulmasına hazır olduklarını bildirmesine rağmen, bu süreç İran için yaklaşık 10 yıl sürmüştür. Zira, Bankanın kuruluş belgesi 2000 yılında İran tarafından da onaylanmış ve belge ECO Sekretaryası’na sunulmuş olduğu halde, söz konusu anlaşmada ECO denizcilik ve havacılık şirketleri projesine iki ülkenin daha tam katılımının gerekli oluşuna ilişkin bir ön şart bulunmaktaydı işte, bu

şartın gereğinin yerine getirilmeyişi nedeniyle İran Devleti'nin bankaya katılımı 2005 yılına kadar mümkün olmamıştır.

ECO denizcilik ve havacılık şirketlerinin 2003–2004 yıllarında kapanması ve bu durumun ECO 15. Bölgesel Planlama Konseyi tarafından doğrulanmasının ardından, Şubat 2004'te İran'ın önündeki şart geçerliliğini kaybetmiş böylece bu ülkenin ECO Bankası'na tam katılımının önündeki engel de ortadan kalkmıştır. Öte yandan, 3 Ağustos 2005'te İran dışişleri bakanının ECO Bankası anlaşmasının onama belgesini ECO Sekreteryası'na teslim etmesiyle aynı gün bankanın yürürlük aşamaları da başlamıştır. Bu tarihten bir yıl sonra, her üç ülkenin temsilcisi Yönetim Kurulu'na tanıtılmış ve kurulun Ankara'da yapacağı birinci toplantı için ön hazırlıklar da yapılmıştır. ECO Bankası Birinci Yönetim Kurulu Toplantısı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin çağrısı üzerine 05.07.2006 tarihinde, üç kurucu ülkenin banka yetkililerinin katılımlarıyla, Ankara'da, Hazine Müsteşarlığı'nda yapılmıştır. ECO Bankası Yönetim Kurulu üyesi Türkiye Hazine Müsteşarının, bir yıllığına Yönetim Kurulu Başkanlığına seçildiği bu toplantıda, söz konusu üç ülke diğer üye ülkelerin de banka yönetim kurulu üyesi olabileceklerini bildirmişlerdir. Yönetim Kurulu'nun bu toplantıda aldığı diğer önemli kararlar ise şunlardır:

1. Banka tam olarak faaliyete geçip özel hesaplara sahip olana dek üyelere alınan hisse miktarlarından oluşan mali kaynaklar, ECO Bankası'nın Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası nezdindeki özel hesabına yatırılacaktır.

2. Banka başkanlığını birinci beş yıllık dönemde Türkiye, ardından İran ve daha sonra Pakistan devralacaktır.

3. Üç ülke, iki ay içinde, her üç ülkeden bir müdür ile bir müdür vekilinden oluşan banka yönetim kurulu üyelerini karşılıklı olarak bildireceklerdir.

4. Banka yönetim kurulu belirli bir yerde yerleşik olmayacak ve ihtiyaç duyulduğu sayıda yıl içinde toplantılar düzenleyecektir.

5. Banka, başkanlık seçiminden sonra en geç altı ay içinde tam teşekküllü olarak faaliyete geçecek, Tahran ve İslamabat'ta birer şube açacaktır.

6. Bankanın merkezi İstanbul'da olacaktır.

ECO Bankası'nın yönetim kurulunun ikinci toplantısı Ekim 2006'da Ankara'da gerçekleşmiştir. Banka başkanının Türkiye Devleti tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmesi bu toplantının en önemli gündem maddesiydi. Gerekli incelemeler yapıldıktan ve adaylarla birebir görüşüldükten sonra, sonunda Türkiye'nin deneyimli bankacılarından ve Ziraat Bankası yönetim kurulu üyelerinden Murat Ulus, beş yıllık bir dönem için ECO Bankası başkanlık görevine seçilmiştir. Banka başkanı, 2006–2007 bütçe tablosunu, teşkilat yapısını ve bankanın icraatlarına başlayabilmesi için gerekli diğer belgeleri mümkün olan en kısa zamanda hazırlamakla görevlidir.

ECO Bankasının kuruluş anlaşmasının giriş bölümünde, bölgesel nitelikteki bu mali kurumun kuruluş amacı; bölge içi ticareti ve ECO ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmek için İzmir Anlaşması'nda belirtilen ilkelerin hayata geçirilmesine yardımcı olmak şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte, bölge içi ticareti geliştirmeyi ve ECO üyesi ülkelerin ekonomik büyüme sürecini hızlandırmayı amaçlayan projeler geliştirmek, söz konusu projeleri desteklemek ve bu projeleri finanse etmek amacıyla sağlanacak mali kaynaklar için gerekli girişimlerde bulunmak da söz konusu kuruluşun diğer görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Bankanın projelerinin finansmanında bir takım şartların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu şartları şöyle sıralayabiliriz:

- Üye ülkelerin ekonomisinde tamamlayıcılık ilkesinin güçlenmesine katkı sağlamak,
- Sosyal-ekonomik kalkınma ve iş imkanlarının geliştirilmesine yardımcı olmak suretiyle ECO bölgesi halkının refah seviyesini yükseltmek,
- Üye ülkelerin iktisadi işbirliğini güçlendirecek projelere öncelik hakkı tanımak.

Bankanın, programlarını uygulayabilmek için ihtiyaç duyduğu en önemli mali kaynak, sabit ve değişken sermayedir. Buna göre; Bankanın taahhüt edilen sermayesi, 1 milyar ECO UNİT (1 ECO Unit= 1SDR)'dur. Bu rakamın 700 milyon E.U bölümü, yönetim kurulunun kararına göre, üyeler tarafından taahhüt edilen ödenebilir sermayedir. Buna göre, bankanın 300 milyon E.U değerindeki ödenmiş sermayesinin 60 milyon E.U bölümü üç kurucu üye tarafından eşit paylar halinde (ülke başına yirmişer milyon E.U) banka anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihi izleyen 90 gün içinde ödenecektir. Bu süreç şimdiye kadar gerçekleşmiş olup ödenmiş sermayeden geri kalan 240 milyon E.U bölüm ise söz konusu üç ülke arasında eşit dilimler halinde paylaştırılarak (ülke başına 80 milyon E.U) bir yıl süreyle 10 taksit halinde ödenecektir. Bununla beraber söz konusu ödemelerin taksit vadesi yönetim kurulu tarafından düşürülebilecektir. Bu bağlamda, Banka yönetim kurulunun Ekim 2006'da gerçekleştirdiği ikinci toplantıda üç kurucu ülkenin taksitlerinin 5 yıl içinde ödenmesi kararlaştırılmıştır. Yönetim Kurulunun yetkilerinden bir diğeri de taahhüt edilmiş sermayeyi artırabilmesidir. Ancak, ECO Bankası amacına ulaşabilmek için ECO'nun üç kurucu üyesi veya sistematik olarak hissedar olan diğer üyeler tarafından taahhüt edilen sermayeye ilave olarak, uluslararası finans pazarlarında mevcut kaynaklardan da yararlanabilecektir. Banka Yönetim Kurulunun İranlı üyesi Dr. Mohammed Jafer Mojarred'in ifadesine göre, *sermaye artırımını için herhangi bir sınırlama söz konusu olmayıp hatta uluslararası mali piyasaların finansman kaynaklarından yararlanma imkânı bile söz konusudur. Bu nedenle Banka, üye ülkelerin küçük ve orta ölçekli işletmeleriyle işbirliği yapmak, bölgesel projeleri finanse etmek ve bölgede ticaretin gelişmesine katkıda bulunmak gibi konularda tamamen yeterli imkânlarla sahiptir.*

ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası, adından ve amaçlarından da anlaşılacağı üzere, sabit ve potansiyel sermayelerden en iyi şekilde yararlanarak, bölge içi ticaretin gelişmesine ve yatırımların artmasına katkı sağlayabilmelidir. Bankadan, yakın bir gelecekte ECO Bölgesinin dünya ticaret ve yatırımlarındaki payını gözle görülür derece artırması

beklenmektedir. Elbette, üye ülkelerin ECO'nun ticaret ve yatırımlarla ilgili anlaşmalarının hayata geçirilmesinde ve ilgili mevzuatların kolaylaştırılmasındaki çabalarının da bu hedefin gerçekleşmesinde oldukça etkili olacağı unutulmamalıdır. ECO Bankasının web sitesine www.etdb.org adresinden erişilebilir.⁹⁹

Sigortaya gelince; Şubat 1994'te İslamabad'ta yapılan ECO Üçüncü Zirve Toplantısında, ECO Sigorta Fonu'nun ECO Sigorta Şirketine dönüştürülmesi konusunda mutabakat sağlanmış ve bu şirketin kurularak merkezinin Ocak 1996'dan itibaren İstanbul'dan Pakistan'ın Karaçi kentine taşınması kararlaştırılmıştı. Ancak, bu şirket faaliyete geçmediğinden ECO'nun üç kurucu üyesi, şirketi bir an önce faaliyete geçirmek, dolayısıyla da ECO Sigorta Şirketini ECO Reasürans Şirketine dönüştürerek gerçekte ECO Reasürans Şirketini kurmak yönünde karar almış, alınan bu karar 15 Mart 1995'te her üç ülke tarafından imzalanan bir sözleşme ile ilan edilmiştir. Ne var ki, bu iş uzun bir süre kesintiye uğramıştır. Buna rağmen, 14-15 Mayıs 2007'de Pakistan'ın İslamabad kentinde bir araya gelen Türkiye, İran ve Pakistan'ın yüksek düzeyli uzmanlar grubu, gerçekleştirdikleri bu ilk toplantıda, ECO Reasürans Şirketinin kuruluş taslağını hazırlayarak, hazırlanan taslağın üç ülkenin sigorta yetkilileri düzeyinde gerçekleşecek ve toplantı yeri ve tarihinin ECO Sekreteryasınca belirleneceği bir sonraki yüksek düzeyli uzmanlar toplantısına sunulmasını kararlaştırmıştır. Bu toplantının henüz gerçekleşmemiş ve söz konusu şirketin ise hala kurulmamış olması nedeniyle, sigorta sektörünün ECO'da aktif olmadığını dolayısıyla da ECO'nun sigorta alanındaki faaliyetlerinin sonuçsuz kaldığını söyleyebiliriz.

ECO'nun sigorta alanındaki diğer faaliyetlerinden biri de, "ECO Sigorta Koleji"dir (www.ecoi.atu.ac.ir). Önceleri merkezi Tahran'da olup Allame Tabatabai Üniversitesine bağlı olarak RCD Enstitüsü adıyla faaliyet gösteren bu kolejin, RCD'nin Ekonomik İşbirliği Teşkilatına dönüşmesiyle faaliyetleri de

99 Murteza, Damenpak Jami; "ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası Kuruluş Ve Hedef Sürecine Ve Gelecekteki Faaliyetler Perspektifine Bir Bakış", Tahran, Dışişleri Bakanlığı Yayınevi, 2006, s:3-15

kesintiye uğramış, ancak enstitü sigorta alanında profesyonel, uzman kadro yetiştirmek amacıyla 1991 yılında ECO Sigorta Koleji adıyla yeniden faaliyete geçmiştir. Açılışından bugüne kadar bu kolejden mezun olanların sayısı yaklaşık 200 kişi olup söz konusu mezunlar kendi ülkelerinde faaliyet göstermektedirler. İran Bilimsel Araştırma ve Teknoloji Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren bu koleje öğrenci kabulü, söz konusu bakanlık tarafından diğer üye ülke öğrencilerine yılda 10 kontenjan tahsis edilmesi ve her üye ülkenin kendi öğrencilerini bu koleje tanıtması şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın faaliyetleri kapsamında üzerinde durulması gereken konulardan biri de Transit Taşımacılığı Çerçeve Anlaşması gibi bölgede ticareti kolaylaştırmaya yönelik çeşitli alanlardaki proje ve etkinliklerdir. Bu proje ve etkinlikler ECO Bölgesi'nde gümrükler, ticari bilgi iletişim ağları, yatırımlar ve tüccarların gidiş-gelişlerini kolaylaştırmak gibi konuları kapsamaktadır. Örgütün bu etkinlikleri gerçekleştirmekten asıl amacı, bölge içi ticareti basitleştirmek, gümrüklerle ilgili alanlarda yeterli kapasiteler oluşturmak ve bölge ticareti için uygun ortamlar yaratmaktır. Bu doğrultuda, ECO Sekretaryası ve ITC (Dünya Ticaret Merkezi); alıcı ve satıcıları bir araya getirecek organizasyonları koordine etmek ve bu organizasyonları düzenlemek yoluyla ECO bölgesindeki ticareti geliştirmeyi ve yaygınlaştırmayı amaçlayan ve toplam maliyeti 300.000 dolar olan ortak bir projeye imza atmışlardır; ki bu rakamın 134.000 dolarının ITC, 50.000 dolarının ECO, geri kalan bölümünün ise İslam Kalkınma Bankası ve UNIDO tarafından otaklaşa karşılanması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, Ekim 2003'te İstanbul'da Tekstil Ürünleri ve Hazır Giyim Sanayicileri Birinci Toplantısı; 2003 yılında Almatı'da Gıda ve Tarım Ürünleri Sanayicileri İkinci Toplantısı; 2004 yılında Türkiye'de İlaç ve Tıbbi Ürünler Sanayicileri Üçüncü Toplantısı ve Ekim 2007'de İstanbul'da İnşaat Malzemeleri Sanayicileri Dördüncü Toplantısı olmak üzere bir dizi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılar, üye ülkelerden yüzlerce şirkete,

birbirleriyle biraya gelerek ilgi duydukları alanlarda bilgi değişiminde bulunmanın yanı sıra birbirleriyle yakın ilişkiler kurma fırsatını da vermiştir.

Öte yandan, otomobil yedek parça üreticileri ve sanayicilerini bir araya getirecek toplantının 2008'de Pakistan'da yapılması öngörülmektedir. Bu toplantının gerçekleşmesiyle ECO ve ITC arasındaki işbirliği projesinde de sona gelmiş olunacaktır. Taraflar ilgi duydukları takdirde yeni projelere imza atabileceklerdir. ECO ve ITC arasında gerçekte yakın, etkili bir işbirliğinin varlığına birer örnek olan tüm bu etkinliklerin, bir yandan bölge içi ticaretin artmasında etkili olmasını diğer yandan da söz konusu iki kuruluş arasındaki işbirliğinin devam etmesini diliyoruz.

Gümrük konusuna gelince, bu alanda ECO Gümrük İdaresi Başkanları Toplantısı, 2001 yılından başlayarak bugüne kadar her yıl düzenli olarak düzenlenmiştir. Amacı, bölge içi ticareti kolaylaştırmak ve üye ülkeler arasındaki gümrük işbirliğini, gümrük işlemleri sürecini basitleştirecek ve eş güdümlü hale getirecek şekilde güçlendirmek olan bu toplantıların belki de en önemli girişiminin, 2005'te Bakü'de düzenlenen ECO Gümrük İdaresi Başkanları Dördüncü Toplantısı'nda oluşturulmasına karar verilen Gümrük Uzmanları Komitesi olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu toplantıda ECO ve WCO (Dünya Gümrük Örgütü) arasında işbirliğini ve ECO'nun, Dünya Gümrük Örgütü'nün teknik ve danışmanlık hizmetleri gibi alanlarda sunacağı yardımlardan yararlanmasını öngören bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır.

Yukarıda anılan toplantıda üyelerin ECO ülkeleri arasında gümrük işbirliği yollarının incelenmesi için oluşturulması konusunda mutabık kaldıkları Gümrük Uzmanları Komitesinin ilk toplantısı Temmuz 2006'da İstanbul'da yapılan ECO Gümrük İdaresi Başkanları 5. Toplantısıyla eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. ECO'nun gümrükle ilgili çeşitli alanlardaki önceliklerini ve ihtiyaçlarını ele alan komite, konuyla ilgili hazırladığı raporu ECO Gümrük İdaresi Başkanları 5. Toplantısı'na sunmuştur. Raporu inceleyen gümrük başkanları komiteden, çeşitli gümrük alanlarında yaptığı uzmansal çalışmalarının sonuçlarını bir sonraki gümrük idaresi başkanları toplantısına sunması için çalışmalarına devam etmesini istemiştir. Komitenin ikinci

toplantısı ise Eylül 2007'de Bakü kentinde düzenlenen ECO Gümrük İdaresi Başkanları 6. Toplantısı'yla aynı zamanda gerçekleşmiştir. Bu toplantıda uzmanlar komitesi tarafından hazırlanan ve ECO ülkelerinin çeşitli gümrük alanlarında işbirliğini öngören anlaşma taslağı ECO Gümrük İdaresi Başkanları 6. Toplantısı'na sunulurken, tasarıyı inceleyen gümrük başkanları, uzmanlar komitesi toplantılarının, anlaşma taslağının tamamlanıp son şeklini alana kadar devam etmesini ve ayrıca anlaşmanın gerekli onay ve imza için 2008 yılında Pakistan'da düzenlenecek ECO Gümrük İdaresi Başkanları 7. Toplantısı'na sunulmasını kararlaştırmışlardır.

Öte yandan, Gümrük İdaresi Başkanları 7. Toplantısında (Bakü–2007), üyeler, ECO Sekreteryası tarafından üye ülkelerle ilgili konularda bir “gümrük haber bülteni” çıkarılmasını talep etmişlerse de, bu güne kadar bu yönde herhangi bir girişim gözlemlenmemiştir.

Söz konusu toplantıda ayrıca, ECO üyesi ülkelerin birbiriyle yakınlaşmasını ve daha etkili işbirliği içinde olmalarını sağlamak amacıyla üyelerin gümrükle ilgili ulusal odak noktalarını(focal point) belirlemesi yönünde karar alınmış; ancak bu konuda da bu güne kadar herhangi bir adım atılmamıştır.

ECO'nun gümrük alanındaki faaliyetlerinden bir diğeri de üye ülkelerin kaçakçılık ve gümrük suçları konusunda birbirleriyle işbirliğini öngören ECO Veri Bankası'nın kuruluşuyla ilgili anlaşmadır. 2005 yılının Temmuz ayında Türkiye'de düzenlenen ECO Üçüncü Ticaret Bakanları Toplantısı'nda üye ülkeler tarafından kabul edilen bu anlaşma, şimdiye dek; Kırgızistan, Afganistan, Azerbaycan, İran, Pakistan, Türkiye ve Tacikistan olmak üzere 7 ülke tarafından imzalanmıştır. Yürürlüğe girebilmesi için en az beş üye ülkenin parlamentosunda onaylanması gereken bu anlaşma, bu güne kadar hiçbir üye ülkenin parlamentosundan geçmezken Türkiye ve Pakistan, anlaşmanın en yakın zamanda ülke meclislerinde onaylanacağını bildirmişlerdir. Söz konusu anlaşmanın, tüm ECO üyesi ülkelerin parlamentosunda kabul edilerek mümkün en kısa zamanda hayata geçmesini ve böylece ECO ülkelerinin de gümrük sorunlarından biri olan ve bölgede

ticari mübadelelerin adilane bir şekilde gerçekleşmesinin önünde engel teşkil eden gümrük kaçakçılığı ve yolsuzlukları ile mücadeledeki etkilerini kararlılıkla göstermesini diliyoruz.

Yukarıda değindiğimiz faaliyetlerin yanı sıra ECO'nun gümrük alanında gerçekleştirdiği eğitim kursları, seminerler ve konferanslar gibi etkinlikleri de unutmamak gerekir. Örneğin Türkiye ve İran tarafından önceki yıllarda diğer üye ülkelerin gümrük personelinin teknik becerilerini artırmak amacıyla bir dizi eğitim kursu düzenlenmiştir. Bu etkinliklerden gümrük ve gümrük mevzuatıyla ilgili olan kursların sonuncusu 21–25 Haziran 2004 tarihinde Ankara'da; gümrük sistemlerinin koordinasyonu ile ilgili kurs ise 7–11 Ağustos 2004'te Tahran'da gerçekleşmiştir. Ancak, üzülen belirtmek gerekir ki, söz konusu eğitim kursları son yıllarda mali sıkıntılar nedeniyle artık Türkiye ve İran tarafından düzenlenememektedir.

ECO Bölgesinde bölge içi ticareti geliştirip yaygınlaştırmada karşılaşılan sorunlardan biri de ticari bilgi ve verilerin olmamasıydı. Nitekim bu eksikliğin farkında olan ECO, üye ülkeler arasında ticaret ve yatırım ile ilgili konularda bilgi alışverişini sağlamak ve üye ülkelerin bu alanda sahip oldukları bilgileri yayınlamalarını kolaylaştıracak bir ticari bilgi ağı sistemini oluşturmak amacıyla başladığı bir dizi faaliyetlerin ardından, sonunda 2004 yılında UNDP'nin (Birleşmiş Milletler. Kalkınma Programı) teknik ve mali desteğiyle ECO Ticari Bilgi Bankasını kurmuştur. Söz konusu bilgi bankası hâlihazırda <http://www.tradeeco.org> web sitesinden hizmet vermektedir.

Ticareti kolaylaştırmak ve ECO Bölgesinde tüccarların gidiş-gelişleriyle ilgili işlemleri basitleştirmek amacıyla ECO tarafından girilen faaliyet ve projelerden bir diğeri de 1995 yılında İslamabad'ta gerçekleşen ECO Üçüncü Zirve Toplantısı'nda, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın dışındaki tüm üyelerin imzasıyla kabul edilen ECO sanayici ve iş adamlarının vize işlemlerinin kolaylaştırılmasına ilişkin anlaşmadır. Söz konusu toplantıda üyeler, anlaşmanın, bir an önce hayata geçirilebilmesi için en az beş üye ülkenin parlamentosundan geçmesi koşulu yerine dört üye ülkenin onayının yeterli olacağını da kabul etmişlerdir. Üye ülkelerin parlamentosundan

geçmesi üç yıl süren bu anlaşma, sonunda Kırgızistan, Pakistan, Türkiye ve İran parlamentolarından geçerek 1998 yılının Mart ayında yürürlüğe girmiştir. Ancak, Temmuz 2005'te İstanbul'da düzenlenen ECO Üçüncü Ticaret Bakanları Toplantısı'nda üyeler, üye ülkelerin bir şekilde anlaşmaya bağlı kalmaması nedeniyle, söz konusu anlaşmanın gözden geçirilmesini ve İran'ın da bu konuda koordinatör ülke olarak tayin edilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine ECO Sekretaryası'nın işbirliği ile anlaşma üzerinde çalışması kararlaştırılan İran, Sekretarya ile birlikte hazırladığı Anlaşma Ek Protokolü'nü ve Anlaşma Eylem Planı'nı üyelerin görüşünün alınması amacıyla Eylül 2006'da İran'da gerçekleşen Birinci Uzmanlar Grubu Toplantısına sunmuş; bunun üzerine üyeler konunun 2008 yılında yapılacak bir sonraki uzmanlar grubu toplantısında ele alınıp incelenmesi için üyelere bu alandaki görüş ve önerilerini söz konusu toplantı öncesinde sunmalarını istemiştir.

ECO'nun ticaret alanında oldukça önemli girişimlerinden biri de örgütün diğer uluslar arası kuruluşlarla işbirliği yoluna gitmesidir. Bu tür işbirliklerinin örgüte, teknik-danışmanlık hizmeti alma ve mali alanlarda uluslararası kuruluşların deneyimlerinden ve yardımlarından yararlanma imkânı sağlayacağı düşünülecek olursa ECO'nun ITC, IDB, ADB, UNCTAD, İKÖ, UNESCAP, UNIDO, WCO gibi uluslararası kuruluşlarla iyi ilişkiler kurmasının nedeni daha iyi anlaşılacaktır.

Ticaret ve yatırımlar bölümünde de açıklandığı üzere, ECO'nun ticaret ve yatırım alanında izlediği stratejilerden biri de bölgesel plan ve projelerde özel sektör katılımlarını artırmaktır. Nitekim böyle bir strateji izlenmesinin bir sonucu olarak, üye ülkeler arasında ticareti basitleştirmek ve üye ülkelerin özel sektörleri arasında daha yakın ilişkiler kurmak amacıyla 1993 yılında ECO Ticaret ve Sanayi Odası kurulmuştur. Başkanlık görevinin üye ülkeler arasında üç yıl aralıklarla el değiştirdiği oda başkanlığını, hâlihazırda, 2007 yılında devralan Türkiye yürütmektedir. Bundan önceki dönemde (2004–2007) Oda'ya Afganistan başkanlık yapmıştı. Söz konusu dönemde 9–10 Kasım 2005 tarihlerinde gerçekleşen Yatırım Konferansının yanında 9–12

Kasım günlerinde bir de ticari fuar düzenlenmiştir. Ne var ki, ECO Ticaret ve Sanayi Odası, üyelerinin gereken ilgi ve katılımı gösterememiş olması nedeniyle şu ya da bu şekilde aktif bir pozisyon sergileyememiştir. Gerçi, Nisan 2004'te düzenlenen 7. Genel Kurul Toplantısında ve ayrıca Kasım 2005'te Afganistan'da yapılan Yürütme Komitesi Toplantısında üyeler, özel sektörün ulusal-bölgesel plan ve projelere daha çok katılımını sağlayacak uygun bir ortamın yaratılması konusuna vurgu yapmışlarsa da buna rağmen Oda kendisinden beklenen etkinliği halen gösterebilmiş değildir. Belki de, bunun en büyük sebebi Odanın daimi bir merkezinin olmayışı ve Oda başkanlığının el değiştirirken aktif hareket sergileyemeyen, nispeten zayıf denebilecek ülkelere düşmesidir diyebiliriz. Çünkü bu ülkelerin bu alanda zayıf kalması Oda'yı bizzat yalnızlığa terk etmiştir.

ECO Ticaret ve Sanayi Odası'yla ilgili bu sorunun aşılması amacıyla, Türkiye, 2004 yılında bu ülkede yapılan ECO 14. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda odanın daimi bir yerleşkesinin olması yönünde bir öneri getirmiş ve Oda'ya ev sahipliği yapmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Fakat sonraları Afganistan, Pakistan ve İran'ın da benzer yönde taleplerinin olması ve ayrıca üyeler arasında Oda'nın daimi yerleşkesinin hangi ülkede olacağı konusunda anlaşma sağlanamaması yüzünden Oda yerleşkesi eskiden olduğu gibi üye ülkeler arasında el değiştirmeye devam etmiştir. Bu konuda benimsenecek en iyi yol, belki de üye ülkelerin bu alanda gerekli teknoloji, bilgi, deneyim ve potansiyele sahip ülke karşısında geri adım atarak böylece Oda'nın etkin hale gelmesinde söz konusu üye ülkenin gerekli girişimlerde bulunmasını sağlamaktır, diyebiliriz.

ECO, bölgeye yabancı yatırımlar çekmek amacıyla bir dizi çalışmalar yürülmektedir.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyon/\$)

ÜLKE	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Afganistan	VY	VY	VY	136.5	235.4	173.7
Azerbaycan	664	899.8	2011.9	3017.8	4192	4161.5
Iran	39	61	548	482	99.6	30
Kazakistan	1278.1	2860.6	2163.8	2213.3	5391.5	1721.1
Kırkızistan	89.6	90.1	115.7	147.0	175.6	210.3
Pakistan	469.9	322.5	484.7	798.0	949.0	1524.0
Tacikistan	23.2	8.1	36.1	31.6	22.4	54.5
Türkiye	112	2855	962	1253	1978	8638
Türkmenistan	126	170	100	100	-15.3	61.5
Özbekistan	75	83	65	70	1.17	45.4

Kaynak: <http://www.ecosecretariat.org>, 2008 VY: Veri Yok

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, bölgede yatırımları çekecek ve cazip hale getirecek ortak politikalar belirlemek ve üye ülkeleri teşvik etmek amacıyla “Yatırımları Geliştirme ve Destekleme Anlaşması (APPI) adı altında bir program hazırlayıp üyelerin imzasına sunmuştur. Söz konusu anlaşma Temmuz 2005’te Türkiye’de düzenlenen ECO Üçüncü Ticaret Bakanları Toplantısında Afganistan, Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere üç üye ülke tarafından imzalanmıştır. Ancak, 2008 yılının başında İran’ın da taraf olduğu bu anlaşma, yürürlüğe konması için en az beş üye ülkenin parlamentosundan geçmesi şartına bağlı olduğundan ve bu şartın bugüne kadar hiçbir üye tarafından yerine getirilememiş olması nedeniyle, hayata geçirilememiştir. Anılan anlaşmaya ilave olarak 2002’de İran’da, 2004’te Afganistan’da ve 2005’te Pakistan’da yapılan üç ayrı konferans ECO’nun bölgedeki yatırımlarla ilgili diğer etkinliklerine örnek verilebilir.

3.2. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME*

Ulaştırma

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri, çeşitli toplulukların gelişiminde rol oynayan etkenlerden biri olarak karşımıza çıkan ulaşım olgusu, toplumların üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkiye sahiptir. Bu olgunun toplumda iş ve meslek alanları yaratmadaki etkisini nasıl ki göz ardı edemiyorsak çevre üzerindeki istenmeyen olumsuz etkileri de inkar edilemez bir gerçektir.

Uygun bir ulaşım sisteminin varlığı, başarılı bir ticaretin kaçınılmaz şartıdır. Sanayisi gelişmiş ülkeler, ekonomik kalkınma alanındaki stratejik başarılarını, ülke ürünlerini dünyanın çeşitli yerlerine taşıyabilecek ulaşım sanayisine yönelik büyük çaplı yatırımlarına borçludurlar. İşte, gelişmekte olan ülkelerin ulaşım alanında ciddi sorunlarla karşı karşıya olmasının nedeni de budur; yani bu ülkeler ulaşım alanına yeterince yatırım yapmamaktadırlar.

“Sanayileşmiş ve kalkınmış ülkelerin durumuna dikkatle baktığımızda, bu ülkelerin kalkınmada izledikleri yol ve yöntemler ve çok kısa bir zamanda geri kalmışlıktan ayrılarak ilerleme ve gelişme kaydetmeleri şu gerçeği gözler önüne sermektedir ki, bu ülkeler ekonomi ve kalkınmayla ilgili diğer faaliyetler yanında ulaşım sektörüne özel bir önem vermiş ve bu sektörde köklü yatırımlar yapmışlardır.¹⁰⁰”

Her ne kadar, ulaşım sanayine yatırım yapmak, ECO ülkelerinin çoğuna cazip görünmese de ve bu ülkelerin ulaşım filosu ne kadar eski olsa da, geçtiğimiz yıllarda bölgede karayolu ve demiryolu ağlarını geliştirecek birçok gelişmeler yaşanmıştır. Ulaştırmanın bölge içi münasebetlerdeki büyük önemi ve ulusal kalkınmadaki rolünden hareketle bu olgunun sadece pazarları değil bölge halklarını ve kültürlerini de birbirine

* Ulaştırma ve Haberleşme Bölümünde yer alan bilgiler kaynakça'nın 212 sayfasında yer alan rapor vb. çalışmalara dayanarak hazırlanmıştır.

¹⁰⁰ Hüseyin GHASEMİ; “ECO Bölge içi Taşımacılık Alanında ECO'nun faaliyetleri”, Tahran, Dış İşleri Bakanlığı Yayınevi , 2006, s:2-24

bağlayıcı bir unsur olduğunun bilincinde olan ECO ülkeleri, ulaştırmaya ayrı bir önem vermiş ve bu alandaki mevcut engelleri, problem ve belirsizlikleri kaldırmak için büyük çaba harçayarak sürekli, kendi ulaşım ağlarını yapmak ve bu ağları komşu ülkelerin ulaşım ağlarıyla birleştirmek amacını taşımışlardır. ECO üyelerinin ulaşmayı arzuladığı bu hedefin hayata geçmesi halinde ECO Bölgesi çok yakın bir gelecekte eşya ve yolcu değişimlerinin arttığı, ticaretin gelişip yayıldığı parlak bir imaja kavuşacaktır.

ECO'nun ulaştırma alanında karşı karşıya olduğu sorunları ve engelleri, genel olarak, fiziki ve fiziki olmayan engeller olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz:

Fiziki engeller:

1. Uygun yapı ve şartlarda karayolu ve demiryolu hatlarının olmayışı,
2. Kontrol noktalarının sayısının fazla olması ve kontrol prosedürünün yavaş işlemesi,
3. Gümrük depolarının sayısının az oluşu.

Fiziki olmayan engeller:

1. Karayolu vergisi,
2. Gümrük vergileri, transit geçiş bedeli...vs.
3. Haddinden fazla bürokrasi engeli,
4. Deneyimli, yetişmiş eleman sayısının az oluşu,
5. Gümrüklerde az çok rastlanan rüşvet gibi mali suçlar ve yolsuzluklar.

Bütün bu faktörler, bölge içi ticareti ve ulaştırma sanayinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyecek sonuçları olan ve beraberinde zaman kaybı ve yüklü masraflar getiren etkenlerdir.

Saydığımız bu sorun ve engellerin farkında olan ECO, Eylül 2004'te Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de gerçekleşen 7. Zirve Toplantısı'nda "ECO

2015 Perspektif Belgesi"ni imzaladıktan sonra yayınladığı bir bildiriye, ECO'nun ekonomik ve sosyal yönlerden kalkınmasını sağlamak, üye ülkelerin yaşam standardını ve düzeyini yükseltmek ve bu ülkelerin 1996 tarihli İzmir Anlaşması'nda öngörülen alanlarda bölgesel işbirliği yoluna giderek birbirleriyle daha da yakınlaşmasını sağlamak olan hedeflerine ulaşmasında bizzat taahhüt ettiği yükümlülüklerinin altını bir kez daha çizerek, ulaştırma ve haberleşmenin güçlendirilmesi konusunda şu ifadelere yer vermiştir:

“Ulaştırma ve haberleşmenin bölge ekonomisi ve ekonomik işbirliğinin büyümesi açısından taşıdığı önemi ve ayrıca 7 üye ülkenin serbest sulara ulaşma imkanı olmadığını dikkate alarak; ECO Bölgesinde eşya ve yolcu trafiğini kolaylaştıracak karayolu ve demiryolu ulaşım güzergahlarını tamamlamayı ve bu amaçla üye ülkeler arasındaki ulaştırma ve haberleşmenin önündeki fiziksel ve fiziksel olmayan engelleri kaldırmayı taahhüt ediyoruz.”

ECO, bu bildirin ardından, gerek söz konusu engel ve sorunları ortadan kaldırmak, gerekse ulaştırma alanındaki hedeflerine ulaşmak bakımından, üç köklü girişimden oluşan bir genel strateji planı yapmıştır. Bu üç girişimi şöyle sıralayabiliriz:

1. Üye ülkelerin kara ve demiryolu ulaşım güzergâhlarının belirlenerek bir ağ ile birbirine bağlanması. Bu konuda ECO bir dizi çalışmalar yapmıştır. Ancak örgütün yüklü miktarda sermaye gerektiren bu tür projeleri karşılamada yeterli mali kaynağa sahip olmayışından dolayı, üye ülkelere her biri, söz konusu proje için ihtiyaç duyulan mali kaynağı kendi milli bütçelerinden karşılamayı taahhüt etmişlerdir.

2. Bölgedeki ulaşım koşullarının, bu alanda oluşturulacak uzman gruplar tarafından incelenip değerlendirilmesi ve üye ülkelerin ilgili alandaki yasa ve mevzuatlarının uluslararası antlaşma ve sözleşmelerle uyumlu hale getirilmesi; ayrıca nakliye araçları ile yolcu ve yük trenlerinin kolaylıkla

seyahat edebilecekleri kara ve demiryolu ulaşımı alanında ortak politikalar belirlenmesine imkan tanıyacak ulaştırmayla ilgili çalıştaylar düzenlenmesi,

3. Uluslararası alanda tanınmış kurum ve kuruluşlarla ilişki kurmak ve ilişkilerde söz konusu kuruluşların teknik ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanarak ECO ve ECO üyesi ülkelerden her birinin ulaştırma sektörünün kapasitesini ve gelişimini artırmayı hedeflemek.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın ticaret sektöründen sonra öncelik verdiği ikinci sektör, ulaştırma ve haberleşme sektörüdür. Bu sektör, daha kurulduğu ilk günden itibaren ECO'nun öncelikli gündem maddeleri arasında yer almıştır. Şu ana kadar, üye ülkelerin ulaştırma ve haberleşme bakanları düzeyinde gerçekleşen toplantıların sayısı altıdır. Bu toplantılar sırasıyla; Ekim 1993'te Kazakistan'ın Almatı kentinde; Mart 1998'de Türkmenistan'ın Aşgabat kentinde; Nisan 2002'de Pakistan'ın İslamabad şehrinde; Eylül 2002'de İzmir'de, Ağustos 2004'te Kırgızistan'ın Çulpanana şehrinde ve Mart 2006'da İran'ın başkenti Tahran'da yapılmıştır. ECO Ulaştırma ve Transit Çerçeve Anlaşması'nın (TTFA) [sonraki bölümlerde değinilecektir] hazırlanması, ECO On Yıllık Eylem Planı'nın¹⁰¹ (1998-2007) onaylanması ve ECO ülkelerinin ulaştırma ve haberleşme sektörünü geliştirmeye dayalı Almatı Eylem Planı¹⁰²,[10] bu toplantıların en önemli kazanımlarıdır diyebiliriz.

101. ECO 10 yıllık (1998-2007) Eylem Planı, 1998 yılında Türkmenistan'ın Aşgabat kentinde gerçekleştirilen ECO İkinci Ulaştırma Bakanları Toplantısı'nda onaylanmıştır. Söz konusu eylem planı, bölgenin önemli ulaşım güzergâhlarıyla ilgili engellerin kaldırılmasını, doğu-batı, kuzey-güney güzergâhlarındaki fiziki alt yapıların geliştirilmesi ve genişletilmesini ve bölgede haberleşme ve posta ilişkilerini geliştirmeyi amaçlayan bir planı kapsamaktadır. Ne var ki, söz konusu eylem planı mali ve teknik bir dizi sorun nedeniyle bazı ülkeler tarafından uygulanamamıştır. Bu nedenle, 24-26 Nisan 2006 tarihlerinde Tahran'da düzenlenen 6. Ulaştırma Bakanları Toplantısı'nda uzmanlar grubunun bazı projelerin durdurulması veya projelerin uygulama zamanının ertelenmesi yönünde karar alması kararlaştırılmış ise de ülkelerden hiç biri söz konusu uzmanlar grubuna ev sahipliği yapmaya hazır olduğunu bildirmemiştir. 2007 yılında Herat şehrinde yapılan ECO 17. Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda ise projelerin uygulamaya konuluş tarihinin netice alınıncaya dek ertelenmesi kararlaştırılmıştır.

102. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın ulaştırma ve haberleşme alanında benimsediği bir strateji olarak niteleyebileceğimiz ve ECO bölgesinde ulaştırma ve haberleşme sektörünü geliştirmeyi öngören Almatı Eylem Planı, Ekim 1993'te Kazakistan'ın Almatı şehrinde düzenlenen ECO Birinci Ulaştırma ve Haberleşme Bakanları Toplantısı'nda kabul edilip onaylanmıştır. Almatı Eylem Planı şu maddeleri içermektedir:

ECO, genel strateji ve hedeflerine ulaşmada bölge ulaştırmasına verdiği büyük önemle, İzmir Anlaşması'nda tanımlanan amaç ve hedeflerinin yanı sıra Kuveyte Eylem Planı ve üye ülkelerin ulaştırma ve haberleşme bakanlarınca onaylanan kararları da dikkate alarak, düzenli ve uzun bir inceleme ve araştırma sürecinden sonra planladığı çeşitli program ve projeleri hayata geçirmek için bir dizi girişimlerde bulunmuş ve bulunmaktadır. Biz, burada ECO'nun ulaştırma ve haberleşme alanındaki en önemli projelerini ele almaya çalışacağız.

Ulaştırma alanındaki başlıca projeler:

1. ECO Transit Taşımacılık Çerçeve Anlaşması (TTFA),
2. Almatı-İstanbul Konteynır Tren Seferleri ve Yolcu Taşımacılığı Projesi,
3. Meşhed-Serahs-Tejen Demiryolu Projesi
4. Çoklu Ağ Taşımacılığı Projesi

-
1. ECO'nun kısa, orta ve uzun vadeli önlemlerinin dikkate alınarak ECO bölgesinde yolcu ve yük taşımacılığı ve transitin kolaylaştırılması,
 - A. Kısa vadeli önlemler:
 - Bölgedeki mevcut kara ve demiryolu ağından verimli bir şekilde yararlanmak,
 - Bölge transiti hakkında kapsamlı bir çerçeve hazırlamak
 - B. Orta vadeli önlemler:
 - Ulaştırma alanında mevcut alt yapıları iyileştirmek.
 - C. Uzun vadeli önlemler:
 1. Ulaştırma alt yapılarını modern bir şekilde geliştirmek,
 2. Üye ülkelerin metropol kentleri ve önemli limanları arasında hava ve deniz haberleşmesini iyileştirmek ve geliştirmek,
 3. ECO çoklu taşımacılık sistemlerinin geliştirilmesi,
 4. Planlama, eylem, yönetim ve güvenlik alanlarında deneyim ve teknik yöntemlerin değişimi,
 5. Üye ülkelerin ulaştırma alanındaki mevcut kapasite ve potansiyellerinden azami ölçüde yararlanmak,
 6. Üye ülkelerin posta sistemlerinin iyileştirilmesi,
 7. Üye ülkelerin milli telekomünikasyonlarının ortak bir ağ ile birleştirilmesi,
 8. Haberleşme alt yapılarının iyileştirilmesi ve dijital sistemlerin ön planda tutulduğu modern haberleşme mekanizmalarının tesisi,
 9. Bölgedeki mevcut haberleşme uydularından azami ölçüde yararlanma,
 10. Radyo ve televizyon ve kitle iletişim araçlarının modernizasyonunda bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi,
 11. Bölgede haberleşmenin geliştirilerek modernleştirilmesini öngören bir plan hazırlanması.

1. ECO Transit Taşımacılık Çerçeve Anlaşması (TTFA¹⁰³)

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın, faaliyet dönemi boyunca, ECO Kalkınma ve Ticaret Bankası'ndan (Ticaret bölümünde bu bankanın kuruluş şekli ve amaçlarına değinilmiştir.) sonra en önemli kazanımlarından biri de, ECO Transit Taşımacılık Çerçeve Anlaşması'dır. Bu anlaşmanın düzenleniş gerekçesi, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmasından hemen sonra, İran-Türkiye ve Pakistan ülkeleri ile bu beş Orta Asya ülkesi arasında transit ve eşya taşımacılığı konusunda meydana gelen ve çoğunu eşya ve yolcu transidine ilişkin yasalarla ilgili konuların oluşturduğu bir takım problemlerden kaynaklanıyordu. Her halükarda, birçok uzmana göre, bu anlaşmanın tam ve kapsamlı bir şekilde hayata geçirilmesi ECO Bölgesinin, transit taşımacılığı alanında ve bölge içi ticarete önemli bir büyüme ve köklü değişikliklere sahne olmasına neden olacaktır.

Bu kısa girişin ardından şimdi, ECO'nun en önemli kazanımlarından biri olan söz konusu anlaşmanın bölge açısından taşıdığı yüksek öneme değinmeye çalışalım.

ECO'nun transit ve taşımacılık alanında en kapsamlı ortak belgesi olan ECO Transit Taşımacılık Çerçeve Anlaşması; kara, deniz ve demiryolu taşımacılığı, gümrükler, vize işlemlerinin basitleştirilmesi, ulaştırma sanayi alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla işbirliği, çoklu ağ taşımacılığı ve özel sektörün ulaştırma sanayine katılım oranını yükseltmek gibi tüm temel konuları kapsamaktadır. Bu anlaşma, 1998 yılında Kazakistan'ın Almatı kentinde düzenlenen ECO Beşinci Zirve Toplantısı sırasında onaylanmıştır. 2000 yılında Pakistan'da gerçekleşen ECO Üçüncü Ulaştırma ve Haberleşme Bakanları Toplantısı'nda ise anlaşmanın sekiz maddelik eki¹⁰⁴ Özbekistan hariç diğer üye ülkeler tarafından onaylanmıştır.

¹⁰³ TTFA: Transit Transport Framework Agreement

¹⁰⁴ Anlaşma Ek Maddelerinin İçeriği.

1. Üye ülkelerden her birinin sınırları içinde kalan kara, deniz ve demir yolu ağlarının haritası,
2. Transit taşımacılığında kullanılan karayollarının teknik özelliklerini içeren kılavuz kitapçığı,
3. Transit taşımacılığında kullanılan demiryollarının teknik özelliklerini gösteren harita,
4. Karayolu nakliye araçlarının teknik ihtiyaçları,
5. Nakliye araçlarının zorunlu trafik poliçesi,

Bölgedeki ulaştırma sisteminin eşgüdümlü hale getirilmesi ve modernizasyonu yoluyla ulaştırma hizmetlerinde maliyetlerin düşürülmesi ve söz konusu hizmetlere sürat kazandırılması yönünde atılmış bir adım olarak görülen söz konusu anlaşmanın 2. maddesi şu hedefleri kapsamaktadır:

1. Eşya ve yolcu taşımacılığıyla ilgili işlemleri basitleştirmek,
2. Yolculuk süresince eşya ve yolcuların güvenliğini sağlamak; eşya ve yolcu transiti anında gereksiz bekletme ve ertelemelerden kaçınmak,
3. Gümrüklerde rüşvet alınması, mal sahiplerinin gümrük vergisi kaçırmaması veya gümrük suçları gibi mali suç ve yolsuzluklara karşı sıkı önlemler alınması,
4. Transit taşımacılığı konusunda ayrımcılık yapmadan eşit muamele edilmesini sağlamak amacıyla ulaştırmayla ilgili yasalarda uyum sağlanması.

Başlangıç ve sonuç bölümleri hariç 12 bölüm, ve 45 maddeden oluşan ve ayrıca 8 ek maddenin yer aldığı bu anlaşma Afganistan, Azerbaycan, İnan, Pakistan, Tacikistan ve Türkiye meclislerinde kabul edilerek 19 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiřtir¹⁰⁵.

ECO Transit Taşımacılığı Çerçeve Anlaşması'nın en önemli maddeleri aşağıda sunulmaktadır:

6. Madde: Kara, deniz ve demiryolu transit ağlarının teknik özelliklerinin hazırlanmasını öngören bu maddeye göre:

1. Anlaşmaya taraf üye ölkelerin tamamı, kendi ölkelerindeki kara, deniz ve demiryolu transit ağlarının haritasını hazırlayacaklardır.
2. Ek güzergâhların teknik özellikleri Transit Taşımacılığı Koordinasyon Konseyi tarafından tanımlanacaktır.

6. Karayolu taşımacılığı hakkında kanunlar,

7. Gümrük kontrolleri kılavuz kitapçığı,

8. Transit Taşımacılığı Koordinasyon Kurulu görevlerinin açıklama anlatımı.

105 ECO Transit Taşımacılığı Çerçeve Anlaşması'nın 43. maddesi hükümlerine göre, söz konusu anlaşma altıncı üye ölkenin imzasını izleyen 6 aydan sonra yürürlüğe girecektir. Altıncı üye ölkede olan Afganistan'ın 19 Kasım 2005 tarihinde söz konusu anlaşmanın ölkede meclisinde kabul edildiğini resmen duyurmasıyla mevzubahis anlaşma 19 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir

3. Ülke içindeki kara, deniz ve demiryolu güzergâhlarının yapımı veya restorasyonu, anlaşmanın EK-2* ve EK-3* belgelerinde yer alan esaslara göre yapılacaktır.

9. Madde: Transit taşımacılığında gümrük işlemlerinin hızlandırılmasına yönelik bir dizi önlemleri konu alan bu madde, transit trafiğinin basitleştirilmesi ve hızlı işlemesi amacıyla anlaşmaya taraf ülkelere aşağıda belirtildiği şekilde bir takım sorumluluklar yüklemektedir:

1. Gümrük kapılarındaki kontrol noktalarının yanında polis karakollarının da inşa edilmesi. Nakliye araçlarındaki yükün polis ve gümrük memurlarınca aynı anda ve bir yerde denetlenmesine olanak sağlayacak bu girişim, hem eşyaların birkaç kez yüklenip boşaltılmasını önleyecek hem de maliyet ve zaman açısından tasarruf sağlayacaktır.

2. Sınır kapılarında gümrük işlemlerini hızlandırmak amacıyla bu işlemleri yapacak yeterli sayıda yetişmiş elemanın varlığı,

3. Mal ve eşyaların muhafaza edilmesi amacıyla uygun ambarların temini ve ambar işlemlerini kolaylaştıracak hizmetlerin sunulması,

4. Gümrük mesai saatlerinin civar ülke gümrüklerinin çalışma saatlerine uyacak şekilde tanzim edilmesi,

5. Yük boşaltacak tır, kamyon ve konteynır gibi nakliye araçlarına uygun ve yeterli alanların tahsis edilmesi,

6. Anlaşmaya taraf ülkeler arasında mal ve eşya geçişlerinin hızlı ve etkili olacak şekilde basitleştirilmesi ve standart bir yük belgesi belirlenmesi,

7. Haberleşme ve postacılık alanında uygun hizmetler sağlanması.

10. Madde, transit trafiğinin güvenliğiyle ilgili alınacak önlemleri düzenlemektedir. Buna göre;

* **EK-2 Belgesi:** Transit taşımacılığında kullanılan kara yollarının teknik özelliklerinin yer aldığı formdur.

* **EK-3 Belgesi:** Transit taşımacılığında kullanılan demir yollarının teknik özelliklerinin yer aldığı formdur.

1. Anlaşmaya taraf tüm üye ülkeler, transit eşyaların güvenliğini seyahat boyunca sağlayacak gerekli önlemleri almakla sorumludurlar.

2. Anlaşmaya taraf tüm üye ülkeler, kendi ülke topraklarından transit geçiş yapan yolcu ve ayrıca, çabuk bozulan gıda maddeleri ve tehlikeli maddeler taşıyan nakliye araçları konusunda işbirliğinin gereğini bu yönde etkili adımlar atmak suretiyle yerine getireceklerdir.

12. Madde, mükerrer girişler ve transit vizesiyle ilgili olup üye ülkelere şu sorumlulukları yüklemektedir:

1. Anlaşmaya taraf tüm üye ülkeler, transit taşımacılığı yapan ve ülkelerin sınır kapılarından birkaç kez giriş-çıkış yapmak zorunda olan şoför veya kişilerin, kolaylıkla ve mümkün en kısa sürede vize almalarını sağlayacaklardır. Anlaşmaya taraf ülkelere her birinin topraklarında kalma hakkını veren ve süresi bir yıl olan bu vize, transit seferlerde her defasında 15 gün; yükleme ve boşaltma duraklarında ise 5 gün ek süre tanımaktadır.

2. Transit taşımacılığı esnasında kaza olaylarının yaşanması veya nakliye araçlarının hasar görmesi durumunda yukarıda belirtilen vize/ikamet süresi uzatılacaktır.

3. Vize işlemlerinde izlenen prosedür uyarınca anlaşmaya taraf üye ülkelere her biri kendi ülke kanunlarıyla uygun olmak koşuluyla vize işlemlerinin gereğini yerine getireceklerdir,

19. Madde: Nakliye araçlarına akaryakıt ve yağ temin edilmesiyle ilgilidir. Bu maddeye göre anlaşmaya taraf üye ülkelere her biri karşı taraf ülkenin nakliye araçlarının akaryakıt ve yağ ihtiyacını kendi ülke topraklarında iç yasalarına uygun bir şekilde karşılamayı kabul etmektedir.

21. madde: Bu maddeye göre anlaşmaya taraf üye ülkeler, üye ülkeler tarafından düzenleyen Motorlu Araç Tescil Belgelerini karşılıklı olarak resmen tanıyacaklardır. Elbette söz konusu belgelerin 1968 tarihli Karayolu Transit Sözleşmesi hükümleriyle uygun olması gerekmektedir.

28. Madde: Gümrük transit sisteminin oluşturulmasıyla ilgili olan bu madde şu konuları öngörmektedir:

1. Anlaşmaya taraf üye ülkelerden her biri kendi ülke topraklarında, mal ve eşya taşımacılığını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası sözleşmelere uygun gümrük transit sistemini oluşturacaktır.

2. 1975 tarihli “ TIR Karneleri Himayesinde Uluslararası Eşya Taşımaya Dair Gümrük Sözleşmesi”ne üye olan anlaşmaya taraf üye ülkeler, söz konusu sözleşmenin gereğini yerine getireceklerdir. Ancak, TIR Sözleşmesi’ne henüz taraf olmayan üye ülkelerin sözleşme yükümlülüklerine uyma zorunlulukları bulunmamaktadır.

3. Anlaşmaya taraf ülkeler, TIR Sözleşmesi’ne katılmak için gerekli adımı atacaktır.

30. Madde: Bu madde, taşımacılıkta kullanılan gerekli belgelerin düzenlenişiyle ilgili olup şu hükümleri içermektedir.

1. Belge ibrazı ve işlemlerinin işleyiş tarzının, transitin verimliliği üzerinde maliyet ve zaman tasarrufu bakımından önemli bir unsur olduğunun bilincinde olan anlaşmaya taraf ülkeler, söz konusu maliyetleri ve işlem süresini en aza indirmeyi taahhüt eder.

2. Buna göre, üye ülkeler;

a. Transit geçişlerde istenen belgelerin sayısını ve formaliteleri azaltacaktır.

b. İstenen belgeleri, Birleşmiş Milletlerin ticari belgelerde uyguladığı yöntemle uygun hale getirecektir.

c. Transit taşımacılığına konu olan eşya kodunun, imkanlar dahilinde, uluslararası ticarete kullanılan kodlarla aynı olmasını sağlayacaklardır.

34. Madde: Bu madde, ülke içi kanunlarla ilgilidir. Bu maddede öngörülen hükümler:

1. Anlaşmaya taraf olan üye ülkelerin her birinin iç yasa ve mevzuatları, anlaşma hükümleri ve anlaşma ek maddeleri göz ardı edilmemek ve aralarında herhangi bir ayırım gözetilmemek koşuluyla eşit ağırlıkta uygulanacaktır.

2. Anlaşmaya taraf üye ülkeler bu anlaşma hükümlerine uygun olarak taşımacılıkla ilgili ulusal yasa ve mevzuatlarını uyumlu hale getireceklerdir.

36. Madde, anlaşmanın Transit Taşımacılık Koordinasyon Konseyi (TTCC) tarafından denetlenmesini öngörmektedir. Belirtmek gerekir ki, Transit Taşımacılık Koordinasyon Konseyi, ECO Transit Taşımacılığı Çerçeve Anlaşması'nın (TTFA) denetiminden sorumludur. Bu Konsey, TTFA'nın 19 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girip faaliyetlerine başlamasından sonra ilk toplantısını 25–26 Eylül 2006 tarihlerinde Bakû'de gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda TTFA'nın daha hızlı ve daha mükemmel bir şekilde işleyebilmesi için Transit Taşımacılık Koordinasyon Konseyi'ne yardımcı olmak amacıyla dört komitenin oluşturulması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Bu dört komite:

1. Demiryolu Komitesi,
2. Sigorta Komitesi,
3. Hukuk İşleri Komitesi,
4. Yol Komitesi'dir.

1. Demiryolu Komitesi

İlk toplantısını 14–15 Mart 2007 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştiren bu Komite, söz konusu toplantıda, TTFA'nın demiryolu taşımacılığıyla ilgili 24. maddesi¹⁰⁶ ile 1. ve 3 Ek Protokolün hükümlerinin hayata geçirilmesi için eyleme dönük mekanizmalar ve uygun araçlar geliştirmek ve ayrıca üye

¹⁰⁶ **24. Madde** nakliye araçlarının sigorta edilmesi konusunu kapsamaktadır. Bu maddeye göre, anlaşmaya taraf üye ülkeler kendilerine ait nakliye araçlarını bu anlaşmanın 5. Ek Protokolün hükümlerine uygun olarak zorunlu mali sorumluluk trafik sigorta poliçesini almakla yükümlüdürler.

ülkelerin demiryolu taşımacılığı sistemlerini güçlendirecek ve verimli hale getirecek mekanizmalar bulup üye ülkelere sunmak konularında görevlendirilmiştir.

2. Sigorta Komitesi

Komite ilk toplantısını 29-30 Mayıs 2007 tarihlerinde Tahran'da gerçekleştirdi. Söz konusu toplantıda, muhtemel trafik kazalarında zarar gören olay mağdurlarının sigorta hizmetlerinden ücretsiz yararlanmasını sağlayacak ve "Akkart" adı altında bilinen sigorta belgesinin düzenlenmesi konusu ele alınmış, ayrıca profesyonel eğitim kursları düzenlemek suretiyle sigortacılık kapasitesinin artırılarak yaygınlaştırılması konusunda anlaşma sağlanmıştır

3. Hukuk İşleri Komitesi

Transit Taşımacılığı Koordinasyon Komisyonu'nun birinci toplantısında alınan karar gereği, 28-29 Mart 2007'de Pakistan'da toplanması gereken bu komite, üye ülkelerin katılım sağlayamayışı nedeniyle gerçekleşmemiştir.

4. Yol Komitesi

Transit Taşımacılığı Koordinasyon Konseyi Yol Komitesi'nin toplantısı, Hukuk İşleri Komitesi'nin Pakistan'da toplanamayışı nedeniyle, 17- 18 Eylül 2007'de bu ülkenin ev sahipliğinde gerçekleşmiştir. Bu toplantıda, karayolu ağı haritasına ilişkin 6. madde ile 1. ve 2. Ek Protokolün hükümleri çerçevesinde hazırlanacak karayolu ağı haritasının mümkün en kısa zamanda hazırlanması konusunda gereğinin yapılması kararlaştırılırken ayrıca, transit taşımacılığı yapan şoför ve kişilere 72 saat içinde vize verilmesine ilişkin konu da ele alınarak uluslararası taşımacılık yapan kişilerin gerekli belgelerle birlikte ilgili kurumlara müracaat edip vizelerini alabilecekleri konusunda anlaşma sağlanmıştır.

2. Almatı-İstanbul Demiryolu Hattında Yolcu ve Konteynır Taşımacılığı Projesi:

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın ulaştırma alanındaki önemli projelerinden biri de Almatı-İstanbul Demiryolu Hattında Yolcu ve Konteynır Taşımacılığı Projesi'dir.

Söz konusu projeye ilgili açıklamalarımıza geçmeden önce burada ECO Bölgesindeki demiryolu taşımacılığına kısaca değinmekte fayda var.

Demiryolu taşımacılığı, ECO'nun büyük önem verdiği, konulardan biridir. Çünkü UNESCAP tarafından hazırlanan ve Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan Asya ötesi demiryolu projesinde toplam demiryolu ağının %57'lik kısmı ECO Bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Bunun içindir ki demiryolu taşımacılığı alanında bugüne kadar ECO demiryolu idaresi başkanları düzeyinde 9 toplantı ve "ECO Demiryolu Uzmanlar Grubu Toplantısı" adı altında biri 2006 yılında İran'da diğeri ise 2007 yılında Kazakistan'da olmak üzere iki toplantı düzenlenmiştir. ECO üyesi ülkelerin demiryolu ağ sistemleri arasında irtibat kurmak bu toplantıların en önemli kazanımı olmuştur. "Almatı-İstanbul Demiryolu Hattında Yolcu ve Konteynır Taşımacılığı Projesi" ile "Meşhed-Serhas-Tejen Demiryolu Hattı Projesi" bu kazanımlara birer örnektirler.

ECO Bölgesinde demiryolu taşımacılığıyla ilgili bu önemli 2 projenin yanı sıra söz konusu toplantılarda diğeri bir dizi kararlar da alınmıştır. Bu kararlardan en önemlileri; demiryolu gümrük mevzuatının basitleştirilmesi, uluslararası standartlara uygun vagonların kullanılması, kuzey-güney, doğu-batı yönlerinde taşımacılık seferleri yapan yolcu ve konteynır trenlerinin hızının günlük ortalama 1.000 km . artırılması ve son olarak ECO Demiryolu Ağı Haritasının¹⁰⁷ İran İslam Cumhuriyeti tarafından hazırlanarak 1999 yılında yayınlanmasıdır.

107 1998 yılında İstanbul'da düzenlenen ECO Üçüncü Demiryolları İdaresi Başkanları Toplantısında İran, üye ülkelerin demiryolu kuruluşlarının da yardımıyla ECO Demiryolu ağı haritasını bir an önce hazırlayıp yayınlamakla görevlendirilmiştir.

Almatı-İstanbul Demiryolu Hattında Yolcu ve Konteynır Taşımacılığı Projesi'ne gelince, amacı; bölgede daha fazla bütünleşme sağlamak için üye ülkeler arasında akıcı bir haberleşme ve ulaştırma sistemini faaliyete geçirmek, üye ülkelerin demiryolu ağlarını birleştirmek ve Ortadoğu-Asya ülkelerinin Türkiye üzerinden Avrupa ile buluşmasını sağlamak olan bu proje, ECO'nun demiryolu taşımacılığında en önemli projeleri arasında sayılmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu proje serbest sulara çıkışı olmayan Orta Asya ülkelerinin, doğu-batı güzergahında yer alan demiryolu ağlarının birleşmesini sağlayacak "Almatı-Taşkent-Türkmenabad-Tahran-İstanbul (Trans-Asya) Demiryolu Güzergahı" ile açık denizlere ulaşımını kolaylaştıracaktır. Söz konusu proje çerçevesinde ilk yük treni, seferlerine 20 Ocak 2002 tarihinde; ilk yolcu treni ise 14-21 Mart 2002 tarihinde Almatı-Taşkent-Türkmenabad-Tahran-İstanbul güzergahında seferlere başlamıştır. Üye ülkelerin Almatı-İstanbul yolcu ve yük treninin faaliyete geçmesi yönünde gösterdikleri büyük özen ve çabaya rağmen maalesef Özbekistan ve Türkmenistan arasında yaşanan bir takım sorunlar bu projenin sadece eşya transitleri seferlerinde hem de az denebilecek yoğunlukta kullanılmasına neden olmuştur. İki ülke arasındaki anlaşmazlıkların giderilerek söz konusu güzergahta yolcu seferlerinin başlaması ve eşya transitlerinin etkin bir şekilde devam etmesi ümit edilmektedir.

3. Meşhed-Serhas-Tejen Demiryolu Projesi

ECO'nun tren taşımacılığı alanında önemli projelerinden biri de Meşhed-Serhas-Tejen Demiryolu Hattı Projesidir. gerçekte, İran İslam Cumhuriyeti ile Türkmenistan'ın çabaları sonucunda sonuç veren ve toplam 300km.¹⁰⁸uzunluğunda olan bu proje, 1996 yılında Türkmenistan'da gerçekleşen ECO Dördüncü Zirve Toplantısı'nda üye ülkelerin devlet başkanlarının katıldığı bir törenle İran ve Türkmenistan cumhurbaşkanları

¹⁰⁸ Bu hattın 170km.si İran sınırları içinde ve 130 km.si de Türkmenistan topraklarında bulunmaktadır.

tarafından açılışı yapılarak faaliyete geçmiştir ve Orta Asya ülkelerinin Türkmenistan ve İran'a ve oradan da Fars Körfezi sularına ulaşmasını sağlayan bu proje, ECO Bölgesinin kuzey-güney demiryolu hatlarını birbirine bağlamaktadır. Bu proje halihazırda faaliyet halindedir. Türkmenistan Devlet makamlarının yaptığı açıklamaya göre, bu ülke 2007 yılı içinde söz konusu güzergahta gerçekleşen yük ve yolcu taşımacılığında 360 milyon dolar gelir sağlamıştır.

ECO'nun demiryolu taşımacılığı alanında gelecekteki projelerinden biri de Pakistan-Tahran-İstanbul Demiryolu Hattı Projesidir. İran İslam Cumhuriyetinin, Kerman-Bam-Zahedan demiryolu hattını bir an önce tamamlamasıyla bu üç ülke arasında demiryolu ulaşımı da sağlanmış olacaktır. İran İslam Cumhuriyeti hali hazırda Kerman-Bam-Zahedan demiryolu hattının çalışmalarını büyük bir hızla yürütmekte olup çok yakın bir gelecekte Pakistan-Tahran-İstanbul Demiryolu Hattı Projesi'nin faaliyete geçmesi beklenmektedir.

Demiryolu taşımacılığında başarılı uygulamaların altına imza atan ECO, havayolu ve karayolu taşımacılığı, deniz ve hava kurumları arasında işbirliği yapılması konularını da ihmal etmemiştir. Havayolu taşımacılığı alanında, 12-14 Şubat 2001'de Pakistan'ın Karaçi şehrinde ECO Havayolları Makamları ve Üye Ülkeler Sivil Havacılık Kurumu Başkanları Toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda, üye ülkelerin havayolu kuruluşları ile hava limanları arasında daha yakın işbirliğini sağlayacak imkanlar ile ECO Bölgesinde özellikle de başkentler, metropol ve turistik kentler arasında hava haberleşme sistemi tesis edilmesi ve serbest gökyüzü politikası konuları ve ayrıca The International Civil Aviation Organization (ICAO) ile ilişki kurulması gibi konular ele alınıp görüşülmüştür.

Öte yandan, üye ülkelerin havacılık heyetleri arasında gerçekleşen görüşmelerde, ECO hava taşımacılığının faaliyete geçirilmesi ve hava taşımacılık yönetimiyle ilgili konuda üyelerin karşılıklı görüşleri alınmış ve sonunda bu konunun üyeler için yüksek maliyet gerektirdiği görüşü

savunularak ECO hava taşımacılığı şirketinin kurulması fikrinden oy çokluğu ile vazgeçilmiştir.

ECO Gemicilik Şirketi'nin kurulması konusu, 15 Mart 1995 tarihinde İslamabad'ta gerçekleşen ECO Üçüncü Zirve Toplantısı'nda, ECO bünyesinde 10 milyon dolarlık ön sermaye ile bir gemicilik şirketinin kurulması yönünde alınan kararlar gündeme gelmiş; ancak projeye sadece İran, Pakistan, Afganistan, Kırgızistan ve Türkmenistan destek vererek şirkete üye olmayı kabul etmişlerdir. İran İslam Cumhuriyeti'nin önerisi ile kurulan ve bu ülke tarafından tahsis edilen 350 bin dolar fon ve iki adet gemi ile faaliyetlerine başlayan bu şirket, sonraları Afganistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'ın bu yöndeki işbirliğine ilgisiz kalması nedeniyle İran ve Pakistan arasında ikili bir şirkete dönüşmüştür. Eylül 2002'de İzmir'de düzenlenen ECO Dördüncü Ulaştırma ve Haberleşme Bakanları Toplantısı'nda söz konusu şirket hissedarlarına yani İran ve Pakistan'a şirketin geleceğiyle ilgili karar alma yetkisi verilmesi üzerine bu iki ülke, üye ülkeleri söz konusu projeye katılmaya teşvik etmişse de bu yönde harcanan yoğun çabalar neticesiz kalmış, bilahare şirket işleyemez hale gelmiştir. Sonuç itibarıyla, Ocak 2004'te İran İslam Cumhuriyeti'nin isteği üzerine, gerekli yasal prosedürler izlendikten sonra, şirketin faaliyetleri, resmi gazetede yayımlanan kapatma ilanı ile resmen son bulmuştur.

ECO üyesi ülkelerin denizcilik kurumları arasında işbirliğini öngören projeye gelince; ECO ulaştırma sektörü tarafından izlenen bu konu, ECO'nun yeni projeleri arasında sayılmaktadır. Bu doğrultuda, ECO Denizcilik Kurumu Başkanları adı altında 13-16 Ekim 2003'te Tahran'da; 16-18 Kasım 2005'te İstanbul'da; 2007 yılında Pakistan'da ve 2008 yılında İran'da olmak üzere dört toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda; deniz taşımacılığı, deniz yönetiminde ileri teknolojilerden yararlanma, deniz güvenliği, denize çıkışı olmayan ülkelere liman kolaylığı sağlanması, denizcilik hizmetlerinin rolü ve çoklu ağ taşımacılık sistemi üzerindeki etkisi ve limanlardan etkin bir şekilde yararlanılmasında özelleştirmenin rolüne ilişkin konularda görüş alışverişinde bulunulmuştur.

Bu alanda gerçekleşen girişimlerden biri de ECO denizcilik web sitesinin www.eco-marine.org adresiyle 2008 yılında Türkiye'nin girişimleri sonucunda hizmete girmiş olmasıdır. Türkiye'nin bu girişimi 2008 yılında Pakistan'da gerçekleşen ECO 18. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda övgüyle karşılanmıştır.

4. Çoklu Ağ Taşımacılık Sistemi (MMT¹⁰⁹)

Çoklu Ağ Taşımacılık Sistemi, bir yükün iki transit ağından fazla ortamlarda taşındığı veya çeşitli transit yöntemlerinin bir arada kullanıldığı taşımacılık sisteminin genel adıdır. Bilindiği üzere her ülke, taşınacak mal ve eşyalar için kendi coğrafi koşullarına uygun kara, deniz, hava ve demiryolu taşımacılığı gibi çeşitli transit yöntemlerini birlikte veya ayrı ayrı kullanmaktadır. Bu yüzden taşımacılık sistemlerinden verimli bir şekilde yararlanılması amacıyla "Çoklu Ağ Taşımacılık Projesi" ECO'nun önemle üzerinde durduğu projelerden biri olup ECO Bölgesi'nde mal/eşya ve yolcu taşımacılığını basitleştirmeyi amaçlamaktadır. ECO Genel Sekreterliği 1997 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın mali destekleri ve UNCTAD ile UNESCAP'ın teknik yardımlarıyla çoklu taşımacılık sistemi konusunda bir etüd projesi için hazır olduğunu açıklamış, bunun üzerine, 11 Eylül 1999 tarihinde İslam Kalkınma Bankası ile ECO Genel Sekreterliği arasında bir anlaşma imzalanmıştır, bu anlaşmaya göre İslam Kalkınma Bankası projeye 272.000 dolarlık fon aktarmayı taahhüt etmiştir. Bu doğrultuda Etüd çalışmalarının ilk aşaması olarak, 29-31 Mayıs 2004 tarihlerinde ECO Sekretaryası'nda bölgesel bir çalıştay düzenlenmiştir. Üye ülkelerin ulusal danışmanları ile UNCTAD gibi uluslararası kuruluşların uluslararası konulardaki danışmanlarının ve İslam Kalkınma Bankası temsilcilerinin yer aldığı ve ECO Bölgesinde çoklu taşımacılık sisteminin çeşitli yönlerinin yanı sıra, bölge ticaretini kolaylaştıracak farklı yöntemlerin de ele alındığı bu çalıştayın sona ermesiyle birlikte 1 Haziran 2004 tarihinde ilgili kuruluşlar (IDB, UNCTAD, UNESCAP, ECO) arasında projenin ikinci bölümünün hazırlanmasını konu alan bir günlük bir toplantı düzenlenmiştir.

¹⁰⁹ MMT: Multi – Model Transport System

Söz konusu projenin ikinci ayağının amaç ve hedeflerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Çoklu taşımacılık sistemi için bölgesel bir strateji ve eylem planı hazırlamak,
2. ECO Bölgesinde taşımacılık sisteminin daha akıcı hale gelmesi için gerekli alt yapıları belirlemek ve fiziksel olmayan engelleri kaldırmak,
3. Çoklu taşımacılık alanında yatırım ve eyleme dönük mekanizmalar gibi temel öncelikleri belirlemek ve saptamak,
4. Çoklu taşımacılık alanında uygun kapasiteler yaratmak ve geliştirmek için gerekli faaliyetlerde ve girişimlerde bulunmak,
5. Taşımacılık alanında çalışan bireylerin bilgi, tecrübe ve mesleki maharetlerini artırmak.

Yukarıda saydığımız amaç ve hedeflere ulaşılabilmesi için gerçekleştirilecek etkinlikler ise şöyle belirlenmiştir:

1. Çoklu taşımacılık koridorları alanında inceleme ve etüt çalışmaları yapmak, akıcı bir taşımacılık için alt yapıları belirlemek, uygulamadaki sorunları ve fizik dışı engelleri tespit edip ortadan kaldırmak,
2. Çoklu taşımacılık alanında toplantı, seminer ve çalıştay gibi etkinlikler organize edip düzenlemek. (Kuşkusuz bu etkinlikler hem çoklu taşımacılık hakkında daha çok bilgi edinilmesini sağlayacak, hem de söz konusu taşımacılık sistemine olumlu etkileri olacak yeni olguların bulunmasına vesile olacaktır.)

Projenin ikinci bölümü henüz yapım aşamasındadır. Bu çerçevede, kendi ulusal danışmanlarını belirleyerek bildirmeleri gereken üye ülkelerden bugüne kadar Tacikistan ve Türkmenistan dışındaki tüm üye ülkeler ulusal danışmanlarını belirlerken bu ülkelerden Azerbaycan, İran, Kazakistan, Pakistan ve Türkiye çoklu ağ taşımacılığıyla ilgili kapsamlı raporlarını ECO Sekretaryası'na göndermişlerdir.

Çoklu taşımacılıkla ilgili çalıştayın ikincisi ECO Yazmanlığı'nın yoğun çabası sonucunda 25-27 Haziran 2007 tarihlerinde, ilgili kuruluşların katılımlarıyla Tahran'da düzenlenmiştir. Projenin aşamalandırılması ve İslam Kalkınma Bankası ile UNCTAD, UN-ESCAP'ın mali ve teknik yardımlarıyla gerçekleşecek alt projelerin belirlenmesi konularının ele alındığı söz konusu toplantıda, ayrıca gerek projeye ilgili üye ülkeler tarafından hazırlanacak raporların gönderilmesi ve gerekse üye ülkelerin ulusal danışmanlarını belirlemede gecikme yaşanması ihtimalinden duyulan kaygılar dile getirilmiştir. Her halükarda, İslam Kalkınma Bankası, ECO Çoklu Ağ Taşımacılık Projesi'ne sağlayacağı her türlü krediyi, ilgili çalıştayların düzenlenmesi, projenin sonraki bölümlerinin hazırlanması ve üye ülkelerin raporlarını zamanında göndermesi koşullarına bağlamıştır.

ECO ve İslam Kalkınma Bankası arasında imzalanan anlaşmaya göre anılan banka tarafından 272.000 dolar aktararak ve UNCTAD, UN-ESCAP'ın teknik yardımları ile 11 Eylül 1999'da başlanan bu projenin yapımı halen devam etmektedir. Üye ülkelerin, çoklu taşımacılık sistemine bölge ticaretinin kolaylaştırılmasında daha çok önem vererek projeye daha etkin bir şekilde katılım sağlamasını ve projenin biran önce hayata geçirilerek bölge ticaretinin artırılması beklenmektedir.

ECO, karayolu taşımacılığı alanında da bir dizi girişim ve çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların başında, 2000 yılında, İran İslam Cumhuriyeti'nce hazırlanıp yayımlanan ECO yol haritası gelmektedir. Öte yanda üye ülkelerden her birinin kendi ülkelerindeki ECO yol ağını uygulanabilir hale getirmek için gerekli alt yapıyı sağlayacak adımları atmasına katkı sağlayacak ECO yol ağı haritasının, Türkiye tarafından hazırlanarak yayımlanmasının kararlaştırılması ve ayrıca ECO'nun üye ülkelerden, TTFA hükümlerine uygun olarak, kendi karayollarıyla ilgili bilgi ve teknik özellikleri bir an önce ve eksiksiz olarak hazırlamalarını istemesini de ECO'nun bu alandaki önemli girişimlerinden sayabiliriz.

Sonuç itibarıyla, ECO, örgütün önemli ve öncelikli projelerinden biri olan ulaştırma alanında önemli adımlar atmıştır. Bu açıdan, ECO Transit

Taşımacılık Anlaşması'nı (TTFA) gerçekte bölge taşımacılık ve transit alanında atılmış önemli adımlardan biri olarak sayabiliriz. Ancak, bu anlaşmanın hazırlanması ve kabul edilmesinden daha önemli olanı anlaşmanın olabildiğince hızlı ve tam bir şekilde üye ülkelerce uygulanması konusudur. Gerçi biliyoruz ki, taşımacılıkla ilgili projeler zamana ve yüksek maliyetlere gereksinim duymaktadır. Çünkü, öncelikle bu tür projeler kısa vadede uygulanabilir değildirler. İkincisi; bazı üye ülkeler, diğer ülkelerin ve uluslararası kuruluşların bu alandaki yardımlarını, finansman ve fon desteklerini almaksızın bu tür projeleri hayata geçiremeyebilirler. Dolayısıyla transit taşımacılığın dolaylı veya dolaysız tüm yönlerini kapsayan TTFA'nın hayata geçirilmesi doğal olarak nispeten uzun bir zamana ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda dileğimiz, çoklu ağ taşımacılık sisteminin ekonomi, ticaret ve iş imkanları alanındaki önemini üye ülkelerce doğru bir şekilde idrak edilerek, bu ülkelerin gerginliklerden uzakta ve gerçekçi bir işbirliği anlayışı ile TTFA'nın hayata geçirilmesinde köklü adımlar atması ve böylece anlaşmanın bir an önce bölgedeki olumlu etkilerini göstermesine yardımcı olmalarıdır.

Haberleşme

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, haberleşme sektöründeki faaliyetlerini posta ve telekomünikasyon olmak üzere iki alanda yürütmektedir. ECO'nun bu sektörde benimsediği strateji şunlardan ibarettir:

1. ECO ülkelerinin postacılık sistemini iyileştirmek,
2. ECO ülkelerinin telekomünikasyon sistemlerini birbiriyle bağlantılı hale getirmek,
3. ECO ülkelerinin haberleşme alt yapılarının kalitesini yükseltmek; ayrıca fiberoptik sistemleri kurmak ve onlardan yararlanmak,
4. Bölgedeki mevcut uydulardan en iyi şekilde etkili bir biçimde yararlanmak,
5. ECO ülkelerinin haberleşme sisteminin modernizasyonu için özel amaçlı bir proje hazırlamak,

Yukarıda saydığımız stratejilere ulaşmak için ECO tarafından bir dizi çalışmalar yürütülmüş veya yürütülmektedir.

Posta işbirliği alanında şimdiye dek “ECO Posta İdaresi Başkanları” adı altında sırasıyla; Nisan 2004’te Kazakistan’da, Kasım 2005’te İran’da, 2006 yılında Türkiye’de ve Ekim 2007’de Azerbaycan’da olmak üzere 4 toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda üye ülkeler, ECO ülkeleri arasında teknik işbirlikleri, posta işbirliklerini geliştirmeye dönük yeni yol ve yöntemlerin bulunması, postayla ilgili eğitim kursları, seminerler ve konferanslar düzenlenmesi, posta ürünleri hakkında bilgi ve deneyim paylaşımı amacıyla web sitesi oluşturulması, posta teknolojilerinin üye ülkeler tarafından tanınması ve tanıtımı, ortak pul çıkarma, pul fuarı düzenleme ve ayrıca üye ülkeler arasında uzman değişimi gibi konuları ele alıp üzerinde görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Posta işbirliği alanında gerçekleşen etkinliklere verebileceğimiz örneklerden biri de ECO web sitesinin oluşturulmasıdır. <http://www.eco.post.ir> adresinden erişilebilen ve amacı, üye ülkelerin birbirlerinin posta sistemleri hakkında bilgi edinmelerini, bu alandaki bilgi ve deneyimlerini birbiriyle paylaşmalarını sağlamak olan bu sitede her ülke kendi posta verilerini yayınlama olanağına sahip olup yayınladıkları bilgilerden kendi başına sorumludurlar. ECO Dördüncü Posta İdaresi Başkanları Toplantısı’nda ECO bölgesinde postacılık sektörünün özelleştirilmesi ve bölgede elektronik alışverişleri kolaylaştırmak amacıyla postacılık mali hizmetlerini yürüten kurumlar ile alışveriş merkezleri arasında bağlantı ve iletişim kurulmasına ilişkin konu, kurulmasıdır. Ne var ki, söz konusu iki alanda, gerekli uzman incelemelerinin yapılabilmesi için iki ayrı komitenin 2008 yılında teşkil edilmesi kararlaştırılmış da her iki komite bugüne kadar teşkil edilmemiştir.

Üye ülkelerce sürekli olarak vurgulanan önemli konulardan bir diğeri de postacılıkla ilgili seminerler, toplantılar ve konferanslar düzenlenmesidir. Söz konusu etkinlikler, ECO üyeleri arasında posta alanındaki işbirliğini güçlendirecek en iyi yollardan biri sayılmaktadır. Nitekim, Ekim 2007’de Azerbaycan’da yapılan ECO Dördüncü Posta İdaresi Başkanları

Toplantısında üyeler, posta sektöründe çalışan personelin video konferans yoluyla eğitilmesi konusunu olumlu karşılarken, Türkiye, Kazakistan ve İran olmak üzere üç üye ülke de bu hususta diğer ülkelere teknik yardım sağlamaya hazır olduklarını bildirmişlerdir. Bu arada, postayla ilgili eğitim kursları, seminerler ve toplantılar düzenlenmesi konusunda, bu güne kadar, ECO tarafından herhangi bir etkinlik gerçekleştirildiğini söyleyemesek de Pakistan'da, yalnızca bir defalığına, Azerbaycan posta personelinin eğitimine yönelik ikili bir eğitim kursunun gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz.

Ortak pul çıkarma ve pul fuarı konusu ECO İkinci Posta İdaresi Başkanları Toplantısı'nın (Kasım 2005-İran) gündem maddelerinden biri olmasına rağmen maalesef bu konuda şimdiye dek herhangi bir adım atılmamıştır; ancak dördüncü toplantı (Azerbaycan-2007) sırasında üyeler, ECO ortak pulunun mümkün en kısa zamanda hazırlanarak 2008 yılında gerçekleşecek ECO Onuncu Zirve Toplantısı'na sunulması konusunda mutabık kalmışlardır.

Öte yandan, posta işbirliği konusunda iki öneri söz konusudur. Bunlardan birincisi, Pakistan tarafından dile getirilen, Pakistan Posta Eğitim Merkezinin ECO Bölgesi Posta Eğitim Merkezi'ne dönüştürülmesiyle ilgili öneridir. Bu önerinin altında; ECO Birinci Posta İdaresi Başkanları Toplantısı'nda (2004-Kazakistan) üyelerin, Pakistan Posta Eğitim Merkezini bölgedeki posta eğitim merkezlerinin en iyilerinden biri olarak gördüklerini açıklaması ve ardından Pakistan'ın ECO Sekreteryası'na gönderdiği bir yazıyla ECO ülkelerini söz konusu merkezde incelemelerde bulunmaya davet etmesi nedeni yatmaktaydı. Ancak, bu çağrı İran ve Türkiye hariç diğer ülkelere karşılık görmeyince mevzubahis eğitim merkezinde inceleme yapılamamıştır. 2005 yılında tüm üye ülkelere gönderdiği bir mektupla konuyu bir kez daha gündeme getiren Pakistan'ın bu alandaki yazışmaları halen devam etmektedir.

İkinci öneri ise 2007 yılında İran'dan gelmiştir. Peyam-e İran Havalimanı'nın postacılık alanında ECO'nun lojistik ve transit merkezi olarak

belirlenmesini konu alan bu önerinin 2008 yılına kadar düzenlenmesi öngörülen bir sonraki toplantıda ele alınıp görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

Haberleşme alanında ise, ECO ülkelerinin telekomünikasyon sistemlerini birbirine bağlayacak olması bakımından tek ve elbette en önemli proje olarak “Trans Asya-Avrupa Fiberoptik Kablo Sistemi Projesi” karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda Ocak 2000’de İran’da, Ekim 2000’de Türkiye’de, Ekim 2002’de Kazakistan’da ve Ekim 2004’te Azerbaycan’da olmak üzere toplam dört yüksek düzeyde uzmanlar toplantısı düzenlenmiş ve bu toplantılarda söz konusu projeye vurgu yapılmıştır.

Gerçekten de, diğer sistemlerde her ülkenin kendine özel tarifeler uyguladığı, hatta zaman zaman bazı ülkelerin oldukça yüksek tarifeler yürürlüğe koyduğu düşünülecek olursa, ECO ülkelerinin haberleşme sisteminin böyle bir yapıya kavuşturulmasından amacın, standart tarifeler koymak olduğu hemen anlaşılacaktır. Fakat burada bilinmesi gereken nokta bu sisteme bağlanmanın ülkelerin kendi tarifelerini söz konusu sistem tarifesi ile uygun hale getirecek adımları atma koşuluna bağlı oluşudur. Haberleşmede kalite ve erişim hızını artırarak şebekeler arası veya telefon kesintilerini en aza indirmek ise bu projenin diğer hedefleri arasındadır.

Belirtmek gerekir ki, şimdiye kadar bu sisteme sadece iki ülke; İran ve Türkiye bağlanmış olup diğer ülkeler sisteme bağlanmak için gerekli alt yapı çalışmalarını sürdürmektedirler.

Öte yandan, dördüncü toplantı esnasında (Azerbaycan-2004) İran Telekomünikasyon Eğitim Merkezi’nin, ECO Telekomünikasyon Eğitim Merkezi olarak seçilmesine ilişkin bir öneri İran tarafından toplantı gündemine taşınmış; ancak 2008 yılının ilk yarısı sonlarında öneri gerçekleşmemiştir.

3.3. ENERJİ, MADEN VE ÇEVRE*

3.3.1 Enerji

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, petrol-gaz kaynakları ile elektrik üretimi alanında dünyanın en zengin bölgelerinden biridir. İzmir Anlaşması ve Kuveyte Eylem Planında da (Pakistan–1993) tanımlandığı gibi; başta ECO Bölgesindeki enerji kaynakları olmak üzere, doğal kaynakların seferber edilmesi ve onlardan en iyi şekilde yararlanılması ve bölgede toplam enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla üye ülkeler arasında petrol ve doğalgaz boru hattı ile elektrik ağı bağlantısını yaygınlaştırmak ve uluslararası pazarlara ulaşma imkânını sağlamak... ECO'nun enerji alanındaki temel hedeflerindedir.

“Enerji alanında kısa vadeli hedefimiz; üye ülkeler arasında elektrik sistemlerini birleştirmek; uzun vadeli hedefimiz ise elektrik ticareti ve yönetimidir.¹¹⁰

Daha önce de belirttiğimiz gibi, ECO'nun üç temel önceliklerinden biri de enerjidir. Ancak üzülerek söylemek gerekir ki enerji alanında, beklentilerin aksine, birkaç çalıştay dışında ECO tarafından her hangi bir faaliyet gerçekleştirilmemiştir. ECO Enerji Bakanları Toplantısının sadece bir defa düzenlenmesi de bu konuyu doğrulamaktadır. “Dünyadaki toplam ham petrol üretiminin %7.4'ünü, doğal gaz üretiminin %9.2'ini (Tablo I, II, III, IV, V) ve toplam elektrik üretiminin %3.3'lük kısmını elinde bulunduran ECO, dünyanın en zengin bölgesi arasında sayılmaktadır.” Bu yüksek potansiyele rağmen, ECO'da bu alana ilişkin faaliyetler daha çok Türkiye- İran, Türkiye-Azerbaycan, Türkiye-Türkmenistan, İran-Azerbaycan ve gibi ikili şekillerde kendini göstermektedir.

Enerji alanında yaşanan en önemli gelişmenin 8 Kasım 2000 tarihinde Pakistan'ın İslamabad kentinde gerçekleşen ECO Birinci Enerji/Petrol Bakanları Toplantısı olduğunu söyleyebiliriz. Enerji alanında işbirliğinin

* Enerji, Maden ve Çevre Bölümünde yer alan bilgiler kaynakça'nın 212-214 sayfalarında yer alan rapor vb. çalışmalara dayanarak hazırlanmıştır

¹¹⁰ ECO Genel Sekreterini Hurşid ANVAR'ın **İsna Haber Ajansına Verdiği Demeç, Tahran, 2007**

pekiştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapılan bu toplantıda, bölgede enerji/petrol işbirliğini öngören ve 2001-2005 yıllarını kapsayan ECO eylem planları onaylanmıştır. Üye ülkelerin, hayata geçirilmesi konusunda birbiriyle yakın işbirliği içinde olmayı taahhüt ettikleri söz konusu eylem planları şu maddeleri içermektedir:

1. ECO üyesi ülkelerin elektrik ağı sistemlerini birleştirmek,
2. Enerji tasarrufu ve verimliliği konusunda işbirliği yoluna gitmek,
3. Elektrik ticaretini geliştirmek ve yaygınlaştırmak,
4. ECO Bölgesindeki petrol ve doğalgaz boru hattı güzergahlarını belirlemek,
5. Petrol rafineleri ve ürünleri alanında işbirliğinin sağlanması,
6. ECO enerji bilgi kitapçığını hazırlanmak.

(Tablo 1-5)

Tablo-1) ECO Üyesi Ülkelerde Hampetrol ve Doğalgaz Rezervleri

ÜLKELER	HAMPETROL (Milyar Varil)		DOĞALGAZ (Trilyon FeetKüp)	
	<i>Oil and Gas Journal</i>	<i>British Petroleum</i>	<i>Oil and Gas Journal</i>	<i>British Petroleum</i>
Afganistan	0	VY	1.750	VY
Azerbaycan	7.000	7.000	30.000	47.66
Iran	132.460	137.500	971.150	992.99
Kazakistan	9.000	39.800	65.000	105.90
Kırkizistan	0.040	VY	0.200	VY
Pakistan	0.289	0.308	28.153	28.17
Tacikistan	0.012	NA	0.200	VY
Türkiye	0.300	0.284	0.300	0.273
Türkmenistan	0.546	0.500	71.000	100.96
Özbekistan	0.594	0.600	66.200	66.01
Toplam ECO Bölgesi	150.241	-	1,233.953	-

Kaynak: <http://www.ecosecretarat.org>,2008

VY=Veri Yok

**Tablo-2) ECO Üyesi Ülkelerde Günlük Üretilen Hampetrol Mikta(Günlük 1000 Varil)
(2003-2007)**

ÜLKELER	YILLAR			
	2003	2004	2005	2006
Afganistan	0.0	0.0	0.0	0.0
Azerbaycan	320.1	311.4	432.8	639.5
Iran	3,742.8	4,001.4	4,138.6	4,027.8
Kazakistan	893.0	1,013.5	1,053.2	1,099.8
Kırkizistan	1.4	1.4	2.0	2.0
Pakistan	60.0	62.0	65.6	65.7
Tacikistan	0.4	0.3	0.3	0.3
Türkiye	45.5	43.6	43.6	41.5
Türkmenistan	187.4	201.1	183.3	161.5
Özbekistan	90.0	81.0	67.5	58.8
Toplam ECO Bölgesi	5340.6	5715.7	5986.9	6096.9

Kaynak: <http://www.ecosecretarat.org>,2008

VY=Veri Yok

**Tablo-3) ECO Üyesi Ülkelerde Günlük Tüketilen Hampetrol Miktarı (Günlük1000 Varil)
(2003-2007)**

ÜLKELER	YILLAR			
	2003	2004	2005	2006
Afganistan	3.8	4.5	VY	VY
Azerbaycan	113.8	112.6	115.0	96.0
Iran	1,425.7	1,483.4	1,550.0	1669.0
Kazakistan	207.0	227.4	230.0	221.0
Kırkizistan	9.6	12.2	12.0	VY
Pakistan	336.6	324.0	353.0	372.0
Tacikistan	27.5	29.5	30.0	VY
Türkiye	606.4	620.9	607.9	606.4
Türkmenistan	86.8	94.6	98.0	117.0
Özbekistan	150.5	152.1	155.0	143.0
Toplam ECO Bölgesi	2,967.7	3,061.2	3,150.9	3224.4

Kaynak: <http://www.ecosecretarat.org>,2008

VY=Veri Yok

Tablo-4) ECO Üyesi Ülkelerde Günlük Üretilen Doğalgaz Miktarı (Milyar FeetKüp)
(2003-2007)

ÜLKELER	YILLAR			
	2003	2004	2005	2006
Afganistan	0.001	0.001	0.001	VY
Azerbaycan	0.181	0.177	0.206	0.222
Iran	2.861	2.963	3.563	3.706
Kazakistan	0.490	0.724	0.935	0.844
Kırkizistan	0.001	0.001	0.001	NA
Pakistan	0.890	0.968	1.088	1.084
Tacikistan	0.001	0.001	0.001	VY
Türkiye	0.020	0.025	0.032	0.032
Türkmenistan	2.087	2.068	2.225	2.196
Özbekistan	2.030	2.114	2.108	1.956
Toplam ECO Bölgesi	8.562	9.041	10.160	10.040

Kaynak: <http://www.ecosecretarat.org,2008>

VY=Veri Yok

Tablo-5) ECO Üyesi Ülkelerde Günlük Tüketilen Doğalgaz Miktarı (Milyar FeetKüp)
(2003-2007)

ÜLKELER	YIILLAR			
	2003	2004	2005	2006
Afganistan	1	1	1	VY
Azerbaycan	325	351	367	339
Iran	2,910	3,021	3,616	3,710
Kazakistan	557	556	1,075	713
Kırkizistan	26	32	26	NA
Pakistan	890	968	1,088	1,083
Tacikistan	48	49	51	VY
Türkiye	752	790	966	1,105
Türkmenistan	554	585	629	667
Özbekistan	1,670	1,773	1,702	1,524
Toplam ECO Bölgesi	7,735	8,126	9,521	9,141

Kaynak: <http://www.ecosecretarat.org,2008>

VY=Veri Yok

3.3.1.1. ECO Ülkelerinin Elektrik Ağı Sistemlerinin Birleştirilmesi

1997 yılından itibaren, ECO'nun enerji programları arasında sayılagelen bu proje kapsamında, ECO'nun projenin yapılabilirliğini ölçmek için uluslararası finans kuruluşlarından teknik ve mali destek talep etmesi ve İslam Kalkınma Bankası'nın projeye teknik ve mali yardım sağlamaya hazır olduğunu bildirmesi üzerine, 26 Ağustos 2001 tarihinde, ECO ile İslam Kalkınma Bankası arasında işbirliğini öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu projeye, fizibilite çalışmasının yapılabilmesi için İslam Kalkınma Bankası tarafından 400.000 dolarlık fon aktarılmasının ardından, projenin fizibilite çalışmalarını yapabilecek üye ülkelerdeki tüm şirketler, konuyla ilgili açılan ihaleye davet edilmişler ve şirketler tarafından sunulan teklifler, projenin fizibilite çalışmasını yapacak firmanın belirlenmesi için ECO tarafından İslam Kalkınma Bankasına gönderilmiştir. İslam Kalkınma Bankası verilen teklifleri inceledikten sonra ihale için Pakistan'ın Nespak Şirketini seçmiş ve sonuçta ihale, ECO ile Nespak Şirketi arasında imzalanan işbirliği anlaşmasıyla Nespak şirketine devredilmiştir. İslam Kalkınma Bankası, üye ülkelerden kendi elektrik sistemleriyle ilgili bilgileri Nespak Şirketi'ne sunmalarını ve bu şirketle yakın işbirliği içinde olmalarını istemiştir. Şimdiye dek, Afganistan, İran, Türkiye, Pakistan ve Kırgızistan dışındaki diğer üye ülkeler, kendilerinden istenen bu bilgileri anılan şirkete göndermemişlerdir. Projeye ilgili fizibilite çalışmaları ise maalesef henüz devam etmektedir. Elbette şu noktayı belirtmek gerekir ki, fizibilite çalışmalarının uzaması, İslam Kalkınma Bankası'nın tepkilerine neden olacak ve sonuçta iki kuruluş arasında gelecekteki işbirliklerini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Bu yüzden, söz konusu üye ülkelerin kendilerinden istenen bilgileri en kısa zamanda ilgili şirkete sunması ve böylece üç yıldır devam eden projenin fizibilite çalışmalarının hızlı bir şekilde tamamlanması beklenmektedir. Bu beklentilerin karşılanması halinde enerji alanında en azından şimdilik bir proje amacına ulaşmış olacaktır.

3.3.1.2. Enerji Tasarrufu ve Verimliliği Alanında İşbirliği

ECO'nun enerji tasarrufu ve verimliliği alanındaki etkinlikleri birkaç çalıştay ile sınırlıdır. 2001 yılının Kasım ayında, Ankara'da, enerji tasarrufu ve verimliliği ile ilgili bir çalıştay düzenlenirken, enerji tasarrufu metodolojisinin hazırlanması için bir de uzmanlar komitesi toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda üyeler, enerji tasarrufu ve verimliliği konusunda bir eylem planı hazırlanmasını önermişlerse de henüz bu konuda hiçbir adım atılmamıştır. Bunun dışında UNESCAP, JICA (Japan International Cooperation Agency) ve Türkiye Enerji Kurumu'nun ortak işbirliğiyle 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleşen enerji tasarrufu ve verimliliği konulu iki uluslararası eğitim kursunu örnek verebiliriz. Söz konusu kurslar Türkiye Elektrik Kurumu'nun ev sahipliğinde ve üye ülkelerin enerji uzmanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

3.3.1.3 Elektrik Ticaretinin Geliştirilmesi

10. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda (Tahran-Şubat 2000) üyeler, bölgede elektrik ticaretinin geliştirilip yaygınlaştırılmasına vurgu yapmışlardır. Elektrik ticaretine ilişkin strateji geliştirilmesi, üye ülkelerin elektrik sistemini birbirine bağlayacak projenin tamamlanmasında önemli bir adım olduğundan, üye katılımcılar, İslam Kalkınma Bankasının mali ve teknik yardımlarıyla Nisan 2002'de Tahran'da düzenlenen "ECO Bölgesel Elektrik Ticareti Stratejisi" konulu çalıştaylardan birinde, ECO bölgesinde elektrik ticaretinin yaygınlaştırılmasını ve üye ülkeler arasında elektrik ağı bağlantısını öngören projenin bir bölümü olarak kabul edilmesini önermişlerdir. Bu öneri, ECO 13. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda (Tahran- Nisan 2003) ele alınıp onaylanmış ve ECO Bölgesel Elektrik Ticareti Stratejisi'nin hazırlanması kararlaştırılmışsa da maalesef bugüne kadar böyle bir strateji hazırlanmamıştır.

Yukarıdaki çalışmaya ek olarak, Dünya Bankası'nın mali ve teknik destekleriyle Haziran 2005'te elektrik ticaret alanında bir çalıştay daha düzenlenmiştir.

Görüleceği üzere, ECO'nun elektrik ticaretinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması alanındaki etkinlikleri tıpkı enerji verimliliği ve tasarrufu alanında olduğu gibi birkaç çalıştay ile sınırlı kalmıştır.

3.3.1.4. ECO Bölgesi Petrol ve Doğalgaz Hatları Güzergahı

Bu alanda, ECO, bölgedeki petrol ve doğalgaz hattı güzergahını belirlemek için yapacağı araştırmalara teknik yardım ve fon sağlamak amacıyla Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası gibi uluslararası finans kuruluşları ile bağlantı kurmuş; bunun sonucunda İslam Kalkınma Bankası, üye ülkelerin elektrik sistemlerini bir ağ ile birbirine bağlayacak projenin tamamlanması koşuluyla, bu projeye de fon sağlamaya hazır olduğunu bildirmiştir. Öte yandan, ECO, bölgede petrol ve doğalgaz hatları güzergahını belirleyebilmek için üye ülkelerden kendi petrol ve doğalgaz boru hatlarını belirlemesini istemiş, ancak üye ülkelerden bu doğrultuda herhangi bir girişim gözlemlenmemiştir.

Özet olarak, bölgede petrol ve doğalgaz hatları güzergahının belirlenmesi yönünde Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda etkili hiçbir girişimde bulunulmadığını; projenin, İslam Kalkınma Bankası'ndan sağlanacak teknik yardım ve fon desteği ile hayata geçirilebilmesi için, üye ülkelerin elektrik sistemlerini birleştirmeyi öngören projeye ilgili fizibilite çalışmalarının tamamlanmasının beklendiğini söyleyebiliriz.

3.3.1.5. Petrol Rafineleri ve Ürünleri

Petrol rafinerisi ve ürünleri alanında, ECO 10. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda (Tahran-Şubat 2000) sunulan öneri üzerine, 2002 yılında İran'ın Isfahan kentinde petrol ürünleri ticareti ve pazar araştırması konulu bir çalıştay düzenlenmiştir. Söz konusu çalıştayda, katılımcılar çeşitli petrol işleme yöntemlerini ve petrol ürünlerinin pazarlanmasına ilişkin konuları ele almışlardır.

Belirtmek gerekir ki, 1999 Yılı Ekim ayında Kazakistan'ın Almatı şehrinde gerçekleşen ECO Birinci Petrol/Enerji Yüksek Düzeyli Yöneticiler Toplantısının önerisi üzerine 1999 yılı Kasım ayında İran'ın Meşhet kentinde

“Doğalgaz, Petrol, Sıvılaştırılmış Gaz” adı altında bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu toplantıda üyeler, Birinci Enerji Bakanları Toplantısı’na sunulmak üzere enerji işbirliğine dayalı ECO Eylem Planı taslağını hazırlamışlardır.

Bu projeye diğer bir faaliyeti olan OPEC’in teknik yardım ve mali desteğiyle gerçekleşen üçüncü uluslararası ham petrol pazarına ilişkin çalıştay ise 2005 yılında Tahran’da düzenlenmiştir.

3.31.6. ECO Enerji Veri Kitapçığı

Diyebiliriz ki, ECO’nun enerji alanında gösterdiği tek başarılı girişim “ECO Enerji Veri Kitapçığı” olmuştur. ECO ile ilgili bilgilerin elektronik formatı niteliğinde olan CD formatındaki bu kitapçık, 12. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı’nda övgüyle karşılanmış ve Konsey ECO’dan CD’nin birer örneğinin tüm üye ülkelere verilmesini istemiştir.

ECO Enerji, Çevre ve Maden Müdürlüğü tarafından 2003 yılında önerilen yeni alanlardan biri de yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Bu doğrultuda, 2004 yılında Ankara’da bir çalıştay düzenlenmiştir. Bu çalıştay sonunda, söz konusu alanda bir uzman grubunun teşkil edilmesi önerilmiş ve sonuçta yeni ve yenilenebilir kaynakların geliştirilmesine dayalı işbirliği önerisinin ECO İkinci Enerji Bakanları Toplantısı’na sunulması; önerinin toplantıda kabul edilmesi halinde eylem planının hazırlanması kararlaştırılmıştır. 2005 yılında düzenlenmesi öngörüldüğü halde ECO 2. Enerji Bakanları Toplantısı, 2008 yılının ilk altı aylık döneminin sonuna yaklaşılmasına rağmen hala düzenlenmemiştir. Bununla birlikte, ECO’nun enerji alanında gerçekleştirdiği bir diğer çalıştay ise Ekim 2001’de Tahran’da yapılan enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve bu kaynakların çevreye etkilerinin değerlendirilmesine ilişkin çalıştaydır.

Buraya kadar anlattıklarımız, gerçekte ECO’nun enerji alanındaki girişim ve etkinlikleriyle ilgiliydi. Ama enerjinin, ticaret ve ulaşımın yanı sıra ECO’nun faaliyetlerini belirleyen üç temel faktörden biri olduğu düşünülürse birkaç çalıştay ve enerji veri kitapçığının dışında bu alanda maalesef etkili ve yararlı diyebileceğimiz hiçbir aktivitenin gerçekleşmediği görülecektir.

3.3.2. Maden

Zengin enerji kaynaklarının yanı sıra özel bir coğrafi konuma da sahip olan ECO Bölgesinin ayrıcalıklarından biri de bölgede sayısız miktarda zengin maden yataklarının bulunmasıdır. Buna rağmen, ECO üyelerinin maden işbirliği alanında aktif oldukları söylenemez.

Bunun nedeni, üye ülkelerin madeni işlemek ve maden ürünlerinden yararlanmak konusunda gerekli bilgi ve teknolojik donanıma ve deneyimli uzman gücüne sahip olmayışıdır. Bununla birlikte ekonomik ve siyasi bakımdan güçlü ülkelerin bazı üye ülkeler üzerinde nüfuz ve etki sahibi olduğu ve söz konusu ülkelerin madenlerini çıkararak kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları da bilinen bir gerçektir.

Bütün bu sorunlara rağmen ECO, maden alanındaki ilk etkinliğini, 29-31 Ekim 2001 tarihlerinde İran'da düzenlenen ECO Madencilik Birinci Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu Toplantısıyla gerçekleştirmiştir. ECO 10. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısında (Şubat- 2000) üyelerin sunduğu öneri üzerine düzenlenen ve çalışmasına maden işbirliğine dayalı ECO eylem planı taslağının hazırlanması konusuyla başlayan bu toplantıda öncelikli olarak, üye ülkelerin maden verilerinin yer aldığı geniş kapsamlı bir "ECO Maden Veri Kitapçığı'nın" hazırlanıp yayınlanması yönünde karar alınmıştır. Üye ülkelerden her birinin kendi ülkelerindeki madenciliğin durumu hakkında bilgi verdiği bu toplantıda ayrıca maden ürünlerinin bölgesel ve uluslararası ticaretinin basitleştirilmesi, maden sektörüne yönelik yatırımların artırılması, bu sektöre yabancı sermaye çekme ve maden alanında bilgi, deneyim ve teknoloji değişimine vurgu yapılarak üye ülkelerin madencilik alanında işbirliği yapması gibi konular ele alınıp görüşülmüştür.

ECO Madencilik İkinci Yüksek Düzeyli Uzmanlar Toplantısı, Ekim 2003'te Ankara'da düzenlenmiştir. Maden işbirliğiyle ilgili ECO eylem planı hakkında üyelerin görüşünün alındığı bu toplantıda, ECO Maden Veri Kitapçığının basımına karar verilmiş; ayrıca ECO Maden Bilgi Bankasının kurulması ve ECO maden haritasının hazırlanması istenmiştir.

ECO Maden Veri Kitapçığıyla ilgili olarak, bugüne kadar tüm üye ülkeler kendi ülke madenleriyle ilgili veri ve bilgileri ECO Sekretaryası'na teslim etmiş, Yazmanlık ise aldığı tüm bilgileri Türkiye'de yerleşik proje yürütme grubuna göndermiştir. Halihazırda, ECO madencilik uzmanlarından bir grup söz konusu bilgileri inceleme ve basıma hazırlamakla meşguldürler.

ECO Maden Bilgi Bankasının kurulması ve ECO maden haritasının hazırlanması konularına gelince, ECO Sekretaryası üye ülkelerin konuyla ilgili görüşlerini aldıktan sonra, bu iki konunun ilgili uzmanlar tarafından detaylı bir şekilde incelenmesi gerektiği sonucuna varmış ve neticede söz konusu iki projeye ilgili gerekli araştırmaları yapması için İran İslam Cumhuriyeti'ni görevlendirmiştir. İran'ın konuyla ilgili gerekli araştırmaları yapması ve araştırma sonuçlarını ECO Yazmanlığı'na göndermesinin ardından ECO, projelerin hayata geçirilebilmesi için gerekli kredi ve fonu temin etmek amacıyla İslam Kalkınma Bankası ile bağlantı kurmuş; Banka ise projelere mali destek vermeye hazır olduğunu bildirmiştir. Ne var ki, şu ana dek konuyla ilgili hiçbir adım atılmamış olup söz konusu projelerin hayata geçirilebilmesi için gerekli finansmanın İslam Kalkınma Bankasından sağlanarak neticede ECO'nun maden alanındaki ilk girişiminden sonuç alınması beklenmektedir.

Konumuzun başında da belirttiğimiz gibi, ECO ülkeleri çeşitli miktar ve türlerde zengin maden kaynaklarına sahiptir. Bu nedenle, madencilikle ilgili toplantılar, seminerler vb. etkinlikler sürdürülür ve bu alanda alınan kararlar üye ülkeler tarafından takip edilerek mümkün en kısa zamanda hayata geçirilirse madencilik alanında işbirliği için çok uygun zeminler oluşacaktır.

3.3.3. Çevre

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın faaliyet gösterdiği alanlardan biri de çevredir. Günümüzde, çevrenin ruhsal, psikolojik ve fiziksel yönlerden insan sağlığı üzerinde doğrudan etkili olduğu herkesçe bilinmektedir. Doğal kaynaklar, orman ve denizler, dağ ve ovaların korunup gözetilmesi toplumların ekonomisini doğrudan ve dolaylı yollardan etkileyen ve hepimize

bir dizi görev ve sorumluluklar yükleyen bir konudur. Bu yüzden, ECO, yaşadığımız çevreyi iyileştirmek, ECO Bölgesinde doğanın korunmasını sağlamak ve böylece bölge halkının yaşam standardını yükseltmek amacıyla, çevre konusunda bir takım proje ve etkinliklerin altına imza atmıştır. ECO'nun bu güne kadar gerçekleştirdiği üç çevre bakanları toplantısı ile dört çalışma grubu toplantısı ve ayrıca çevre alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla bağlantı kurması ve bu kuruluşlardan bazıları ile işbirliği protokolü imzalaması vs... çevre konusunun ECO için ne kadar önemli olduğunun birer göstergesidirler.

15 Aralık 2002'de İran'da ECO Çevre Bakanları Toplantısının birincisi düzenlenmiştir. ECO üyesi ülkelerin yanı sıra UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı), WMO (Dünya Meteoroloji Örgütü) gibi uluslararası kuruluşların da katılım sağladığı ve çevre konusunda önemli işbirliklerinin başlaması açısından bir dönüm noktası olarak niteleyebileceğimiz bu toplantıda üyeler, kendi ülkelerinin çevre durumu ve çevreyle ilgili ulusal programları hakkında bilgi vermenin yanı sıra "ECO Çevre Eylem Planı"nın görüşüp üzerinde anlaşma sağlamışlardır. 5 yıllık bir dönem (2003–2007) için öngörülen söz konusu eylem planı doğal, beşeri ve deniz çevreleri, eğitim ve kültür çevresi yaratma ve çevrenin hukuki çerçeveleri gibi konuları kapsamaktaydı. Belirtmek gerekir ki, 13. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısında (Nisan 2003-Tahran) söz konusu eylem planının hayata geçirilmesini kolaylaştıracak yol ve yöntemleri araştırmak amacıyla çalışma grupları oluşturulması ve oluşturulacak bu mekanizmaların ECO Çevre Bakanlarına sunulmasının kararlaştırılması üzerine, ECO Eylem Planını tamamlamaya yönelik olarak sırasıyla; Nisan 2004'te Türkiye'de, Ağustos 2004'te İran'da, Şubat 2005'te Pakistan'da ve Mayıs 2006'da İran'da olmak üzere dört çalışma toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda üyeler söz konusu Eylem Planını ele alıp üzerinde görüş alışverişinde bulunmuşlar ve konuyla ilgili bazı düzeltme ve önerilerini ikinci ve üçüncü çevre bakanları toplantısına sunmuşlardır. Gerçekte ise çevre işbirliğini öngören ECO Eylem Planı, yukarıda da belirttiğimiz gibi; doğal, beşeri, deniz, eğitim ve kültür

çevresi yaratma ve çevrenin hukuki rejimi konularını kapsamakta olup bu beş alandan her birinde ne tür faaliyet ve girişimlerde bulunulacağı konusunu tanımlamaktadır..

Biz burada bu alanlardan her birinin faaliyet konusu başlıklarına değineceğiz:

1. Beşeri çevre alanında yapılması gereken faaliyetler:

1.1. ECO ülkelerinin çevre standartlarının eşitlenmesi,

1.2. ECO Çevre Ses Teknoloji Merkezinin kurulması

1.3. Kent çevre yönetimi,

1.4. Üretim ve hizmet sektörlerinde çevre yönetim sisteminin kurulması,

1.5. Geliştirme Projesi için sınır bölgelerindeki çevre etkisinin değerlendirilmesi,

2. Doğal çevre alanında yapılması gereken faaliyetler:

2.1. Su canlılarını korumak için ECO bölgesel eylem planının formüle edilip sonuçlandırılması,

2.2. Sınır ötesi sulak arazi ve su kaynaklarının korunması için ortak çalışmalar,

2.3. Su kaynaklarını koruma ve su kaynakları yönetimi,

2.4. Yabancı hayvanların göçmesi ve ölüm oranları ile bu hayvanlarla ilgili bulaşıcı hastalıklar üzerine ortak çalışmalar yapmak,

2.5. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türler hakkında iyi koordine edilmiş bir ekosistem yönetimi oluşturulması,

2.6. ECO ülkelerinde ekoturizmin düzeyini yükseltmek ve güçlendirmek,

2.7. Yabani fauna ve flora türlerinin gelişiminin sınırlandırılması,

2.8. Tahnitçilik (hayvan postunun doldurulması) modellerinin karşılıklı değiştirilmesi,

2.9. Çölleşme ve ormanların tahrip edilmesine karşı mücadele etmek ve dağ ekosisteminin koruma altına alınması,

3. Deniz çevresi alanına yönelik faaliyetler:

3.1. Deniz çevrelerinin kontrol edilmesi ve biyolojik göstergelerde bilgi alışverişi,

3.2. Deniz çevresinin gözlemi üzerinde ortak bir kurumun formüle edilmesi,

3.3. Deniz hayat göstergesini kullanarak iklim değişimi ve 'phenomena'nın (bilinmeyen olguların) incelenmesi,

3.4. Deniz kirliliğinden sorumlu olan ve bu konuda hazırlıklar yapan bir merkezin kurulması,

3.5. Canlı türlerinin izlenmesi için program yapılması

4. Eğitim ve kültür alanındaki faaliyetler:

4.1. ECO Bölgesinde kısa süreli eğitim kursları, seminerler ve konferanslar düzenlemek,

4.2. ECO çevre kolejini kurmak,

4.3. ECO çevre danışmanlık enstitüsünü kurmak,

4.4. ECO yeşil endüstriyel ödülü,

4.5. ECO çevre ödülü,

4.6. Çevre konusunda radyo ve televizyon programları hazırlamak,

4.7. ECO çevre bülteni çıkarmak,

4.8. Çevre dostu enerji kaynakları üzerine araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak,

5. Çevrenin hukuki çerçevesi alanındaki faaliyetler:

5.1. ECO çevresel aktivitelerinin gerçekleştirilmesi için uluslararası finansal fonlardan faydalanmak ve ECO çevre fonu oluşturulması,

5.2. Çevre alanında hukuki bir çerçeve oluşturmak.

ECO'nun çevre konusundaki girişimlerinden biri, belirli dönemlerde yayımlanan ECO Çevre Bülteni; diğeri ise ECO Çevre Koleji'dir. Birinci ve İkinci Çevre Bakanları Toplantısında üyeler tarafından vurgu yapılan konulardan biri olan ECO Çevre Bülteni, sonunda İran İslam Cumhuriyeti'nin özel destek ve çabalarıyla 2004 yılında ilk sayısını çıkarmıştır. ECO ile ilgili makalelerin ve ECO'nun faaliyetleri hakkında yazıların yer aldığı bu bülten üç ayda bir yayınlanmakta olup bugüne kadar 5. sayısını çıkarmıştır. Söz konusu bültene www.ecosecretariat.org web sitesinden online olarak erişilebilir.

ECO Çevre Kolejinin kurulması konusuna gelince, bu konudaki çalışmalar hala devam etmektedir. Gerçekte ise böyle bir kolejnin kurulması konusu, İran İslam Cumhuriyeti'nin, merkezi Tahran'da bulunan İran Çevre Üniversitesi bünyesinde kurulmasını ve üye ülkelerden öğrenci kabul ederek çevre alanında öğrenci yetiştirilmesini konu alan önerisini Birinci Çevre Bakanları Toplantısı'nda (15 Aralık 2002) sunması üzerine gündeme gelmiştir. 2004 Ekim ayında ECO üyeleri ile UNEP, UNESCAP, WMO ve IDB gibi uluslararası kuruluşların temsilcilerinin katılımıyla İstanbul'da gerçekleşen ECO İkinci Çevre Bakanları Toplantısı'nda söz konusu önerinin Türkiye, İran ve Pakistan olmak üzere üç kurucu ülke ile ECO Sekreteryalığı tarafından incelenmesi kararlaştırılmış; bunun üzerine ECO Sekreteryası ve söz konusu üç ülke arasında 1-3 Mayıs 2005 tarihlerinde İran Çevre Kurumu'nda bir çalışma toplantısı gerçekleştirilmiştir. ECO Çevre Kolejinin kurulması konusunun ele alınıp görüşüldüğü bu toplantıda üyeler aynı zamanda Tahran'da çevre alanında faaliyet gösteren dört müesseseyi yerinde inceleme fırsatını bulmuşlardır. 7-8 Aralık 2005 tarihinde Pakistan'da ve 17-18 Nisan 2006 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen iki toplantının ardından üyeler 17-18 Nisan 2006 tarihinde Ankara'da düzenlenen son

toplantıda ECO Çevre Koleji'yle ilgili olarak Üçüncü Çevre Bakanları Toplantısına sunulmak üzere bir dizi tavsiye ve önerilerde bulunmuşlardır.

30 Haziran 2006 tarihinde ECO, UNEP¹¹¹ gibi uluslararası kuruluşların katılımlarıyla Kazakistan'ın Almatı kentinde yapılan ECO Üçüncü Çevre Bakanları Toplantısı'nda üyeler, çalışma grubunun ECO Çevre Koleji'nin kurulmasıyla ilgili tavsiyelerini üye ülkelerin bilgisine sunmuş ve üyelere bu konudaki görüş ve önerilerini bildirmelerini, ayrıca bu alandaki aktivitelerini sürdürmelerini istemiştir. Söz konusu Koleji henüz kurulmamış olmakla birlikte, ECO'nun çevreyle ilgili plan ve projeleri arasında sayılmaktadır. Bununla birlikte, eko turizm, ECO web sitesinde ECO çevre bilgi bankası adı altında bir bölüm oluşturulması, çevre yönetim sistemi ve üye ülkeler arasında çevre konusunda bilgi ve tecrübe değişimini sağlamak amacıyla E-mail Grubu oluşturulması, ECO'nun, Çevre Koleji'ne ilave olarak çevre konusunda araştırma ve inceleme yaptığı konular kapsamındaki diğer programları arasında yer almaktadır.

ECO Çevre Bakanlarının altını çizdikleri konulardan biri de ECO'nun uluslararası çevre kuruluşlarıyla işbirliğini geliştirmesidir. Bu bağlamda ECO, sürekli olarak, ilgili uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği kurma çabası içinde olmuş, hatta bu doğrultuda BM Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ile sırasıyla; Ağustos 2004 ve Aralık 2004'te iki mutabakat zaptı imzalamıştır. ECO söz konusu mutabakat zaptlarını imzalamakla, çevre konusunda uluslararası bilgi ve deneyimlerden yararlanmayı amaçlamaktadır.

3.4 TARIM, ENDÜSTRİ VE TURİZM*

3.4.1 Tarım

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın ekonomik işbirliği çerçevesindeki temel faaliyetlerinin çoğu ticaret, ulaştırma ve enerji üzerine kuruludur. Her ne kadar, ECO ilk başlarda tarım sektörüyle ilgilenmemişse de bu sektörün ECO

¹¹¹ UNEP: BM Çevre Programı.

* Tarım, Endüstri ve Turizm Bölümünde yer alan bilgiler kaynakça'nın 214-216 sayfalarında yer alan rapor vb. çalışmalara dayanarak hazırlanmıştır

lkelerinin ekonomisindeki önemini ve rolünü hissettirmesi, ECO'nun bu sektöre daha çok yönelmesine ve önem vermesine neden olmuştur. İzmir Anlaşması'nda ECO için öngörülen hedeflerden biri de bölgede tarım alanında mevcut potansiyellerden etkili bir şekilde yararlanmaya dönük çabaların artırılması ve güçlendirilmesidir. İzmir Anlaşması'ndan başka İstanbul Bildirisi ve Kuveyte Eylem Planı da tarımın önemine vurgu yapan diğerk gelişmelerdendir. Bu gelişmeler çerçevesinde, tarım mahsullerinin maksimum seviyeye çıkarılması için çok yönlü çalışmalar yapmak hususunda görevlendirilen Tarım Komitesi'nden, ECO lkeleri içinde tarımsal ürünler ve bu ürünlerin ticareti ile ilgili bilgiler sağlayabilecek bir ECO Tarımsal Bilgi Bankası kurulması üzerinde de çalışma yapması istenmiştir¹¹² "Tarım, ECO lkelerinin GSMH'sinde büyük bir paya sahip olup temel önceliklerimiz arasında yer almaktadır. Bölgedeki tarım potansiyellerinin tamamen tanınmasına yardımcı olmak uzun vadeli hedefimizdir. Bizler ECO olarak nüfusumuzun gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmeliyiz. Ancak, ECO'nun tarım alanında kısa vadedeki hedefleri gıda güvenliğine dayalı bölgesel programı FAO'nun işbirliği ile hayata geçirmek, tohum üretimi ve arzını güçlendirmek, tohum, su yönetimi mevzuatını uyumlu hale getirmek, hasat sonrası devrelerde ürün kaybı oranını düşürmek, bitkileri korumak ve hayvan hastalıklarını önlemekten ibarettir¹¹³" Tarım sektörünün, ECO'da GSMH'nin %23'n kapsayacak şekilde önemli bir yere sahip olması, faal nüfusun %38'ini tarım sektöründe çalışan kesimin oluşturması ve ayrıca bölge nüfusunun %14'ünün (50 milyon kişi) yoksulluk ve açlık sınırında bulunması tarımın ECO Bölgesindeki önemini ikiye katlayan başlıca faktörlerdendir. Bu faktörler, sonuç itibariyle, 2002 yılında İslamabad'ta ECO Birinci Tarım Bakanları Toplantısı'nın düzenlenmesine yol açmıştır. Elbette bu toplantıdan önce ECO, tarımın etkisini bölgede artırmak için FAO ve diğerk uluslararası kuruluşların destek ve katkılarıyla söz konusu alanda yeni bir dizi

¹¹² Mehmet,Özsoy, "Az Gelişmiş lkeler Arası Ekonomik Birleşme (entegrasyon) Girişimleri İçinde Ekonomik İşbirliği Örgütünün (ECO) konumu" **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ,Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 1995

¹¹³ (Khorshid Anver- ECO Genel Sekreteri).

projeler geliştirmiş, bu projeleri hayata geçirmek için girişimlerde bulunmuştur. Afganistan, Tacikistan, İran ve Türkiye'nin tarım bakanları ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan tarım bakanlığı temsilcilerinin yanı sıra FAO ve ICARDA gibi uluslararası kuruluş temsilcilerinin de katılımlarıyla 23-25 Temmuz 2002 tarihinde Pakistan'da gerçekleşen ECO Tarım Bakanları Birinci Toplantısı'nda, üç kurucu ülke, yani Türkiye, İran ve Pakistan; üye ülkeler arasında "Hasat Sonrası Devrelerde Ticareti Artırmak ve Endüstriyi Geliştirmek" (Türkiye); "Kuraklık Yönetimi" (İran) ve "Su Yönetimi" (Pakistan) alanlarında koordinasyon sağlamak amacıyla girişimlerde bulunmayı ve bu alanlarla çalıştaylar düzenlemeyi gönüllü olarak kabul etmişlerdir.

ECO Tarım Bakanları Toplantısı'nın ikincisi ise 6-7 Aralık 2004 tarihinde Antalya'da yapılmıştır. Üye ülkelerin tarımsal yönden kalkınmalarını sağlayacak projelerin desteklenmesine daha çok mali kaynak ayrılmasına vurgu yapılan bu toplantıda, İran, "Hayvancılığın geliştirilmesi ve hayvan sağlığı" ile "ECO Biyoteknoloji ağının kurulması ve bitkisel genetik kaynakların korunması" alanlarında; Türkiye ise "Hayvansal genetik kaynakların korunması" alanında koordinatör ülke olarak seçilmiştir. Bu toplantıda ayrıca ECO Tarımsal Biyoteknoloji Ağı'nın ve ECO Doğal Afetlerle Bölgesel Mücadele Merkezi'nin İran'da kurulması kararlaştırılmıştır.

Doğal Afetlerle Bölgesel Mücadele Merkezi'nin kurulmasına dair işlemlere İkinci Tarım Bakanları Toplantısı'nın hemen ardından başlanmıştır. Belirtmek gerekir ki, Doğal Afetlerle Bölgesel Mücadele Merkezinin asıl görevi kuraklık ve sel gibi doğal afetleri önceden tahmin edip bu alanda mücadele etmek ve afetlerle ilgili ön bildirimde bulunarak bu afetlerin etkisini en aza indirmek ve ayrıca bu alandaki işbirliklerini artırıp güçlendirmektir. Merkez'in kuruluşuyla ilgili tasarının, ECO tarım bakanlarınca onaylanmasında, gerçekte dünyadaki iklim şartlarının değişmesi nedeniyle 1990-2003 yıllarını kapsayan dönemde ECO üyesi birkaç ülkede yaşanan kuraklık da etkili olmuştur. Bu toplantıda "Doğal Afetlerle Bölgesel Mücadele Merkezi"nin kurulması için gerekli adımları atma konusunda görevlendirilmiş

olan İran İslam Cumhuriyeti, anılan merkezi, İran Meteoroloji Kurumu'na bağlı Klimatoloji Enstitüsü bünyesinde faaliyete geçirmiştir. Merkezin açılış töreni ECO Meteoroloji İdare Başkanları Birinci Toplantısıyla eş zamanlı olarak 3-5 Aralık 2007 tarihinde ve ECO üyesi on ülkenin meteoroloji kurum başkanları ile her ülkeden doğal afetler konusunda uzman bir kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki projeye ek olarak ECO şu üç önemli proje üzerinde de çalışmaktadır:

1. Bölgesel gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma programı projesi,
2. ECO Bölgesinde tohum üretimi ve arzının yükseltilmesine ilişkin proje,
3. ECO tarımsal biyoteknoloji ağının kurulmasına ilişkin proje,

Şimdi, tarım alanında ECO Bölgesinin en önemli projeleri olan bu projelere kısaca değinmeye çalışalım:

3.4.1.1. Bölgesel Gıda Güvenliği ve Tarımsal Kalkınma Programı Projesi (RPFS¹¹⁴)

“Yetersiz beslenme dünyadaki başlıca sorunlardan birisidir. Dünyada 800 milyon kişi gıda yoksulluğuyla karşı karşıyadır. Bu rakamın yaklaşık 50 milyonu ECO Bölgesinde yaşamaktadır. Üretilen gıda maddesi miktarı her ne kadar dünya nüfusunun ihtiyacını karşılayacak seviyede olsa da gıda dağılımındaki dengesizlik, savaşlar ve ulaştırma alanındaki sorunlar dünya halkının bir bölümünü kıtlık, dengesiz ve yetersiz beslenme ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu yüzden, ECO üyesi ülkelerin, bu sorunun giderilmesi yönünde gıda maddelerinin üretimlerini artırması ve ayrıca gıda güvenliği alanında düzenlemeler yaparak bu düzenlemelere ilişkin hukuki normlar geliştirmesi gerekmektedir¹¹⁵”. “Bölgesel Gıda Güvenliği ve Tarımsal Kalkınma Programı Projesi” Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ile Dünya Tarım Örgütü (FAO)'nün işbirliğiyle meydana getirilmiştir.

¹¹⁴ RPFS: Regional Programme For Food Security.

¹¹⁵ ECO Genel Sekreterini **Hurşid ANVAR'in İsna Haber Ajansına Verdiği Demeç**, Tahran, 2007

1996 yılında gerçekleşen Dünya Gıda Forumu'nda, bölgesel-iktisadi kuruluşların kendi ülkelerinde gıda güvenliği stratejisi oluşturulmasında rol oynayabileceklerine hiç değinilmemişse de, bu forumdan 5 yıl sonra Haziran 2002'de Roma'da düzenlenen ve ECO'nun de katıldığı toplantıda bölgesel-iktisadi teşekküllerin bölgesel gıda stratejisinde ve söz konusu projenin hayata geçirilmesinde rol oynayabilecekleri konusu dile getirilmiş ve neticede ECO üyesi ülkeleri de içine alan bölgesel gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma için bölgesel strateji taslağının hazırlanması yönünde karar alınmıştır.

"ECO Gıda Güvenliği ve Tarımsal Kalkınma İçin Bölgesel Strateji" taslağının hazırlanması konusunda Dünya Gıda Forumu'nda alınan kararın ardından ECO tarım bakanları, ilk toplantısını 23-25 Temmuz 2002 tarihlerinde İslamabad'ta gerçekleştirmiştir. Dünya Tarım Örgütü'nün (FAO), söz konusu projenin kurumsallaşmasında ECO'ya verdiği desteğin övgüyle karşılandığı bu toplantıda, ECO Sekreteryası, FAO'dan alacağı teknik yardımlar ve danışmanlık hizmetleri ile ve üye ülkelerin tarım alanındaki ulusal stratejilerine ilgiyle yönelerek gıda güvenliği ve bölgesel kalkınma için bölgesel stratejinin kurumsallaşmasında üye ülkelerle işbirliği yapmak konusunda görevlendirilirken, ECO'ya de FAO ile işbirliğini sıklaştırması ve projenin hayata geçirilebilmesini sağlamak amacıyla gerekli finansmanı temin etmek için finans kuruluşları ile bağlantıya geçmesi görevi verilmiştir.

ECO Sekreteryası kendine verilen görevi , bu yönde gerçekleştirdiği bir dizi faaliyetlerle üye ülkelerin dikkatini bu projenin önemine çekerek ve projenin üye ülkelerce desteklenmesini sağlayarak başarıyla yerine getirmiştir. Aslında bu başarının temeli Birinci Tarım Bakanları Toplantısı'nda atılmıştı. Bu toplantıda üyeler, bölgenin gıda güvenliği ve tarımsal yönden kalkınması için bölgesel bir stratejiye ihtiyacı olduğu görüşünü dile getirip savunmuşlardır.

Söz konusu projeyi desteklemek ve tamamlamak için gerekli finansmanı sağlamakla görevlendirilen ECO ise İslam Kalkınma Bankası (İKB) gibi finans kuruluşlarıyla bağlantı kurmuştur. ECO'nun bu yöndeki

girişimleri sonucunda İKB projeyi finanse edebileceklerini açıklarken, FAO da programın hayata geçirilmesi için 327.000 dolar fon tahsis etmiştir.

Bu arada, ECO gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma konusunda, üye ülkelere, kendi ülkelerinde ulusal strateji oluşturmalarını sağlamada gerekli teknik eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmak amacıyla biri; Ekim 2003'te Kazakistan'ın Almatı kentinde düzenlenen "Tarımsal Politikaların Analizi" konulu; diğeri ise Eylül 2004'te Kırgızistan'ın Işıköl kentinde düzenlenen "Tarımsal Projelerin Sentez ve Analizi" adlı iki ayrı çalıştay gerçekleştirilmiştir.

ECO ve FAO'nun gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma için bölgesel strateji programı hazırlamaktan asıl amaçlarının şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

1. ECO ve ECO üyelerinin bölgesel gıda güvenliği programı doğrultusundaki tarım sektörüyle ilgili plan ve projelerini değerlendirmek, söz konusu plan ve projeleri fiyatlandırmak ve kurumsal hale getirmek ve bunlarla ilgili analiz çalışmalarının kapasitesini güçlendirmek ve artırmak,

2. Bölgesel bir gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma programının kurumsallaştırılmasıyla ilgili çalışmalarda ECO ve ECO üyelerine yardımcı olmak.

Bütün bu girişim ve etkinlikler sonucunda hazırlanan Gıda Güvenliği ve Tarımsal Kalkınma Stratejisi taslağı, taslak üzerinde gerekli uzman incelemesi yapıldıktan sonra gerekli onay için ECO Üçüncü Tarım Bakanları Toplantısı'na (2007-Tahran) sunulmuş ve söz konusu toplantıda kabul edilmiştir. FAO'nun teknik işbirliği ve danışmanlık hizmetleri ile projeye yönelik mali desteğiyle hazırlanmış olan bu proje ECO'nun tarım alanında geliştirdiği en önemli projesidir diyebiliriz.

Öte yandan, İslam Kalkınma Bankası'nca Gıda Güvenliği Programı Projesi kapsamında her bir üye ülke için, söz konusu ülkelerin ihtiyaçlarına uygun olarak iki projenin tanımlanması önerilmiştir. Bu öneri çerçevesinde, bankanın ilk 10 program için 215 milyon dolar ve birinci programın tamamlanmasından sonra tanımlanacak ikinci 10 program içinse 215 milyon

dolar daha fon sağlaması öngörülmektedir. Buna göre, gıda güvenliği projesi kapsamında her bir üye ülke için bir program tanımlanmıştır. Üye ülkelerin halihazırda uygulama aşamasında oldukları bu programlar ve programların üye ülkeler arasında dağılımı şöyledir:

- Gıda güvenliğine dayalı ulusal program geliştirme (Afganistan)
- Tohum ve fide geliştirme (Azerbaycan)
- Tahıl ürünlerinin korunmasını iyileştirecek ortamlar yaratmak (İran)
- Tahıl ürünlerinin korunmasını iyileştirecek kapasiteler yaratmak (Kazakistan)
- Organize tarımın güçlendirilmesi (Kırgızistan)
- Tarımda sudan yararlanma yöntemleri (Pakistan)
- Su yönetimi (Tacikistan)
- Organize tarımın güçlendirilmesi (Türkiye)
- Buğday ekiminde minimum ekim (Türkmenistan)
- Tarımsal pazarlama ve tarım bilgi sisteminin iyileştirilmesi (Özbekistan)

3.4.1.2. ECO Bölgesinde Tohum Üretimi ve Arzının Güçlendirilmesine İlişkin Proje

ECO'nun tarım alanındaki önemli projelerinden biri de Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve İslam Kalkınma Bankası'nın işbirliği ile yürütülen gıda güvenliği ve tarımsal kalkınma bölgesel strateji programı doğrultusunda bir program olarak niteleyebileceğimiz ECO bölgesinde tohum üretimi ve arzını güçlendirmeyi ve artırmayı öngören projedir. Gerçekte ise, FAO ve ICARDA uzmanları 2003 yılında Orta Asya ülkeleri ile yaptığı görüşmelerde aşağıdaki şu konulara vurgu yapmışlardır:

1. Bölgesel bir gereklilik olarak FAO'nun sunduğu danışmanlık hizmetleriyle tohum üretim sistemini organize etmek ve çeşitli ülkelerin ulusal tohum mekanizmalarının birbirleriyle işbirliği kurmalarını sağlamak,
2. Özel sektörün tohum sektörüne etkin bir şekilde katılımını sağlamak,
3. Tohum pazarlamacılığının yanı sıra üye ülkelerin tohum mekanizmaları ile uluslararası sistemlerin ilişki ve mevzuatların eşgüdümü hale getirilmesi,

Bu programın önemle üzerinde durduğu mekanizmalardan biri de, Bölgesel Gıda Güvenliği ve Tarımsal Kalkınma Programı projesi bölümünde de değinildiği üzere, tarımsal ve hayvansal mahsullerin üretiminin artırılması konusudur¹¹⁶. Bu konunun farkında olan ECO ülkeleri tarımsal ürünlerinin üretimlerini artırmak amacıyla, geleneksel üretim sisteminden gelişmiş bir tohum üretim sistemine geçmek gibi kendi tohum üretim sistemlerinde değişikliğe gitmişlerdir. Bu yüzden ki, ECO ülkelerinin, tohum üretimi hakkında uluslararası düzenlemelere ilişkin tam ve güvenilir bilgiye ve gelişmiş bir tohum üretim sistemine ihtiyaç duyduğunu ve bu ülkelerin günün teknolojik gelişmelerini yakından izleyen ülkelerle ilişki kurmasının bir gereklilik olduğunu ifade etmektedirler. Nitekim, bu gereksinimin açığa çıkmasının ardından ECO, üye ülkelerin tohum üretim ve arz sistemlerini güçlendirip artırmayı amaçlayan projeye ilgili olarak, Şubat 2006'da FAO ile bir anlaşma imzalamıştır. Projeye 365.000 dolar fon sağlayan FAO, bu

116 Tarımsal ve hayvansal ürünlerin artırılmasıyla ilgili olarak ECO Bölgesinde hayvan hastalıklarının önlenmesi ve kontrol altına alınması konusunda ECO Daimi Komitesi'nin kurulmasını örnek verebiliriz. Ayrıca, Üçüncü Tarım Bakanları Toplantısında (Tahran-2007), "Bitkileri Koruma Kurumu" ile "Bitki ve Hayvan Gen Bankası" kurulmasına ilişkin öneriler ele alınmış, bu konuda araştırma çalışmaları yapılması önerilmiş ancak proje, mali sıkıntılar nedeniyle uygulamaya konulamamıştır. Daha gerilere gittiğimizde ECO 'nun bu alandaki diğer faaliyetleri çerçevesinde karşımıza 1998 yılında Türkiye'de düzenlenen bitki ve hayvan karantinalarına ilişkin ihtisas seminerleri çıkmaktadır. Bu seminerlerde bitkisel karantina konusunda eyleme dönük girişimlerde bulunulması ve bilgi değişimi konuları ele alınmıştır. Bununla birlikte tarım sistemini mekanize etmek, çöleştirmenin önlenmesi ve ECO üyesi ülkelerdeki çiftçilere yönelik eğitim kursları düzenlenmesiyle ilgili konularda Kasım 1998'de Türkiye'de gerçekleşen özel amaçlı toplantılar ile yine, Kasım 1998'te Türkiye'de gerçekleşen yeterli kapasiteye sahip sektörlerde yatırım yapılmasına yönelik alanların incelendiği Tarım Bankası Başkanları Toplantısı, ECO'nun tarım ürünlerinin ve hayvansal mahsullerin üretiminin artırılması yönündeki faaliyetlerindedir.

girişimle, kuşkusuz ECO ülkelerinde tohum üretimi ve dağıtımını ile pazarlamasını yapan mekanizmaları geliştirip artırmayı amaçlamıştır. Belirtmek gerekir ki FAO'nun yanı sıra ECO'nun de 40.000 dolarlık fon tahsis ettiği söz konusu proje FAO'nun projenin hayata geçirilmesinde izlediği amaca ek olarak bizatihi şu sonuçları da içermektedir:

1. ECO üyesi ülkelerin tohum üretim sistemlerini organize etmek, söz konusu sistemleri kapasitelendirmek ve çok yönlü gelişimini sağlamak,

2. ECO üyesi ülkelerde modern tohum pazarlamacıları olarak eğitim verecek yüksek düzeyli 20 uzmanın eğitimi (Bu eğitim İran tohum merkezlerinde gerçekleşmiştir).

3. Kamu veya özel sektör tohum uzmanlarını tohum üretimi alanındaki uluslararası standartlar, mevzuatlar ve teknolojilerle tanıştırmak ve tohum ticareti doğrultusunda bölgesel bir istişare sürecini başlatmak.

Bu proje uzmanlar tarafından incelendikten sonra gerekli onay için 2007 yılında Tahran'da düzenlenen ECO Tarım Bakanları Üçüncü Toplantısı'na sunulmuş ve sonunda onaylanmıştır.

3.4.1.3. ECO Tarımsal Biyoteknoloji Ağı Projesi

ECO Bölgesi dünya nüfusunun yaklaşık %6'lık kısmını oluşturmaktadır. İstatistik verileri, bu bölgede yıllık nüfus artışının %2 civarında olduğunu göstermektedir. Nüfusta görülen bu yıllık büyüme oranı, gıda ürünlerine olan talepte de artış olduğu anlamına gelmektedir ki, bu durum ülkelere, söz konusu talep artışını uygun bir şekilde karşılayabilmeleri için gıda ürünlerini artırmaktan başka bir seçenek bırakmamaktadır. Bununla birlikte, her ne kadar, tarım topraklarında gıda mahsulleri üretiminin nasıl artırılacağı, bu alanda üretim yapan çiftçilerin karşı karşıya olduğu susuzluk sorunu ve gıda üretiminin artışını zorlaştıran ve her geçen gün büyüyen doğal afetler gibi bir dizi problemler söz konusu olsa da tüm, bu problemlerin varlığına rağmen gıda güvenliği ve gıda ürünleri üretiminin artışı da söz konusudur.

ECO Tarımsal Biyoteknoloji Ağı Projesi, gıda güvenliği ve gıda mahsulleri üretimini artırmanın önemi doğrultusunda İran İslam Cumhuriyeti tarafından önerilmiştir. Üretimi artırma, beslenme rejimini iyileştirme ve tarım ekosistemini güçlendirmede ileriye dönük somut adımlar atmaya gerektiren biyoteknoloji, yaşam kalitesi üzerinde en az gıda kalitesinin artırılması, tarımsal ve gıda güvenliğinin güçlendirilmesi ve çevre gibi faktörler kadar etkili bir yöntemdir,

1970'li yıllarda biyoteknolojiden yararlanmaya başlayan gelişmiş ülkeler, sosyal-ekonomik kalkınmada önlerinde duran sorun ve engelleri biyoteknoloji sayesinde aşmışlardır. Bugün, biyoteknolojinin bir çok yönleri ve kullanılış yöntemi bakımından, örneğin gıda ürünlerinin genetik ıslahı gibi konularda birtakım tartışmalar yaşansa da, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın 2001 yılında gelişmekte olan ülkelere bizzat biyoteknolojiyi tavsiye ettiğini, yine Dünya Gıda ve Tarım Örgütü'nün söz konusu ülkeleri, tarımsal biyoteknolojiye yönelmeye ve diğer tarımsal yöntemlerde bu teknolojiden yararlanmaya teşvik ettiğini biliyoruz.. Ancak gerçek şu ki, gelişmekte olan çok az bir ülke biyoteknoloji alanında araştırmalar yapmak ve bu alanda faaliyet göstermek kapasitesine sahiptir.

2004 yılında Tahran'da düzenlenen ECO Birinci Tarım Resmi Uzmanlar Toplantısında, İran İslam Cumhuriyeti'nin ECO ülkelerinin biyoteknoloji kapasitesini artırmayı amaçlayan ECO Bölgesinde tarımsal biyoteknoloji ağının kurulmasına ilişkin önerisi destek görürken, 2004 yılında Antalya'da gerçekleşen İkinci Tarım Bakanları Toplantısında ise söz konusu öneriye yönelik destekler yinelenmiş ve İran Tarımsal Biyoteknoloji Araştırmalar Merkezi'nin, koordinatör ülke sıfatıyla, biyoteknolojik çalışmalarda gerekli eğitsel, danışmanlık ve laboratuvar imkanlarını sağlaması ve bu yönde girişimlerde bulunması kararlaştırılmıştır. Bu amaçla ECO ile İran Tarımsal Araştırmalar ve Eğitim Merkezi arasında 20 Şubat 2008 tarihinde bir anlaşma imzalanmıştır. Toplam maliyeti 1.400.000 dolar değerindeki bu projeye ECO tarafından 50.000 dolar fon aktarılmıştır. Asıl hedefi, ECO üyesi ülkelere tarımsal araştırmalar ve biyoteknoloji merkezleri

kurmak, bu müesseseler arasında biyoteknolojik araştırmalarla ilgili işlemler için uygun haberleşme ağıyla iletişim sağlamak ve ayrıca üye ülkelerin ulusal uzmanlarının veya çiftçilerinin ulusal tarımda ihtiyaç duydukları biyoteknolojik mekanizmalarla tanışmasına yardımcı olmayı hedefleyen bu proje aşağıdaki sonuçları da içermektedir.

1. Biyoteknoloji ağı, araştırmacıların, bilim adamlarının, mühendis ve yöneticilerin birbirleriyle biyoteknolojiyle ilgili alanda bilgi, deneyim ve araştırma belgelerinin değişimine olanak sağlayacaktır.

2. Bölgedeki biyoteknolojiyle ilgili faaliyetlerin uluslararası kuruluşlar ve laboratuvarlarla irtibatının sağlaması,

3. ECO üyesi ülkelerde biyoteknolojiyle ilgili alanda faaliyet gösteren kuruluşların kapasitelerini güçlendirmesi,

Yukarıda değindiğimiz üç önemli projenin yanı sıra, ECO, gerek bölge açısından gerekse gıda güvenliği konusunda gerekli olduğunu düşündüğü tarımla ilgili diğer projelerle de ilgilenmektedir. Şimdi bu projelere kısaca değinelim:

A. Kuraklık Yönetimi Projesi

Kuraklığın, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı bölgesinde tarım üzerindeki olumsuz etkisi, ECO Birinci Tarım Bakanları Toplantısı'nda (Pakistan-2002) "kuraklık yönetimi" konusunun gündeme gelmesine ve dolayısıyla da ECO'nun tarım alanındaki öncelikli projeleri arasında yer almasına neden olmuştur. Bu toplantıda, İnan İslam Cumhuriyeti, kuraklık yönetimi alanında üye ülkeler arasında koordinatör ülke olarak sečilmiř; kuraklık yönetimiyle ilgili eğitim, teknik ve danışmanlık hizmetleri sunmak için çalıştay ve seminerler gibi aktivitelerde bulunmayı taahhüt etmiştir. Bu nedenle, İnan kuraklık yönetimiyle ilgili olarak 2003 yılında bir çalıştay düzenlemiştir. Söz konusu çalıştayda, yüksek düzeyli uzman katılımcılar tarafından, kuraklık yönetimi ile doğal afetlerle mücadele yöntemi konusunda bölgesel bir

merkez¹¹⁷ kurulmasının öngörüldüğü bir ECO eylem planı taslağı hazırlanmış, hazırlanan bu taslak ECO İkinci Tarım Bakanları Toplantısında (Türkiye-2004) onaylanmıştır. ECO'nun kuraklık yönetimine ilişkin eylem planı ile ulaşmaya çalıştığı hedefleri genel olarak şöyle özetleyebiliriz:[3]

1. ECO üyesi ülkeler arasında kuraklık yönetimle ilgili işbirliği düzeyini artırmak ve yükseltmek,
2. Günümüz teknolojisinden ve bölgedeki mevcut doğal kaynaklardan etkili biçimde yararlanmak için uygun stratejiler geliştirmek,
3. Bölgede kuraklığın etkilerini en aza indirgeyecek uygun yol ve yöntemleri bulmak.

Bu amaç ve hedefler doğrultusunda ECO, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, sonunda "Kuraklık Yönetimi ve Doğal Afetlerle Mücadele Merkezi"ni kurmuştur. Ayrıca ECO son zamanlarda Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ile kuraklık yönetimi alanında etkili işbirliğine dair bir de anlaşma imzalamıştır.

B. Su Yönetimi Projesi

Bölgede nüfus artışına paralel olarak tarım ürünlerine yönelik taleplerin artış göstermesi ECO coğrafyasında su yönetimi konusunu da kaçınılmaz bir görev haline getirmiştir. Bu yüzden, gerek suya olan talebin, özellikle de tarım sektöründe artış göstermesi, tarım sektöründe su yönetimi stratejisinin gözden geçirilmesi, sulama yöntemlerinin modernizasyonu ve bu sektöre yönelik yatırımların geliştirilmesine olan ihtiyacın kendini hissettirmesi; gerekse bölgede nüfus artışından kaynaklanan (verilere göre bölgedeki yıllık nüfus artış oranı %2 civarındadır) suya yönelik talepteki artış ve bu artışa cevap verebilecek yeterli su kaynaklarının olmayışı ECO'nun su yönetimi konusunu gündemine almasına neden olmuştur. Bu amaçla, ECO Birinci Tarım Bakanları Toplantısı'nda (Pakistan-2002) su yönetimi konusunda koordinatör ülke olarak seçilen Pakistan, bu alanda bazı faaliyetlerde bulunmuştur. 5-11 Kasım 2006 tarihlerinde ECO, FAO ve İslam Kalkınma Bankası'nın katılımlarıyla Pakistan'da gerçekleşen ve su yönetimi

¹¹⁷ Daha önceki bölümde bu merkeze değinmiştir.

konusunun ele alındığı çalışmayı bu faaliyetlere örnek gösterebiliriz. Su yönetimiyle ilgili alanda FAO'nun teknik ve danışmanlık hizmeti vermek, İslam Kalkınma Bankasının ise mali destek sağlamak suretiyle ECO'ya yardımcı olmasının öngörüldüğü bu çalışmada, su yönetimine dayalı ECO eylem planının hazırlanmasının yanı sıra üye ülkelerin birinde "ECO Bölgesel Su Yönetimi Merkezi"nin kurulması öngörülmüştür. ECO Su Yönetimi Merkezinin kurulmasına ilişkin konu 18. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda (Pakistan-2008) ele alınmış ve gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra üyeler böyle bir merkezin kurulması konusunda anlaşma sağlayarak konuyla ilgili nihai kararın bir sonraki Tarım Bakanları Toplantısı'na bırakılmasını kararlaştırmışlardır.

C. Hayvancılığı Geliştirme ve Hayvan Hastalıklarını Önleme Projesi

ECO Bölgesi, hayvancılık sektörünün gelişmesinde elverişli potansiyellere ve uygun fırsatlara sahiptir. Ancak, hayvan hastalıklarının yayılması bu sektörün gelişimi önünde bir tehdit olarak durmaktadır. Bu yüzden, ECO ülkeleri arasında hayvancılığa dayalı işbirliğini öngören bir müessesenin kurulması bu tehditle mücadelede izlenecek en uygun yöntemlerden biri olarak görülmektedir. ECO İkinci Tarım Bakanları Toplantısı'nda (Türkiye-2004) "hayvancılık" ve "hayvan hastalıklarıyla mücadele" alanlarında üye ülkeler arasında koordinatör ülke olarak seçilen İran, hayvancılığın geliştirilmesine dayalı ECO stratejisinin hazırlanmasına temel dayanak olacak hayvancılığa dayalı bir bölgesel toplantının düzenlenmesine dair araştırma çalışmalarına başlamış olup bu çalışmalar halen devam etmektedir.

Bu proje doğrultusunda, 15-17 Kasım 2006 tarihlerinde Tahran'da Dünya Gıda ve Tarım Örgütü ve Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü temsilcilerinin katılımlarıyla ECO Birinci Veterinerlik Kurum Başkanları Toplantısı düzenlenmiştir. Bölgede hayvan hastalıklarının önlenmesi ve kontrol altına alınmasına dair ECO Daimi Komitesi'nin kurulmasına ilişkin önerinin ele alınıp görüşüldüğü söz konusu toplantıda, ECO ile Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü arasında veterinerliğin esenliğine dair bir anlaşmanın imzalanması

önerilmiştir. ECO, 7 Mart 2007 tarihli ECO Üçüncü Tarım Bakanları Toplantısı'nda alınan karara göre; İran, Türkiye, Pakistan, ECO Genel Sekreterliği ve FAO tarafından hazırlanan "ECO Hayvan Hastalıklarını Önleme ve Kontrol Altına Alma Daimi Komitesi"nin tüzük taslağı incelenerek üyelerin görüşüne sunulmuş ve üye ülkelerden taslakla ilgili görüşlerini en kısa zamanda bildirmeleri istenmiştir. ECO 18. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısında (Pakistan-2008) bir kez daha ele alınan söz konusu taslağın, 4. Tarım Bakanları Toplantısı'ndan önce ECO Tarım Yüksek Düzeyli Uzmanlar Toplantısı'nda görüşülerek tarım bakanları toplantısına sunulması kararlaştırılmıştır.

D. Hasat Sonrası Devrelerde Sanayii Geliştirme Projesi

ECO ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) ECO Bölgesinde tarım sektörüyle ilgili gıda güvenliği programı konusunda yaptığı araştırmalar sonucunda, ECO üyesi ülkelerde yaklaşık %10 ile %35 oranında ürünün hasat sonrası devrelerde yok olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, ürün kaybını önlemek amacıyla hasat sonrası dönemlerde sanayiye ayrı bir önem verilmesi konusunu gündeme getirmiş; bunun bir sonucu olarak da Türkiye, ECO Birinci Tarım Bakanları Toplantısı'nda (Pakistan-2002) hasat sonrası devrelerde sanayinin geliştirilmesinde üye ülkeler arasında koordinatör ülke olarak seçilmiştir. Belirtmek gerekir ki Türkiye, 2004 yılında Yalova şehrinde sebze ve bostan ürünlerinin (domates, salatalık, karpuz... vs.) kaybının önlenmesiyle ilgili konunun ele alınıp incelendiği bir çalışmaya ev sahipliği yapmıştır. Bunun ardından, söz konusu çalıştayın sonuçlarına göre ürün kaybının önlenmesine dönük bölgesel bir program hazırlaması için ECO, üye ülkelerin tarım bakanları tarafından (2. Tarım Bakanları Toplantısı- Türkiye, 2004) görevlendirilmişse de maalesef söz konusu program mali kaynak sıkıntısı yüzünden hazırlanamamıştır. Bununla birlikte, Türkiye yukarıda belirttiğimiz çalıştayın yanı sıra 16. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda (Şubat 2006) sağlanan mutabakat gereği hasat sonrası dönemlerde sanayiye geliştirme konusunda bir çalıştay daha düzenlemiştir. 2007 yılında yapılan

bu çalıştay İslam Kalkınma Bankası'nın mali katkıları ve FAO'nun sunduğu teknik ve eğitsel hizmetlerle gerçekleşmiştir.

Bu bölüme son vermeden önce şu noktayı da hatırlatmakta fayda var ki, yukarıda saydığımız projelerin hayata geçirilmesi için finans ve fon kaynaklarına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, ECO ülkelerinin 2008 yılında Tahran'da toplanarak projeler için gerekli mali kaynağın nasıl sağlanacağı konusunu görüşüp bu konuda karar alması öngörülmüşse de, 2008 yılının ilk yarısının sonuna gelinmiş olmasına rağmen henüz bu toplantı düzenlenmemiştir.

3.4.2. Endüstri

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın kurulmasından sonra örgütün faaliyetleri daha çok ticaret ve ulaştırma alanlarında toplanmıştır. Her ne kadar örgüt tarım, uyuşturucunun kontrol altına alınması, çevre, sağlık, turizm ve endüstri gibi diğer alanlarda da faaliyet gösterse de bu aktiviteler ticaret ve ulaştırma alanlarındakilerle kıyaslanamayacak ölçüdedir. Ancak, ECO zamanla şu gerçeği anlamıştır ki, örgütün İzmir Anlaşması'nda da belirtildiği üzere, bölge halkının refah düzeyini yükseltmek için bölgesel işbirliğini artırıp geliştirmekten ibaret olan hedefine ulaşmasında bütün sektörlerin eşit derecede büyüme ve gelişme kaydetmesi gerekmektedir. Bu gerçeğin bilincine varan ECO, geç de olsa, diğer sektörlerle de önemle yönelmiş ve bu sektörlerde hızlı bir faaliyet sürecini başlatmıştır. İşte sözünü ettiğimiz bu sektörlerden biri de endüstri sektörüdür.

ECO üyesi ülkelere baktığımızda bu ülkelerin ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma dayalı olduğunu, bunun için de bu ülkelerin sanayi değil tarım ülkesi olduklarını görüyoruz. Bununla birlikte bazı üye ülkeler, örneğin ECO'nun üç kurucu üyesi, endüstrileşme yolunda adımlar atmış ve bu yolda bir takım başarılar da elde etmiştir. Ancak, aslında bu üç ülke de dış dünyada sanayi ülkesi olarak tanınmamaktadır. Bu yüzden, ECO ülkeleri ve hatta üye ülkelerden biri bile sanayi ülkesi olarak görülmemektedir. ECO'nun karşı karşıya olduğu bu önemli sorun ; ECO ülkelerinin teknolojik ve endüstriyel

yeni ürünleri tek başına sunabilecek, bu konudaki bilgi ve tecrübelerini endüstriyel bir olgu olarak diğer üye ülkelerle paylaşabilecek ve sonuç itibariyle bölgenin sanayi yönünden kalkınmasına vesile olacak endüstri sahiplerinden yoksun olmasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen, büyük bir kuruluş olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, eğitim kursları, çalıştaylar, sempozyum ve seminerler ve üye ülkeler sanayi bakanları toplantısı gibi etkinlikler düzenlemek ve ayrıca Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü (UNIDO) gibi uluslararası kuruluşlarla sanayi alanında ilişkiler kurmak suretiyle üye ülkelerin endüstri sektörünü geliştirip güçlendirmeye dönük etkili adımlar atmıştır. Bu bağlamda ECO, sürekli olarak, üye ülkelerde özelleştirme konusu ile küçük ve orta ölçekli sanayinin desteklenmesi ve geliştirilmesine ilişkin sanayi yasaları, programları ve politikalarının gözden geçirilmesi konusu üzerinde durmuş; bu iki ögenin yani özelleştirme ve küçük ve orta ölçekli sanayinin geliştirilip desteklenmesinin, ülkelerin ilerlemesinde ve serbest ekonomiye doğru yol almalarında büyük rol oynayacağına inanmıştır. ECO'nun bu iki konuda düzenlediği seminerler ve çalıştaylar da örgütün bu alanlara önemle yöneldiğinin bir göstergesidir.

Özelleştirmeyle ilgili olarak, 9-10 Haziran 2002 tarihlerinde İstanbul'da bir çalıştay düzenlenmiş olup, bu programda üye ülkelere özelleştirme süreci ve özelleştirmenin amaçlarının yanı sıra diğer ilgili konularda da bilgi sunulmuştur. Küçük ve orta ölçekli sanayinin geliştirilmesi konusunda da 30 Eylül 2002 tarihinde Tahran'da bir çalıştay düzenlenmiştir. Üye ülkelere bu alanlardaki bilgi ve deneyimlerini değişme fırsatını veren söz konusu çalıştayların masrafları İslam Kalkınma Bankası tarafından karşılanmıştır.

Bu sınırlı faaliyetlerle yetinmeyen ECO, sanayi alanındaki çalışmalarını yineleyerek sürdürdü. İşte tam bu sırada sanayi alanında önemli bir gelişme yaşandı. Bu önemli gelişme, tüm üye ülkelerin sanayi bakanları ve temsilcilerinin katılımlarıyla 27 Ocak 2004 tarihinde Tahran'da gerçekleşen ECO Birinci Sanayi Bakanları Toplantısıydı. Gerçekten de bu toplantı, ECO'nun sanayi işbirliği alanındaki çabalarının ciddi ve kararlı olduğunu göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Öte yandan, 25-26

Ocak 2004 tarihlerinde, yani, Sanayi Bakanları Toplantısından iki gün önce, sanayi işbirliklerinin ana maddelerinin ele alındığı Yüksek Düzeyli Sanayi Uzmanları Toplantısı da düzenlenmiştir. ECO Birinci Sanayi Bakanları Toplantısında; üye ülkelerin ülke sanayilerini yeniden yapılandırıp geliştirmelerini, sanayi ile ilgili yasa ve politikalarını, kararlı bir şekilde özelleştirmeye yönelerek, gözden geçirmelerini ve özelleştirmenin rolünün ve ayrıca küçük ve orta ölçekli sanayi ile teknoloji yönetimi ve transferinin ilgili konularda düzenlenecek seminerler, toplantılar, çalıştaylar ve kısa süreli eğitim kurslarına katılım sağlamak suretiyle desteklenmesini öngören sanayi işbirliğine dayalı ECO Eylem Planı kabul edilmiş; ayrıca, ECO'nun sanayi konusundaki öncelikli alanları, Eylem Planı göz önünde bulundurularak tespit edilip onaylandıktan sonra söz konusu alanların her birinde bir veya birkaç ülke ortak koordinatör ülke olarak belirlenmiştir.

Söz konusu alanlarla bu alanlardaki koordinatör ülkelere aşağıda değinilmiştir:

1. Sanayi sektöründe yatırımın geliştirilmesi (İran)
2. Özel sektörün ve özelleştirmenin geliştirilmesi (Türkiye)
3. Küçük ve orta ölçekli sanayinin geliştirilmesi (Türkiye-İran)
4. Teknoloji yönetimi ve transferi (İran-Pakistan)
5. Sınai mülkiyet hakları (Türkiye-Kırgızistan)
6. Bölgesel Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi, Akreditasyon ve Metroloji Enstitüsü (RISCAM) (Türkiye-İran)

Birinci Sanayi Bakanları Toplantısında sanayi alanında bölgesel bir strateji planına ihtiyaç duyulduğu konusunun gündeme gelmesi üzerine, ilgili uzmanlardan oluşan bir grubun söz konusu strateji planının hazırlanması için araştırma çalışması yapması kararlaştırılmıştır. Bu kararın ardından Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın sanayi uzmanları ile ECO temsilcilerinden oluşan birinci sanayi uzmanları grubu toplantısı, Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü (UNIDO)

uzmanlarının katılımlarıyla 21-23 Eylül 2004 tarihlerinde Ankara'da düzenlenmiştir. Bu toplantıda, Türkiye tarafından hazırlanan ve öneri olarak sunulan strateji planı taslağı hakkında grubun gerekli incelemeyi yaptıktan sonra stratejinin asıl amacı veya çerçevesiyle ilgili olarak bilgi ve görüş alışverişinde bulunması kararlaştırılmıştır. Söz konusu amaçlar şunlardır:

1. Mevcut potansiyellerden azami ölçüde yararlanılması için bölgenin sanayi kapasiteleri ve potansiyellerinin saptanması,
2. ECO Bölgesinin küresel ticaretteki rolünü ve etkisini artırmak amacıyla, üye ülkelerin dünya piyasalarındaki rekabet gücünün artırılması,
3. Üye ülkelerin kamu ve özel sektörleri arasında bir dayanışma ortamı yaratmak için gerekli mekanizmaları oluşturmak, geliştirmek; ayrıca ülkelerin ekonomisinde özel sektörün rolünü artırmak.

Yukarıda saydığımız ilkeleri söz konusu stratejinin temel çerçevesi ve amaçları olarak kabul eden üyeler, ikinci toplantıda strateji planına son şeklini vermeyi ve bu yönde hazırlanacak plan taslağını İkinci Sanayi Bakanlar Toplantısına sunmayı kararlaştırmışlardır. Bölgesel strateji planının ele alınıp üzerinde görüş alışverişinin yapıldığı söz konusu toplantıda, 2004 yılında Tahran'da gerçekleşen ECO Birinci Sanayi Bakanları Toplantısı'nda, işbirliği yapılacak üst sanayi dallarının belirlenip kabul edilmesinin yanı sıra, alt endüstri dallarının da görüşülerek bu alanlarda da işbirliği yapılması kararlaştırıldığından, sanayi işbirliğine konu olan üst sanayi dallarıyla birlikte alt sanayi dalları da masaya yatırılmış ve üye ülkelerin bu konudaki görüşleri alınmıştır. Üyelerin bu alanlarda daha çok uzman görüşü almak için sanayi uzmanları grubuna sevk ettiği söz konusu alanlar, Birinci Sanayi Uzmanları Toplantısı'nda (21-23 Eylül 2004) otomobil üretim sanayii, ulaştırma sanayii, petrokimya sanayii, maden-tekstil-tarım-gıda ve elektronik sanayileri, alt sanayi alanları olarak belirlenmiş ve konunun onaylanmak üzere ECO İkinci Sanayi Bakanları Toplantısı'na sunulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu sektörler (alt sanayi dalları) 2005 yılında Türkiye'de yapılan ECO İkinci Sanayi Bakanları Toplantısı'nda kabul edilip onaylanmıştır.

17 Mart 2005 tarihinde Pakistan'ın İslamabad kentinde düzenlenen ikinci sanayi uzmanları grubu toplantısında bölgesel strateji planı üyelerce ele alınıp sonuçlandırılırken, Türkiye'nin önerisi üzerine alt sanayi dalları için çerçeve hazırlanmasının gerekliliği üzerinde de durulmuş, sonuçta söz konusu çerçevenin hazırlanması görevi İran, Pakistan ve Türkiye'ye verilmiştir. Ancak, bu güne kadar bu konuda hiçbir adım atılmamıştır. Bu toplantıda ayrıca, daha önce koordinatör ülke olarak belirlenen İran tarafından, kurulması gündeme gelen Bilgi ve Teknoloji Transferi Merkezi'ne ilişkin konu da ele alınmış ve üyeler konuyla ilgili görüşlerini aktarmışlardır. İleriki bölümlerde bu konuya ayrıca değinilecektir.

25 Kasım 2005'te İstanbul'da gerçekleşen ECO İkinci Sanayi Bakanları Toplantısı'na gelince; bu toplantıda, üye ülkelerin özelleştirme konusunda daha çok işbirliği içinde olması, özel sektörün küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişmesindeki rolü, sınaî mülkiyet hakları, teknoloji transferi ve ayrıca petrokimya, maden ve gıda sanayileri gibi bazı alt sanayi dallarına bir kez daha vurgu yapılırken, özelleştirmenin ekonomi ve ticaret üzerindeki rol ve etkisinin önemine de değinilmiş, ayrıca özelleştirme ve özel sektörün geliştirilip yaygınlaştırılmasına ilişkin, üye ülkelerin özelleştirme idaresi başkanları tarafından Temmuz 2004'te hazırlanan plan taslağı da ele alınıp görüşülmüştür. ECO özelleştirme idaresi başkanları şimdiye dek iki kez toplanmıştır. Bu toplantılardan birincisi, 5 Temmuz 2004 tarihinde Tahran'da gerçekleşmiştir. Özelleştirme ve özel sektörün geliştirilip yaygınlaştırılması alanında bir eylem planı taslağının hazırlanması, bu toplantının önemli sonuçlarının başında gelmektedir. Söz konusu eylem planının amaç ve hedeflerine; ülkelerin özel sektöre yönelik yatırımlarının artırılması, özel kurum ve kuruluşların güçlendirilmesi, yasa ve mevzuatlarda özelleştirmeyle ilgili reformlara ilişkin bir dizi düzenlemelere gidilmesini örnek gösterebiliriz.

Özelleştirme İdaresi Başkanları Toplantısı'nda alınan diğer kararlar ise şöyledir:

- Özelleştirmeye ilişkin bilgi ve deneyimlerin üye ülkeler arasında değişimini basit ve hızlı bir ortam üzerinden sağlayacak bir ECO bilgi bankası kurulması (Bu banka maalesef bugüne kadar kurulamamıştır).

- Uzman değişimi ve özellikle de özelleştirme konusunda sorunları olan ülkelerde özelleştirmeyle ilgili eğitim kursları düzenlenmesi,

- ECO web sitesinin bir bölümünü üye ülkelerin özelleştirmeyle ilgili yasaları, program ve politikalarının yanı sıra özel şirketleri profillerinin tanıtılmasına tahsis edilmesi. Belirtmek gerekir ki, 10-11 Nisan 2007 tarihlerinde İslamabat'ta düzenlenen özelleştirme ve özel sektörün geliştirilmesine yönelik Birinci Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu Toplantısı'nda söz konusu web sitesinin kurulması konusunu incelemek amacıyla İran, Azerbaycan, Türkiye ve Pakistan ülkelerinden oluşan bir çalışma grubunun teşkil edilmesi ve çalışma grubunun bu konuda gerekli inceleme ve araştırmayı yapabilmesi için tüm üye ülkelerin web sitesi kurulması konusundaki görüş ve önerilerini Ağustos 2007'ye kadar ECO Sekreteryası'na sunması kararlaştırılmıştı. Hâlihazırda web sitesinin kurulmasıyla ilgili araştırma çalışmaları devam etmekte olup, Nisan 2008'de yapılacak Yüksek Düzeyli Sanayi Uzmanları Toplantısından çıkacak nihai karara göre, ECO'nun web sitesinde özelleştirmeyle ilgili yeni bir bölüm hizmete girmiş olacaktır.

ECO Özelleştirme İdaresi Başkanları İkinci Toplantısı ise 12 Nisan 2007'de Pakistan'da yapılmıştır. ECO Birinci Sanayi Uzmanları Toplantısının özelleştirmeyle ilgili raporunun incelendiği ve özelleştirme ve özel sektörü yaygınlaştırmaya dayalı ECO Eylem Planının gözden geçirildiği bu toplantıda;

1. Özelleştirmenin gerekli parçasını inşa eden kamu-özel işbirliğinin üye ülkeler arasında yaygınlaşmasının gerekliliği görüşmede önemini ortaya koymuştur.

2. Gelecekte düzenlenecek ECO Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu (HLEG) toplantısında gündem maddesinin PPP (Kamu-özel işbirliği) olacağına dair karar alınmıştır.

3. Pakistan, İran ve Türkiye diğer gönüllü üye ülkelerle birlikte bu menkul kıymetler borsasının nasıl geliştirileceği konusunda çalışma yapacaklardır.

ECO'nun özelleştirmeye ilgili yaptığı diğer faaliyetlerle ilgili olarak 20–22 Aralık 2006 tarihlerinde Ankara'da, İslam Kalkınma Bankasının mali desteğiyle özelleştirmeye ilgili bir çalıştay düzenlemiştir. Afganistan ve Türkmenistan dışındaki diğer üye ülke temsilcilerinin katılımlarıyla gerçekleşen ve özelleştirmenin ülke ekonomilerinin kalkınmasındaki rolünün ele alındığı bu çalıştayın bir bölümünde katılımcılar, Türkiye'de yakınlarda özelleşen Telekom ve Tüpraş merkezlerini gezip inceleme fırsatını bulmuşlardır. ECO'nun özelleştirmeye dayalı çalıştaylarından bir diğeri de 2007'de Bakü'de gerçekleşmiştir.

ECO'nun özel bir önem attığı özelleştirmenin yanında ilgiyle yöneldiği alanlardan biri de küçük ve orta ölçekli sanayinin desteklenmesi ve geliştirilmesidir. He ne kadar bu ilgi özelleştirmedeki kadar olmasa da, sonuçta Türkiye-Pakistan ve İran'dan oluşan bir komitenin, 14-15 Ocak 2008 tarihlerinde Tahran'da bir araya gelerek küçük ve orta ölçekli sanayinin desteklenmesi ve geliştirilmesine ilişkin toplantının birincisini düzenlediklerini biliyoruz. Bu toplantıda Pakistan'ın küçük ve orta ölçekli sanayi ile ilgili internet bilgi iletişim ağının oluşturulmasına ilişkin önerisi; İran'ın küçük ve orta ölçekli sanayi fuarı projesiyle ilgili araştırma ve inceleme yapılmasını konu alan önerisi ve Türkiye'nin eğitim kursları ile çalıştaylar düzenlenmesine ilişkin önerisi ele alınıp üzerinde görüş alışverişinde bulunulmuş; sonuçta bu önerilerin 2009 yılında Pakistan'da düzenlenecek ikinci komite toplantısında detaylı bir şekilde incelenmesine karar verilmiştir. Bu toplantıda ayrıca, üye ülkeler ; küçük ve orta ölçekli sanayinin desteklenmesi ve geliştirilmesine ilişkin işbirliği ortamlarının oluşturulmasını kararlaştırmışlardır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi ECO'nun endüstriyel işbirliği alanındaki temel önceliklerinden biri de “standardizasyon” “uygunluk değerlendirmesi” “akreditasyon” ve “metrolojidir”. Bu bağlamda, söz konusu alanlarda bir bölgesel müessesenin kurulması konusu ECO'nun en önemli plan ve programı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, ECO böyle bir müessesenin kurulması yönünde bir dizi etkinlikler gerçekleştirmiştir. 14 Temmuz 2005 tarihinde Türkiye’de gerçekleşen ve söz konusu bölgesel müessesenin görev, amaç ve ilkelerinin ele alındığı ECO Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi, Akreditasyon ve Metroloji Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu Birinci Toplantısı ile 28-29 Kasım 2006 tarihinde Pakistan’ın Lahor kentinde gerçekleşen ECO Sanayi Yüksek Düzeyli Uzmanlar Toplantısında müessesenin (RISCAM) kuruluş belgesi hazırlanmış ve hazırlanan bu belge 30 Kasım 2006’da Lahor’da gerçekleşen ECO Üçüncü Sanayi Bakanları Toplantısına sunulmuştur. Üçüncü Sanayi Bakanları Toplantısında ise RISCAM’ın yerleşkesinin İran İslam Cumhuriyeti’nde, teknik işler müdürlüğü alt sekreterliklerinden her birinin ise üye ülkelerin birinde olması kararlaştırılmıştır. Buna göre, Standart Müdürlüğü’nün Türkiye’de; Metroloji Müdürlüğü’nün Kazakistan’da; Uygunluk Değerlendirmesi Müdürlüğü’nün İran’da, Akreditasyon Müdürlüğü’nün ise yine Türkiye’de olması öngörülmekteydi. Bununla birlikte söz konusu toplantıda sanayi bakanlarının (30 Kasım 2006 tarihli toplantı); Türkiye, Pakistan, İran, Kazakistan ve ECO Sekreteryası’nın katılımlarıyla bir olağanüstü toplantının düzenlenerek RISCAM’ın kuruluş belgesine son şeklinin verilmesi için gereğinin yapılması konusunda karar alması üzerine, dört ülke ile ECO Sekreteryası, 12-14 Şubat 2007’de Türkiye’de bir araya gelmiş ve tüzük taslağını gerekli onay için 17. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı’na sunmuştur. Konsey ise belgeyi onaylayarak nihai onay için 20 Ekim 2007’de Afganistan’ın Herat kentinde yapılan 17. Bakanlar Konseyi Toplantısına sunmuş ve neticede belge onaylanmıştır.

Bölgesel Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi, Akreditasyon ve Metroloji Enstitüsü’nün (RISCAM) görevlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. ECO ülkelerinin milli standartlarını birbiriyle uyumlaştırmak ve eşitlemek,
2. ECO ülkelerinin uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon ve metrolojilerini uyumlu hale getirmek,
3. Standart, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon ve metroloji faktörlerinin etkisiyle ticareti basitleştirmek, geliştirmek ve yaygınlaştırmak (ki bu faktörlerin ticari engellerin ve sınırlamaların kaldırılmasında da büyük etkisi olacaktır.),
4. Ürünlerin kalite ve güvenilirlik düzeyini; standart, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon ve metroloji yoluyla yükseltmek,
5. ECO ülkelerinin uluslararası standardizasyon, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon ve metroloji alanındaki faaliyetlere etkin bir şekilde katılımını desteklemek,

RISCAM'ın amaçları:

1. ECO bölgesinde mal ve hizmet değişimlerini kolaylaştırmak ve bilimsel, teknolojik ve ekonomik etkinlikler alanındaki işbirliğini geliştirmek amacıyla standart, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon ve metrolojiyi geliştirip yaygınlaştırmak,
2. Standartları, uygunluk değerlendirmesini, akreditasyon ve metrolojiyi; üye ülkelerin, bu alanlarda hasıl olacak ekonomik fırsatlardan azami ölçüde yararlanmasını sağlayacak şekilde geliştirmek ve yaygınlaştırmak,
3. Üye ülkeleri, ISO ve ICO gibi. uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan standartlardan yararlanmaya teşvik etmek,
4. Uluslararası standartların üye ülkelerin ticaret ve sanayisini geliştirmede ulusal ve bölgesel standartlara uygun olacağı konusunda güvence vermek,
5. Üye ülkelere bağlı ulusal bireylerin birbirleriyle standart, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon ve metroloji alanında işbirliğini sağlamak,

6. Üye ülkelerin standart alanında çalışan teknik personelini bu alanda düzenlenecek kurslarla eğitmek,

7. Üye ülkelerin standardizasyon, uygunluk değerlendirmesi, akreditasyon ve metrolojiyle ilgili ihtiyaç duydukları bilgi ve belgeleri hazırlamak ve sunmak,

8. Uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla etkili ve karşılıklı işbirliği ortamı yaratmak,

9. Standartları, uygunluk değerlendirmelerini, akreditasyonu ve metrolojiyi eşgüdümlü hale getirmek suretiyle ECO Bölgesindeki ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldırmak.

Kısa adı RISCAM olan “Bölgesel Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi, Akreditasyon ve Metroloji Enstitüsü”nün üyelerini Enstitünün tüzüğünü imzalayıp onaylayan üye ülkeler oluşturmaktadır. Enstitünün teşkilat yapısı;

Genel Kurul

İcra Direktörlüğü

Teknik İşler Müdürlüğü ve

Merkez Sekreterliği'nden

oluşmaktadır. Şimdi, teşkilat yapısında yer alan bu birimlerin görev ve sorumluluklarına kısaca değinmeye çalışalım:

1. Genel Kurul:

RISCAM'ın karar alma, temel strateji ve politikalarını belirleme mekanizmasıdır. Enstitünün izleyeceği politikalar ile, plan ve programlarını, amaç ve görevlerini görüşmek ve belirlemekle yükümlü ve yılda bir kez toplanan söz konusu kurul, icra direktörlüğü tarafından sunulan raporları da inceler. Genel Kurulun diğer görevlerinden biri de İcra direktörünü seçmek, teknik işler müdürünü ve ayrıca bu müdürlüğe bağlı Standartlar

İdaresi,Uygunluk Değerlendirmesi İdaresi, Akreditasyon İdaresi ve Metroloji İdaresinin yöneticilerini atamak ve onamaktır.

2. İcra Direktörlüğü:

Örgütün yürütme işlerinden sorumludur. Genel Kurul tarafından belirlenen politikalara, amaç ve sorumluluklara uygun olarak hareket eder. Örgütün teknik çalışmalarını Teknik İşler Müdürlüğü kanalıyla denetler. Teknik İşler Müdürlüğü başkanı ve birim şeflerinin belirlenmesi, yine bu birim tarafından gerçekleştirilmekte olup, atama ve onamalarda nihai karar Genel Kurula aittir.

3. Teknik İşler Müdürlüğü:

Standardizasyon, uygunluk değerlendirme, akreditasyon ve metroloji olmak üzere dört alt birimden oluşur. Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye, İran ve Kazakistan'da faaliyet gösteren bu dört birim RISCAM'ın teknik çalışmalarıyla ilgili görevini yürütmektedir.

4. Merkez Sekreterliği:

RISCAM Merkez Sekreterliği, ECO'nun merkezinde faaliyet göstermektedir. RISCAM'da ihtiyaç duyulan toplantıları gerçekleştirmekle görevli ve aynı zamanda Teknik İşler Müdürlüğü'ne bağlı dört alt birim sekreterliğinin doğrudan kendisine bağlı olduğu Merkez Sekreterliği, RISCAM yasalarına uygun faaliyetler göstermekle yükümlüdür.

Yukarıda RISCAM'ın kuruluş sözleşmesinde tanımlanan teşkilat yapısındaki birimlerin görev ve amaçlarına kısaca değinmeye çalıştık. Ne var ki, bölgesel bir kuruluş niteliğinde olan RISCAM, bir dizi mali engeller nedeniyle faaliyete geçememiştir. Keza, RISCAM'ın mümkün en kısa zamanda faaliyete geçmesi ve olumlu sonuçlarını bölgeye yansıtabilmesi için söz konusu engellerin ortadan kaldırılmasına ilişkin konunun Kasım 2008'de Kazakistan'da yapılması öngörülen ECO Dördüncü Sanayi Bakanları Toplantısında ele alınıp görüşülmesi kararlaştırılmıştır.

ECO Teknoloji Transfer Merkezi

ECO'nun sanayi işbirliği alanındaki temel önceliklerinden biri de teknoloji yönetimi ve transferidir. İran ve Pakistan bu alanda koordinatör ülkeler olarak atanmışlardır. İran İslam Cumhuriyeti'nin girişimiyle 2006 yılının Kasım ayında Pakistan'ın Lahor kentinde düzenlenen ECO III. Sanayi Bakanları Toplantısında kabul edildikten sonra İran İslam Cumhuriyeti Kalkınma, Gelişme ve Yeniden Yapılanma Kurumu bünyesinde kurulan bu merkez bir dizi program, amaç ve görevlere sahiptir. Merkezin görevleri:

1. Teknoloji transferi,
2. Teknoloji transferi ve uygulaması,
3. Teknolojiyi geliştirmek ve yaygınlaştırmak,
4. Gelecekte dış piyasalar için uygun bazı teknolojileri üretme çabaları.

Merkezin kısa, orta ve uzun vadeli amaç ve hedefleri:

Kısa Vadeli Amaçlar:

1. Teknoloji transfer ağını kurmak,
2. Üye ülkelerin çeşitli sanayileri arasında ilişki ve bağ kurmak ve bu düzlemdeki sorunlarını teknoloji transferi yoluyla ortadan kaldırmak,

Orta Vadeli Amaçlar:

1. Mevcut teknolojileri bölge içine transfer etmek,
2. Bölgeye giren teknolojiyi uygulamak ve bu teknolojinin gelişmesine yönelik imkânlar sağlamak.

Uzun Vadeli Amaçlar:

1. Dış pazarlara teknoloji ihraç etmek, ihracat için daha iyi ürünler üretmek ve iç ihtiyaçları karşılamak amacıyla ithal teknolojileri daha üstün bir teknoloji haline getirmek için araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunmak.

Teknoloji transferine dayalı ECO icra programı iki bölüme ayrılmaktadır: Bunlardan birincisi, ECO Teknoloji Transfer Merkez Bürosunun programı; diğeryse üye ülkelerdeki teknoloji transferi merkezlerinin icra programıdır. Üye ülkelerdeki teknoloji transfer merkezleri, merkezi İran'da bulunan Teknoloji Transfer Merkez Bürosuna bilgisayar ağıyla bağlıdır.

ECO Teknoloji Transfer Merkez Bürosunun Görevleri:

1. Ağır ve hafif çeşitli sanayi dallarının yanı sıra ülke pazarlarının, araştırma merkezlerinin... vs. tanıtılması amacıyla bir bilgi bankasının kurulması,

2. Yatırımlarla ilgili yasa ve düzenlemeleri, çeşitli sanayi alanlarında düzenlenen yıllık toplantıları, ihale ve projelerle ilgili haberleri, özel amaçlı toplantıları, teknoloji transferiyle ilgili anlaşmaları, çeşitli sanayi dallarında yapılan önemli araştırmaların sonuçlarını ve yansımalarını, ilgili alanlardaki problem ve sıkıntıları... vs. konuları içeren ve bu konularda bilgi edinilmesini sağlayacak bir web sitesinin oluşturulması. Bu doğrultuda ECO web sitesinde <http://www.ettcenter.org> adresiyle bir bölüm hizmete girmiştir).

3. Sanayi yöneticileri arasında yıllık toplantıların düzenlenmesi ve teknoloji transferine yönelik plan ve programların hazırlanması.

Üye Ülkelerdeki Teknoloji Transfer Merkezlerinin Görev ve Yükümlülükleri:

Bu merkezlerin üye ülkelerde ortaya çıkması, Teknoloji Transfer Merkez Bürosu'nun kurulmasıyla eş zamanlıdır. Merkez Bürosunun denetimi altında faaliyet gösteren ve bilgisayar iletişim ağıyla birbirine bağlı bu büroların görevlerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Üye ülkelerden her birinin çeşitli sanayi dallarında sahip oldukları yeterlilikler, üstünlük ve noksanlıklar ve bu alanlarda karşılaştıkları sorunlarla ilgili konularda bilgi toplamak ve her bir sanayi dalını geliştirmek amacıyla uygun teknolojiyi transfer etmek,

2. Ülke içindeki çeşitli sanayiler hakkında gerekli bilgileri aktarmak suretiyle Merkez Bürosu ile sürekli irtibat halinde olmak.

3. Dönemlik ve yıllık toplantıların düzenlenmesi için iç sanayi yöneticileri ile koordinasyon içinde olmak.

Teknoloji Transfer Merkez Bürosunun, 2007 yılında, İran İslam Cumhuriyeti Kalkınma, Gelişme ve Yeniden Yapılanma Kurumu bünyesinde faaliyete geçmesini ECO'nun sanayi alanındaki başarılarından biri sayabiliriz. Bununla birlikte, üye ülkelerin onay vermesi halinde gelecekte sanayi alanındaki programlardan biri de nanoteknolojidir. İran İslam Cumhuriyeti tarafından önerilen bu teknoloji, ECO Dördüncü Sanayi Bakanları Toplantısında kabul edilir ve üye üyeler de bu alanda işbirliği yapmaya istekli olurlarsa bu alanda da ön çalışmalar başlayacaktır. Dolayısıyla da nanoteknoloji, sanayi alanında gelecekteki programlar arasındaki yerini almış olacaktır.

3.4.3. Turizm

ECO'nun bir dizi girişim ve etkinliklerde bulunmak suretiyle ihmal etmediği alanlardan biri de turizmdir. Günümüz dünyasında, işsizlik ve yoksulluğun giderilmesinde büyük etkiye sahip bir endüstri dalı olarak turizm, aynı zamanda insanların başka kültür, tarih ve medeniyetlerle tanışmasında da adeta bir köprü vazifesi görmektedir.

Medeniyetlerin doğup geliştiği merkezlerden biri olan ECO Bölgesi, kültürel, coğrafik, dinî ve turistik ortak noktaların kendisinde bulunduğu hassas, stratejik bir coğrafi konuma sahiptir. Bu nedenle, bugün yaklaşık 400 milyon nüfusla 8 milyon km²'lik bir alanda kurulu ECO'nun, bölgenin dünya kültür ve medeniyetleri üzerindeki rolünü en iyi şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

11–13 Aralık 2006 tarihlerinde, üye ülkeler ile ECO Sekretaryası ve ECO Kültür Enstitüsü'nün ¹¹⁸ katılımlarıyla İran'da düzenlenen Birinci Turizm

118 ECO Kültür Enstitüsü: Önceki bölümlerde de değinildiği üzere, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na bağlı bölgesel kuruluşlardan biri de ECO Kültür Enstitüsü'dür . Bu merkezin kuruluş belgesi 15 Mart

Yüksek Düzeyli Uzmanlar Toplantısı, ECO'nun bölgede turizmi canlandırmak yönündeki azmini göstermesi bakımından önemli bir gelişmedir. Katılımcılardan her birinin kendi ülkelerindeki turist-turizminin durumu hakkında rapor sundukları bu toplantıda üye ülkelerde özel sektörün turizm alanındaki rolünün artırılması, özel sektörün turizm alanındaki faaliyetleri için gerekli ortamların hazırlanması, ECO turistlerine verilen vize işlemlerinin basitleştirilmesi ve ECO Kültür Enstitüsü'nün aracılığı ve ECO Sekretaryası'nın işbirliği ile ECO ülkelerindeki tarihi ve kültürel mekânlar ile cazibe merkezlerini tanıtan turist rehber kitapçığının hazırlanıp basılması konularında, gerekli girişimlerde bulunulması kararlaştırılmıştır.

Belirtmek gerekir ki, ECO Kültür Enstitüsü tarafından üye ülkelere gönderilecek bilgi formunun üyeler tarafından doldurularak formun gönderildiği tarihi izleyen en geç iki ay içinde ECO Sekretaryası'na gönderilmesinin ardından yayımlanacak olan ve basım maliyetinin %80'inin İran İslam Cumhuriyetinin karşılayacağı bu kitap henüz basılmamış olup ECO Sekretaryası bilgi formlarının hazırlanmasıyla meşguldür.

Yukarıda belirttiğimiz toplantıda üzerinde durulan konulardan biri de Turizmi Geliştirme Fonu'nun kurulması konusudur. İran, söz konusu Fon'a 50 bin dolarlık fon aktaracağını bildirirken, İran, Afganistan, Pakistan, ECO Kültür Enstitüsü ve ECO Yazmanlığı'nın işbirliği ile Fon'un kuruluş belgesinin hazırlanması kararlaştırılmıştır. Ancak, bu konuda söz konusu üç ülke ve iki

1995 tarihinde Pakistan'ın İslamabad kentinde düzenlenen ECO Üçüncü Zirve Toplantısı'nda kabul edilmiştir. Bu merkezin temel hedefi; bölgedeki örgütsel kuruluşlar, aydınlar, sanatçılar, spor takımları, milli kütüphaneler ve müzeler, kültürel ve akademik kuruluşlar arasındaki işbirliğini güçlendirmenin yanı sıra, edebi ve eğitsel etkinlikler ile üye ülkelerin kazanımlarını, geleneksel, tarihi ve kültürel eserlerini sergileyebilecekleri fuarlar düzenlemektir. Merkezi Tahran'da bulunan bu kültürel kuruluşun yıllık bütçesi merkezin kuruluş belgesini onaylayan üye ülkelerin kendi paylarına düşen ödeneklerden karşılanmaktadır. ECO Kültür Enstitüsünün tarafından gerçekleştirilen başlıca faaliyetleri, 2007 yılında, üye ülkelere ait bir veya iki parça müzikten oluşan bir kaset çıkarılmasını ve ayrıca, Ekim 2003'te Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkiye'den sanat gruplarının katılımlarıyla gerçekleşen ECO Tiyatro Şenliği'ni bu etkinliklere örnek verebiliriz. Bununla birlikte, 2007 yılında İran'da düzenlenen ve üye ülkelerin milli kütüphane başkanlarının, üyelerin milli kütüphaneleri arasındaki münasebetleri artırıp güçlendirecek uygun mekanizmaların yaratılması konusunda görüş alışverişinde buldukları, ECO Birinci Milli Kütüphane Başkanları Toplantısı da bugüne kadar gerçekleşen önemli etkinliklerdendir. Web sitesi adresi www.ecieco.org olan söz konusu kültürel kuruluş, belirli dönemlerde yayınlanan kültür dergisini çıkarmaya devam etmektedir.

kurum arasında kuruluş belgesinin hazırlanmasına dair şu ana kadar herhangi bir toplantı düzenlenmemiştir.

Öte yandan, bu toplantıda ECO Turizm İkinci Üst Düzeyli Uzmanlar Toplantısı'nın 2007 yılının birinci yarısında Türkiye'de; üçüncü toplantının 2007 yılının ikinci yarısında Azerbaycan'da düzenlenmesi ve bu toplantılara turizm alanında faaliyet gösteren özel şirketlerin de katılımının sağlanması için özel şirketlere davetiye gönderilmesi kararlaştırılmışsa da maalesef, sözünü ettiğimiz toplantılardan hiçbiri gerçekleşmemiş; sadece ikinci toplantının 2008 yılında Azerbaycan'da gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır. Yine, ECO Birinci Turizm Bakanları Toplantısının Kasım 2007'de ve Birinci Turizm Fuarı'nın, ECO'nun kuruluş günü yıldönümüne rastlayan 28 Kasım günü (2007) İran'da yapılması planlandığı halde bunlardan hiçbiri gerçekleşmemiş ve bunun üzerine ECO 18. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısı'nda ECO Birinci Turizm Bakanları Toplantısı'nın Haziran 2008'de İran'ın Şiraz kentinde; Birinci Turizm Fuarı'nın ise 28 Kasım 2008'de yine İran'da yapılması kararlaştırılmıştır.

4. BÖLÜM: ECO’NUN DİĞER ALANLARDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ÇALIŞMALAR VE ÜYE ÜLKELER ARASI İŞBİRLİĞİNİ KOLAYLAŞTIRAN VE ZORLAŞTIRAN ETMENLER

4.1. ECO’nun Diğer Alanlarda Gerçekleştirdiği Çalışmalar

4.1.1. İNSAN KAYNAKLARI¹¹⁹

4.1.1. 1. Uyuşturucu Kontrolü

Uyuşturucu’nun tarihi insanlık tarihi kadar eskidir ve insan var olduğu sürece bu olgu da var olmaya devam edecektir.

Uyuşturucu sorunu yeni bir sorun değildir; dolayısıyla da bu sorunun izlerini ulusların ve toplumların yazgısında aramak, görmek mümkündür. İbn-i Sina’nın “El-Kanun Fi’t Tıb”(Hekimlik Yasası) yapıtı da dâhil İran tarih kitaplarında bile bu olgunun izlerine rastlanmaktadır. Uyuşturucu sorunu, çağımızda kendine özel karmaşık yapısı ve tehlikeli boyutlarıyla tüm dünyada giderek küresel bir sorun haline gelmiştir. Uyuşturucu bağımlılığı; AIDS, hepatit gibi bulaşıcı hastalıklar şeklinde insan bedenine büyük zararlar veren tehlikeli boyutlarının yanı sıra, sosyal ve ekonomik alanlarda da; ülkelerin bu olguyla mücadele etmek için büyük çapta harcamalar yapmak zorunda kaldığı ve cinayet, hırsızlık, yoksullaşma gibi uyuşturucu ile ilgili suçların artması türünden sayısız problemleri de beraberinde getirmektedir. Uyuşturucu ayrıca bugün, hem insani değerlerin hem de ülkelerin ulusal kimliklerinin önünde büyük bir felaket ve tehdit olarak durmaktadır. İstatistikler, toplumlarda uyuşturucu bağımlılarının, özellikle de, uyuşturucu illetine yakalanan genç nesilden insan sayısının her geçen gün arttığını göstermektedir, ki bu durum hepimize daha ağır görevler yüklemektedir.

Şimdi, uyuşturucunun ECO Bölgesindeki durumuna ve ECO’nun bu alandaki çalışmalarına kısaca göz atalım:

¹¹⁹ İnsan Kaynakları Bölümünde yer alan bilgiler kaynakça’nın 216 sayfalarında yer alan rapor vb. çalışmalara dayanarak hazırlanmıştır

1. Dünyada uyuşturucu illetine yakalananların yoğun olduğu bölgelerden biri de ECO Bölgesidir.

2. Dünyadaki toplam afyon maddesinin %87'si ECO üyesi ülkelerde üretilirken, diğer üye ülkeler ise uyuşturucu trafiğinin üzerinde yer almaktadır. Bu durum söz konusu ülkelerin ekonomisini, siyasetini ve sağlık alanını büyük ölçüde olumsuz yönde etkilemiş ve etkilemektedir.

3. Afyon üretiminde Afganistan'da 2005 yılı itibariyle bir önceki yıla göre az miktarda bir düşüş olmuşsa da, bu ülke halen ECO ülkelerinden biri olarak dünyada en büyük afyon üreticisi konumundadır.

Yukarıda açıkladığımız konulardan da anlaşılacağı üzere, ECO Bölgesi maalesef uyuşturucu trafiği içinde yer almaktadır. Bu durum, uyuşturucu ile mücadele ve uyuşturucunun kontrol altına alınmasına ilişkin dünyadaki duyarlılıklar da göz önüne alındığında, ECO'yu uyuşturucuyla ilgili bir dizi önlemler almaya sevk etmiştir. Nitekim, İkinci Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda (Şubat 1993- İstanbul), uyuşturucunun kontrol altına alınmasına ilişkin teknik bir komitenin oluşturulması ve ayrıca uyuşturucunun kontrol altına alınmasına dayalı bir ECO eylem planının hazırlanması yönünde karar alınırken, 15 Mart 1995 tarihinde de ECO ile UNDCP (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol Programı) arasında uyuşturucunun kontrol altına alınması konusunda işbirliğini öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Genelde Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol Programı (UNDCP), Avrupa Birliği (EU) ve INTERPOL olmak üzere uluslararası üç kuruluş temsilcilerinin katılımlarıyla ve söz konusu kuruluşların mali katkılarıyla gerçekleşen Uyuşturucu Kontrol Teknik Komitesinin toplantıları, uyuşturucunun kontrolüne ilişkin ECO eylem planının hazırlanmasıyla sonuçlanmıştır. 1994 yılında Türkmenistan'ın Aşkabat kentinde düzenlenen ECO Altıncı Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda üyeler tarafından onaylanan bu plan;

A- Uyuşturucu madde imalatı ve dağıtımının kontrol altına alınması;

B- Uyuşturucu ve psikoaktif maddelerinin önlenmesi ve denetimi;

C-. Uyuşturucu madde talebinin azaltılması; olmak üzere üç bölümden oluşmakta olup şu konulara vurgu yapmaktadır.

1. Üye ülkelerde ulusal yasalar çıkarmak suretiyle uyuşturucu ve psikotrop maddelerine karşı savaş açmak,

2. Uyuşturucunun kontrol altına alınması alanında faaliyet gösteren ulusal ve bölgesel kurum ve kuruluşları güçlendirmek ve yaygınlaştırmak,

3. Üye ülkeler arasında uyuşturucu kontrolüne ilişkin bilgi ve deneyimlerin paylaşımı ve bu alanda görevli subay ve memurların karşılıklı değişimi,

4. Uyuşturucu kontrolü alanında çalışan personele eğitim verilmesi,

5. Uyuşturucunun kontrol altına alınması ve uyuşturucu ile mücadele yolundaki engellerin kaldırılması,

Öte yandan, söz konusu eylem planında, ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi (ECO-DCCU) önemli bir yere sahiptir. Birimin görevlerine aşağıda değinilmiştir:

1. Uyuşturucu konularında bilgi verecek eserler yayınlamak,

2. Üye ülkeler ile uyuşturucu alanında faaliyet gösteren özel amaçlı uluslararası kuruluşlar arasında irtibat sağlayıcı bir kanal olarak üye ülkelere hizmet sunmak,

3. Üye ülkelerin uzmanlarına yönelik uyuşturucuyla ilgili eğitim kursları organize etmek ve düzenlemek,

4. Uyuşturucu ile mücadelede, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol Anlaşması'na uygun yasalar çıkarmak konusunda üye ülkelere, ihtiyaç duydukları oranda yasal yardım ve danışmanlık hizmetleri sunmak.

Uyuşturucunun kontrolüne ilişkin ECO eylem planının teknik komite tarafından hazırlanıp onaylanmasından sonra, planın bölgede hayata geçirilebilmesi için ECO bünyesinde iletişim, bilgi edinme ve hukuki bir kanal olarak üye ülkelere teknik yardım hizmeti sunabilecek bir birimin; yani,

Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Merkezi'nin oluşturulması ihtiyaçı gündeme gelmiştir ki, bu konuya Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol Programı (UNDCP) ve Avrupa Birliği tarafından da vurgu yapılmıştır. ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'nin kurulması amacıyla ECO ve UNDCP (BM Uyuşturucu Kontrol Programı) arasında, toplam maliyeti 780,600 dolar olan ve iki fazdan oluşan bir anlaşma, Mart 1998'de imzalanmıştır. Projenin Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'nin kurulmasına ilişkin ve 155,750 dolara maliyeti olan birinci ayağı, Japonya'nın mali katkılarıyla 25 Temmuz 1999 tarihinde başlayarak Aralık 2001'e kadar sürmüştür. Projenin birinci aşaması başarıyla tamamlandıktan ve söz konusu birim ECO bünyesinde şekillendikten sonra sıra projenin ikinci aşamasına gelinmiştir. 624,850 dolarla Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve üye ölkeler arasında uyuşturucunun kontrolüyle ilgili alanda işbirliği ve koordinasyonu geliştirip güçlendirmeyi ve üye ölkelerin ulusal uyuşturucu kontrol birimleri arasında, söz konusu birimlerin teknik kapasitelerinin artırılıp güçlendirilmesi yoluyla etkili bir iletişim ağı kurulmasını öngören, projenin ikinci aşaması ise Aralık 2002'de başlayarak Aralık 2004'te son bulmuştur. Belirtmek gerekir ki, Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'nin masrafları söz konusu proje tamamen hayata geçene kadar Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol Programı ve Avrupa Birliği tarafından karşılanmaktaydı; ancak proje tamamlandıktan sonra, artık ECO'nun bir bölümü haline gelen ve doğrudan ECO'nun denetimine tabi olan birimin masrafları hâlihazırda, ECO Sekreteryası tarafından birim hesabına tahsis edilen yıllık bütçeden karşılanmaktadır.

ECO'ye katıldıktan sonra faaliyetlerine başlayan Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'nin (DCCU) bu faaliyetlerden elde ettiği başlıca kazanımlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi ile sürekli ve yakın temas sağlamak için ECO üyesi ölkelerin milli uyuşturucu kontrol birimlerini belirlemek ve saptamak,

2. ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'ne ait İngilizce ve Rusça dillerinden oluşan web sitesi oluşturmak (www.ecodccu.org),

3. ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi ile ECO üyesi ölkelerin milli uyuşturucu kontrol birimleri arasında dönüşümlü veri/rapor mekanizması oluşturmak,

4. Üye ölkelerin uyuşturucu konusundaki profillerinin çıkartılarak Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'nin web sitesinde yayınlanması.

5. ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi ile ECO üyesi ölkelerin milli uyuşturucu kontrol birimleri arasında hızlı ve güvenilir bilgi alışverişini sağlamak amacıyla bir bilgisayar ağı kurulması.

Yukarıdaki faaliyetlere ek olarak ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi tarafından uyuşturucuyla ilgili eğitim kursları, seminerler ve çalıştaylar gibi çeşitli etkinlikler de düzenlenmiştir. Bu etkinliklerden en önemlileri:

1. Uyuşturucu temini ve üretiminin azaltılması konusunda; şubat 2004'te Türkiye'de, Ağustos 2004'te Tacikistan'da ve Mart 2005'te Azerbaycan'da düzenlenen üç çalıştay,

2. ECO ve Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi'nin (TADOC) ortak işbirliği ile Eylül 2005'te Ankara'da gerçekteşen uyuşturucu talebinin azaltılması konulu çalıştay,

3. Üye ölkelerin ulusal uyuşturucu kontrol birimleri ile uyuşturucu kontrolü alanında yüksek düzeyli uzmanların bir araya gelmesiyle düzenlenen üç toplantı. Bu toplantılardan birincisi Haziran 2005'te Kazakistan'ın Almatı kentinde düzenlenirken ikinci ve üçüncü toplantılar 2005 Kasım ve Aralık aylarında Azerbaycan'da yapılmıştır.

4. 2006 yılında Ankara'da gerçekteştirilen eğitim kursu (Drug Concealment Areas and Searching Techniques Course).

5. Risk Analizi Kursu (Ankara-2006).

6. HIV konulu çalıştay (İran-2006).

Bununla birlikte, “üye ülkelerde uyuşturucu kontrolüyle ilgili yasaları eşgüdümlü hale getirmek”, “bölgede uyuşturucu üretimini ve talebini azaltmaya yönelik programlar” ve “uluslararası bölgesel ve bölge içi işbirliklerini güçlendirmek” gibi geleceğe dönük işbirliği programlarına da sahip olan söz konusu birim, ayrıca teknik ve mali kaynak yardımı almak amacıyla Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Önleme Ofisi (UNODC), Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Kontrol Programı (UNDCP), Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve Paris Pakti¹²⁰ gibi bazı uluslararası kuruluşlarla da yakın işbirliği kurmuştur.

ECO Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'nin, yukarıda değindiğimiz ve başarıyla gerçekleştirdiği iki aşamalı proje dışında tasarlanmış diğer bir projesi daha vardır. Uyuşturucu ve organize suçların kontrolü ile söz konusu madde ve suçlarla mücadelenin iyileştirilmesi ve bu alandaki bölgesel ve uluslararası işbirliği düzeyinin artırılmasını öngören bu projenin maliyeti başlangıçta 983,000 dolar hesaplanmışken daha sonra bu rakam 450,000 dolara düşmüştür. Ne var ki ECO-DCCU'nun takiplerine rağmen proje için gerekli fon ve finansmanı sağlayacak hiçbir kurum veya kuruluş çıkmaması nedeniyle söz konusu proje rafa kalkmıştır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi söz konusu proje, mali kaynak imkânlarının olmayışı nedeniyle maalesef hayata geçirilememiştir. Dolayısıyla da diyebiliriz ki, ECO'nun etkin birimlerinden biri olan Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi, yeterli sayıda uzman ve finans imkânlarından yoksun bir haldedir. Elbette Birim, uyuşturucuyla ilgili finans sağlayabilecek Asya Kalkınma Bankası (ADB) ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) gibi birkaç uluslararası kuruluşla bağlantı kurmuşsa da söz konusu kuruluşlar projeye ilgili teknik yardım verebileceklerini ancak mali konuda yardımcı olamayacaklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte DCCU projelerinin rafa kalkmasına neden olan tüm bu sorunlara rağmen, Birim üye ülkelerde

¹²⁰ **Paris Pakti:** Uyuşturucu ve organize suçlarla mücadele alanında faaliyet göstermekte ve kabul edilebilir projelere mali kaynak sağlamaktadır. Söz konusu pakta ECO da üye olup pakt tarafından düzenlenen toplantılara her yıl katılmaktadır. Ancak ECO'nun şimdiye dek Paris Pakti'nin işbirliği ile gerçekleştirdiği hiçbir faaliyeti olmamıştır.

seminerler, toplantılar, kurslar ve çalıştaylar düzenleyerek etkinliklerini sürdürmüştür. Halihazırda ise, Birim ECO "IT" biriminin katkısıyla web sitesini yenilemektedir.

4.1.1. 2. Sağlık

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkeler ortak sınırlara sahip komşu ülkelerdir. Bu coğrafi özellik söz konusu ülkelerin, sağlık sektöründe ve bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınmasında yakın işbirliğinin yanı sıra, hastalıkların bir ülkeden diğer ülkeye taşınıp yayılması tehdidinin azaltılmasında da ortak strateji belirlemelerini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan, aralarında sosyal ve kültürel benzerlikler bulunması nedeniyle üye ülkelerin sağlık konusunda karşılaştıkları sorunlar da çok benzerlik göstermektedir. Kuşkusuz bu durum, ECO üyesi ülkeler için, birbirleriyle işbirliği yapmak, sahip oldukları bilgi ve deneyimleri bölge halkının sağlık düzeyini daha da iyileştirmek amacıyla paylaşmak ve sonuçta, bölge halkının selameti için yararlı olmak açısından kaçırılmaz bir fırsattır. Bu amaçla 23 Şubat 1994 tarihinde Tahran'da UNICEF ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) katılımlarıyla ECO Birinci Sağlık Bakanları Toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantıda ECO tarafından hazırlanan sağlıkla ilgili bölgesel işbirliği çerçeve anlaşması onaylanmıştır.

ECO, sağlık alanındaki bu etkinliklerinin devamında Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Fonu (UNFPA121) gibi uluslararası ve uzman kuruluşlarla ilişkiler kurmuş; ayrıca ECO uzmanları ve yöneticilerine yönelik programlar, toplantılar ve çalıştaylar düzenlemiştir. ECO'nun bu etkinliklerine, Ekim 1994'te UNFPA ile imzaladığı ve iki örgüt arasında işbirliğini öngören anlaşmayı örnek verebiliriz. Mevzubahis anlaşmada, anılan iki kuruluşun ECO Bölgesinde 2000 yılının sonuna kadar 5 konferans düzenlemesi öngörülüyordu.

Tamamı gerçekleştirilen söz konusu konferansları şöyle sıralayabiliriz:

¹²¹ UNFPA: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

— Birinci Konferans: “Kadın Statüsü ve Sağlığı” konulu bu konferans 2–4 Ağustos 1995’te İran’da gerçekleşti.

— İkinci Konferans: “Doğum önleyici seçenekleri aracılığıyla üreme sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinde yararlanma” konulu bu konferans 13–15 Nisan 1996 tarihinde Pakistan’da düzenlendi.

— Üçüncü Konferans: “İCDP (uluslararası Nüfus ve Gelişme Konfransı) eylem programının Eco bölgesinde uygulanması ” konulu bu konferans 18–20 Nisan 1996 tarihinde Kazakistan’da yapıldı.

— Dördüncü Konferans: “Nüfus, üreme sağlığı ve aile planlaması programlarına erkeklerin katılımı” konulu bu program 27–30 Nisan 1998 tarihinde Azerbaycan’da gerçekleşti.

— Beşinci ve son konferans ise “Doğum önleyici seçenekler ve üreme sağlığı programlarının kalitesinin geliştirilmesi” adı altında 7–11 Mayıs 2000 tarihinde Türkiye’de düzenlenmiştir.

ECO üyesi ülkelerin, örgütün toplantılar, seminerler ve çalıştaylar düzenlemek suretiyle etkinliklerini göstermesini istediği alanlardan biri de HIV hastalığı konusuydu. Üzülerek belirtmek gerekir ki, bu hastalık dünyada her geçen gün artış kaydetmektedir. Şu an dünyada günlük binlerce kişinin bu hastalığa yakalandığı yine binlerce kişinin bu hastalık yüzünden hayatını kaybettiği bilinmektedir. Araştırmalar bu hastalığa yakalananların hastalıktan önce yeterince bilgilendirilmediklerini göstermektedir. Konuyla ilgili eğitim ve bilinçlendirme programlarının öneminden hareketle, ECO, üyelerinin bu düzlemdeki taleplerini ve HIV hastalığı ile mücadele alanında etkin katılım sağlamaya hazır olduklarını da dikkate alarak, 5–7 Haziran 2003’te Kırgızistan’da “Aids ve Gençler (Roundtable meeting on HIV/AIDS and young people) adı altında bir yuvarlak masa toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantıya ECO üyesi ülkelerin yanı sıra Birleşmiş Milletler Aids ile Mücadele Örgütü (UNAIDS122), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Dünya

¹²² UNAIDS: Birleşmiş Milletler Aids ile Mücadele Örgütü

Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşların temsilcileri de katılım sağlamışlardır.

ECO'nun sağlık alanındaki girişimlerinden bir diğeri de 12–13 Mart 2006 yılında İran'da gerçekleşen ve kuş gribi hastalığının ele alındığı ECO Birinci Yüksek Düzeyli Sağlık Uzmanları Toplantısıdır. Üyelerin, söz konusu hastalığın kendi ülkelerindeki durumu ile, bu hastalıkla mücadelede ve hastalığın kontrol altına alınmasındaki ulusal program ve çalışmalarıyla ilgili raporlar sunduğu bu toplantıda, yakın bir gelecekte kuş gribi hastalığıyla ilgili bir bölgesel eylem planının hazırlanması kararlaştırılmış ise de henüz bu alanda her hangi bir adım atılmadığını görüyoruz.

Sağlık alanında gerçekleşen bir diğeri toplantı da ECO Yüksek Düzeyli Farmakoloji Uzmanlar Toplantısıdır. 13–15 Kasım 2007 tarihlerinde İran'da düzenlenen ve Tacikistan ile Kırgızistan dışında tüm üye ülkelerin yanı sıra Dünya Sağlık Örgütü'nden temsilcilerin de katıldığı bu toplantıda, toplantının asıl amacı olan Drug Regulatory Networking'in kurulması konusu ele alınmıştır.

ECO'nun sağlık alanında dikkat çeken etkinliklerinden bir diğeri de karşılıklı bilgi ve deneyim değişimini amaçlayan, ECO ülkeleri sağlık personeline yönelik bir araştırma gezisinin düzenlenmesidir. 9–12 Aralık 2007 tarihinde İran'da gerçekleşen bu gezide katılımcılar İran'ın sağlık merkezlerini inceleme ve bu ülkenin sağlık alanındaki kabiliyetlerini ve deneyimlerini yakından görme fırsatını bulmuşlardır.

Sonuç itibarıyla, insan kaynaklarının alt dallarından biri olan sağlık sektörü ECO ve ECO üyesi ülkelerin üzerinde önemle durduğu konulardan bir tanesidir. ECO'nun geçmişte olduğu gibi ilgili uluslararası kuruluşların teknik yardımını da alarak, bölge halkının beden ve ruh sağlığını konu alan toplantılar, seminerler ve çalıştaylar düzenlemek suretiyle her türlü hastalıktan arınmış bir bölgeye tanık olana dek çalışma ve çabalarını sürdüreceğini ümit ediyoruz.

4.1.1. 3. Doğal Afetler Yönetimi

Sağlık sektörünün ve Uyuşturucu Kontrol Koordinasyon Birimi'nin yanında insan kaynakları alt bölümlerinden biri de doğal afetler yönetimidir. 2006 yılının Mayıs ayında Azerbaycan'ın Bakü kentinde düzenlenen ECO Dokuzuncu Bakanlar Konseyi Toplantısında, ECO Bölgesinin doğal afetlerin yaşanabileceği bir coğrafya üzerinde bulunduğuna dikkat çeken üyeler; doğal afetlerle ilgili konularda hızlı bilgilendirme, hazırlıkların zamanında yapılması, doğal afetler yönetimi ve bölgede doğal afetler alanında işbirliğini güçlendirmeye yönelik plan ve projelere ECO tarafından önem verilmesinin önemini vurgulayarak ECO'nun doğal afetler alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla söz konusu kuruluşların doğal afetler yönetimi konusundaki teknik ve danışmanlık hizmetlerinden azami ölçüde yararlanacak şekilde yakın işbirliği içinde olması tavsiyelerinde bulunmuşlardır. Bu tavsiye ve vurguların ardından 1 Kasım 2006 tarihinde İran'da düzenlenen ECO Birinci İçişleri Bakanları Toplantısı'nı ECO doğal afetler yönetimi alanında atılmış olumlu ve yapıcı bir adım olarak niteleyebiliriz. ECO Birinci İçişleri Bakanları Toplantısı'nda uyuşturucu, terörizm ve organize suçlarla ilgili konular ele alınırken, doğal afetler konusu ECO üyesi ülkelerin önünde duran bir sorun olarak nitelenmiş ve ECO ülkelerinin doğal afetler yönetimi kapsamında yürüteceği işbirliğinin, söz konusu afetlerin olumsuz ve yıkıcı izlerini azaltmak yönünde olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Yine bu toplantıda, doğal afetlerden zarar gören bölgelerin yeniden imarı için fon kurulmasına ilişkin bir öneri üye ülkeler tarafından dile getirilmiş; ancak bu fon bu güne kadar kurulamamış ve sadece bir öneri şeklinde kalmıştır. Bu arada, bölgesel bir doğal afetler müdürlüğünün İran'da kurulmasına ilişkin İran İslam Cumhuriyeti tarafından verilen önerinin üyelerce uygun bulunması üzerine üyeler tarafından İran'da 'Doğal Afetlerle Bölgesel Mücadele Merkezi' adı altında bir müessese kurulmuştur. Ancak söz konusu merkezin etkinlikleri ve yöneldiği alanlar, Tarım bölümünde de değinildiğimiz gibi, daha çok tarım sektöründe karşılaşılan sel, kuraklık gibi olayları kapsamaktadır. Bu yüzden ECO,

merkezin faaliyet alanını tümüyle afet olaylarını kapsayacak şekilde genişletmek için araştırma çalışmaları yürütmektedir.

ECO'nun bu alandaki girişimlerinden bir diğeri de UNOCHA¹²³ ve UNISDR¹²⁴ gibi ilgili uluslararası kuruluşlarla ilişki kurması ve UNISDR ile 9 Mayıs 2007'de bir mutabakat zaptı imzalamış olmasıdır. Bununla birlikte, UNOCHA'nın teknik yardımlarıyla 18-20 Kasım 2007 tarihlerinde "Yasal İnsancıl Yardım Sistemi" adı altında bir çalıştay düzenleyen ECO, 1-2 Haziran 2007 tarihlerinde de Türkiye'de "Okulların Depreme Karşı Güvenliğini Gözden Geçirmek" adı altında diğeri bir çalıştay da gerçekleştirmiştir.

Yukarıdaki etkinliklere ilave olarak, 8-10 Ekim 2007 tarihinde Pakistan'ın İslamabad kentinde düzenlenen "Doğal Afetler Risk Yönetimi Konferansı"nın da unutmamak gerekir. ECO üyesi ülkelerin yanı sıra UNISDR, UNDP ve UNICEF¹²⁵ gibi uluslararası kuruluşlardan temsilcilerin katılımlarıyla gerçekleşen bu toplantıda üyeler, ECO üyesi ülkelerde doğal afet yönetim sistemi, kuraklık ve sel olaylarına karşı hazırlıklı olmak ve okulların depreme karşı dayanıklılığı gibi konularda görüş alışverişinde bulunmuş ve bir sonraki konferansın 2008 yılında İran'da yapılmasını kararlaştırmışlardır.

Yukarıda anlattıklarımız, ECO'nun doğal afetler yönetimi alanındaki girişim ve faaliyetleriydi. Her ne kadar bu birim, faaliyetlerine geç başlamışsa da gerçekleştirdiği 2 çalıştay ve 1 konferans ve ayrıca mutabakat zaptı imzalaması ve doğal afetler yönetimi alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmesi, ECO'nun ve örgüte üye ülkelerin doğal afetler yönetimi konusuna ne denli önem verdiklerinin birer göstergesidirler.

4.1.1.4. Afganistan'ın Yeniden İmarı

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın bir üyesi olan Afganistan, ülkede uzun bir süre devam eden iç ve dış çatışmaların ardından nihayet şu an kısmi bir

¹²³ UNOCHA: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinatörlüğü Ofisi

¹²⁴ UNISTR: Birleşmiş Milletler Uluslararası Afetleri Azaltma Stratejisi

¹²⁵ UNICEF: Birleşmiş Milletler Uluslar arası Yardım Fonu

istikrara kavuşmuş durumdadır. ECO'nun en fakir üyesi sayılan Afganistan, ülke ve halk olarak layık olduğu yere gelebilmesi için diğer ülkelerin ve uluslararası kuruluşların mali, teknik ve danışmanlık hizmetleri alanındaki himayelerine ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda, Afganistan'ın yeniden onarımı ve bu ülkeye verilecek mali ve teknik yardımlar bazında Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nca bir dizi faaliyetler gerçekleştirilmiş veya gerçekleştirilmektedir.

Afganistan'ın yeniden onarımıyla ilgili konular, ECO Proje ve Ekonomik Araştırmalar İstatistik Direktörlüğü¹²⁶ tarafından takip edilmektedir. Afganistan'ın yeniden onarımına yönelik ECO Fonu'nun kurulmasını ve hayata geçirilen diğer birkaç projeyi, ECO'nun bu düzlemde gerçekleştirdiği faaliyetlerine örnek verebiliriz. Söz konusu fonun kurulması kapsamında, 21 Nisan 2004'te Afganistan'da toplanan ECO Mali Uzmanlar Grubu Toplantısında üyeler, Afganistan'ın yeniden onarımı için bankaların birinde özel bir hesap açılmasını kararlaştırmışlardır.

Afganistan'ın yeniden onarımı amacıyla üye ülkeler tarafından alınan karar 12 Eylül 2004'te yapılan 14. Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda onandıktan sonra Londra'da Habib Bankası'nda bir hesap açılmıştır. Pakistan ve Türkiye bu kararın hemen ardından anılan banka hesabına beşer milyon dolar yatırırken İran da 400 bin dolarlık fon aktarmıştır.

Öte yandan, Afganistan ve ECO arasında bu ülkenin yeniden onarımına ilişkin projede irtibat ve koordinasyonu sağlamak amacıyla Afganistan Devleti tarafından atanan koordinatör'e bir mektup gönderen

¹²⁶ Proje ve Ekonomik Araştırmalar İstatistik Direktörlüğü

1998 yılında ECO Sekreteryası bünyesinde kurulan bu birim, ECO ile ilgili ekonomik bilgi ve veri üniteleriyle, kütüphane, arşiv ve yayın merkezlerini ve bilişim hizmetlerini kapsamaktadır. Proje ve Ekonomik Araştırmalar İstatistik Direktörlüğü'nce izlenen ve hayata geçirilen ilk proje Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile ortaklaşa gerçekleştirilen ECO Eylem Planı'dır. UNDP'nin teknik ve mali katkılarıyla hayata geçirilen bu proje iki bölümden oluşmaktadır: ECO personeline yönelik özel çalıştaylar düzenlenmesi ve ECO Kütüphanesi'nin güçlendirilmesi yoluyla ECO Sekreteryası'nca uygun zeminler yaratılmasının öngörüldüğü projenin birinci bölümü, 1997 yılında başlayıp 2001'de sona ermiştir. Projenin; gümrükler, yatırım, ulaştırma ve yol yapımı, bankacılığa dayalı işbirlikleri ve ticaret alanında danışmanlık hizmetlerini öngören ikinci kısmı ise, 2002-2003 yıllarını kapsayan dönemlerde gerçekleşmiştir. Afganistan'ın yeniden onarımıyla ilgili konuları takip etmenin yanında ECO üyelerinin veri raporlarını her yıl kitap halinde basıp yayınlamak da söz konusu direktörlüğün diğer görevleri arasında yer almaktadır.

ECO, Afganistan'a küçük ve orta ölçekli projelerin hayata geçirilebilmesi ve dolayısıyla da bu iş için gerekli finansmanın kurulan fondan karşılanması amacıyla söz konusu projelerin listesini ECO'ya göndermesini istemiş; ancak şu ana kadar ECO'ya bu konuda herhangi bir cevap intikal etmemiştir.

Genel olarak belirtmek gerekirse, ECO'nun mali ve teknik destek vererek Afganistan'da hayata geçirmeyi planladığı üç proje söz konusudur. Bunlardan ikisi; "Dehmazang Milli Parkı" ile "Afganistan Hayvanat Bahçesi" projeleridir. Bu iki proje kapsamında, ECO ile Afganistan Yapı ve İnşaat Şirketi arasında projelerle ilgili araştırma çalışmalarının yürütülmesi amacıyla, 1.300.000 dolar değerinde bir anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmanın ardından ilgili şirket tarafından tamamlanan bu iki proje, 20 Ekim 2007'de Afganistan'da düzenlenen ECO Zirve Toplantısıyla eş zamanlı olarak gerçekleşen bir törenle hayata geçirilmiştir. Afganistan Devleti, bu projelerin hayata geçirilmesindeki üstün çaba ve katkılarından dolayı ECO'ya takdirlerini sunmak amacıyla ülkedeki milli parklardan birine ECO Parkı adını vermiştir.

ECO'nun Afganistan'ın onarımıyla ilgili üçüncü projesi ise bu ülkenin Nangarhar kentindeki Navar Köprüsü'nün restorasyonu ile ilgilidir. Söz konusu köprü'nün fizibilite çalışmalarının yapılabilmesi için ECO Mühendislik ve Danışmanlık Hizmetleri Şirketi¹²⁷ ile 13 Haziran 2004 tarihinde maliyeti 25.000 dolar değerinde bir anlaşma imzalanmıştır. Projenin araştırma çalışmaları söz konusu şirket tarafından tamamlanmıştır.

127 ECO'nin bölgesel kalkınma projelerinin hayata geçirilmesinde işbirliği ve yardımlaşma amacıyla kurulan bu şirket, özel sektöre bağlı bir anonim şirkettir. Şirketin hissedarları; İran'dan Şiraz Petrokimya Şirketi, Pakistan'dan Nespak Şirketi ve Türkiye'den Tütaş ve Tümaş şirketleridir. Şirketin faaliyet alanı inşaat sanayiinden petrokimya projelerine kadar geniş bir alana yayılmaktadır. Merkezi Pakistan'ın İslamabad kentinde bulunan bu şirketin başkanlığı her üç yılda bir, üç kurucu ülke arasında el değiştirmektedir.

4.2. ÜYE ÜLKELER ARASI İŞBİRLİĞİNİ KOLAYLAŞTIRAN VE ZORLAŞTIRAN ETMENLER

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), üye ülke halklarının bireysel ve toplumsal olarak yaşam düzeylerini yükseltmeyi kendisine hedef edinmiş çok yönlü ekonomik amaçları olan bölgedeki tek teşkilattir. Bölgesel ve uluslararası her teşkilatın ortaya koymuş oldukları hedeflere ulaşabilmeleri için üye ülkeler arasında uygun yaklaşma zeminlerinin olması gerekmektedir. Bu zemin çerçevesinde bu bölümde ECO üyesi ülkelerin arasındaki işbirliğini kolaylaştıran ve zorlaştıran etmenlerden üç başlık altında bahis edeceğiz. Bu başlıklar ise;

Sosyal etmenler,

Ekonomik etmenler,

Siyasi etmenlerdir

4.2.1. Sosyal Etmenler

4.2.1.1. Etnik Yapı

ECO üyesi ülkelerde etnik yapı açısından çok farklı unsurların olduğu bir gerçektir. Örneğin, Azeri nüfusun İran ile Azerbaycan arasında dağılmış olması İran – Azerbaycan ilişkilerinde sorunlar yaratabilmektedir.

Bir diğer konu da Türkiye'deki bölücü örgütün faaliyetlerinin geçmişte Türkiye ile İran ilişkilerini olumsuz yönden etkilemiş olmasıdır. Eski kültür ve medeniyet sahibi iki ülkenin politik ve ekonomik ilişkileri sürekli iyi olmuştur. Bu konu iki ülke arasında ciddi sorunlara yol açmamıştır. Bu iki ülke bu konuyu kendi aralarında karşılıklı işbirliği ve iyi niyet ile çözmüşlerdir. Aynı konu (Kürt meselesi) İran ile Irak arasında sorun yaratmıştır¹²⁸.

Kırgızistan ile Özbekistan arasında ise Uş şehri dolayısıyla bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Uş Kırgızistan şehirlerinden biri olup halkın çoğunluğunu Özbekler oluşturmaktadır. Kırgızlar ve güvenlik güçlerinin

¹²⁸ Saeid Pishrad, a.g.e., s:113.

zaman zaman burada yaşayan Özbek halkla çatışmalar yaşadığı gözlenmektedir. Aynı sorun Tacikistan ile Özbekistan arasında da yaşanmaktadır. Buhara ve Semerkant şehirlerinde yoğun olarak bulunan Tacik nüfus iki ülkenin bağımsızlığını kazanmasının ardından pek çok çatışmaya sahne olmuştur¹²⁹.

Afganistan ve Pakistan arasında da buna benzer bir sorun Pakistan'ın kuzey sınırı olan (Peştunistan) bölgesinde yaşanmaktadır. Etnik sorunlar sadece ECO'ya mahsus olmayıp dünyanın farklı noktalarında bu tür sorunlara rastlanmaktadır. Burada önemli olan şudur ki; ülkeler etnik durumdan dolayı çatışma ortamına girmemeli, kültürel, siyasi ve ekonomik işbirliklerine öncelik vermelidirler. Ülkeler arasında etnik sorunlara dayalı çatışmaların olmamasının bölgedeki işbirliklerine olumlu etkisi olacaktır. ECO'nu kurucusu olan Türkiye, İran ve Pakistan geçtiğimiz yıllarda ciddi etnik sorunlarla karşı karşıya gelmemişlerdir.

4.2.1.2. Dil ve Alfabe

ECO üyesi ülkeleri dil ve alfabeleri açısından iki gruba ayırabiliriz.

Birinci Grup: Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'ın oluşturduğu ülkelerdir ki dilleri Türk dilleri ve kullandıkları alfabe Latin alfabesidir.

İkinci Grup: İran, Tacikistan ve Afganistan'ın oluşturduğu dilleri Farsça kökenli diller ve kullandıkları alfabe Arapça olan ülkelerdir. (Tacikistan hariç)

Pakistan bu iki grubun hiçbirisinde yer almamaktadır. 15 milyonluk Peştunlar dillerinin ve kültürlerinin Farsça'ya yakınlığı sebebiyle İran'a yakınlık duymaktadırlar ve bu durum onların ikinci gruba dahil olmalarına neden olmaktadır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki ECO üyesi ülkeler arasında dil ve alfabe açısından oldukça fazla yakınlık vardır. Bu da üye ülkeler arasında ilişkilerinin artmasını ve işbirliğini kolaylaştırabilir.

¹²⁹ Raca Menon, "SSCB'nin Dağılımından Sonra Orta Asya'nın Güvenliği", çev. Manochehr Shojaei, *Siyasal ve Ekonomik Haberler Dergisi*, Tahran, 1997 Sayı: 115- 116 (Nisan-Mayıs).

4.2.1.3. Din ve Mezhep

ECO üyesi bütün ülkelerin hepsi Müslüman olup İslam dünyasının birer parçasıdır. Bu ülkelerde yaşayan halkın %95'i Müslümanlardan oluşmuştur. Ülkelerin her birinde çok küçük oranda azınlık nüfus mevcuttur. Hıristiyan, Yahudi, Budist ve Zerdüster bu azınlık nüfusu oluşturmaktadırlar.

ECO'nun kurucusu olan Türkiye, İran ve Pakistan, yeni üye kabulünde ortak İslam kültürünün işbirliği temeli özelliğine vurgu yapmışlar ve bunu aralarında ortak pazar kurulmasının başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Bu dini yakınlık ve birlik ECO'nun bölgesel işbirliğinde sosyal yakınlığın da çok önemli bir unsuru olarak nitelendirilmektedir¹³⁰.

ECO üyesi ülkelerin Müslüman olmalarının yanında mezhep benzerlikleri de vardır. Bölge nüfusunun yaklaşık %75'i Sünni olup, nüfusun %25'i ise on iki imam Şiiliğine mensupturlar. Şiilerin çoğunluğu İran ve Azerbaycan'da ve bir kısmı da Afganistan ve Pakistan'da yaşamaktadır¹³¹.

4.2.1.4. .Kültür

ECO üyesi ülkeler arasındaki kültürel yakınlık oldukça belirgindir. Bu ülkelerin kültürleri içinde İslam kültürünün ortak özellikleri önemli bir yer tutmaktadır, ibadet, düşün cenaze vb. buna örnektir.. Şiir, edebiyat, sinema, tiyatro, giyim, yemek ve toplumsal gelenek ve görenekler gibi kültürel diğer unsurlar da çok büyük oranda ortaklık taşımaktadır. Bu benzerliklere rağmen bölge insanların diğer ülke kültürleriyle çok fazla tanışık olmamaları beraberinde bazı sorunları da getirmektedir.

Bir milletin başka bir millet hakkında zihninde oluşan tasvir, bölgede hedef birliği oluşmasının en büyük kültürel sonucudur. Mesela Mevlana'nın Türkiye, İran ya da Afganistan'a ait olup olmadığı önemli değildir. Önemli olan Mevlana'nın her üç ülkede de saygı ile anılmasıdır. Bundan dolayı bu

¹³⁰ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda Uzaklaşma ve Entegrasyon Sürecinin İncelenmesi”, **Hembestegi Gazetesi**, Tahran, 2004, Sayı: 15, s:8-9.

¹³¹ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye Ülkelerin Kimliği”, **Ulaştırma Sanayi Dergisi**, Tahran,1995, Sayı: 144, s:22

önemli bir kültürel birlikteliktir¹³². Kültürel meseleler, insanları ve milletleri yakınlaştıran çok önemli etkenlerdir ki pek çok siyasi–iktisadi sorunun çözümüne yardımcı olmaktadır. ECO üyesi ülkeler birbirlerine yakın olan kültürlerle sahip olmaları sebebiyle bunu siyasi ve iktisadi istikrara ulaşmak için kullanabilirler.

4.2.1.5.Tarih ve Ortak Kültür Mirası

ECO üyesi ülkelerin tarihine baktığımız zaman üye ülkeler arasında Avrupa'daki gibi uzun yıllar süren kanlı savaşların olmadığını veya daha az olduğunu ve üye ülkeler arasında kin ve nefrete dönüşmediğini görürüz¹³³.

ECO ülkeleri arasında, özellikle Türkiye ve Türk cumhuriyetleri arasındaki yakın tarihi, coğrafi, dini ve kültürel özelliklerin varlığı bu ülkelerin ECO altında birleşmelerinde etkili olmuştur.¹³⁴ Özet olarak ECO üyesi olan ülkeler etnik köken, dil, alfabe, din, mezhep, kültür, tarih ve ortak kültür mirası açısından çok fazla benzerliğe sahiptirler. Böyle geniş bir bölgede bugünkü durumdan daha fazlasını beklemek de imkânsızdır. Bu benzerlikler ECO üyesi ülkeler arasında toplumsal yakınlığın artmasına ve sonuç olarak ECO üyesi ülkeler arasındaki işbirliğinin sağlanmasına sebep olmaktadır.

4.2.2. Ekonomik Etmenler

Bu başlık altında işbirliğini kolaylaştırabilen ekonomik etkenleri inceleyeceğiz. Bu etkenlerin ECO ülkelerinde bulunmakta mıdır? Bu soruya yeterli cevap verebilmek için bu etkenleri teker teker incelemeliyiz.

4.2.2.1. İktisadi Sistemlerin Benzerliği

Hedef birliğinin oluşması için Avrupa Birliği'nde olduğu gibi iktisadi sistemlerin benzerliğinin olması gerekmektedir¹³⁵. ECO ülkeleri arasında şu an için böyle bir benzerlik gözlemlenmemektedir. Örnek olarak; Türkiye ve Pakistan ve kapitalist ekonomik sisteme sahiptirler. Bağımsızlığını yeni

¹³² Saeid Pishrad, *a.g.e.*, s:115-116.

¹³³ Saeid Pishrad, *a.g.e.*, s:123

¹³⁴ Zübeyde Eroğlu “Gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon : ECO örneği” /İnönü Üniv Yüksek Lisans Tazi, Malatya, 2006

¹³⁵ Ali, Yaveri; “ Birbirinin Selamını Almayan Komşular”, *Ekonomi Dergisi*, 2004, Sayı: 3061, s:6.

kazanmış ve merkezi planlamaya dayalı bir sisteme sahip olan ülkeler ise yavaş yavaş merkezi planlamacı sistemden serbest piyasaya geçiş aşamasında ve bir değişim halindedirler. Afganistan'da ise bir ekonomik sistemden daha çok bir iktisadi kaostan bahsedilebilir. ECO'nun kurucusu olan üç ülke ile diğer üye ülkelerin ekonomik sistemlerinin aralarında çok önemli farklılıklar vardır¹³⁶. ECO ülkelerinin ekonomik sistemlerinin herhangi bir benzerliğe sahip olmamasından dolayı, bu etken üye ülkeler arasında ekonomik yakınlığa yardımcı olmamakta ve bu da işbirliğini zorlaştırıcı bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Aslında ECO üyesi ülkelerin ekonomik yapılarının birbirlerine benzer hale gelebilmesi için uzun zamana ihtiyaç vardır.

4.2.2.2..Ülkelerin Tamamlayıcı Bir Ekonomik Sisteme Sahip Olması

Gümrük birliği konusunda da belirttiğimiz gibi ülkeler arasında gümrük birliği şeklinde bir ekonomik sistem olması halinde birliğe üye ülkeler daha düşük maliyetli ürünler üretecek ve bu ülkeler arasında rekabet ortamı oluşacaktır. Aynı gelişme düzeyinde bulunan ve çok sayıda farklı sanayi ürününü üreten ülkeler arasında gümrük birliğinin kurulması, ölçek ekonomilerinin doğmasına, rekabet sonucunda fiyatların düşmesine ve tüketici refahının artmasına yol açabilmekte ve endüstri içi ticareti de uyarmaktadır. Bu husus gümrük birliği teorisinin de öngördüğü bir sonuçtur.

Tamamlayıcı ekonomi rakip ekonominin karşısında yer almaktadır. ECO üyesi ülkelerin önemli bir bölümü aynı malların üreticisi ve ihracatçısıdır. ECO ülkeleri çoğunlukla gelişmemiş ülkeler olmakla birlikte, ekonomilerinin bir ürüne veya hammadde ihracatına dayanması bunları tamamlayıcı ekonomiler olmak yerine rekabet ekonomileri konumuna getirmiştir¹³⁷.

Örneğin, İran, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan, petrol ve doğalgaz ihraç eden ülkeler arasında olup rekabet halindedirler. Petrol ve

¹³⁶ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nda Uzaklaşma ve Entegrasyon Sürecinin İncelenmesi”, a.g.e., s:11

¹³⁷ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na Üye Ülkelerin Kimliği”, a.g.e., s:23

gaz ithal eden Türkiye ve Pakistan'ın ihtiyacı olan miktar, bütün ECO üyelerinin doğal gaz ve petrolerini alacak miktarda değildir.

Başka alanlarda da ECO üyesi ülkelerin rekabet halinde olduklarını görüyoruz. Tekstil alanında Türkiye ve Pakistan birbirlerinin rakibidirler. Ayrıca Kırgızistan da giyim ürünleri ihraç eden ülkeler arasındadır. Kilim ve halıcılık alanında da İran, Pakistan ve Afganistan dünya piyasasında birbirleriyle rakip durumundadırlar.

Dikkat çeken husus şudur ki bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin ekonomileri Sovyetler zamanında belirli bir program çerçevesinde idare edilmekteydi ve ekonomiler birbirlerinin tamamlayıcısı konumundaydılar. Örneğin; Özbekistan'da pamuk üretilmekte ve Türkmenistan'da tekstil fabrikaları bulunmaktaydı, Güney Kazakistan elektrik ihtiyacını Kırgızistan'dan sağlıyordu ve Türkmenistan da doğalgazının bir kısmını Azerbaycan'a gönderiyordu. Bir anlamda farklı Sovyet cumhuriyetleri arasında bir ürünün üretiminin farklı aşamaları gerçekleştirilmekteydi.

Sovyetlerin yıkılmasının ve bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından bu ülkeler birbirlerine bağımlı durumdan kurtulmak için çaba sarfettiler. Yeni bağımsızlığını kazanmış olan bu ülkelerin ECO'ya veya başka kuruluşlara çok hızlı bir şekilde üye olmak istemeleri bu bağımlılıktan kurtulma isteklerindedir.

Rekabet alanlarını bir kenara bırakacak olursak bu üye ülkeler, bazı noktalarda birbirlerinin tamamlayıcı konumdadırlar. Haberleşme ve taşımacılığı buna örnek gösterebiliriz. ECO üyesi ülkeler taşımacılık ve ulaşım yolları ile birbirine bağlanmıştır. ECO'ya yeni üye olan yedi ülkenin hiçbirinin açık denizle irtibatı yoktur ve pek çoğunun bir diğer ülkeye gelmek için komşu ülkeye ihtiyacı vardır¹³⁸.

ECO'nun kurucusu olan üç ülke en büyük karayollarına sahiptirler ve diğer ülkeler bunlardan yararlanabilmelidirler. ECO üyesi ülkeler, Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşabilir veya Türkmenistan – İran karayolu ile Basra

¹³⁸ Saeid Pishrad, a.g.e, s: 83.

Körfezine bağlanabilirler. Ulaşım, taşımacılık ve iletişim ağlarının yaygınlaşması, birlik olma ve ortak hedefler doğrultusunda çok olumlu etkiye sahiptir. Bu konuda değinilen noktalar dikkate alınarak şu sonuca varabiliriz; ECO üyesi ülkelerin ekonomik yapıları birbirlerini tamamlayıcı bir sisteme sahip değildir. Bu da üye ülkeler arasında yakınlığın sağlanmasına manidir.

4.2.2.3. Ülkelerin Dış Ticaretleri

Devletler bölge içi dış ticarete yöneldikleri zamanlarda bölgedeki devletlerin hedef birlikleri takviye oluşturmaktadır. Bu yöneliş bölge dışına kaydığı zaman devletlerin birbirlerinden uzaklaştığı gözlemlenmektedir¹³⁹.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı da bölgesel ticaretin geliştirilmesi amacıyla 2003 yılında (ECOTA) ECO Ticaret sözleşmesini üye ülkelerin imzalarıyla yayınlamıştır.

İstatistikler gösteriyor ki ECO'nun 2005 yılında gerçekleştirdiği 198,897 milyon dolarlık ihracatın 14,219 milyon doları üye ülkelerle gerçekleştirilmiştir. 222,342 milyon dolarlık ithalatın 12,852 milyon dolarlık kısmı ECO üyesi ülkeler arasında gerçekleşmiştir. Yani üye ülkelerin 2005 yılında toplam ihracatının sadece % 7,1'i ECO ülkeleri arasında ve toplam ithalatın % 5,8'i üye ülkeler arasında gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle ECO ülkeleri 2005 yılında ihracatın % 93'ünü üye olmayan ülkelerle ve yine ithalatın % 94'ünü ECO dışındaki üyelerle gerçekleştirmişlerdir. Ekonomik İşbirliği Teşkilatının bölge içi ticarete düşük seviyelerde kalmasının nedeni nedir? Neden ECO'ya üye ülkelerin çoğunlukla dış ticaret yönü bölge dışına çevrilmiştir? Gerçek şu ki Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na üye olan ülkelerin çoğunun gelişme halinde, tek ürünlü ve sanayileşmeye başlamış ülkeler olması nedeniyle ithal ürünlerinin çoğunu, dışardan temin edilen sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Diğer yandan üye ülkelerin tek veya birkaç ürün ve hammaddeye sahip olmaları ve hammaddelerin kullanımındaki teknolojiye sahip olmadıkları için ürünlerini de sanayileşmiş ülkelere vermektedirler. Üye ülkelerin en önemli ithalat ürünlerinin, sanayi makineleri yedek parçaları, fabrika teçhizatları,

¹³⁹ Saeid Pishrada.g.e., s:87.

doğalgaz ve petrol çıkarma mekanizmaları, ilaç ve tıbbi malzemeler gibi endüstri ürünleri olduğunu görürüz. Bu sebepten ötürü ECO ülkelerinin ithalatı daha çok bölge dışındaki ülkelerden gerçekleşmektedir. ECO ülkelerinin en önemli ihraç ürünleri ise, petrol ve doğalgaz, tekstil, kimyasal maddeler, petro kimya ürünleri, metal, halı ve kilimlerden oluşmakta olup yine büyük çoğunluk bölge dışı ve sanayi ülkeleriyle gerçekleştirilmektedir.

4.2.3. Siyasi Etmenler

Siyasi birliktelikten kasıt şudur; bir bölgedeki siyasi sistemler ne kadar benzer ve birbirlerinin tamamlayıcısı olursa, siyasi rejimler ne kadar birbirleriyle uyumlu olursa bölgedeki birliğin artmasına o denli katkı sağlanmış olur. Eğer siyasi rejimler birbirinin tersi ve zıddı olacak olursa bu durum ekonomi alanında da işbirliğinin zorlaşmasına neden olacaktır. Konuya bu açıdan bakarsak ECO bölgesinin durumuyla ilgili şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

ECO üyesi 10 ülkenin siyasi sistemleri birbirlerinden farklıdır. Afganistan'ın Karzai'nin cumhurbaşkanlığını yürüttüğü rejimin dışında bir de onu yıkmaya çalışan Taliban yönetimi vardır. Pakistan İslam Cumhuriyeti, İslam'a yönelik bir yönetim benimsemiştir. İran'da yaklaşık 25 yıl önce krallığın yıkılmasının ardından İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. İran Vilayeti Fakih sistemiyle tamamen istisnai bir yere sahiptir. Türkiye askeri müdahalelerle kesintiye uğrasa da yarım asırdır işleyen bir demokrasiye sahiptir. Demokratik kurumların yerleşmesinin ardından yavaş yavaş demokratik bir sürece girilmiştir. Türkiye bu durumyla ECO ülkeleri arasında en demokratik yapıya sahip ülke konumundadır. Sovyetler sonrası bağımsızlığını kazanan ülkeler Sovyet döneminde 70 sene boyunca serbest seçimin olmadığı siyasi sistemle yönetilmişlerdi. Sovyetlerin yıkılmasının ardından bu ülkeler laik Cumhuriyet sistemini benimsediler. ECO ülkeleri arasında siyasi sistem ihtilaflarının yanı sıra bu ülkeler farklı dünya görüşlerine de sahiptir. Misal olarak İslami ideolojiye dayanan İran İslam Cumhuriyeti'nde kadınların kamusal alanlarında tesettürü mecburidir. Özbekistan'da ise yeni kabul edilen bir kanun ile kadınların kamusal

alanlarda tesettür ile bulunmaları yasaklanmış ve buna uymayanların hapis cezasına çarptırılacakları ilan edilmiştir. İran'da uydu antenlerine çok sert tedbirler alınmaktadır. Aynı şekilde Taliban'ın hâkimiyetindeki Afganistan'da televizyon sahibi olmak suç sayılmaktadır. Ancak Türkiye'de uydu aracılığıyla Orta Asya için haftada yüzlerce saatlik yayın yapılmaktadır. ECO ülkelerinin her birinin siyasi sistem ve düşünceleri farklı olduğu için politik yönelimlerinde de ayrılıklar ortaya çıkmaktadır¹⁴⁰

ECO'ya üyelik bu farklı bakış açılarından vücuda gelmiştir. Örneğin İran, ECO'nun siyasi olarak da faaliyet göstermesini istemekte, buna karşılık Türkiye, Pakistan ve Orta Asya cumhuriyetleri buna karşı çıkmaktadırlar¹⁴¹.

Bu konuda Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov 1996 yılında Aşkabat'ta yapılan cumhurbaşkanları toplantısında bir konuşma yapmıştır:

Belirtmek istediğim şu noktayı daha önce farklı yerlerde yine dile getirmiştım. ECO'nun siyasi faaliyetlere katılması kabul edilemez. Bu durum ECO'nun siyasi bir birliğe dönüşmesine sebep olmaktadır. Bize göre bu teşkilat adından anlaşılacağı gibi ekonomik sorunlara çözüm yolu bulmak amacıyla kurulmuştur. Bu kurum siyasi ve politik bildiriler yayınlamak için bir tribüne dönüşmemelidir. Ben kesin bir şekilde belirtmeliyim ki, ECO'yu siyasileştirme gayretleri devam ederse Özbekistan teşkilattan ayrılacaktır.

ECO ülkelerine hakim olan siyasi sistemler ve diğer tarafın bakış açısı farklılığından dolayı ECO ülkeleri arasında siyasi birliği, ekonomik yakınlaşma bütünleşme sebebi olarak ortaya koyamayız.

ECO ülkelerinin aralarında ilişkileri kolaylaştıran etmenlerden bahsederken zorlaştıran etmenlere de değinmiştik. Burada ECO ülkelerinin

¹⁴⁰. Saeid Pishrad, **a.g.e.**, s: 89-90.

¹⁴¹ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, **a.g.e.**, s:36

aralarında işbirliğini zorlaştıran sebepleri genel olarak iki ana başlık altında inceleyebiliriz. Birincisi iç ve ikincisi dış sebeplerdir.

4.2.3.1. İç Sebepler

- **Bazı ECO üyesi ülkelerde yaşanan iç savaş:** Örneğin, Afganistan ve Tacikistan'da yaşanan iç savaşlar veya Karabağ'da Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan sınır krizi

- **Üye ülkelerin siyasi sistemlerinin farklılıkları**

ECO üyesi 10 ülkenin siyasi sistemleri birbirlerinden farklıdır. Örneğin Pakistan, İslam'a yönelik bir sistemi benimsemiştir. İran Vilayeti Fakih sistemiyle tamamen istisnai bir yere sahiptir. Türkiye, laik Cumhuriyet sistemini benimsemiştir ve Sovyetler sonrası bağımsızlığını kazanan ülkeler Sovyet döneminde 70 sene boyunca serbest seçimin olmadığı siyasi sistemle yönetilmiştir. Halen de geçmiş siyasi sistemin bazı özelliklerini taşımaktadırlar.¹⁴²

4.2.3.2. Dış Sebepler

Bu başlık altında ECO üyeleri arasındaki ayrılıklarda büyük güçlerin rollerini inceleyeceğiz.

4.2.3.2.1. Rusya'nın Etkisi

Rusya bölgede çok etkili bir ülkedir. ECO'ya yeni üye olan altı ülkenin hepsi Sovyetler sonrası bağımsızlığını kazanmış ülkelerdir. Bu ülkelerin ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel açıdan Moskova ile çok sıkı ilişkileri vardır. Şu anda bile Rusya ekonomik, siyasi ve kültürel olarak bölgede belirleyici etkiye sahiptir. Bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasının üstünden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen Rusya hala bu ülkelerin en büyük ticari ortağı durumundadır.

¹⁴² “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda Uzaklaşma ve Entegrasyon Sürecinin İncelenmesi”, a.g.e., s:13

Bu altı ülke, Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya'dan bağımsızlığını elde edebilmek için iktisadi, siyasi ve askeri yönlerde bağımsız hareket etmeye çalışmıştır. Ancak Rusya sahip olduğu bu nüfuzu sürdürebilmek için yeni yöntemler uygulamaktadır. Bu yöntemlerden bazıları şu şekildedir;

Bu cumhuriyetlerde yaşayan Rus azınlıkları desteklemek,

Bu ülkelerle yapılan ticari muamelelerde sübvansiyon vermek,

Etnik çatışmalarda (Karabağ) ve siyasi çatışmalarda (Afganistan) askeri müdahalelerde bulunmak.

Eski Sovyet toprakları olan bölgeye yabancı devletlerin müdahale etme tehlikesine karşı uyarı verilmesi, bazı uzmanlara göre Rusya'nın Ekonomik İşbirliği Teşkilatına fazla sıcak bakmamasına neden olmaktadır. Kendisini bölgenin asıl gücü olarak görmesi sebebi ile bölge ülkelerinin Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde bir kurum etrafında birleşmesini istemektedir.

Orta Asya ülkelerinin doğalgaz ve petrol ihracı için gerekli ulaşım hatlarını kontrol altında tutmak bu ülkenin önemli bir amacıdır.¹⁴³

Rusya, Hazar bölgesi petrol ve doğal gaz boru hatlarının kendi ülkesinden geçmesini istemektedir. Bu durum, bu altı bağımsız ülkeyi ve doğal gaz ve petrol alıcısı olan ülkeleri Rusya'ya bağımlı hale getirecektir. Bu konuda, Rusya, ABD ile çok sıkı rekabet içerisindedir. ABD, İran ve Rusya'nın rolleri olmayan bir boru hattı istemektedir¹⁴⁴.

Rusya, ECO ülkeleri arasında nüfuzuyla engelleyici bir rol oynamaktadır. Rusya, ECO içerisinde bir ikilik ortaya çıkarabilmek için bu altı bağımsız devletin ECO'ya üyeliğinin ardından bir SLOV birliğini kurmuş ve bu altı ülkeyi bu birliğe üye olmaları konusunda teşvik etmiştir¹⁴⁵.

¹⁴³ “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda Uzaklaşma ve Entegrasyon Sürecinin İncelenmesi”, **a.g.e.**, s:17

¹⁴⁴ Saeid Pishrad, **a.g.e.**, s:94.

¹⁴⁵ Ali, Yaveri; **a.g.e.**, s:8.

4.2.3.2.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Etkisi

İslam ülkelerinin, hassas ve stratejik bir bölgede bir teşkilat altında bir araya gelmeleri, büyük güçlerin endişelenmelerine sebep olmuştur. Bu büyük güçlerin en önemlisi kuşkusuz ABD'dir.

Amerika, eskiden beri ECO'nun kurucusu olan üç ülke ile (Türkiye, İran, Pakistan) ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda ilişki içindeydi. İran'da 1979 İslam Devrimi sonrası iki devlet, yani ABD ve İran arasındaki ilişkilerde köklü olumsuz değişimler meydana gelmiştir. Ancak Türkiye ve Pakistan Amerika'yla olan ilişkilerini sürdürmektedirler. Amerika gibi büyük güçlerin gözünde, bölgenin önemi, büyük doğalgaz ve petrol gelirlerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kaynaklar Amerikan şirketlerinin bölgeye yerleşmesine neden olmuştur. Bu konu, Amerikan siyasetçi ve devlet adamlarının Orta Asya ve Hazar çevresine dikkatlerini çekmiştir. Bölgedeki petrol, doğalgaz ve diğer hammaddelerin çıkarılması Amerikan yardım ve kredileriyle gerçekleşmektedir. Amerika sermayesinin bölgeye giriş ve çıkışıyla, Amerika ile Orta Asya ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkiler ve Amerika'nın bölgeye yönelik siyasi etkisi artmaktadır¹⁴⁶.

ABD'nin bölgede (Kafkaslar ve Orta Asya) bulunması bu bölgedeki devletlerin faaliyetlerinin kontrol altına tutulmasına sebep olmuştur¹⁴⁷.

ABD'nin Orta Asya'daki menfaatleri, ekonomik ve stratejik olmak üzere iki boyutludur. Ekonomik açıdan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın enerji kaynaklarındaki yatırımları ABD için çok önemlidir. Jeostratejik olarak ise ABD müstakim veya gayri müstakim çatışan bölgedeki değişimleri kontrol altında tutmak istemektedir¹⁴⁸.

ABD'nin bölgeye ilgisini çeken başka bir faktör de ECO tarafından ABD'ye karşı bir İslam Bloğu oluşturulması korkusudur. Yeni bağımsızlığını kazanmış bu ülkelerde İslamcı ve Batı karşıtı sistemlerin oluşmasını istememektedir.

¹⁴⁶ Saeid Pishrad, **a.g.e.**, s: 96-97.

¹⁴⁷ Ali, Yaveri; **a.g.e.**, s:7.

¹⁴⁸ "Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nda Uzaklaşma ve Entegrasyon Sürecinin İncelenmesi", **a.g.e.**, s:20

İslam dünyasının en büyük ekonomik yapısı olarak ECO'nun kalkınması Amerika'nın dünya siyasetinde izlediği politikayla çatışmaktadır. Zira küçük Müslüman devletler bir kurum etrafında birleştikleri zaman, ABD ve büyük güçlere nispetle daha bağımsız davranabileceklerdir¹⁴⁹. ABD, bölgede İran'ın nüfuz ve etkisini sınırlamaya ve İran'ın bölgede rol alabileceği her türlü faaliyetleri engellemeye çalışmaktadır. Bunun en iyi örneğini Azerbaycan'ın petrol konsorsiyumunda İran'ın saf dışı edilmesinde görebiliriz. Azerbaycan ABD'nin baskıları sonucu İran ile olan petrol işbirliklerini sonlandırmıştır. İran'ın Azerbaycan'ın petrol konsorsiyumunda olan % 5'lik payı Amerikan şirketi olan Escon'a verilmiştir. Bu olay ECO üyeleri arasındaki uzaklaşmada ABD'nin rolünü açıkça göstermektedir. Aynı zamanda Azerbaycan'ın ulusal politikalarını uygulamadaki zaafı ve bu ülkenin dış güçlerin etkisine açık yapı ortaya koyması açısından önemli bir olaydır¹⁵⁰.

ABD'nin ECO bölgesine ve Orta Asya'ya yönelmesinin bir başka sebebi de Rusya'nın bölgedeki faaliyetlerini kontrol altına almak istemesidir. Bu politikanın hedefi Rusya'nın bölgede tekrar güçlenmesini engellemeye çalışmaktır¹⁵¹. ECO'nun kalkınması ve üye ülkeler arası bölgesel yakınlaşma ABD için istenilen bir olay değildir¹⁵².

¹⁴⁹ Reza Pakdamen, “**Ekonomik İşbirliği Teşkilatı**”, Tahran, Ticari Araştırmalar Merkezi Yayınevi, 1996, s: 72-73.

¹⁵⁰ Elaheh Kolaei, **a.g.e.**, s: 230.

¹⁵¹ Saeid Pishrad, **a.g.e.**, s: 102

¹⁵² Elaheh Kolaei, **a.g.e.**, s: 230.

Sonuç ve Öneriler:

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren dünyada hızla gelişmeye başlayan küreselleşme hareketleri, tüm dünya ülkelerini dünya ile bütünleşme süreçlerini hızlandırmak amacıyla çeşitli şekillerde entegrasyon kurma yoluna itmiştir. Sanayileşmiş ülkeler dış ticaretlerini ve ekonomilerini canlandırmak ve tüketici refahını artırmak, gelişmekte olan ülkeler ise dünya ticaretinde yoğun rekabetten korunmak ve dünya ile bütünleşme sürecini yeni dünya düzenine uyum sağlayacak biçimde hızlandırmak amacıyla ekonomik entegrasyon hareketleri içinde yer almışlardır.

İki veya daha fazla ülkenin, aralarında ticareti kısıtlayan veya engelleyen tarife ve kotaları kaldırmak suretiyle ticaretin serbestleşmesine yönelik izledikleri politikalar şeklinde kendini gösteren ve çeşitli aşamalardan oluşan ekonomik birleşmeler, üye ülkelerde geniş bir pazarla birlikte kaynakların daha etkin kullanımını ve toplumsal refahla birlikte iktisadi kalkınmayı sağlaması gibi etkileriyle, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında çeşitli şekillerde gerçekleştirilen ekonomik entegrasyonların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünyada gittikçe yaygınlaşan küreselleşme hareketlerinin yanı sıra, daha çok coğrafi, kültürel, tarihsel yakınlığı olan ülkeler arasında gerçekleşen bölgesel bütünleşmeler, küreselleşme süreciyle bazen çelişerek, bazen onu tamamlayarak ve güçlendirerek sürüp devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik potansiyellerini geliştirmek ve diğer ülkelere karşı üstünlük sağlamak amacıyla bölgesel bütünleşme yoluna gitmişlerdir. Genellikle belli bir coğrafyayı paylaşan ve dil, din, kültür yakınlığı olan ülkeler arasında gerçekleşen bölgesel entegrasyonlardan biri de Yakındoğu'nun gelişmekte olan ülkeleri arasında kurulmuş olan Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO)'dür.

23 Mart 1964 tarihinde Cenevre'de gerçekleşen ve 1960 yılını izleyen ilk on yıllık dönemi, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma dönemi olarak dünyaya duyuran Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı'nın (UNCTAD) ardından, ötelerden beri tarihi ve kültürel bağlara sahip üç ülke,

Türkiye, İran ve Pakistan aynı yıl (1964) Ankara’da bir araya geldikleri bir toplantıda “Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü”nü (RCD¹⁵³) kurdu. Ne var ki, varlığını devam ettirdiği süre içinde RCD, örgütün öngördüğü hedeflere ulaşmada gerekli başarıyı gösteremedi. Çünkü RCD iki tür sorunla karşı karşıyaydı:

Birincisi; Örgüt üyelerinin ekonomik-siyasal yapısıyla ilgili sorunlar: sanayileşmemiş, üretim temeli, yer altı kaynakları ve hammaddelere dayalı, ihracat potansiyelleri çok az sayıda ürünle sınırlı üyeler arasında bölgesel işbirliği yaklaşımının güçlü olmaması, yerli üretimin yoğun biçimde desteklenmesi ve bölgesel ekonomik başarıya olan güvensizlik, bu işbirliğinin başarı sergileyemeyişinde en çok etkisi olan faktörlerdir.

İkincisi; RCD’nin önündeki sorunlar: Dış baskılar, bu baskılardan kuvvetli şekilde etkileniş ve üç ülkenin büyük güçler karşısındaki tutumları farklı olmuştur. Bu durum, ekonomik işbirliğini büyük güçlerin müdahalesi olmaksızın imkansız hale getirmiştir.

Dile getirdiğimiz bu sorunlar, RCD’nin başarısızlığına yol açan etkenlerden bazılarıdır. Ancak RCD’nin başarısızlığının altında yatan en önemli neden İran’da İslam Devrimi’nin gerçekleşmesi ve İran-İrak arasında sekiz yıl süren savaştır. İran’ın bu dönemde RCD’ye etkin bir şekilde katılım sağlayamamış olması, üçlü bir kuruluş konumunda olan örgütün ikili bir örgüt konumuna dönüşmesine yol açmıştır. İran’da İslam Devrimi’nin zafere ulaşması ve beraberinde getirdiği şekillenmenin ardından, örgütün diğer iki üyesi, yani Türkiye ve Pakistan’ın çabaları ve bölgesel kalkınma ve işbirliğinin zaruri oluşunu, kendi dış politikasının ilkesel amaçlarından sayan İran İslam Cumhuriyeti’nin onayı ile, üç ülke, RCD çerçevesindeki işbirliğine son vermiş ve RCD deneyiminin bir sonucu olarak 1985 yılında “Ekonomik İşbirliği Teşkilatı” adı altında yeni bir örgüt kurmuştur.

ECO, kurulduğu 1985 yılından itibaren, eski Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılmasıyla Orta Asya bölgesinin siyasal-ekonomik durumunun köklü

¹⁵³ RCD: Regional Cooperation for Development

değişmelere maruz kaldığı zamana dek, içinde özel bir gelişme yaşamadı. Bağımsızlığına yeni kavuşan ülkeler, bir yandan kendi siyasi konumlarını güçlendirmek ve bağımsız bir ülke unvanıyla resmiyet kazanmak, bir yandan da ekonomik-siyasal ve kültürel yapılarını düzeltmek amacıyla uluslararası yardım ve mali kaynakları ülkelerine çekebilmek için bölgesel ve uluslararası kuruluşlara üyeliği, kendi hedefleri ve isteklerine ulaşmada uygun bir vesile olarak görüyordu. Keza, üç güçlü ülke olan Türkiye, İran ve Pakistan tarafından kurulan ve bölgenin tek ekonomik işbirliği örgütü olma konumundaki Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı (ECO) kendi hedeflerini gerçekleştirmek için uygun bir mekan olarak gören bu ülkeler ECO'ya üye olmak için talepte bulundular. Söz konusu ülkelerin üyelik talebinin ardından, 1992 yılında Ankara'da gerçekleşen II. Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın, 1992 yılında Tahran'da düzenlenen Bakanlar Konseyi I. Olağanüstü Toplantısı'nda Tacikistan ve Kırgızistan'ın ve yine 1992 yılında İslamabad'taki II. Olağanüstü Toplantısı'nda Kazakistan ve Afganistan'ın üyelikleri kabul edildi. Böylece üçlü bir pakt konumunda olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı on üyeli bölgesel bir örgüte dönüşmüş oldu. Bu durum ECO tarihinde büyük bir gelişme sayılmaktadır. Nitekim, bu büyük değişim nedeniyle 1995 yılında Pakistan'da yapılan III. ECO Zirvesi'nde Pakistan'ın önerisiyle her yıl Kasım ayının 28. gününün "ECO Günü" olarak anılması gündeme getirilmiş ve öneri üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Bu günde (28 Kasım günü) örgüte üye tüm ülkeler Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı ve teşkilatın faaliyet ve kazanımlarını bölge uluslarına anlatmakla görevlidirler.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, tıpkı parçalardan oluşan bir sistemde olduğu gibi, görevlerini yerine getirmede ve üye ülkelerin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmalarını sağlamak olan temel hedefine ulaşmada, örgütün iç ve dış kararlarında görüş birliği ve koordinasyon içinde olan üyelere ihtiyaç duymaktadır.

Yaklaşık 400 milyon nüfuslu bir coğrafyada kurulu ECO, verilere göre dünya enerji rezervlerinin üçte birine sahiptir. Dünya ham petrol üretiminin

yüzde 7.4'ünü, doğal gaz üretiminin yüzde 9.2'sini, elektrik üretiminin de yüzde 3.3'ünü bu bölge karşılamaktadır.

Bu bölgede, özel bir jeostratejik konuma sahip ve Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan bir köprü olma özelliğini kendinde taşıyan ve ECO ile Avrupa ülkeleri arasında ticaret hacmini göz alıcı bir şekilde artıracak bir ülke olan Türkiye'nin yanı sıra, dünya doğal gaz rezervlerinin %18'ine sahip olmakla bu alanda Rusya'dan sonra ikinciliği elinde bulunduran, petrol rezervleri açısından ise dünya petrol rezervlerinin yüzde 11'ine sahip olduğu kanıtlanan İran yer almaktadır. Ülkelerin asıl temel sorununun günümüzde enerji olduğu ve bu enerji kaynaklarını elde etmek için savaş ve kıyım yoluna bile başvurdukları (örneğin Amerika-Irak savaşı) unutulmaz ve ECO'ya üye tüm ülkelerin kalkınma ve sanayileşme halinde oldukları göz önünde bulundurulursa, üye ülkelerin petrol ve gaz kaynaklarına duyduğu şiddetli ihtiyacın göz ardı edilmeyecek bir gerçek olduğu rahatlıkla görülecektir. Nitekim, İran ve onun hemen yanı başında yer alan Azerbaycan ve Türkmenistan petrol ve gaz kaynaklarına sahip ülkeler olarak ve ayrıca Hazar Denizi'nde mevcut petrol ve gaz rezervleri, ECO'ya üye ülkelerin ihtiyaç duyduğu söz konusu kaynakları uygun bir maliyetle daha ucuza ve daha hızlı bir şekilde karşılayabilecek bir kaynak olma özelliğini kendilerinde taşımaktadırlar.

Bu bölgede, halihazırda kalkınma ve ekonomik amaçlı bir çok projelerin yürütüldüğü ve ECO'ya üye diğer ülkelerin bu projelerin hayata geçirilmesinde etkin bir şekilde yer alabilecekleri uygun bir alan olan Pakistan ve Afganistan ülkeleri de yer almaktadır.

Özbekistan ve Kırgızistan bu bölgede yer alan diğer iki ülkedir. Bu iki ülke yer altı kaynakları bakımından oldukça zengindir. Ülke topraklarında 750'den fazla türde ve yaklaşık değeri uzmanların belirlediği değer üzerinden 3 bin milyar doları aşan madenin bulunduğu Özbekistan, altın üretimi bakımından dünyada sekizinci, uranyum rezervleri açısından da yedinci sırada yer almaktadır. Kırgızistan ise zengin maden yataklarına sahip olup

dünyada uranyum, kurşun ve kömür üretimi yapan ülkelerin başında gelmektedir.

ECO coğrafyasının sınırları içinde kalan ülkelerden diğer ikisi de Kazakistan ve Tacikistan'dır. Kazakistan, inanılması güç olsa da, Amerika, Rusya ve Ukrayna'dan sonra dünyanın dördüncü nükleer gücüdür. Dünyanın en büyük nükleer reaktörü bu ülkede bulunmaktadır. Kazakistan, kaynaklar ve madenler bakımından o kadar zengindir ki Kazaklar element tablosu üzerinde yaşıyorlar dersek yerinde bir espri olur. Bununla birlikte, Kazakistan'da yılda 25 milyon ton petrol ve 715 milyon m³ gaz çıkarılıp üretilmektedir. Boksit madenleri olması nedeniyle alüminyum imalat endüstrisinin göz alıcı bir şekilde ilerleme kaydettiği bir ülke olan Tacikistan'da ise altın ve gümüş madeni bolca bulunmaktadır. Tacikistan gümüşü dünyada eşi benzeri bulunmayan değerli bir madendir.

Yukarıda da değinildiği gibi ECO bölgesi ve ECO'ya üye ülkelerin her biri dünyada başkalarında bulunmayan konum ve özelliklere sahiptirler. Ancak buna rağmen Avrupa Birliği'nden sonra dünyanın bölgesel nitelikteki ikinci büyük örgütü sayılan ECO'da, bölge içi ticaret oldukça zayıf ve düşük seviyededir. Söz gelimi, ECO'ya üye ülkeler tarafından 2005 yılında gerçekleştirilen toplam ihracat rakamı yaklaşık 199 milyar dolar olup bu rakamın yaklaşık 14.5 milyar doları örgüte üye ülkeler arasında gerçekleşmiştir. Toplam ithalat rakamı ise aynı yıl ile karşılaştırıldığında 222.5 milyar dolar seviyesinde kalmış ve bu rakamın 13 milyar dolarını üye ülkeler arasında gerçekleşen ithalat işlemi oluşturmuştur. Buna göre, 2005 yılında bölge içinde gerçekleşen toplam ihracat oranı %7,0 toplam ithalat oranı ise %5,8'lik bir oranda belirlenmiştir.

Şu halde şöyle bir soru gündeme gelmektedir: Bütün bu meziyetlere karşın Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın bölge içi ticarete düşük seviyelerde kalmasının nedeni nedir? Neden ECO'ya üye ülkelerin çoğunlukla dış ticaret yönü bölge dışına çevrilmiştir? Dahası ECO için başarılı bir kuruluş diyebilir miyiz?

Gerçek şu ki, 1985 yılından başlayarak örgüte yeni üyelerin katıldığı zamana dek geçen süre içinde ECO etkin bir faaliyet sergileyememiş, örgütün faaliyetleri toplantı ve oturumlarla sınırlı kalmıştır. Şubat 1992’de yeni üyelerin katılmasıyla yeniden hayat bulan örgüt, bu durumdan aldığı güç ve destekle ticaret ve yatırım, ulaştırma ve haberleşme, enerji, maden, çevre, tarım, turizm, sağlık, doğal afetler yönetimi, uyuşturucunun kontrol altına alınması ve uyuşturucu ile mücadele ve Afganistan’ın yeniden imarı gibi alanlarda faaliyetlerine başlamıştır. Ne var ki, bu sektörlerin sayıca çok olması, örgütün söz konusu sektörlerle tam olarak odaklanmamasına ve beklentileri yerine getirememesine neden olmuştur. Halbuki bu sektörlerin tamamına para ve zaman ayırmak yerine ECO bütün gücünü ticaret ve yatırım, ulaştırma ve haberleşme, enerji ve tarım gibi potansiyellere sahip olduğu alanlarda projeler üretmek yönünde harcamış olsaydı, geçen 15 yıl aradan sonra bugün belki de ortaya daha sağlıklı bir tablo çıkabilirdi. Böylece bölge açısından önemli olan çeşitli projeler rafta beklemek yerine, tamamı olmasa bile en azından birkaçı hayata geçirilmiş ve bölge halkının refah seviyesi yükselmiş olabilirdi.

Öte yandan, ECO’nun başarılı bir kuruluş olup olmadığı sorusuna gelince, bu konuda iki noktayı göz önünde bulundurmak gerekir.

Bunlardan birincisi: örgütü oluşturan ülkeler hangi özelliklere sahiptirler? İkincisi: Örgüt bugüne kadar ne tür faaliyetlerde bulunmuştur veya bulunmaktadır?

Birinci şıktaki soruyla ilgili olarak belirtmek gerekir ki, ECO’ya üye ülkelerin tamamı gelişme halinde olan üçüncü dünya ülkeleridir. Bu ülkeler, gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi, mali kaynak ve imkanlar, uzman teknoloji, bilgi ve sermaye yönünden yetersizlik, tamamlayıcı bir ekonomiden yoksunluk, tek ürünlü üretim ve hammadde ihracatına bağımlılık ve hatta üyeler arasında dünya piyasalarında rekabet gibi sorunlarla karşı karşıyadırlar. Gerçi, bazı üye ülkeler, örneğin Türkiye, son yıllarda kalkınma ve sanayileşme yolunda kabul edilebilir bir hızla yol almış ve diğer üye ülkelerle aralarındaki mesafeyi açmış bulunmaktadır. Ancak, buna rağmen

ECO'ya üye ülkelerin hem ekonomik hem de siyasi yönden önemli sorunlarla karşı karşıya olduklarını söyleyebiliriz. Örneğin ECO'nun üç kurucu üyesi halihazırda siyasi açıdan bir takım problemlerle karşı karşıyadır: Türkiye'de terör örgütü PKK sorunu; İran'da nükleer enerji sorunu ve ABD gibi güçlü ülkelerin bu ülkeye yönelik baskısı ile bu ülke aleyhindeki ekonomik yaptırımlar; Pakistan'da cumhurbaşkanlığı seçimi ile başlayan, Butto'nun öldürülmesiyle süren iç kargaşa, bu ülkelerin siyasi istikrarını tehlikeye sokan etkenlerdendir. Afganistan'ın Amerikan güçleri tarafından işgal edilmesi, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sorunlar ve Tacikistan'daki iç çatışmaları da buna dahil edersek, bütün bu etkenlerin ECO Bölgesi'ni olumsuz yönde etkileyen faktörler olduğu görülecektir. Her ne kadar üç kurucu ülkenin bu sorunların üstesinden gelebildiklerini söylemek mümkünse de aynı başarıyı diğer üye ülkeler (Afganistan, , Azerbaycan ve Tacikistan) için en azından şimdilik rahatlıkla söylemek mümkün değildir.

Yukarıda anlattıklarımızdan genel bir sonuç çıkarmak gerekirse şöyle diyebiliriz: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı oluşturan ülkeler, hem siyasi hem de ekonomik yönden derin ve köklü sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu sorunların ortadan kalkması; dolayısıyla da üye ülkelerin bu sorunların üstesinden gelerek sorunsuz bir şekilde örgüte katılım sağlaması ve ECO çerçevesinde bir dizi projeler hazırlayarak bu projeleri hayata geçirmesi uzun zaman alacaktır. Bu yüzden, ECO'nun bölgede kısa zamanda göz kamaştırıcı köklü gelişmelerin altına imza atmasını beklemek bir bakıma yersiz bir beklenti olacaktır.

ECO'nun bugüne kadar hangi faaliyetlerde bulunduğu ikinci soruya gelince; bu örgüt, 1992 yılından itibaren yani yukarıda özelliklerini saydığımız ülkelerin örgüte katılmasından hemen sonra faaliyetlerine kararlı ve etkin bir şekilde başlamıştır. Örgütün bugüne kadar bazı alanlarda projeler üreterek bunlarla ilgili anlaşmalar hazırlaması ve bunları üye ülkelerin parlamentolarından geçirmesi bu faaliyetlerin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. ECO Kalkınma ve Ticaret Bankası, ECO Ticaret Anlaşması (ECOTA), Transit Taşımacılığı Çerçeve Anlaşması (TTFA) ve Gıda Güvenliği

Projesi (RPFS), henüz tam olarak hayata geçirilememişlerse de ECO'nun önemli kazanımlarındandır.

Sonuç olarak, üyeleri her ne kadar bir dizi ekonomik ve siyasal sorunla karşı karşıya olsa da ECO'yu başarısız bir örgüt saymak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. ECO'ya üye ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde istikrarlı ve kararlı bir tutum izlememesi ve ECO bölgesinin zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına yönelik potansiyelin yeterince değerlendirilmemesi gibi nedenlerle beklenen performansı gösterememiş ve beklentilerin gerisinde kalmış olması doğrudur; ancak kısa vadede olmasa bile uzun vadede gerçekleştirilecek her alandaki işbirliği faaliyetleri ile ECO, beklenen başarıyı sağlayabilme potansiyeline sahip bulunmaktadır.

Bu çalışmamıza ECO'ya yönelik önerilerle son veriyoruz:

ÖNERİLER:

1. Üye ülkeler, bölgenin güvenliğini ve gelişimini olumsuz yönde etkileyen faktörlere karşı ortak politikalar izlemelidirler.

2. Üye ülkeler arasında ticareti engelleyen faktörler. Örneğin; gümrük tarifelerinin, kotaların v.b. ortadan kaldırılması ve özel sektörün bölgede faaliyetlerinin artması için, vergi muafiyeti, düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlama gibi teşvik edici tedbirler uygulanmalıdır.

3. Bölgede devletlerin ekonomiler üzerindeki gereksiz müdahalelerinin azaltılması ve ortak serbest piyasanın oluşumu ve işleyişini engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması için gereken hukuki ve idari tedbirler alınmalıdır.

4. Bölgede dengesizliklerin giderilmesi amacıyla daha az gelişmiş olan üye ülkelere, düşük faizli ve uzun vadeli kredi ile bu ülkelere teknoloji transferlerinin olanakları sağlanmalıdır.

5. Üye ülkeler, ekonomik rejimlerinin birbirine yaklaşması ve farklılıklarının ortadan kaldırılması için çaba gösterilmelidir.

6. Üye ülkeler arasındaki kültür, tarih, din, gelenek gibi bağlar ekonomik işbirliğini güçlendirecek bir anlayışla değerlendirilmelidir.

7. ECO üyesi on ülkenin ders kitaplarında, akademi merkezlerinde ve radyo - televizyonlarında ECO'nun tanıtımı, ECO Bölgesinin daha iyi kavranmasını kolaylaştıracaktır. Bir ECO TV kanalı'nın kurulması üye ülkeler arası yakınlaşmayı daha da artırır.

8. ECO üyesi ülkeler arasında vize uygulaması kaldırılmalıdır, bu durum bölge turizminin artmasına önemli katkı sağlayacaktır.

9. Bölge içi çatışmaların bölgede hiçbir ülkeye faydası olmayacaktır. Bu nedenle bölgede bu sorunların çözümlenmesi için köklü adımlar atılması gerekmektedir. Zira bu mesele çözümlenmediği sürece bölgedeki ekonomik işbirliklerinde boşluk meydana gelecek ve durgunluk devam edecektir.

10. ECO ülkelerinin ekonomik ortaklıklara yönelmesi ve ECO'yu siyasallaştırmaktan kaçınmaları gerekmektedir.

11. Mezhepler arası çatışmalar ECO Bölgesini tehdit eden bir tehlikedir. Üye ülkelerin bu konuda dikkatli olması ve başkalarının bu konulardaki hassasiyetini göz önünde bulundurması gerekmektedir.

12. Üye ülkeler, demokrasiyi tam olarak ülkelerinde uygulayabilirlerse daha istikrarlı bir tutum izleyecekler ve dolayısıyla da diğer ülkelerle olan siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerini daha da derinleştireceklerdir. Demokrasinin temel ilkeleri ve kuralları üye devletlerin ECO'da çalışma desturu olmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitap, Makale, İnternet ve Diğer Yayınlar

PİSHRAD, Saeid; “**Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nda Entegrasyon**”, Tahran, Baz Yayınevi, 2004.

KOLAEİ Elaheh; “**Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Bölgesel Bütünleşme**”, Tahran, Ortadoğu Stratejik Araştırma Merkezi Yayınevi, 2000.

SHEİKH HASSANİ Kamiz; “**Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Bölgesel Bir Yaklaşım**”, Tahran, İran Dışişleri Bakanlığı Yayınevi,1996.

SEYİDOĞLU,Halil; “**Uluslararası İktisat**”, 15. Baskı, İstanbul, Güzem Yayınevi, 2003.

KARLUK S. Rıdvan; “**Uluslararası Ekonomi**”, 7. baskı, BETA Basım Yayınevi, İstanbul, 2003.

M. ÜNSAL Erdal; “**Uluslararası İktisat**”, Ankara, İmaj Yayınevi, 2005.

PAKDAMEN Reza; “**Ekonomik İşbirliği Teşkilatı**”,Tahran,Ticari Araştırmalar Merkezi (Yönetim Kurumu Kütüphanesi), 1996.

MİRZAEİ Koheqh, Mohammad; “**Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nın Yapısı, İşleyişi ve Çeşitli Alanlardaki Faaliyetlerine Bir Bakış**”, Tahran, İran Dışişleri Bakanlığı Yayınevi, 2006.

YAVERİ Ali; “Birbirinin Selamını Almayan Komşular, “**Ekonomi Dergisi**”, Tahran, Sayı: 3061, 2004.

DAMENPAK, Jam Murtaza; “**ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası Kuruluş ve Hedef Sürecine ve Gelecekteki Faaliyetler Perspektifine Bir Bakış**” , Tahran ,İran Dışişleri Bakanlığı Yayınevi, 2006.

ASTANEH Hossein, “Kuruluşundan Bugüne Ekonomik İşbirliği Teşkilatı”, **Ekonomi Dergisi**,Sayı:52, 2000.

“Bölgesel İşbirliği , On Ülkenin İşbirliği Gücünden Yararlanılması”, **Peyam-e Derya Dergisi**, Sayı: 27,1994.

“Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’nda Uzaklaşma ve Entegrasyon Sürecinin İncelenmesi”, **Hembestegi Gazetesi**, Sayı: 15, 2004.

“Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na Üye Ülkelerin Kimliği”, ***Ulaştırma Sanayi Dergisi***, Sayı 144, 1995.

“Ekonomik İşbirliği Teşkilatı’na Üye On Ülkeyi Tanıyalım”, ***Coğrafya ve Katografi Merkezince hazırlanan rapor, Peyam-e Derya Dergisi***, Sayı: 27,1994.

<http://www.iras.ir>, 2007-2008.

<http://www.cia.gov>, 2007-2008.

<http://www.ECOsecretariat.org>, 2007-2008.

HAGHAYİGHİ, Mehrdad; “**Ekonomik İşbirliği Teşkilatı**”, Tahran, Naderan Kitabevi,1995.

İran’ın Pakistan Büyükelçisi Mashaallah Shakeri’nin gazetecilere verdiği demeç, Tahran, 2007

RACA Menon, “**SSCB’nin Dağılışımdan Sonra Orta Asya’nın Güvenliği**, çev. Manochehr Shojaei, Tahran,2001.

KHORSHİDİ, Gholamhossein; “**İslam Ortak Pazarı, İslam Ülkeleri Ekonomik İşbirliğinin Tanınması Yolunda Bir Adım**”, Tahran, Azadigan Yayınevi, 1986.

KRAMEPOR, Sultan; “**Daha Geniş Bir ECO İçin Hareket**” Tahran, Chehre Yayınevi, 2000.

İRAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI “**ECO’nun Yeşil Kitabı**” Tahran, 1996,97.

ÖZSOY, Mehmet “Az Gelişmiş Ülkeler Arası Ekonomik Birleşme (entegrasyon) Girişimleri İçinde Ekonomik İşbirliği Örgütünün (ECO) konumu” **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yüksek Lisans Tezi)**,1995

DOLATYAR BASTANI , Siamek; “Bölgesel Entegrasyon Kurumu Olarak Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) : Yapısı, İşleyişi ve Sorunları”

İzmir –Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek lisans tezi), 1994.

DELİÇAY, Murat “ Bir Bölgesel ticaret Anlaşması olarak EKOTA ve Türkiye” **Ankara Planlama Uzmanlığı Tezi**, 2004.

DAMAR, Gökten; **“Türkiyenin Doğal Gaz Arz Güvenliği Bağlamında Dış Ekonomik İlişkileri”**, Planlama Uzmanlığı Tezi, Mayıs -2007.

MİRZAEİ KOHEQH, Mohammad; **“Transport Sector in the ECO Region, With a Focus on MMT”**, Tahran, İrandışışleri Bakanlığı, 2005.

Annual Economic Report, **”On the ECO Namber States for the Year 1997, , 1998 “** Tahran, ECO Kitabevi (ECO Secretariat),1997.

“ECO Annual Economic Report for the Year 1999” Tahran,ECO Kitabevi (ECO Secretariat), 1999.

Macro Economic Overview of ECO Countries(2002-2003) **“Directorate of Economic Research and Statistics”** Tahran,ECO Kitabevi.

“ECO ve İslam Konferansı Teşkilatı” **Dış Politika Dergisi**, Sayı:41, 1997.

“The 10th, 11th, 12th, 13th, 14th, 16th Ve 17th **“Council of Ministers, Report of Secretary General on the ECO Activities** (200 Til 2008),Tahran, ECO Kitabevi.

“The 10th, 11th, 12th, 13th, 14th, 16th Ve 17th” **Regional Planning Report of ECO Secretary General on the ECO Activities** (200 Til 2008), Tahran, ECO Kitabevi

İzmir Anlaşması, Tahran, ECO Kitabevi,1996.

ECO Genel Sekreteri Hurşid Anver'in ISNA Haber Ajansına Verdiği Mesaj, Tahran, 2007.

ECO Genel Sekreteri Hurşid Enver'in ECO Günü Nedeniyle Yayınlandığı Mesaj, Tahran, 2006.

AKTAN, Can COŞKUN; **“Global Ekonomik Entegrasyon ve Türkiye”**, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/global1.doc>,2000

YILDIZ, Mircan, **“Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği”**,

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/butun.doc>, 1999.

ECO Raporlari:

Ticaret ve Yatırım

Directoriate of Trade and Investment, “**ECO Bölgesel Planlama Konseyi Raporu**” Tahran, ECO Kitabevi,2007.

The 6 Th Meeting of the ECO Council of Heads of Customs Administration, Tahran, ECO Kitabevi (September-2007)

The Second Meeting of the Sub Committe of Experts, Tahran, ECO Kitabevi (September 2007)

First Meeting of the Board of Governors of ECO Trade and Development Bank, Ankara, Tahran, ECO Kitabevi,(July-2006)

14 Th Meeting of ECO Council of Head of Customs Administration (CHCA), Tahran, ECO Kitabevi, (May-2005)

1 St Meeting of High Level Experts Group on Trade and Investment, Tahran, ECO Kitabevi, (January – 2004)

Second Meeting of High Level Experts Group on Trade and Investment, Tahran, ECO Kitabevi, (March – 2005)

Second ECO Regional Investment Conference, Tahran, ECO Kitabevi, (April – 2004)

Second ECO Ministerial Meeting on Trade, Tahran, ECO Kitabevi,,2006.

First ECO Ministerial Meeting on Trade, Tahran, ECO Kitabevi, 2000.

ECO Trade and Investment Conferance, Tahran, ECO Kitabevi, (November – 2005)

ECO, Trade Facilitation and Trade Development Straegy, Tahran, ECO Kitabevi,2005

ECO Trade Agreement (ECOTA), Tahran, ECO Kitabevi,2007.

Sigorta

Iran, Pakistan and Turkey Agreed to Establish a Regional ECO Reinsurance Company, Tahrán, ECO Kitabevi, (July-2004)

The Establishment of ECO Reinsurance Company, High Level Export Group, Trilateral Interim Committee Meeting, Tahrán, ECO Kitabevi, (May – 2007)

Ulaştırma, Haberleşme

Status Report on ECO Priority Projects, in the Field of Transport and Communication, Tahrán, ECO Kitabevi, 2007.

Explanatory Note on Multimodal Transport Project (MMT), Tahrán, ECO Kitabevi, 2005.

The First Meeting of the Road Committee of TTCC, Tahrán, ECO Kitabevi, September 2007.

ECO Transit Transport Framework Agreement (TTFA), Tahrán, ECO Kitabevi,

The First Meeting of the ECO Postal Authorities, Tahrán, ECO Kitabevi, (November 2005)

The Second Meeting of the Postal Authorities, Tahrán, ECO Kitabevi, (April – 2004)

The 4th Meeting of the Postal Authorities, Tahrán, ECO Kitabevi, (October 2007)

High Level Expert Meeting on ECO Road Network Map, Tahrán, ECO Kitabevi, (June 2005).

Energy

First Workshop on Renewable Source of Energy, Tahrán, ECO Kitabevi, (June – 2004)

First Workshop in ECO Regional Power Trade Strategies, Tahrán, ECO Kitabevi, (April- 2002)

Second ECO Expert Meeting on Energy Resources Development and Their Environmental Impact Assessment, Tahrán, ECO Kitabevi, (August – 2004)

Oil And Gas Pipelines in the ECO Region Considered, Tahrán, ECO Kitabevi, (May – 2005)

Workshop on Regional Energy Trade in the ECO Region, Tahrán, ECO Kitabevi, (July – 2005)

The First ECO Workshop on Energy Conservation and Efficiency, Tahrán, ECO Kitabevi, (December 2001)

The Meeting of Power Expert of ECO Member States, Tahrán, ECO Kitabevi, (July – 2001)

The 8 Th Meeting of the Specialized Expert Task Group of ECO on Power, Tahrán, ECO Kitabevi, (February – 2008)

Çevre

The First Meeting of the Working Grup on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (April 2004)

Second Meeting of ECO Working Group on Environment for the Implementation of the Plan of Action for Cooperation Among the Member States, Tahrán, ECO Kitabevi, (August – 2004)

The 3rd.Meeting of the ECO Working Group on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (February – 2005)

The 4th. Meeting of the ECO Working Group on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (May – 2006)

The Task Force to Carry Out a Study on Establishment of ECO College of Environment Meets, Tahrán, ECO Kitabevi, (May 2005)

ECO Expert Meeting on Environmental Impact Assessment, Tahrán, ECO Kitabevi, (October – 2005)

Second ECO Ministerial Meeting on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (October – 2004)

The ECO Ministerial Meeting on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (July – 2006)

First ECO Ministerial Meeting on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (Desember 2002)

3rd Meeting of the Task Force Establishment of ECO College on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (April – 2006)

Plan of Action for Cooperation Among ECO Member States on Environment, Tahrán, ECO Kitabevi, (2004 – 2007)

Tarım

Background Report on ECO Cooperation in Agriculture for Third ECO Ministerial Meeting on Agriculture, Tahrán, ECO Kitabevi, (March – 2007)

Strengthening Seed Supply in the ECO Region With Specific Emphasis on Central Asia, Tahrán, ECO Kitabevi, (February – 2006)

Establishment of the ECO Agricultural Biotechnology Network (ECO – ABN), Tahrán, ECO Kitabevi, 2008.

Support to ECO for the Preparation of a Regional Programme for Food Security, Tahrán, ECO Kitabevi, 2004.

ECO Bölgesinde Tarımın Durumuna Dair Bir Rapor, Tarım Seferberliği Bakanlığı Uluslararası İşler Departmanı, Tahrán, ECO Kitabevi, 2006.

ECO Genel Sekreteri Hurşid Enver'in ECO Üçüncü Tarım Bakanları Toplantısına Sunduğu Rapor, Tahrán, ECO Kitabevi, 2007.

Establishment of ECO Agricultural Biotechnology Network, Tahrán, ECO Kitabevi, (February – 2008)

Finalizing the Draft Statute of the ECO –Permanent Commission for Prevention and Control of Animal Diseases, Tahrán, ECO Kitabevi, (ECO – PCPCAD)

Endüstri

The First Meeting of Head Privatization Administration of the ECO Member States, Tahran, ECO Kitabevi, (July – 2004)

The Second Meeting of Head Privatization Administration of the ECO Member States, Tahran, ECO Kitabevi, (April 2007)

First Meeting of ECO High Level Expert Group on Privatization and Private Sector Development, Tahran, ECO Kitabevi, (April – 2007)

First Meeting of ECO High Level Expert Group on Industry, Tahran, ECO Kitabevi, (November 2005)

The First ECO Expert Group Meeting for Preparation of ECO Regional Strategy Industry, Tahran, ECO Kitabevi, (September – 2004)

Second Expert Group Meeting for Preparation of ECO Regional Strategy Industry, Tahran, ECO Kitabevi, (March – 2005)

The 1st. ECO Steering Committee Meeting on Entrepreneurship and SME Development, Tahran, ECO Kitabevi, (January – 2008)

First ECO Ministerial Meeting on Industry, Tahran, ECO Kitabevi, (January – 2004)

The Second Ministerial Meeting on Industry, Tahran, ECO Kitabevi, (November – 2005)

The 3rd. Ministerial Meeting on Industry, Tahran, ECO Kitabevi, (November – 2006)

The First ECO Permanent Committee Meeting on Technology Transfer Center, Tahran, ECO Kitabevi, (October – 2007)

ECO – IDB Workshop on Privatization, Tahran, ECO Kitabevi, (December – 2006)

Taskforce Meeting of Finalizing the Draft Statue of ECO Regional Institute for Standardization, Conformity Assessment, Accreditation and Meteorology (RISCAM), Tahran, ECO Kitabevi, (February – 2007)

First Meeting of Experts Group of the Member States on Standardization, Conformity Assessment , Accreditation and Meteorology (RISCAM), Tahran, ECO Kitabevi, (July – 2005)

Statute of ECO Regional Institute for Standardization, Conformity Assessment, Accreditation and Meteorology (RISCAM), Tahran, ECO Kitabevi,2005.

ECO Regional Strategy on Industiral Cooperation, Tahran, ECO Kitabevi,2005.

Uyuşturucu Kontrolü ,Sağlık ve Doğal Afetler Yönetimi

First ECO Interior Ministers Meeting, Tahran, ECO Kitabevi, (November 2006)

The First Senior of Coordination Unit (DCCU), Tahran, ECO Kitabevi,2005.

Drug Control Coordination Unit (DCCU), Tahran, ECO Kitabevi, 2005.

Report of Drug Control Coordination Unit of the ECO Secretariat, Tahran, ECO Kitabevi, (November – 2005)

ECO Bölgesinde Uyuşturucunun Özet Bir Durum Değerlendirmesi ve DCCU'nun Bu Konuyla İlgili Programları, Hazırlayan ECO – DCCU, 2005

Afganistanın İmarı

Seminar on ECO's Participation in the Reconstruction of Afghanistan, Tahran, ECO Kitabevi, (November – 2005)

The First Mission to Afghanistan, Tahran, ECO Kitabevi, (June – 2005)

Financial Expert Meeting to Finalize the Financial Modelity for Establishment of ECO Special Fund for Reconstruction Project in Afghanistan, Tahran, ECO Kitabevi, (April – 2004)

Feasibility Study on the Rehabilitation of Nowar Bridge of Hesarak in Nangarhar Province of Afganistan, Tahran, ECO Kitabevi, 2004.

Özet

VAFAl MASTANABAD, Amir. Kuruluşundan Günümüz Ekonomik İşbirliği Örgütünün (ECO) Gelişmesi ve Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Ricardo tarafından ortaya konulan karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre serbest ticaret sayesinde ülkeler arasındaki rekabet özendirilir ve uzmanlaşma gelişir. Bu da kaynakların daha etkin biçimde kullanılmasını, dünya refahının yükselmesini sağlar. 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru evrensel düzlemde ticaretin serbestleşmesine yönelik olarak önce Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1948'de imzalanmış daha sonra 1995'de onun yerini alan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çerçevesinde çok taraflı ticaret müzakereleri devam etmiştir. Diğer bir yandan da aynı coğrafyada bulunan ülkeler, aralarındaki ticareti ve ekonomik ilişkileri serbestleştirmek ve genişletmek amacıyla farklı düzeylerde ekonomik bütünleşme hareketlerine yönelmişlerdir.

Dünyada gittikçe yaygınlaşan küreselleşme hareketlerinin yanı sıra daha çok gelişmekte olan ülkeler ekonomik potansiyellerini geliştirmek ve rekabet güçlerini arttırmak için bölgesel bütünleşmeler (entegrasyon) kurma yoluna gitmiştir. Genellikle belli bir coğrafyayı paylaşan dil, din, kültür yakınlığı olan ülkeler arasında gerçekleştirilen bölgesel entegrasyonlardan biri de Yakın Doğu'nun gelişmekte olan ülkeleri arasında kurulmuş olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) dur. ECO 1964 yılında Türkiye, İran ve Pakistan tarafından Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (Regional Cooperation for Development) yâda kısaca RCD'nin devamı olarak 1985 yılında kurulmuştur.

ECO entegrasyonu başlangıçta Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulmuş olan bir işbirliği hareketi iken, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın katılmasıyla on üyeli büyük bir coğrafi alana ve nüfusa sahip bir bölgesel entegrasyon hareketine dönüşmüştür.

ECO 350 milyonu aşan nüfusu 7 milyon kilometrekare alana yayılmış olup zengin doğal kaynaklara sahiptir; ECO bölgesinde toplam petrol rezervi yaklaşık olarak 138 milyar varildir. Toplam doğalgaz rezervi ise 46.3 milyar m³tür. ECO bölgesi şimdilik alt yapısı itibarı ile 12 bin km'den uzun ham petrol boru hattı, 9 bin km'den uzun rafine petrol ürünlerini taşıyan boru hattı ve 20 bin km'ye yakın doğalgaz boru hattına sahip stratejik konumu özelliklerinin yanı sıra, üye ülkelerin jeopolitik konumu ve bu ülkeler arasındaki tarihi, kültürel kaynaklardan kaynaklanan yakın ilişkiden dolayı büyük bir entegrasyon olma yolunda adaydır. Bu tezde ele alınan dış ve iç sorunlar nedeniyle mevcut potansiyelini değerlendirmemiş olan ECO bu özellikleriyle Dünya'nın en büyük bütünleşme hareketlerinden biri olma şansına sahiptir.

ECO'nun başarılarının sınırlı kalmasının ana nedenlerinden biri, kökü büyük dünya güçlerinin hegemonya mücadelesinde olan ve bölgede devam edilen siyasi karışıklıklardır. Ayrıca ECO'nun amacı ve işlevi konusunda üyelerin tam bir görüş içinde olmaması söz konusu başarının sınırlı kalmasının diğer bir nedenidir.

Anahtar Sözcükler

- 1. Eco**
- 2. Rcd**
- 3. Cento**
- 4. İzmir Anlaşması**
- 5. Entegrasyon**

Abstract

VAFAl MASTANABAD, Amir. From Foundation to the Present: The Development and Impacts of Economic Cooperation Organization(ECO), Thesis of Master, Ankara, 2008.

According to the theory of comparative advantages developed by D. Ricardo, free trade encourages international competition and specialization among countries. This in turn provides a more efficient resource allocation and makes possible a rise in the level of world trade. Towards the second half of the 20th century, the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) was signed in 1948, and multilateral trade negotiations have continued within the framework of world Trade Organization (WTO), which took the place of GATT. On the other hand, countries sharing the some geography have initiated economic integration movement, in order to liberalize and expand trade among themselves.

Along with the globalization processes encompassing the world, developing countries have started to form regional economic integration with the aim of developing their economic potentials and gain competitive strength. One of the regional economic integrations, formed by Near Eastern countries, that share the same geography and that have a common language, religion and cultural background is Economic Cooperation Organization (ECO).

ECO formed in 1985 has taken the place of Regional Cooperation for Development or shortly RCD which was established by Turkey, Iran and Pakistan in 1964.

ECO integration, which initially was a cooperation movement between Turkey, Iran and Pakistan has evolved into a regional integration with ten members, covering a large geographical area with a big population, following the disintegration of the Soviet Union and the participation of Afghanistan,

Azerbaijan, Kazakhstan, Kirgizstan, Turkmenistan, Uzbekistan and Tajikistan.

The population of ECO exceeds 350 million and its area is close to 7 million km² and ECO has rich natural resources. The total petroleum reserves in the ECO area is approximately 138 billion barrels. The total natural gas reserves amount to 46.3 billion cubic meters. ECO area enjoys a strategic position with present petroleum pipe lines longer than 12 thousand kms, refined petroleum pipe lines longer than 9000 kms and natural gas pipe lines close to 20.000 kms. Besides these, the geopolitical position of member countries and the close historical and cultural ties among them, make ECO a candidate for a more powerful economic integration.

ECO, which has not been able to make use of its existing potentials due to external and internal problems to be discussed in this thesis, has a chance to become one of the most important integration movements of the world.

One of the main reasons for ECO's limited success, is the continuing political turmoil's in the region that have their roots in the struggle for hegemony of big world powers. Besides the factor mentioned above, the lack of a common vision with respect to the aim and function of ECO is another reason for the limited success achieved.

Key Word

- 1. Eco**
- 2. Rcd**
- 3. Cento**
- 4. İzmir Agreement**
- 5. İntegration**